COMPLEXUL MUZEAL BISTRIȚA-NĂSĂUD

DESCOPERIRILE FUNERARE DIN BRONZUL TIMPURIU DE LA CIUMEŞTI

CAROL KACSÓ

EUROTIP

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

BIBLIOTECA MUZEULUI BISTRIŢA
Seria HISTORICA

23

Coordonator: **Corneliu GAIU**

Complexul Muzeal Bistriţa-Năsăud
Str. General Grigore Bălan nr. 19
Bistriţa, România
Tel.: 0263-211063, fax: 0263-230046
e-mail: complexmuzealbn@yahoo.com

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

DESCOPERIRILE FUNERARE DIN BRONZUL TIMPURIU DE LA CIUMEŞTI

CAROL KACSÓ

Editura **EUROTIP**
Bistrița, Baia Mare, 2016

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud
Colecția Historica 23
Coordonator: Corneliu Gaiu

Tehnoredactori: Tünde Pécsi, Carol Kacsó

Coperta: Tünde Pécsi

Coperta I: Vas de la Ciumeşti-*Tökös* (*Bostănărie*), Mormântul 16/1962.
(Foto: Cristian Robescu)

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
KACSÓ, CAROL
Descoperirile funerare din Bronzul timpuriu de la Ciumeşti / Carol Kacso. - Baia Mare : Eurotip, 2016
ISBN 978-606-617-255-4

903.5(498 Ciumeşti)
902(498 Ciumeşti)

© Carol Kacsó
© Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

Introducere

Localitatea Ciumeşti se află în Câmpia Nirului (Nyírség) din vestul judeţului Satu Mare şi aparţine administrativ de comuna Sanislău (fig. 1-2). Pe teritoriul său au apărut importante vestigii arheologice din mai multe epoci şi perioade pre- şi protoistorice, precum şi din evul mediu (fig. 3), care au fost intens cercetate mai ales între anii 1959 şi 1965 (fig. 4). Printre obiectivele investigate atunci se numără şi câteva ce aparţin epocii bronzului.

În anul 1962, Mircea Rusu a început dezvelirea unui cimitir de incineraţie din Bronzul timpuriu, plasat pe un grup de dune de nisip alăturate, ce se ridică din zona mlăştinoasă a pârâului Mogyoros (Aluniş), la cca 2 km sud-vest de centrul Ciumeştiului, în locul numit de localnici *Tökös* (*Bostănărie*). Primele morminte din acest punct au ieşit la iveală incidental, în urma unor lucrări de amenajare a unei ferme avicole, încă spre sfârşitul anilor 1950. Inventarul lor a fost adunat, din păcate fără menţionarea unor eventuale conexiuni, de către preotul reformat Gyula Kovács, care a efectuat, se pare, şi săpături de salvare aici[1].

Cercetarea sistematică a cimitirului a continuat, în anii 1964 şi 1965, sub conducerea lui Vlad Zirra[2], scopul principal al săpăturii fiind totuşi cel de documentare a urmelor unei aşezări celtice, care au fost depistate deja cu ocazia primei campanii de cercetări din acest punct.

În paralel cu săpăturile arheologice menţionate, s-au desfăşurat cercetări, tot sub conducerea lui Vlad Zirra[3], şi într-un alt punct al localităţii Ciumeşti, numit de săteni *Malomhát* (*Moara/Grajdurile CAP*[4]), o dună de nisip aflată la vest de centrul satului. Obiectivul principal al cercetărilor era punerea în lumină a unui cimitir celtic, dar cu acest prilej au fost descoperite şi câteva morminte din epoca bronzului cu rit identic şi inventar apropiat celor de pe *Tökös*.

Primele informaţii din literatură cu privire la descoperirile funerare din Bronzul timpuriu de la Ciumeşti au fost furnizate de către Ivan Ordentlich, care menţiona asemănarea vaselor găsite aici cu cele din nivelul inferior al aşezării de la Otomani-*Cetăţuia*, dar şi cu mormintele Nagyrév de la Kulcs (ОРДЕНТЛИХ 1963, 119). Alte date au fost comunicate în cronica săpăturilor arheologice desfăşurate pe teritoriul României în anul 1964, unde se vorbea de câteva morminte de incineraţie în urnă Otomani I (POPESCU 1965a, 593, nr. 48; POPESCU 1965b, 478, nr. 48), respectiv de trei morminte Otomani, descoperite pe teritoriul cimitirului celtic (FLORESCU 1966, 185), precum şi în notele cu privire la unele aspecte ale începuturilor epocii bronzului în România (POPESCU 1965c, 333).

Precizări mai ample cu privire la primele descoperiri au fost publicate apoi de autorul săpăturilor din 1962, care vorbea de 17 morminte de incineraţie cu un inventar sărăcăcios, constând

---

[1] Aceste descoperiri au fost alăturate altora, adunate în special din zona satelor Ciumeşti şi Berea, dar şi de la Valea lui Mihai, Curtuişeni, Foieni, Sanislău etc., în felul acesta fiind formată o colecţie de aproximativ 20.000 de piese arheologice. O parte a colecţiei a fost achiziţionată, în anul 1961, de muzeul din Baia Mare, câteva sute de piese au fost cumpărate, în anul 1967, de muzeul din Carei, iar restul a ajuns, în anul 1977, la muzeul din Satu Mare (NÉMETI 1997, 63). Piesele din cimitirul de pe *Tökös* (*Bostănărie*), aflate în colecţia Kovács, se păstrează la muzeele din Baia Mare şi Satu Mare.

[2] Din colectivul de cercetare au mai făcut parte Mircea Zdroba şi János Németi.

[3] La săpături au mai participat, în diferite etape de cercetare, Mircea Rusu, Ion H. Crişan, János Németi şi Tiberiu Bader.

[4] CAP = Cooperativă Agricolă de Producţie, formă de organizare colectivă a activităţii agricole în regimul socialist.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

din 1-3 vase, majoritatea acestora fiind atribuită fazei I a culturii Otomani, iar un număr mic culturii Vučedol (RUSU 1966, 236).

Despre morminte Otomani I se relata şi cu ocazia publicării cimitirului celtic de la Ciumeşti, menţionându-se că în aria acestuia au fost descoperite patru morminte similare celor de la *Bostănărie*: M. 24, 26, 27, 30 (ZIRRA 1967, notele 2 şi 6).

Date cu privire la numărul mormintelor descoperite în punctele *Tökös (Bostănărie)* şi *Malomhát (Moara/Grajdurile CAP)* au fost comunicate în 1969, odată cu punerea în circuitul ştiinţific a numeroase descoperiri funerare din epoca bronzului, apărute în localităţi din zona Carei (NÉMETI 1969, 60 sqq.). Se afirma că în primul punct au fost dezvelite în 1962 17 morminte de incineraţie, în 1964 11 morminte de acest fel, în 1965 încă două, iar în cel de al doilea punct trei morminte, din care au fost recuperate doar puţine fragmente ceramice şi oase umane calcinate. Dintre mormintele de pe *Tökös (Bostănărie)*, două, şi anume M. 3 şi M. 6, descrise şi ilustrate foto, aparţineau Bronzului mijlociu, respectiv Bronzului târziu, celelalte Bronzului timpuriu.

O bună parte a descoperirilor funerare din Bronzul timpuriu de la Ciumeşti a fost publicată un an mai târziu (ORDENTLICH, KACSÓ 1970). Mormintele au fost atribuite fazei I a culturii Otomani. Din punctul *Bostănărie* au fost descrise 16 morminte găsite în 1962 (M. 1/1962 – M. 16/1962), şi opt morminte dezvelite în 1964 (M. 1/1964 – 2/1964, 5/1964, 7/1964 – 11/1964), iar din punctul *Grajduri CAP* două morminte, deşi se făcea precizarea că în acest ultim punct au apărut trei morminte[5].

Cimitirul din punctul *Tökös (Bostănărie)*, rebotezat *Colina cu dovleci (Tökös domb)*, a fost menţionat şi în repertoriul descoperirilor Otomani de pe teritoriul României (ORDENTLICH 1971, 22, nr. 18).

Publicând, la începutul anilor 1970, o serie de materiale datate în Bronzul timpuriu din nord-vestul României, am încadrat cimitirul de incineraţie de la Ciumeşti printre cele reprezentative pentru subfaza Otomani Ib, în care se resimţeau şi influenţele Nyírség (KACSÓ 1972b, 41).

Date contradictorii despre numărul mormintelor din Bronzul timpuriu de la Ciumeşti au fost inserate în monografia lui Tiberiu Bader referitoare la epoca bronzului din nord-vestul României. În catalogul descoperirilor se spunea că în punctul *Bostănărie* au fost cercetate în 1962 23 de morminte, în 1964 şapte, în 1965 două, iar în punctul *Grajduri*, în 1964-1965, alte trei morminte, ce fac parte din aceeaşi necropolă, care aparţine sfârşitului culturii Nir sau fazei I a culturii Otomani, în timp ce în text se vorbea tot de o necropolă, plasată pe două dune de nisip, despărţite de un teren mlăştinos, din care provin 25, respectiv trei morminte, care au fost atribuite odată culturii Nir sau, eventual, unei faze de trecere spre cultura Otomani, odată culturii Otomani (BADER 1978, 23 sq., 39, 123, nr. 28).

Tiberiu Bader a revenit asupra acestor descoperiri şi în alte studii. Într-o comunicare prezentată la simpozionul din 1981 de la Xanthi (Grecia), în ilustrarea fazei Otomani I au fost publicate, printre altele, şi trei vase găsite în cimitirul de la Ciumeşti–*Tökös (Bostănărie)* (BADER 1982a, fig. 8, 13. 17. 19), iar în prezentarea săpăturilor arheologice efectuate pe teritoriul judeţului Satu Mare, în legătură cu descoperirile din Bronzul timpuriu de la Ciumeşti au fost reţinute datele comunicate în 1970 de Ivan Ordentlich şi Carol Kacsó (BADER 1982b, 152). Într-o lucrare mai recentă, Tiberius Bader a adăugat descoperirilor de la Ciumeşti şi două dintre mormintele publicate în 1996[6], cimitirul fiind atribuit fie fazei II a culturii Nir, fie fazei I a culturii Otomani (BADER 1998, 78 sq., nota 33, nr. 7).

---

[5] Date identice au fost comunicate de mine şi în ghidul expoziţiei de arheologie din Baia Mare, în care ilustram şi două dintre vasele descoperite (KACSÓ 1972a, 20 sq., fig. de la pp. 79-80).

[6] Vezi *infra* p.26.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

Cimitirul de la Ciumeşti a fost menţionat şi în cadrul altor discuţii cu privire la Bronzul timpuriu din nord-vestul României. Astfel, s-a remarcat prezenţa în ornamentica vaselor din morminte a două tipuri de decor: a scrijeliturilor adânci cu început de ordonare motivistică şi a micilor impresiuni triunghiulare (ROMAN 1984, 270), s-au evidenţiat numeroasele corespondenţe dintre inventarul ceramic de la Ciumeşti şi materialele descoperite la Pişcolt şi Sanislău, cimitirul fiind atribuit fazei a doua a culturii Nir (ROMAN, NÉMETI 1986, 210; ROMAN, NÉMETI 1989, 246; ROMAN, NÉMETI 1990a, 37), apoi grupului Sanislău (NÉMETI, ROMAN 1995, 29[7]; NÉMETI, DANI 2001, 117; NÉMETI 2004, 32). Încadrarea mormintelor în cultura Nir, respectiv Nyírség a fost susţinută şi de alţi autori (MÜLLER 1999, 75, nota 28; MOTZOI-CHICIDEANU 2011, 318).

Cu ocazia analizei ansamblului descoperirilor funerare ale epocii bronzului din nord-vestul României, János Németi a publicat, pentru prima dată, mormintele 10 şi 11/1965 din Bronzul timpuriu, dezvelite în punctul *Tökös (Bostănărie)*, precum şi mormântul 30, identificat în punctul *Malomhát (Moara/Grajdurile CAP)* (NÉMETI 1996, 30). Date în legătură cu mormintele din Bronzul timpuriu din cele două puncte au fost menţionate, firesc, şi în repertoriul descoperirilor arheologice din zona Carei (NÉMETI 1999, 50 sq.), precum şi în lucrarea referitoare la colecţia de arheologie a muzeului din Baia Mare, unde a fost ilustrată fotografic şi o parte a ceramicii descoperite (KACSÓ 2004a, 17 sq., pl. XLVI, 1). De asemenea, ele au fost prezentate, cu unele date greşite, şi au fost comentate de Ion-Ş. Chicideanu-Şandor (Ion Motzoi-Chicideanu) (CHICIDEANU-ŞANDOR 2005, 108 sq., nr. 228; MOTZOI-CHICIDEANU 2011, 87, nr. 228, 316, 318[8]).

Într-o comunicare prezentată la Colocviul Internaţional de la Târgu Mureş din toamna anului 2008, am discutat problemele legate de descoperirile funerare din Bronzul timpuriu de la Ciumeşti. Un rezumat al acestei comunicări, însoţit de planurile săpăturilor efectuate în punctele *Tökös* şi *Malomhát*, cu marcarea mormintelor (după Vlad Zirra) şi ilustrarea a două dintre vasele descoperite, precum şi cu o prezentare a tipologiei ceramicii, au fost publicate în anul următor (KACSÓ 2009).

Descoperirile funerare din Bronzul timpuriu de la Ciumeşti, respectiv datele furnizate şi consideraţiile emise cu prilejul primei lor publicări au fost amintite sau discutate, cu variate interpretări, şi în lucrări care au ca subiect problematica epocii bronzului din teritorii aflate la distanţe mai mici sau mai mari de zona Carei (ORDENTLICH 1972, 79; ORDENTLICH 1974, 142; IGNAT 1976, 103; IGNAT 1978, 115; MUSCĂ 1980, 46 sq.; HODDINOTT 1981, 43; KOVÁCS 1982, 154; BÁTORÁ 1983, 181; KALICZ 1984a, 115; BÓNA 1986, 28; MÁTHE 1988, 39, 42; SCHALK 1992, 216, 219; BÓNA 1992, 29; BÓNA 1993, 77, 79; BOROFFKA 1994, 110; LÁSZLÓ 1994, nota 44 de la p. 96; GOGÂLTAN, ISAC 1995, nota 10; GOGÂLTAN 1996, 19; DANI 1997a, 53 sq.; DANI 1997b; ALMÁSSY, ISTVÁNOVITS, KURUCZ (red.) 1997, nota 16; BÁTORA 1998, 19 sq.; POPA 1998, 71 sqq.; SZABÓ 1999, 22; DANI 1999, 61; BÁTORA 2000, 334; TĂNĂSESCU 2000, 215; БАЛАГУРИ 2001, 123, 127; NÉMETI, MOLNÁR 2001, 69; SCHUSTER, COMŞA, POPA 2001, 97, 105; SAVA 2002, 161; OLEXA 2002, 56; HORVÁTHOVÁ 2003, 70; POPA 2005, 67, nota 218, 74, nota 334-335; DANI 2005b, 302 sqq.; MOLNÁR 2005, 35; MARTA 2007, 36; DUFFY 2008, 121; THOMAS 2008, 304 sqq.; MOTZOI-CHICIDEANU, CHICIDEANU-ŞANDOR 2010, 32; DUFFY 2010, 130; MOLNÁR 2011, 313 sq.; MOTZOI-CHICIDEANU 2011, 318; NÉMETI, MOLNÁR 2012, nota 203; DANI, KISJUHÁSZ 2013, 688; DUFFY 2014, 101; ORDENTLICH, GĂVAN, GHEMIŞ 2014, 210, 212; MOLNÁR 2014, 19, 22, 31

[7] Se afirma că la Ciumeşti-*Moară* au fost descoperite trei morminte de incineraţie în urnă, iar la Ciumeşti-*Bostănărie* 25 de morminte de acest fel.

[8] Se menţiona un cimitir de incineraţie constituit din 28 de morminte, printre acestea şi M. 3, care conţine 20 de vase. Mormântul menţionat provine într-adevăr de la Ciumeşti, dar aparţine Bronzului mijlociu (vezi *infra* p. 16).

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

etc.; DARÓCZI 2015, 91, nr. 132). Ele sunt menționate și într-un studiu ce se referă la alte perioade preistorice (BADER 2012, 310).

Așa cum rezultă din rândurile de mai sus, informațiile publicate în legătură cu descoperirile funerare din Bronzul timpuriu de la Ciumești sunt contradictorii. Au fost comunicate date diferite despre numărul mormintelor apărute în punctele *Tökös (Bostănărie)* și *Malomhát (Moara/Grajdurile CAP)* și au fost exprimate păreri deosebite în privința încadrării lor culturale.

În studiul din 1970 (ORDENTLICH, KACSÓ 1970), unele dintre mormintele din punctul *Tökös (Bostănărie)*, și anume M. 6/1962, M. 12/1962, M. 15/1962, M. 9/1964, au fost publicate incomplet, iar altele, M. 5/1964, M. 8/1964, greșit. Datele referitoare la unul dintre morminte, este vorba de M. 4/1964, au fost menționate la un alt mormânt și a fost trecută cu vederea prezența unor fragmente ceramice din Bronzul timpuriu, provenite cu siguranță dintr-unul sau mai multe morminte distruse, în umplutura gropii mormântului 3/1964, care aparține Bronzului mijlociu[9]. Lipsește, de asemenea, descrierea mormintelor puse în evidență în campania de 1965.

Numărul mormintelor descoperite în cursul cercetărilor sistematice efectuate în acest punct este deci mai mare decât cel publicat până acum. La materialul astfel recoltat se adaugă și numeroasele fragmente ceramice ce provin din mormintele distruse încă înaintea săpăturilor, care au ajuns în colecția Kovács. Chiar dacă nu mai pot fi separate pe complexe, acestea constituie un importantă sursă documentară, care poate fi folosită la reconstituirea repertoriului de forme și ornamente specific cimitirului, respectiv la stabilirea aspectului cultural căruia acesta îi aparține.

Deși cei mai mulți dintre cercetătorii care s-au ocupat de descoperirile de la Ciumești vorbesc de trei morminte de incinerație din Bronzul timpuriu identificate în punctul *Malomhát (Moara/Grajdurile CAP)*, respectiv mormintele 26, 27 și 30, de fapt în acest punct au apărut patru morminte de acest fel, la cele enumerate adăugându-se și mormântul 24, așa cum rezultă din textul publicat de către Vlad Zirra, dar și din harta săpăturilor și descoperirilor din acest punct (ZIRRA 1967, nota 6, fig. 2). Cele patru morminte au apărut în partea sud-estică a dunei de nisip, în apropierea lor fiind găsite și morminte celtice.

Cu ocazia primei publicări a descoperirilor funerare din Bronzul timpuriu de la Ciumești s-a afirmat că mormintele din punctele *Tökös (Bostănărie)* și *Malomhát (Moara/Grajdurile CAP)* provin dintr-un singur cimitir, chiar dacă între ele există o distanță de cca 600 m (ORDENTLICH, KACSÓ 1970, 50). Această afirmație a fost acceptată de marea majoritate a cercetătorilor care s-au ocupat ulterior de aceste descoperiri. Totuși, așa cum afirmase deja Tiberiu Bader și confirmase și János Németi, între cele două puncte se interpune un teren mlăștinos, de unde, contrar celor spuse anterior (ORDENTLICH, KACSÓ 1970, 50), lipsesc descoperirile din Bronzul timpuriu asemănătoare celor apărute în cele două puncte[10]. În realitate, în afară de faptul că cele două puncte de hotar sunt relativ apropiate, nu există argumente care să îndreptățească afirmația că mormintele din Bronzul timpuriu din cele două puncte aparțin aceluiași cimitir. În mod aproape cert, este vorba de complexe funerare diferite, care se încadrează însă în același aspect cultural și în aceeași secvență cronologică[11].

---

[9] O situație similară a fost sesizată la Polgár, unde într-un mormânt Füzesabony a apărut și un fragment de vas din Bronzul timpuriu, ce aparține aceluiași aspect cultural ca și piesele aici discutate de la Ciumești, vezi MÁTHÉ 1999, 78, nota 2

[10] Vezi NÉMETI 1999, 50 sqq.

[11] Ion Motzoi-Chicideanu (2011, 318) spunea de asemenea, pe bună dreptate, că la Ciumești au fost puse în evidență două zone funerare distincte ce aparțin Bronzului timpuriu, dar nu menționa faptul că afirmația cu privire la existența la Ciumești a două cimitire din această perioadă a epocii bronzului a fost făcută deja în două lucrări anterior publicate (vezi KACSÓ 2004a, 17 sq.; KACSÓ 2009, 33).

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

În condițiile în care au existat nenumărate reguli în amplasarea locurilor sepulcrale, astăzi imposibil de precizat în totalitatea lor, nu pot fi stabilite motivele care au determinat edificarea a două cimitire în locuri totuşi apropiate unul de altul. Explicația cea mai plauzibilă, în cazul în care au fost într-adevăr contemporane, este că ele au deservit două comunități sau ramuri diferite ale aceleiaşi comunități. Având în vedere cele arătate, tratarea separată a descoperirilor din cele două puncte apare ca obligatorie.

Ținând seama de lacunele de informații şi greşelile comise cu ocazia punerii în circulație a descoperirilor funerare din Bronzul timpuriu de la Ciumeşti, dar şi de calitatea mediocră a desenelor care au ilustrat inventarele, cred că este utilă republicarea întregului ansamblu[12]. Întrucât documentația de şantier originală nu mi-a fost accesibilă, descrierea mormintelor urmează a fi făcută pe baza datelor deja comunicate, firește cu anumite corecturi, şi pe baza celor consemnate în registrul de inventar al muzeului din Baia Mare, în a cărui colecție se păstrează majoritatea materialului descoperit.

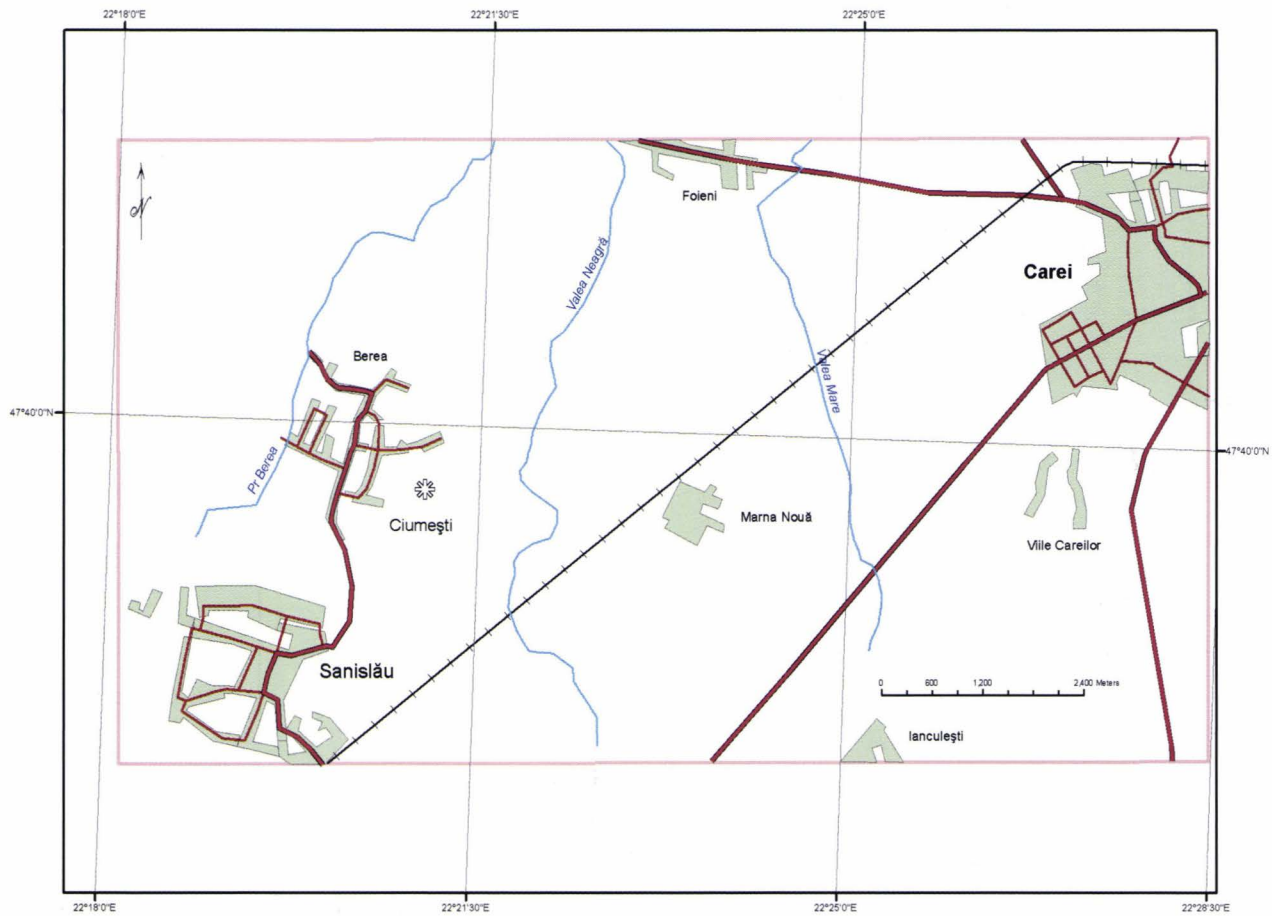

Fig. 1. Poziția topografică a localităților Ciumeşti şi Berea.

[12] Desenele pieselor din inventarul mormintelor au fost realizate de către Gavrilă Moldovan de la Muzeul Județean de Istorie şi Arheologie Maramureş (Baia Mare).

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

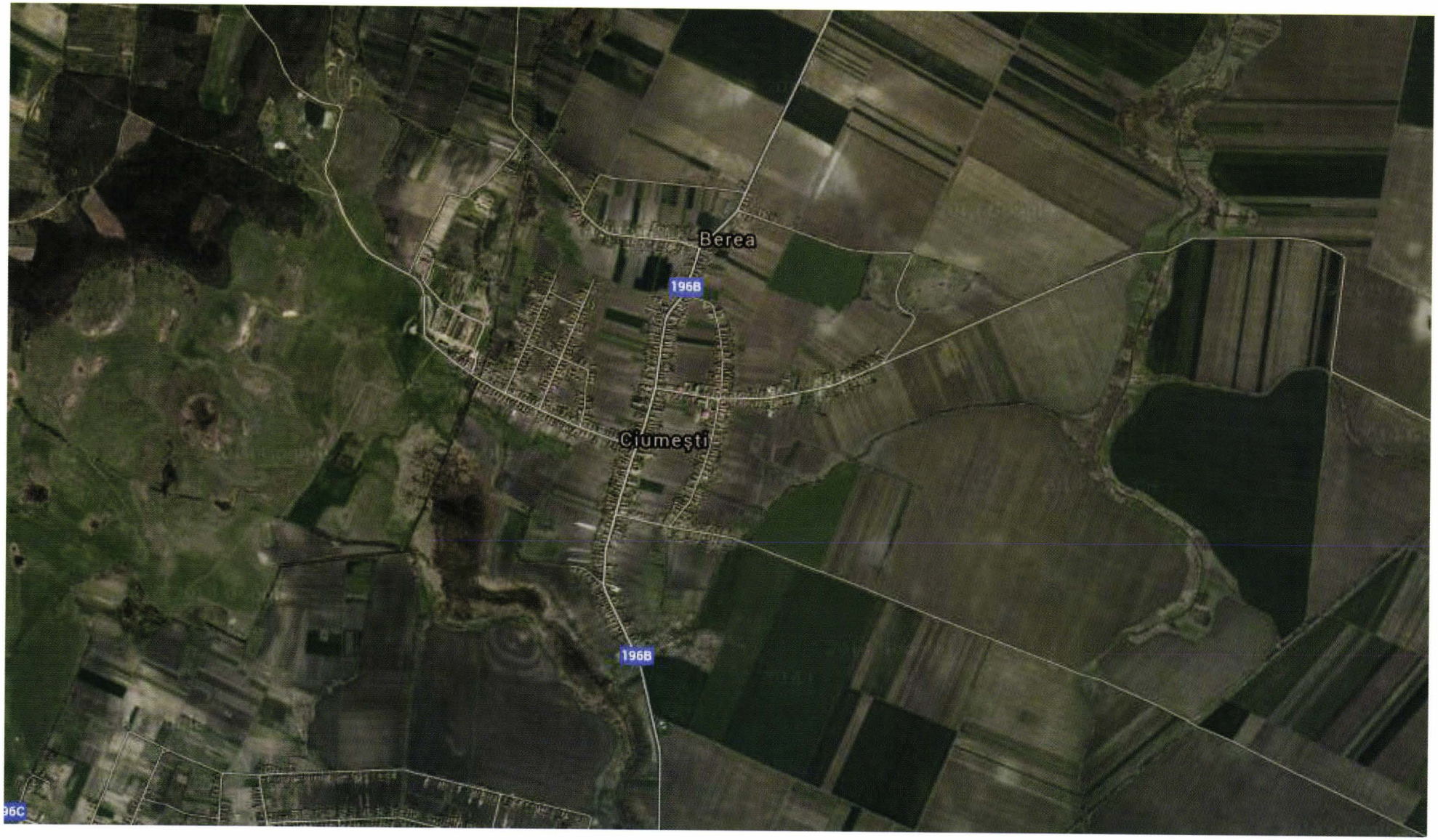

Fig. 2. Ciumeşti şi Berea. Imagine din satelit.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

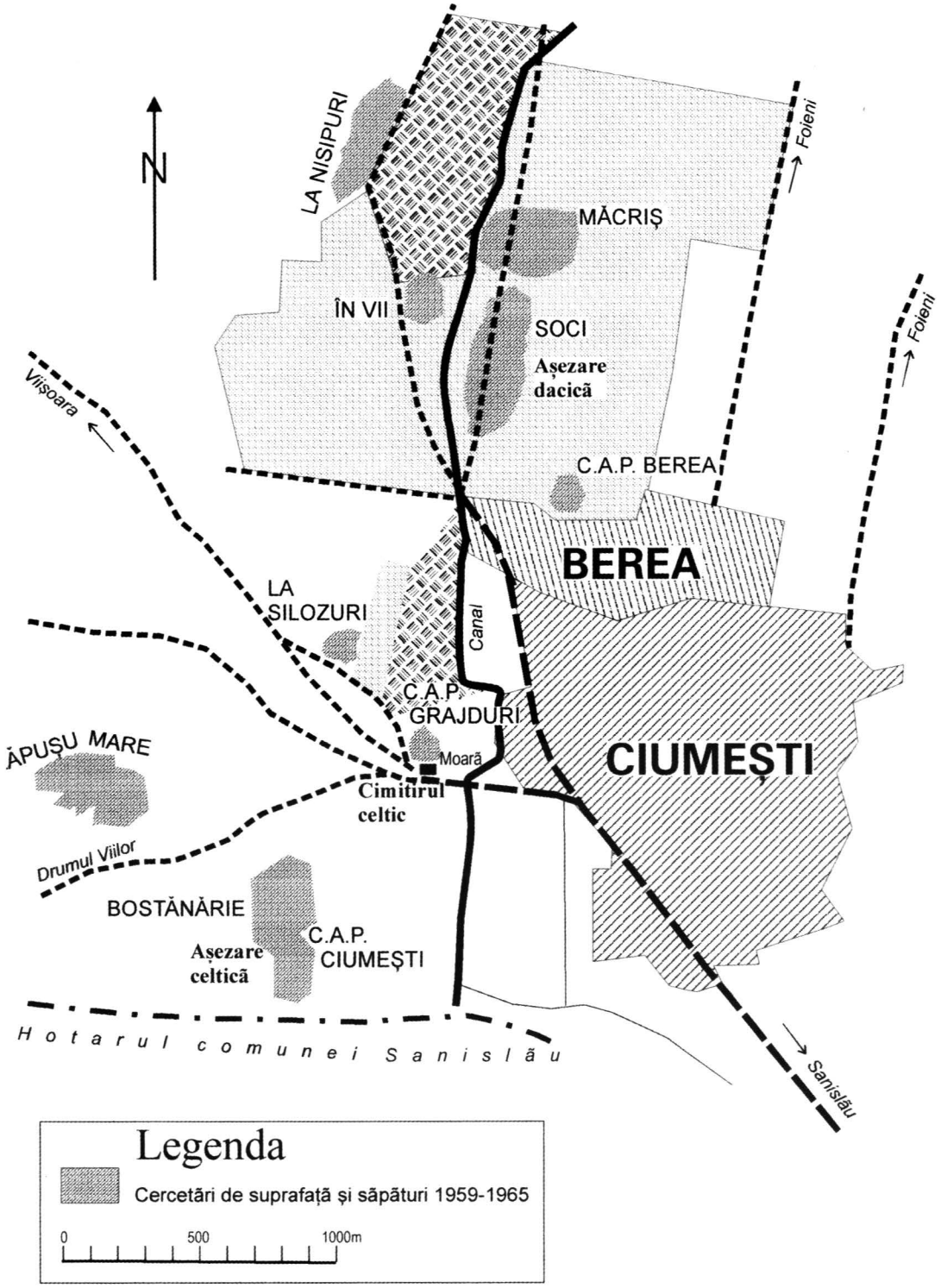

Fig. 3. Harta satelor Ciumeşti şi Berea cu principalele situri arheologice (după ZIRRA 1967).

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

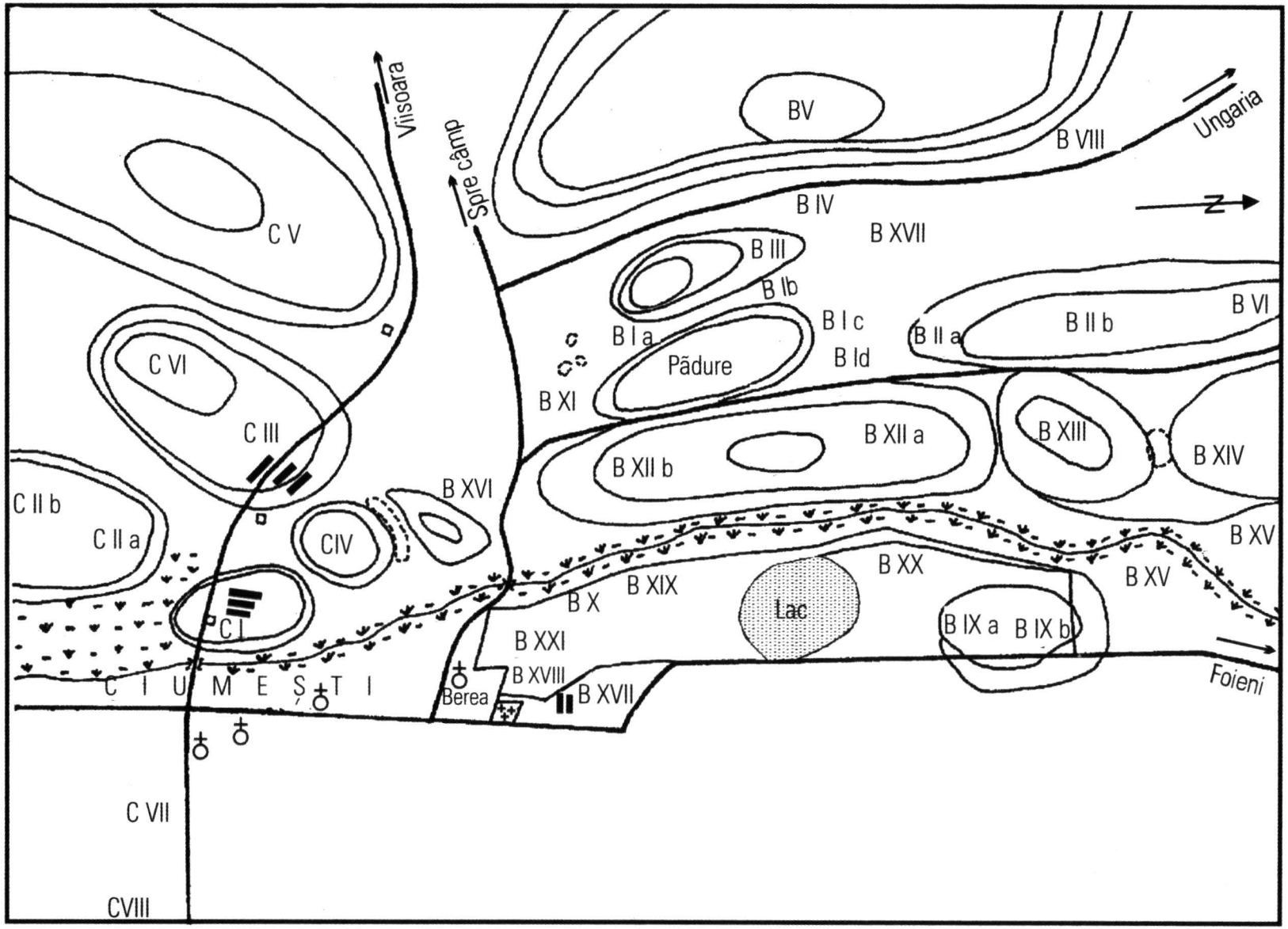

Fig. 4. Schița satelor Ciumeşti şi Berea cu amplasarea siturilor arheologice, realizată de Alexandru Păunescu şi Elena Kovács în 1961 (după NÉMETI 1997).

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

Cimitirul de la Ciumeşti–*Tökös (Bostănărie)*

Potrivit relatării lui Vlad Zirra, *„săpăturile au pornit din extremitatea nord-estică a unei mici dune parțial răvășite și s-au extins în campaniile următoare spre sud, pe creasta foarte teșită a unei alte dune, a cărei laturi spre apus și răsărit coboară domol până la câteva smârcuri de apă stătoare. În cuprinsul acestei suprafețe s-au deschis trei mari secțiuni, unite de câteva șanțuri secundare. Un alt șanț lung a fost trasat pe mijlocul celei de a treia dune care față de celelalte se orientează ENE – VSV și este mărginită de patul vechi al unui râu."* (ZIRRA 1980, 41 sq.).

Stratigrafia stațiunii este descrisă de același autor (ZIRRA 1980, 42). Între 0,60-0,75 m adâncime apare nisipul complet steril, cu prezența din loc în loc a unor aglomerări sau benzi de limonit în formare. Urmează un strat de 0,25-0,40 m, cenușiu-castaniu deschis, cu mici complexe neolitice (Bükk și Tisa) și fragmente ceramice Baden. Acest strat este perforat de gropile cu urnele de incinerație din Bronzul timpuriu. Până la suprafață urmează un humus cenușiu, mișcat de cuțitele tractoarelor, în care au apărut, în afara fragmentelor ceramice din perioadele și culturile amintite, ceramică Latène, precum și mai multe locuințe din această epocă[13].

Așa cum rezultă din planul publicat al săpăturilor de pe *Tökös (Bostănărie)* (fig. 5) (ZIRRA 1980, pl. 6), între diferitele secțiuni săpate au existat largi spații necercetate, iar între mormintele identificate în 1962 și cele scoase la lumină în 1964 și 1965 distanța este de peste 150 m. Este posibil ca mormintele distruse să fi provenit tocmai din aceste spații. Sigur este însă că din porțiunile sudice ale secțiunilor săpate mai recent, mai apropiate de cele din 1962, lipsesc mormintele din Bronzul timpuriu.

Comparând planul menționat cu harta răspândirii mormintelor, publicată în 1970 (ORDENTLICH, KACSÓ 1970, fig. 5), se constată că aceasta din urmă este doar o schiță irelevantă pentru înțelegerea situației din teren, ce cuprinde de altfel și evidente greșeli (de exemplu lipsa scării și a legendei sau apariția de două ori, cu același semn distinctiv, a M. 1 și M. 15). În prezent nu se mai poate fixa cu exactitate locul în care au fost dispuse mormintele găsite în 1962 și nici distanța dintre ele. Singurul fapt precizabil este că ele au apărut în partea nord-estică a dunei de nisip, în gropi ale căror formă și dimensiuni nu au putut fi, de asemenea, stabilite.

M. 1/1962 – Urna a apărut la adâncimea de 0,50 m, în poziție oblică cu gura în jos. În interiorul ei era prezentă o cantitate relativ mare de cenușă și oase calcinate umane. Urna este un castron cu pereții subțiri, de culoare gălbui-cenușie, pasta fină, arderea bună, cu marginea răsfrântă în exterior, gâtul scurt arcuit, corpul bombat, separat de gât și de partea inferioară prin câte un prag. La întretăierea gâtului cu corpul este plasată o mică toartă cu secțiunea semiovală. Î. 13,6 cm, diam. gurii 19,1 cm, diam. fundului 5,9 (?) cm. Nr. inv 473[14]. Pl. I, 1.

M. 2/1962 – Urna, puternic deranjată, a fost descoperită la adâncimea de 0,20 m. Cenușa și oasele calcinate din urnă s-au împrăștiat în jur. Cana urcior, folosită drept urnă, are pereții subțiri, culoarea gălbui-cenușie, pasta fină, arderea foarte bună, marginea răsfrântă în exterior, gâtul înalt și arcuit, corpul bombat, partea inferioară „strangulată". A fost prevăzută cu o toartă din bandă lată, ce

[13] În același punct au fost descoperite incidental și urme sporadice ale aspectelor culturale Makó (KACSÓ 1997, 426, fig. 1), Hajdúbagos-Cehăluț (KACSÓ 1999, 93, pl. 4, 2-4; NÉMETI 2009b, 206) și Gáva (KACSÓ 2008, 57, pl. 4, 5-6), dar și o cantitate relativ mare de material de epocă romană și de epocă medieval timpurie (GINDELE 2008, 127), precum și câteva ce aparțin secolelor XIV-XVI. Artefactele se păstrează la muzeele din Baia Mare (nr. inv. 12356-12363, 12436-12465, 12478-12510, 12511-12518) și din Satu Mare.

[14] Acolo unde nu este indicat altfel, numerele de inventar specificate sunt cele ale colecției muzeului din Baia Mare.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

unea, foarte probabil, marginea cu baza gâtului. Un şir de impresiuni triunghiulare, ce urcă şi pe toartă, este plasat la întretăierea gâtului cu corpul. Impresiuni identice decorau şi faţa superioară a marginii. Î. 20,9 cm, diam. gurii 14,1 (?) cm, diam. fundului 6,7 cm. Nr. inv. 474. Pl. I, 2.

M. 3/1962 – Urna şi vasul de ofrandă, găsite în poziţie oblică cu gura în sus, au fost surprinse la adâncimea de 0,90 m. a). Urna este o oală cu pereţii relativ groşi, de culoare gălbuie, pasta cu pietricele, arderea bună, marginea uşor răsfrântă în exterior şi crestată, corpul arcuit, fundul proeminent. Sub margine, plasate în cruce şi în poziţie oblică, se află patru nervuri alveolate. Î. 14,4 cm, diam. gurii 15,2/16,1 cm, diam. fundului 7,4 cm. Nr. inv. 475. Pl. I, 3. b). Cană urcior miniaturală de culoare gălbui-cenuşie, pasta cu nisip, arderea foarte bună, marginea răsfrântă în exterior, gâtul înalt şi tronconic, corpul bombat, despărţit de gât şi de partea inferioară prin câte un prag, prevăzută cu o toartă, ce uneşte marginea cu baza gâtului. Î. 10,6 cm, diam. gurii 6,4 cm, diam. fundului 3,9 cm. Nr. inv. 476. Pl. I, 4.

M. 4/1962 – Urna, aproape complet distrusă, a fost descoperită la adâncimea de 0,20 m. Era o cană urcior cu pereţii groşi, de culoare cenuşiu-gălbuie, pasta cu nisip şi cioburi pisate, arderea bună. Din ea s-au păstrat doar fragmente din corpul puternic bombat şi din partea inferioară cu fundul tras uşor înspre interior. Diam. fundului 6,2 cm. Nr. inv. 477. Pl. II, 1.

M. 5/1962 – Urna, depusă în poziţie verticală, cu gura în jos, a fost descoperită, puternic deranjată, la adâncimea de 0,40 m. Cenuşa şi oasele calcinate s-au împrăştiat în jur. Urna este un castron căruia îi lipsesc partea inferioară şi o porţiune din corp. Are pereţii relativ groşi, culoarea gălbui-roşiatică, pasta cu nisip şi cioburi pisate, arderea bună, marginea răsfrântă în exterior, corpul uşor arcuit, decorat cu scrijelituri adânci verticale, care acopereau întreaga suprafaţă a vasului. Diam. gurii 24,4 cm. Nr. inv. 478. Pl. II, 2.

M. 6/1962 – Urna, depusă în poziţie verticală cu gura în sus, a apărut la adâncimea de 0,30 m. Lângă ea se aflau mai multe fragmente ceramice, printre care şi un fund de vas. Astăzi nu se mai poate stabili dacă acestea au aparţinut unor vase de ofrandă întregi sau au fost depuse deja în stare fragmentară. a). Urna, a cărei parte superioară lipseşte, este o oală cu pereţii groşi, de culoare roşiatic-cenuşie, pasta cu cioburi pisate, arderea mediocră, corpul arcuit, decorat cu scrijelituri oblice, unele întretăiate. Diam. fundului 9,1 cm. Nr. inv. 479. Pl. II, 3. b). Fragment de fund de vas. Diam. 7,7 cm. Nr. inv. 479a. Pl. III, 1. c). Fragmente dintr-o oală decorată cu scrijelituri adânci.

M. 7/1962 – Urna, depusă în poziţie verticală cu gura în jos, a fost descoperită la adâncimea de 0,40 m. Este un castron cu pereţii subţiri, de culoare roşiatică, pasta fină, arderea bună, cu urme de ardere secundară atât în exterior cât şi în interior, marginea răsfrântă în exterior, gâtul scurt arcuit, corpul uşor bombat, prevăzut cu o toartă cu secţiunea dreptunghiulară trasă din margine până la baza gâtului, decorat cu striuri dispuse oblic, prezente numai în anumite porţiuni ale vasului. Î. 16,6 cm, diam. gurii 21,8 cm, diam. fundului 8,3 cm. Nr. inv. 480. Pl. III, 2.

M. 8/1962 – Descoperit la adâncimea de 0,70 m, distrus. Au fost recuperate doar câteva fragmente ceramice nesemnificative şi un număr foarte mic de oase calcinate.

M. 9/1962 – Urna şi vasul de ofrandă, depuse vertical cu gura în jos, au fost descoperite, deranjate, la 0,70 m adâncime. a). Urna este un castron cu pereţii groşi, de culoare roşiatic-gălbuie, pasta de bună calitate, arderea bună, marginea răsfrântă în exterior şi crestată, corpul arcuit, fundul uşor proeminent, prevăzut cu două torţi cu secţiunea dreptunghiulară, trase din margine până la nivelul diametrului maxim al corpului, flancate aici de câte două mici proeminenţe conice, alte două grupuri de câte două proeminenţe de acest fel fiind plasate simetric la acelaşi nivel la mijlocul distanţei dintre torţi. Suprafaţa vasului prezintă urme de netezire cu degetele. Diam. gurii 28,5 cm. Nr. inv. 481. Pl. III, 3. b). Fragmente din partea superioară a unui castron cu pereţii relativ groşi, de culoare gălbui-cenuşie, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea rotunjită, foarte uşor

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

răsfrântă în exterior şi crestată, corpul puţin arcuit, prevăzut cu două torţi trase din margine. Diam. gurii 18 cm. Nr. inv. 482. Pl. III, 4.

M. 10/1962 – Urna a apărut la adâncimea de 0,75 m. Este o strachină cu pereţii groşi, de culoare gălbui-cafenie, pasta cu cioburi pisate, arderea mediocră, cu urme de ardere secundară mai ales pe pereţii interiori, marginea rotunjită şi trasă uşor înspre interior, corpul puternic arcuit, fundul proeminent, decorat cu scrijelituri verticale şi oblice pe aproape întreaga suprafaţă exterioară şi interioară. Î. 13,4 cm, diam. gurii 30,2 cm, diam. fundului 11,8/12,3 cm. Nr. inv. 483. Pl. IV, 1.

M. 11/1962 – Urna, depusă în poziţie verticală cu gura în jos, a fost descoperită la adâncimea de 0,40 m. Este un castron cu pereţii subţiri, de culoare roşiatică, pasta fină, arderea bună, marginea uşor răsfrântă în exterior, gâtul scurt arcuit, corpul puţin bombat, prevăzut cu două torţi îngustate la mijloc, ce unesc marginea cu baza gâtului, decorat cu un şir circular dublu de impresuni triunghiulare pe faţa superioară a marginii şi cu şiruri circulare de impresiuni identice, plasate la întretăierea corpului cu gâtul şi cu partea inferioară, precum şi pe bordura fundului. Î. 16,6 cm, diam. gurii 21,3 cm, diam. fundului 8,7 cm. Nr. inv. 484. Pl. IV, 2.

M. 12/1962 – Urna, în bună parte distrusă, a fost găsită la adâncimea de 0,60 m. Alături de ea se aflau numeroase fragmente ceramice, care proveneau de la mai multe vase. Astăzi nu se mai poate stabili, dacă ele au aparţinut unor vase de ofrandă depuse întregi sau erau deja în stare fragmentară la depunere. a). Din urnă nu se mai păstrează decât fragmente, care au permis întregirea doar a unei porţiuni din partea inferioară. Vasul cu pereţii subţiri, culoarea gălbui-roşiatică, pasta cu cioburi pisate, arderea bună pare să fi aparţinut unei variante de oală cu corpul bombat. Nr. inv. 485. Pl. V, 1. b). Fragment de ceaşcă de culoare cenuşiu-gălbuie, pasta fină, arderea bună, marginea rotunjită şi uşor răsfrântă în exterior, gâtul scurt şi corpul arcuit. Pl. IV, 3. c). Fragment de castron de culoare roşiatică, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, urme de ardere secundară, marginea rotunjită şi foarte uşor răsfrântă în exterior, corpul arcuit. Pl. IV, 4. d). Fragmente atipice de la alte oale.

M. 13/1962 – Urna, în bună parte distrusă, a fost descoperită la adâncimea de 0,50 m. Alături de ea se aflau mai multe fragmente ceramice aparţinând unor vase diferite, precum şi o mică lamă de obsidian[15]. Urna este un castron cu pereţii groşi, de culoare roşiatică, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea răsfrântă în exterior, corpul arcuit, decorat cu striuri superficiale, majoritatea dispusă orizontal. Nr. inv. 486. Pl. V, 2.

M. 14/1962 – Urna, depusă în poziţie verticală cu gura în jos, a fost descoperită la adâncimea de 0,40 m. Este o oală cu pereţii groşi, de culoare brun-roşiatică, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea răsfrântă în exterior şi alveolată, corpul uşor bombat, fundul proeminent, decorat cu scrijelituri oblice, ce acoperă întreg corpul, şi patru grupuri de câte două proeminenţe mici conice, dispuse în cruce sub margine. Î. 18,5 cm, diam. gurii 18,9 cm, diam. fundului 9,8 cm. Nr. inv. 487. Pl. V, 3.

M. 15/1962 – Urna, depusă în poziţie verticală cu gura în jos, şi fragmente dintr-un alt vas au fost descoperite la adâncimea de 0,75 m. a). Urna este un vas de culoare roşiatic-cenuşie, pasta cu cioburi pisate, arderea mediocră, gura largă, marginea foarte puţin răsfrântă în exterior, gâtul scurt, corpul sferic, la întretăierea gâtului cu corpul două mici torţi, uşor diferite ca formă. Î. 17,3 cm, diam. gurii 10,9 cm, diam. fundului 6,2 cm. Nr. inv. 489. Pl. VI, 1. b). Fragmente dintr-o oală cu pereţii subţiri, din care se păstrează o porţiune ceva mai consistentă doar din partea inferioară, de culoare brun deschis în exterior, cenuşiu închis în interior, pasta cu cioburi pisate, arderea bună. Nr. inv. 488. Pl. VI, 2.

[15] Aceste piese nu au intrat în colecţia muzeului din Baia Mare. Soarta lor nu este cunoscută.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

M. 16/1962 – Urna, depusă în poziție verticală cu gura în jos, a apărut la adâncimea de 0,40 m. Este un vas de culoare maroniu închis, pasta fină, arderea bună, marginea uşor răsfrântă în exterior, gâtul arcuit, corpul puternic bombat, partea inferioară „strangulată", prevăzut cu două mici torți, dispuse la baza gâtului. Decorul constă din şase şiruri duble verticale de impresiuni triunghiulare pe gât, trei şiruri circulare de astfel de impresiuni, unul, flancat de mici proeminențe conice, plasat la întretăierea gâtului cu corpul, celălalte două la începutul „strangulării" şi pe bordura fundului, ultimele două unite prin şiruri duble sau simple de impresiuni. Î. 27,3 cm, diam. gurii 10,6 cm, diam. fundului 7,2 cm. Nr. inv. 490. Pl. VI, 3.

M. 1/1964 – Urna a fost descoperită la adâncimea de 0,35 m. La o distanță de 0,20 m de ea se afla un fragment de ceaşcă, care aparține, probabil, aceluiaşi mormânt. a). Urna este un castron cu pereții relativ subțiri, de culoare brun-roşiatică, pasta cu cioburi pisate, arderea mediocră, marginea uşor răsfrântă în exterior, corpul arcuit, fundul proeminent, prevăzut cu două perechi de torți îngustate la mijloc, de dimensiuni diferite, plasate asimetric, trase din margine până la nivelul diametrului maxim. Î. 13,6 cm, diam. gurii 18,8 cm, diam. fundului 7,8 cm. Nr. inv. 491. Pl. VII, 1. b). Fragment de ceaşcă. Nr. inv. 492. În prezent neidentificabil.

M. 2/1964 – Urna a fost descoperită la adâncimea de 0,60 m. Este un castron de culoare brun-roşiatică, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea uşor răsfrântă în exterior, corpul arcuit, prevăzut cu două perechi de torți îngustate la mijloc, de dimensiuni diferite, plasate asimetric, trase din margine până la nivelul diametrului maxim, decorat cu striuri neordonate şi grupuri de câte două mici proeminențe conice. Î. 22,2 cm, diam. gurii 29,8 cm, diam. fundului 10 cm. Nr. inv. 493. Pl. VII, 2.

M. 3/1964 – În umplutura gropii mormântului din Bronzul mijlociu[16] au apărut mai multe fragmente ceramice similare celor din mormintele Bronzului timpuriu, care provin din una sau mai multe depuneri funerare ale acestei perioade. a). Fragment de castron de culoare roşiatic-maronie, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea răsfrântă în exterior, corpul arcuit, decorat cu striuri verticale şi oblice. Pl. VII, 3. b). Fragment de castron de culoare cenuşiu-gălbuie, pasta fină, arderea bună, marginea uşor răsfrântă în exterior, gâtul scurt, trecerea de la gât la corp marcată de un prag, corpul arcuit. Pl. VII, 4. c). Fragment de castron de culoare maroniu-cenuşie, pasta fină, arderea bună, marginea uşor răsfrântă în exterior, gâtul scurt. Pl. VII, 5. d). Fragment de strachină de culoare cenuşie, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea dreaptă şi uşor trasă înspre interior. Pl VIII, 1. e). Fragment de strachină de culoare gălbui-cenuşie, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea rotunjită, pereții oblici cu o mică proeminență. Pl. VIII, 2. f-j). Fragmente de margini de oale. Pl. VIII, 3-7. k-m). Fragmente de vase decorate cu impresiuni triunghiulare. Pl. VIII, 8-10. n). Fragment de vas decorat cu scrijelituri oblice. Pl. VIII, 11. o). Fragment de fund de vas. Pl. VIII, 12.

M. 4/1964[17] - Descoperit la adâncimea de 0,50 m, puternic deranjat. S-au recuperat numai câteva fragmente ceramice nesemnificative şi puține oase calcinate.

M. 5/1964 – Alături de urnă au apărut şi fragmente ceramice, despre care nu se mai poate preciza dacă au aparținut unor vase de ofrandă depuse întregi sau erau deja în această stare la depunere. a). Urna este un castron de culoare roşiatic-maronie, pasta fină, arderea bună, marginea răsfrântă în exterior, gâtul scurt arcuit, corpul uşor bombat, la întretăierea acestuia cu partea inferioară un prag bine conturat, decorat cu şiruri de impresiuni triunghiulare verticale, care pornesc de la margine până la baza gâtului, unde este plasat un alt şir de astfel de impresiuni, întrerupt de o

[16] Publicat de János Németi (1969, 61 sq., fig. 3, pl. XIII - XV). Autorul nu a menționat materialele din Bronzul timpuriu aflate în umplutura gropii.

[17] Acelaşi cu M. 5/1964 la ORDENTLICH, KACSÓ 1970, 58.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

mică proeminență conică, pe corp fiind dispuse șănțuiri înguste verticale. Î. 14,4 cm, diam. gurii 19,7 cm, diam. fundului 6,4 cm. Nr. inv. 494. Pl. VIII, 13. b). Fragmente dintr-un castron asemănător, prevăzut cu o toartă îngustată la mijloc, ce unește marginea cu baza gâtului. Nr. inv. 495. Pl. IX, 1. c). Fragmente dintr-un castron cu pereții groși, de culoare maroniu-roșiatică, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea răsfrântă în exterior, corpul arcuit, decorat cu scrijelituri adânci orizontale. Pl. IX, 2. d). Fragment de castron cu pereții relativ subțiri, de culoare roșiatică, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea răsfrântă în exterior, gâtul scurt, la baza acestuia un prag, ce-l despărțea de corp, decorat sub margine cu o incizie de formă apropiată unui W. Pl. IX, 5. e). Fragmente dintr-un vas tronconic de culoare cenușie, pasta fină, arderea bună, marginea rotunjită. Nr. inv. 496. Pl. IX, 3. f). Fragment de margine de vas de culoare roșiatică, decorată pe fața superioară cu impresiuni triunghiulare. Pl. IX, 4. g). Fragment de fund de vas.

M. 7/1964 – Mormânt incert; nu s-a descoperit decât o ceașcă de mici dimensiuni de culoare cenușie, pasta fină, arderea bună, marginea ușor răsfrântă în exterior, gâtul scurt, corpul bombat, fundul drept, prevăzută cu o mică toartă trasă din margine. Nr. inv. 497, în prezent neidentificabilă în colecția muzeului din Baia Mare. Pl. IX, 6 (după ORDENTLICH, KACSÓ 1970, fig. 3, 3).

M. 8/1964 – Descoperit la adâncimea de 0,40 m, puternic răvășit. Din urnă au fost salvate doar fragmente disparate. Alături de ea s-au aflat fragmente ceramice și un vas miniatural. Împreună cu acestea s-au găsit și fragmente mai recente, dintre care unele par să aparțină Bronzului mijlociu. S-ar putea ca ele să provină dintr-un mormânt distrus. a). Urna a fost o oală de culoare roșiatică, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, pereții puternic bombați, acoperiți cu scrijelituri oblice. Nr. inv. 498. Pl. X, 1. b). Vas miniatural de culoare cenușie, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, gura largă, marginea rotunjită, pereții foarte puțin arcuiți, fundul inelar. Î. 3,8 cm, diam. gurii 5,2 cm, diam. fundului 2,4 cm. Nr. inv. 499. Pl. X, 3. c). Fragment de vas de culoare cenușie, decorat cu un șir dublu de impresiuni triunghiulare. d). Fragment de margine de vas de culoare cenușie, pasta fină, arderea foarte bună, bordura exterioară decorată cu scurte crestături. Pl. X, 2. e). Fragmente dintr-un fund de vas. Pl. X, 4.

M. 9/1964 – Urna, parțial păstrată, a apărut la adâncimea de 0,50 m. Alături de ea se afla un vas de ofrandă. a). Urna a fost un vas cu pereții subțiri, de culoare maronie, pasta fină, arderea foarte bună, corpul puternic bombat, partea inferioară „strangulată", fundul tras foarte ușor înspre interior, decorat cu impresiuni triunghiulare, plasate pe fund și pe corp. Pe fund apare un șir circular de impresiuni, în care sunt înscrise două șiruri încrucișate, pe bordura fundului un alt șir circular, la întretăierea părții inferioare cu corpul un șir „înnodat" în patru locuri în forma unor M-uri duble, însoțite de V-uri întoarse, pe corp 12 registre, despărțite prin șiruri duble verticale, unele lipsite de decor, altele prevăzute cu motive în forma unor S-uri, „seceri", linii oblice sau în zig-zag duble și a unor bastoane duble, izolate sau legate între ele, acestea din urmă, cu o singură excepție, terminate cu un motiv de formă semilunară. Diam. fundului 4,9 cm. Nr. inv. 500. Pl. XI, 1. b). Oală de culoare roșiatică, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea puțin răsfrântă în exterior și alveolată, corpul arcuit, fundul proeminent, decorată cu striuri dispuse oblic și creste alveolate, plasate în sens invers striurilor. Î. 11,7 cm, diam. gurii 16,3 cm, diam. fundului 8,2 cm. Nr. inv. 500a. Pl. X, 5.

M. 10/1964 – Din urnă, depusă în poziție verticală cu gura în jos, descoperită la adâncimea de 0,40 m, s-au recuperat doar fragmente din partea superioară. Era o oală cu pereții subțiri, de culoare roșiatică, pasta cu cioburi pisate, arderea mediocră, marginea puțin răsfrântă în exterior și alveolată, pereții arcuiți, cu mici proeminențe dispuse la niveluri diferite, între două dintre ele aflându-se și o nervură crestată oblică. Diam. gurii 22,2 cm. Nr. inv. 501. Pl. XI, 2.

M. 11/1964 – Urna, descoperită în poziție oblică cu gura în jos, a apărut la adâncimea de 0,45 m. Lângă ea se aflau fragmente dintr-un alt vas. a). Urna este un vas tronconic de culoare gălbui-maronie, pasta cu cioburi pisate, arderea bună. Suprafața vasului prezintă urme de netezire cu

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

degetele. Î. 11,6 cm, diam. gurii 13,4 cm, diam. fundului 7,2 cm. Nr. inv. 502. Pl. XII, 1. b). Fragmente dintr-un vas de culoare cenuşie, pasta grosolană, arderea mediocră. Nr. inv. 503. In prezent neidentificabile în colecţia muzeului din Baia Mare.

M. 10/1965 – Urna a fost descoperită la adâncimea de 0,53 m. Este un castron de culoare roşiatică, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea răsfrântă puţin în exterior, marcată din loc în loc de mici proeminenţe, gâtul scurt arcuit, trecerea de la gât la corp marcată de un prag, corpul uşor bombat, prevăzut cu două torţi ce unesc marginea cu baza gâtului, la acest nivel fiind prezente şi mici proeminenţe conice. Î. 16,8 cm, diam. gurii 21,4 cm, diam. fundului 8,7 cm. Muzeul Carei, nr. inv. 408. Pl. XII, 2.

M. 11/1965 – Urna, ce conţinea o cantitate relativ mică de oase calcinate, este un castron de culoare cenuşiu-gălbuie, pasta fină, arderea bună, marginea puţin răsfrântă în exterior, gâtul scurt arcuit, corpul uşor bombat, partea inferioară „strangulată", decorat cu şiruri circulare de impresiuni triunghiulare, plasate pe faţa superioară a marginii şi la întretăierea corpului cu gâtul şi, respectiv, cu partea inferioară, între ele fiind prezente şiruri verticale, care marchează coaste uşor reliefate. Î. 13,2 cm, diam. gurii 19 cm, diam. fundului 5,1 cm. Muzeul Carei, nr. inv. 409. Pl. XII, 3[18].

Cu excepţia câtorva exemplare (cele din M. 3/1962, M. 14/1962, M. 15/1962), vasele recoltate din cimitir sunt fragmentare, lipsind părţi mai mici sau mai mari din ele. Unele s-au fragmentat la descoperire, cele mai multe însă au suferit diferite deteriorări datorită fie greutăţii nisipului care le acoperea, fie, mult mai des, din cauza lucrărilor agricole sau de construcţii. Proporţiile de păstrare sunt foarte diferite de la un vas la altul, acestea sunt însă aleatorii, din acest motiv nici nu sunt specificate aici.

În colecţia Kovács, adăpostită de muzeele din Baia Mare şi Satu Mare, se află, sub formă de fragmente ceramice sau vase parţial întregibile, o cantitate relativ mare de ceramică asemănătoare celei descrise mai sus, provenită din punctul *Tökös (Bostănărie)*. Întrucât în săpăturile efectuate în acest punct nu au fost semnalate urme de aşezare contemporană cimitirului din Bronzul timpuriu, este aproape cert că ceramica menţionată provine tot din morminte, unele distruse de lucrările agricole sau de construcţii, altele, eventual, scoase la lumină prin săpăturile efectuate de preotul Gyula Kovács (vezi NÉMETI 1997, 63), din păcate fără a fi însoţite în acest caz de însemnări cu privire la condiţiile de descoperire.

Muzeul din Baia Mare:

1. Castron fragmentar cu pereţii groşi, de culoare roşiatică, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea răsfrântă în exterior, corpul arcuit, fundul proeminent. Dintre torţi se păstrează una singură, care porneşte din margine şi ajunge până la nivelul diametrului maxim. Decorat cu striuri neordonate, majoritatea oblice, şi proeminenţe mici conice, plasate la nivelul părţii inferioare a torţii. Nr. inv. 12.383. Pl. XIII, 4.
2. Fragmente din partea superioară a unui castron asemănător, identic decorat. Pl. XIII, 3.
3. Partea superioară a unui castron cu pereţii subţiri, de culoare roşiatică, pasta fină, arderea bună, marginea puţin răsfrântă în exterior, gâtul scurt arcuit, corpul uşor bombat. Se păstrează o toartă îngustată la mijloc, care uneşte marginea cu baza gâtului. Decorat cu şiruri circulare de impresiuni triunghiulare, unul pe faţa superioară a marginii, altul la baza gâtului, de la acesta

[18] Dacă se ţine seama de practica anterioară de pe şantierul de la Ciumeşti, numerotarea ultimelor două morminte este într-o oarecare măsură curioasă, întrucât ele sunt singurele descoperiri funerare din punctul *Tökös* (*Bostănărie*) în anul 1965. Informaţie amabilă János Németi. Pe planul lucrărilor din acest punct publicat de Vlad Zirra (1980, pl. 6) apar totuşi şi descoperiri notate 1–5/1964 şi 6-11/1965. Nu sunt precizate caracterul acestor descoperiri şi nici locul lor actual de păstrare.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

ridicându-se până sub margine şiruri duble verticale de astfel de impresiuni, umplute cu linii în zig-zag. Nr. inv. 12.382. Pl. XIII, 2.

4. Fragmente din partea superioară a unei căni de culoare roşiatic-gălbuie, miezul de culoare neagră, pasta fină cu cioburi pisate, arderea bună. Marginea uşor răsfrântă în exterior, gâtul înalt, corpul uşor curbat. Se păstrează un rest de toartă. Decorată cu şiruri verticale de impresiuni triunghiulare pe gât şi, probabil, pe corp, precum şi cu un şir orizontal de impresiuni identice, plasat la întretăierea gâtului cu corpul vasului. Nr. inv. 12.901-12.902. Pl. XIII, 1.

5. Fragment din partea superioară a unui castron (?) de culoare cenuşie, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea răsfrântă în exterior şi crestată. Nr. inv. 12.367. Pl. XIV, 4.

6. Fragment din partea superioară a unei străchini de culoare cenuşiu-roşiatică, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea rotunjită şi crestată, pereţii oblici, foarte puţin curbaţi, cu o mică proeminenţă sub margine. Nr. inv. 12.427. Pl. XIV, 1. Apartenenţa sa la cimitir nu este sigură.

7. Fragment din partea superioară a unei căni urcior (?) de culoare cenuşiu-maronie, pasta fină, arderea foarte bună, decorată pe faţa superioară a marginii răsfrânte în exterior cu un registru dublu de impresiuni triunghiulare şi sub margine cu o nervură reliefată, crestată. Nr. inv. 12.365. Pl. XIV, 2.

8. Fragment din partea superioară a unei căni urcior (?) de culoare roşiatic-maronie, pasta fină, arderea foarte bună, decorată pe faţa superioară a marginii uşor răsfrânte în exterior cu un registru dublu de impresiuni triunghiulare. Nr. inv. 12.372. Pl. XIV, 3.

9. Fragment din partea superioară a unei căni urcior (?) de culoare roşiatic-maronie, pasta fină, arderea foarte bună. Nr. inv. 12.374. Pl. XIV, 5.

10. Fragmente din partea superioară a unei căni urcior de culoare roşiatic-maronie, pasta fină, arderea foarte bună. Nr. inv. 12.370. Pl. XIV, 6.

11. Fragment din partea superioară a unei căni urcior (?) de culoare maronie, pasta fină, arderea foarte bună, decorată pe faţa superioară a marginii uşor răsfrânte cu impresiuni triunghiulare. Nr. inv. 12.366. Pl. XIV, 7.

12. Fragment din partea superioară a unei căni urcior (?) de culoare cenuşiu-negricioasă, pasta fină, arderea bună. Nr. inv. 12.369. Pl. XIV, 8.

13. Fragmente din partea superioară a unei căni urcior (?) de culoare maroniu-cenuşie, pasta fină, arderea foarte bună. Nr. inv. 12.373. Pl. XIV, 9.

14. Fragment din partea superioară a unei căni urcior (?) de culoare cenuşie, pasta fină, arderea foarte bună. Nr. inv. 12.388. Pl. XIV, 10.

15. Fragment din partea superioară a unei căni urcior de culoare roşiatic-cenuşie, pasta fină, arderea foarte bună, decorată pe faţa superioară a marginii răsfrânte în exterior cu un registru dublu de impresiuni triunghiulare, sub margine cu un şir vertical de astfel de impresiuni. Nr. inv. 12.368. Pl. XIV, 11.

16. Fragment de vas de culoare cenuşie, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, decorat cu un şir dublu de impresiuni triunghiulare. Neinventariat. Pl. XIV, 12.

17. Fragment de cană urcior de culoare cenuşiu-maronie, pasta fină, arderea foarte bună, decorat cu un şir circular de impresiuni triunghiulare la nivelul bazei gâtului, de la care coboară pe corp un şir vertical de astfel de impresiuni. Nr. inv. 12.404. Pl. XIV, 13.

18. Fragmente de vas de culoare negricioasă, pasta fină, arderea foarte bună, decorat pe gât cu un şir vertical de impresiuni triunghiulare şi cu un registru dublu de astfel de impresiuni, plasat imediat sub pragul ce desparte gâtul de corpul vasului. Neinventariate. Pl. XIV, 14.

19. Fragmente din partea inferioară a unui vas piriform (?) de culoare roşiatică, pasta fină, arderea bună, decorat imediat deasupra pragului ce desparte corpul de partea inferioară cu un şir de impresiuni triunghiulare. Nr. inv. 12.407. Pl. XIV, 15.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

20. Fragmente dintr-un vas piriform de culoare cenuşiu-gălbuie, pasta fină, arderea foarte bună, decorat cu un şir de impresiuni triunghiulare plasat la baza gâtului. Nr. inv. 12414 şi 12454. Pl. XIV, 16.

21. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare roşiatică, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea rotunjită şi răsfrântă foarte puţin în exterior, decorată cu striuri oblice. Nr. inv. 12.327. Pl. XV, 2.

22. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare cenuşie, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea uşor răsfrântă în exterior şi alveolată. Nr. inv. 12.371. Pl. XV, 3.

23. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare gălbuie, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea dreaptă, uşor răsfrântă în exterior şi alveolată. Nr. inv. 12.379. Pl. XV, 4.

24. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare maronie, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea puţin răsfrântă în exterior şi crestată, decorată cu mici proeminenţe conice alăturate. Nr. inv. 12.332. Pl. XV, 1. Nu aparţine, foarte probabil, inventarului vreunui mormânt din Bronzul timpuriu.

25. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare cenuşie, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea răsfrântă în exterior, corpul uşor curbat, prevăzută cu o toartă trasă din margine, decorată cu striuri rare oblice. Nr. inv. 12.376. Pl. XV, 5.

26. Fragment din partea superioară a unei oale asemănătoare. Nr. inv. 12.376. Pl. XV, 6.

27. Fragment dintr-un vas cu pereţii groşi, de culoare roşiatic-cenuşie, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, decorat cu o proeminenţă rotunjită, la nivelul căreia se află şi un şir de crestături adânci, precum şi cu striuri în forma unor arcuri de cerc, dispuse în grupuri care se întretaie. Nr. inv. 12.419. Pl. XV, 7.

28. Fragment dintr-un vas de culoare cenuşie, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, decorat cu două proeminenţe mici rotunjite şi alăturate, la nivelul cărora se află şi un şir dublu de impresiuni triunghiulare, precum şi cu un motiv unghiular lustruit. Nr. inv. 12.384. Pl. XV, 8.

29. Fragment de toartă decorată cu impresiuni triunghiulare. Nr. inv. 12.377. Pl. XIX, 4.

30. Fragment de fund de vas inelar. Nr inv. 12.391. Pl. XIV, 17.

31. Fund de vas inelar. Nr.inv. 12.381. Pl. XIV, 18.

32. Fund de vas. Nr. inv. 12.380. Pl. XV, 9.

Muzeul din Satu Mare:

1. Castron miniatural fragmentar cu pereţii subţiri, de culoare roşiatică, pasta fină, arderea bună, marginea răsfrântă în exterior, gâtul scurt arcuit, corpul uşor bombat, trecerea de la corp la partea inferioară marcată de un prag, o tortiţă pe gât, din care se păstrează doar un mic rest, decorat cu şiruri de impresiuni triunghiulare, unul plasat pe faţa superioară a marginii, altul imediat sub margine, iar celelalte la întretăierea corpului cu gâtul şi, respectiv, cu partea inferioară, şi şiruri verticale de impresiuni identice dispuse pe gât şi corp, acestea din urmă marcând nervuri reliefate. Pl. XV, 10.

2. Fragmente dintr-un castron cu pereţii groşi, de culoare roşiatică, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, decorat cu scrijelituri verticale. Pl. XV, 11.

3. Castron fragmentar de culoare cenuşie, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea răsfrântă în exterior, corpul bombat şi cu suprafaţa în partea inferioară zgrunţuroasă. Se păstrează şi o mică proeminenţă rotunjită. Pl. XV, 12.

4. Fragmente din partea superioară a unui castron de culoare roşiatică, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, decorat cu un şir de impresiuni triunghiulare pe faţa superioară a marginii răsfrânte în exterior şi cu un şir de astfel de impresiuni la întretăierea gâtului cu corpul, de ultimul atârnând şiruri verticale. Pl. XVI, 1.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

5. Fragmente din partea superioară a unui castron de culoare roşiatică, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea puţin răsfrântă în exterior. Se păstrează resturile unei torţi trase din margine, precum şi o proeminenţă aplatizată. Corpul vasului a fost decorat cu striuri. Pl. XVI, 2.

6. Fragment de castron cu pereţii subţiri, de culoare gălbui-maronie, pasta fină, arderea foarte bună, cu un şir de impresiuni triunghiulare pe pragul ce desparte gâtul de corp, de la acesta coborând linii reliefate verticale. Pl. XVI, 3.

7. Fragmente dintr-un castron de culoare cenuşie, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, decorat cu şiruri de impresiuni triunghiulare, una orizontală, alta în zig-zag. Pl. XVI, 4.

8. Fragment de vas de culoare cenuşie, pasta fină, arderea foarte bună, decorat cu impresiuni triunghiulare. Pl. XVI, 5.

9. Fragment de vas de culoare roşiatică, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, decorat în aceeaşi tehnică. Pl. XVI, 6.

10. Fragmente dintr-un castron cu pereţii groşi, de culoare roşiatică, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea răsfrântă în exterior, corpul arcuit, se păstrează şi o mică porţiune din toartă, decorat cu şiruri de impresiuni triunghiulare pe faţa superioară a marginii şi la nivelul bazei torţii, precum şi cu scrijelituri pe corp. Pl. XVI, 7.

11. Fragmente din partea superioară a unui castron cu pereţii subţiri, de culoare roşiatică, pasta fină, arderea bună, marginea răsfrântă în exterior şi decorată pe faţa superioară cu un şir de impresiuni triunghiulare, şiruri verticale de astfel de impresiuni fiind plasate pe gât. Pl. XVII, 5.

12. Fragment din partea superioară a unui castron de culoare roşiatică, pasta cu cioburi pisate, arderea foarte bună, marginea răsfrântă în exterior. Pl. XVIII, 1.

13. Cană urcior fragmentară cu pereţii subţiri, de culoare gălbui-maronie, pasta fină, arderea foarte bună, marginea puţin răsfrântă în exterior, gâtul arcuit, corpul uşor bombat. Lipseşte toarta. Î. 21,3/21,7 cm, diam. gurii 16,3 cm, diam. fundului 7,3 cm. Pl. XVII, 1.

14. Fragmente dintr-o cană urcior asemănătoare, cu o parte din toarta pornită de la baza gâtului. Pl. XVII, 2.

15. Fragment din marginea unei căni urcior (?) cu pereţii subţiri, de culoare cenuşie, pasta fină, arderea foarte bună, cu o mică proeminenţă plasată imediat sub bordură, de la care porneşte o nervură reliefată, marcată de impresiuni triunghiulare. Pl. XVII, 3.

16. Fragment de margine asemănător, cu un şir de impresiuni triunghiulare pe faţa superioară. Pl. XVII, 4.

17. Fragment din partea superioară a unei căni urcior (?) de culoare roşiatică, pasta fină, arderea foarte bună, marginea răsfrântă în exterior şi decorată pe faţa superioară şi pe bordură cu şiruri de impresiuni triunghiulare, astfel de impresiuni aflându-se şi imediat sub margine. Se păstrează un rest de toartă. Pl. XVII, 6.

18-23. Fragmente de margini de căni urcior, decorate cu impresiuni triunghiulare. Pl. XVII, 7-12.

24-26. Fragmente de margini de căni urcior. Pl. XVII, 13-15.

27. Oală fragmentară de mici dimensiuni de culoare roşiatică, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea răsfrântă în exterior şi crestată, corpul uşor arcuit. Pl. XVIII, 2.

28. Cană urcior miniaturală de culoare roşiatică, pasta cu nisip, arderea bună, marginea răsfrântă în exterior, gâtul înalt şi tronconic, corpul bombat, fundul inelar, despărţit de corp printr-un prag, prevăzută cu o toartă, ce uneşte marginea cu baza gâtului, aici fiind flancată de câte o mică proeminenţă. I. 7,6 cm, diam. gurii 7,3 (?) cm, diam. fundului 4 cm. Nr. inv. 31.255. Pl. XVIII, 3.

29. Vas tronconic de culoare roşiatică, pasta cu nisip, arderea foarte bună, marginea puţin răsfrântă în exterior, prevăzut cu o toartă pornită din margine şi extinsă până puţin mai jos de înălţimea vasului, flancată aici de câte o mică proeminenţă, decorat cu striuri neregulate şi grupuri

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

de câte două mici proeminenţe alăturate. I 7,6 cm, diam. gurii 12,7 cm, diam. fundului 5,5/5,9 cm. Nr. inv. 31.256. Pl. XVIII, 4.

30. Fragment din partea superioară a unui vas de culoare roşiatic-gălbuie, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, cu un şir de impresiuni triunghiulare imediat sub marginea rotunjită şi tăiată oblic. Pl. XVIII, 5.

31. Fragment de fund de oală. Pl. XVIII, 6.

32. Fragment de ceaşcă (?) de culoare roşiatică, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea răsfrântă în exterior şi crestată, gâtul scurt arcuit, la baza acestuia un şir de crestături triunghiulare. Se păstrează şi un rest de toartă.. Pl. XVIII, 7.

33. Fragment de ceaşcă (?) cu decor de impresiuni triunghiulare. Pl. XVIII, 8.

34. Fragment de ceaşcă sau cană de culoare cenuşie, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, cu decor de impresiuni triunghiulare şi linii incizate oblice. Pl. XVIII, 9.

35. Fragment de fund de ceaşcă (?). Pl. XVIII, 10.

36. Fragment de fund de vas cu impresiuni triunghiulare pe bordură. Pl. XVIII, 11.

37 – 41. Fragmente de vase decorate cu impresiuni triunghiulare. Pl. XVIII, 12-14 şi pl. XIX,1. 11.

42 – 47. Fragmente de torţi, unele decorate cu impresiuni triunghiulare. Pl. XIX, 2-3. 5-8.

48. Fragmente dintr-un vas piriform de culoare maronie, pasta fină, arderea foarte bună, partea inferioară „strangulată", fundul tras uşor înspre interior, decorat cu două şiruri circulare de impresiuni triunghiulare, plasate la întretăierea corpului cu gâtul şi, respectiv, cu partea inferioară, de ambele atârnând şiruri radiale de astfel de impresiuni, pe corp ele marcând linii reliefate. Diam. fundului 7,5 cm. Pl. XIX, 9.

49. Fragmente din partea inferioară, „strangulată", a unui vas, probabil, piriform, de culoare roşiatică, pasta fină, arderea foarte bună, fundul tras uşor înspre interior, decorat cu striuri verticale. Diam. fundului 6,7 cm. Pl. XIX, 10.

50. Fragment din partea inferioară a unui vas de culoare maronie, pasta fină, arderea foarte bună, fundul tras uşor înspre interior, decorat cu impresiuni triunghiulare, plasate circular pe bordura fundului şi în şiruri radiale în porţiunea dintre fund şi corp. Pl. XIX, 12.

Cu excepţia vaselor pl. XVIII, 3-4, ceramica din Bronzul timpuriu de pe *Tökös (Bostănărie)* aflată la muzeul din Satu Mare este inventariată sub numerele 31.215-31.216.

În colecţia Kovács, atât în partea păstrată la muzeul din Baia Mare, cât şi în cea aflată la muzeul din Satu Mare, se mai găsesc alte numeroase fragmente ceramice, mai ales din pereţi de vase, de factură similară celor descrise aici, care provin din acelaşi punct.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

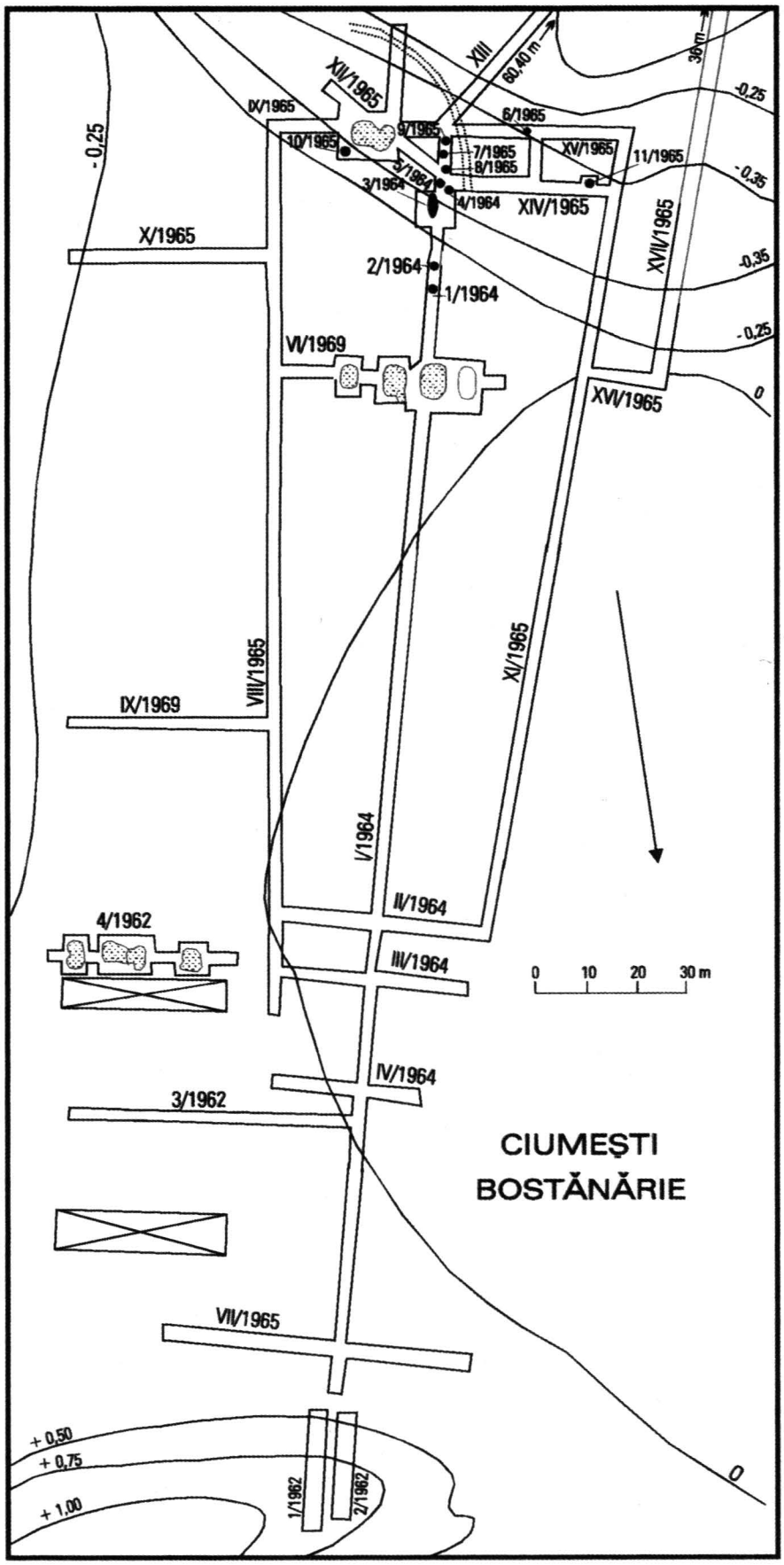

Fig. 5. Planul săpăturilor de la Ciumeşti-*Tökös (Bostănărie)* (după ZIRRA 1980).

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

Cimitirul de la Ciumeşti–Malomhát (Moara/Grajdurile CAP)

Datele cu privire la evoluţia cercetărilor în acest punct şi la stratigrafia de aici le datorăm tot lui Vlad Zirra (ZIRRA 1967, 3 sq.).

Duna de nisip, aflată în imediata apropiere a morii şi pe care s-au construit, la sfârşitul anilor '50 ai secolului XX, grajdurile CAP, avea o formă aproximativ ovală, cu partea sa mai ascuţită îndreptată spre ENE şi cu zona mai înaltă plasată în partea opusă, spre VSV. Amenajarea unor anexe gospodăreşti, precum şi scoaterea nisipului pentru construcţii sau alte lucrări au distrus cca o treime din dună împreună cu vestigiile arheologice din această porţiune. Cercetările arheologice, care vizau în principal cimitirul celtic, au cuprins zona dominantă a dunei şi pantele sale domoale înspre NNE, ESE şi VNV. Latura de SSV, mult mai abruptă decât celelalte, a fost urmărită pe toată întinderea sa, cu excepţia curţii şi locului unde se afla moara.

Stratigrafia depunerilor arheologice pe dună este descrisă astfel: *„...nisip steril, galben roşcat, de formaţie eoliană, adesea umed datorită unor benzi negru roşcate de limonit. O depunere nisipoasă, inegală, între 0,10 – 0,30 m, colorată cenuşiu închis, conţine răspândiri ale culturii...Baden-Pécel. De deasupra acestui nivel se urmăresc, slab colorate, profilele unor gropi de morminte care aparţin epocii timpurii a bronzului...Aproximativ tot cam la aceeaşi adâncime coboară, perforând uneori nivelul Baden-Pécel gropile de mormânt celtice şi dacice. Deasupra stratului ce corespunde necropolei...urmează o depunere nisipoasă cenuşiu deschis, uneori vineţie, groasă între 0,20 – 0,35 m, care aparţine unei locuiri sporadice (gropi, vetre, semibordei parţial distrus) din secolul al III –lea e.n.".*

Spre deosebire de mormintele din Bronzul timpuriu de pe *Tökös (Bostănărie)*, care erau răspândite în mai multe porţiuni ale acestui punct de hotar, cele de la *Malomhát (Moara/Grajdurile CAP)* au fost identificate concentrate pe un spaţiu limitat (fig. 6). Nu ar fi exclus ca alte morminte de acest fel să fi fost distruse încă atunci când s-au practicat aici înmormântările hallstattiene[19] sau cele celtice. Pentru această posibilitate pledează şi faptul că din acest punct în colecţia Kovács nu se păstrează nicio piesă dintr-un mormânt din Bronz timpuriu similar celor apărute cu ocazia săpăturilor arheologice, deşi preotul reformat adunase şi de aici, în urma construcţiilor, precum şi a scoaterii nisipului, o însemnată şi variată cantitate de artefacte, provenite din diverse epoci, inclusiv din Bronz timpuriu[20].

Inventarele a două dintre mormintele cercetate (M. 26, M. 27) au ajuns la muzeul din Baia Mare, iar piesele salvate din M. 30 la muzeul din Carei. Despre soarta materialelor ce au aparţinut celui de al patrulea mormânt nu sunt consemnate niciun fel de date.

M. 24 – Lipsesc datele cu privire la mormânt şi inventarul său. Putem numai presupune că este vorba despre un mormânt distrus, din care au fost recuperate doar materiale puţin semnificative. Aşa cum am menţionat, autorul săpăturilor a încadrat fără dubii mormântul printre

---

[19] Este vorba de mormintele 5, 22b şi 35, care au fost atribuite de autorii săpăturilor de aici dacilor şi au fost considerate contemporane cu cele celtice (CRIŞAN 1965, 5 sqq.; ZIRRA 1967, 48 sqq.; RUSU 1971, nota 45). Ele datează, de fapt, dintr-o perioadă mai veche, şi anume din Hallstatul mijlociu. Am susţinut o astfel de datare deja într-o comunicare prezentată la un simpozion organizat de muzeul din Zalău (KACSÓ 1993). János Németi (2000a, 62; 2012, 132) a încadrat aceste morminte, cu probabilitate, într-o perioadă de timp contemporană cu grupul Mezőcsát, iar Carola Metzner-Nebelsick (2002, 285) le-a datat în fazele Hallstatt C1-2, contemporane cu orizontul IIIa al grupului Dalj, respectiv cu complexul Basarabi, la cumpăna dintre secolele VIII şi VII î.e.n. Vezi şi KACSÓ 2004a, 16; KACSÓ 2007, 183.

[20] Vezi *infra* p. 54.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

cele datate în Bronzul timpuriu (ZIRRA 1967, nota 2 şi 6). Această atribuire este acceptată mai nou şi de János Németi, care afirma că nu există alte informaţii în legătură cu descoperirea (NÉMETI 1999, 50).

M. 26 – Urna, în poziţie oblică cu gura în sus, a fost surprinsă la adâncimea de 0,50 m, puternic deranjată. Este o cană urcior cu pereţii subţiri, de culoare cenuşie, pasta fină, arderea foarte bună, marginea mult răsfrântă în exterior, gâtul arcuit, corpul bombat, partea inferioară „strangulată", fundul inelar. O mică toartă era plasată la întretăierea gâtului cu corpul. Tot aici, ca şi la întretăierea cu partea inferioară, se află câte un prag, primul fiind marcat de un şir circular de impresiuni triunghiulare. Un astfel de şir decorează şi faţa superioară a marginii. Faţa sa inferioară este punctată, aproximativ cruciform, de patru mici proeminenţe, dintre care trei sunt simple şi una dublă, de la cele simple coborând, până la primul prag, nervuri reliefate marcate de impresiuni triunghiulare, mărginite de motive în formă de baston, iar de la cea dublă numai un şir de impresiuni triunghilare, la început simplu, apoi dublu, mărginit, de asemenea, de motive în formă de baston. Pe corp sunt plasate nervuri simple sau duble marcate în mod identic celor de pe gât. Î. 20,7 cm, diam. gurii 14,2 cm, diam. fundului 5,2 cm. Nr. inv. 504. Pl. XX, 1.

Cu ocazia primei publicări a mormântului (ORDENTLICH, KACSÓ 1970, 59), se afirma că urna a fost acoperită cu o strachină cenuşie, din care nu au putut fi salvate decât câteva fragmente, şi că în jurul ei au fost depuse numeroase fragmente ceramice. Aceste date au fost consemnate doar în jurnalul de şantier, între materialele ajunse la muzeul din Baia Mare neexistând niciuna dintre piesele menţionate.

M. 27 - Urna, puternic deranjată, a apărut la adâncimea de 0,45 m. Fragmentele recuperate permit doar reconstituirea grafică a formei vasului şi, parţial, a decorului său. Este vorba de un castron cu pereţii relativ subţiri, de culoare roşiatică, pasta fină, arderea foarte bună, marginea răsfrântă în exterior, gâtul arcuit, corpul uşor bombat, partea inferioară „strangulată", fundul tras înspre interior, decorat cu şiruri circulare de impresiuni triunghiulare, plasate pe faţa superioară a marginii, la întretăierea gâtului cu corpul şi pe bordura fundului, unite de şiruri duble sau simple şi de linii în zig-zag de astfel de impresiuni. Decorul este completat de mici proeminenţe, plasate pe faţa inferioară a marginii şi la întretăierea gâtului cu corpul. Nr. inv. 505. Pl. XX, 2.

Potrivit primelor date publicate cu privire la acest mormânt (ORDENTLICH, KACSÓ 1970, 59), în inventarul său s-ar fi aflat şi fragmente dintr-un vas de culoare castanie, precum şi un os nears, probabil de bovideu. Nici aceste piese nu se află în colecţia muzeului din Baia Mare.

M. 30 – Dintr-un mormânt puternic deranjat au fost recuperate, de la adâncimea de 0,45 m, oase calcinate şi fragmente de la două vase: o oală de culoare cărămizie cu două torţi şi o cană de culoare cenuşie cu o toartă. Muzeul Carei, nr. inv. 2.326, 2.327, 2.328.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

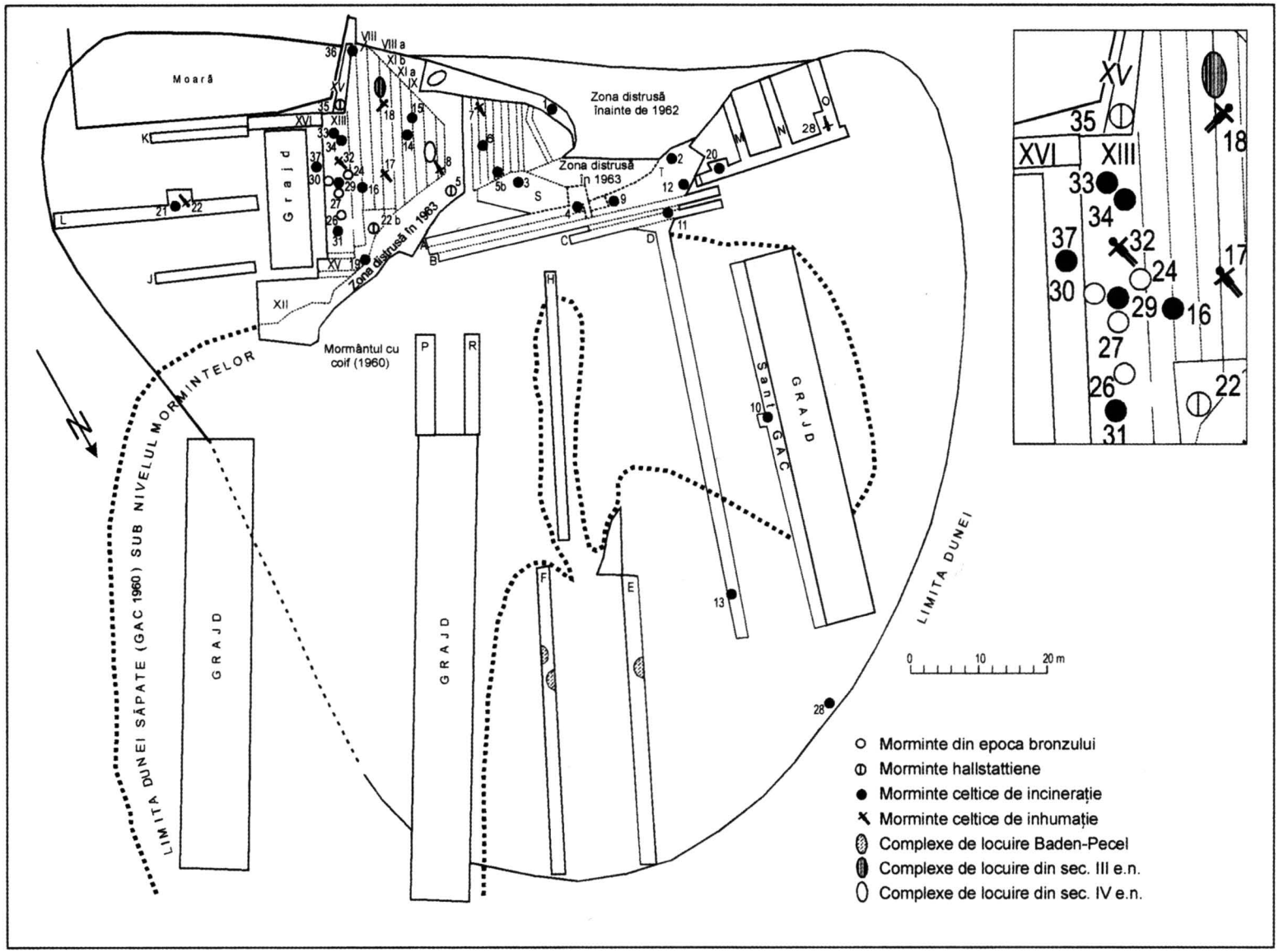

Fig. 6. Planul săpăturilor de la Ciumeşti-*Malomhát (Moara/Grajdurile CAP)* (după ZIRRA 1967).

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

Analiza descoperirilor

Deşi aparţin, foarte probabil, unor cimitire diferite, mormintele prezentate pot fi analizate împreună, având în vedere caracteristicile comune în privinţa ritului şi ritualului funerar, precum şi ale inventarului, dar şi apartenenţa lor la acelaşi orizont cronologic şi aspect cultural.

Din păcate, doar foarte puţine morminte au fost descoperite intacte (M. 1/1962, M. 3/1962, M. 14/1962, M. 15/1962, M. 2/1964). Celelalte au suferit deranjări mai mari ori mai mici, sau au fost chiar distruse, păstrându-se din ele doar fragmente ceramice disparate, precum şi cantităţi variabile de oase calcinate (M. 8/1962, M. 3/1964, M. 4/1964). Există şi un mormânt doar ipotetic (M. 7/1964), aici lipsind orice rest osteologic, fiind salvat doar un singur vas, probabil de ofrandă.

Mormintele sunt, fără excepţie, de incineraţie. Resturile incinerării, oasele calcinate şi cenuşa, au fost adunate de pe rug în cantitate variabilă, sigur însă nu în totalitatea lor, şi au fost depuse într-o urnă. O bună parte a mormintelor conţinea doar această urnă, altele mai aveau în inventar câte un vas de ofrandă (M. 3/1962, M. 9/1962, M. 9/1964), respectiv fragmente ceramice. Aşa cum am precizat la descrierea mormintelor, astăzi este imposibil de stabilit dacă aceste fragmente au aparţinut iniţial unor vase de ofrandă, depuse întregi şi deranjate ulterior, sau au fost alăturate urnelor deja în starea în care au fost descoperite. Este puţin probabil, totuşi posibil, ca ele să fi aparţinut unor morminte distruse de altele mai noi, amenajate de aceeaşi populaţie.

O parte însemnată a urnelor a fost aşezată cu gura în jos (M. 1/1962, M. 5/1962, M. 7/1962, M. 9/1962, M. 13/1962 – probabil, M. 141962, M. 15/1962, M. 10/1964, M. 11/1964), aşa cum rezultă din documentaţia publicată a cercetării (ORDENTLICH, KACSÓ 1970, 51 sqq., fig. 4), respectiv din constatările cu privire la starea de conservare a vaselor[21]. Depunerile de acest fel în morminte sunt larg răspândite în timp şi spaţiu[22]. Aceeaşi practică se constată şi în alte obiective ale

[21] Fără îndoială, în cadrul mormintelor deranjate, vaselor aşezate cu gura în jos le-a fost afectată mai ales partea inferioară, iar celor aşezate cu gura în sus partea superioară.

[22] Câteva morminte cu vase depuse cu gura în jos de pe teritoriul României au fost menţionate de MUSCĂ 1980, 45 sqq. Alte depuneri de acest fel din acelaşi teritoriu, datate în epoca bronzului, necitate de autor, dar publicate deja la data apariţiei studiului său, sunt cele din cimitirul plan de la Cruceni (RADU 1973, 504), din tumulul de la Susani (STRATAN, VULPE 1977, fig. 2), precum şi din cimitirul tumular de la Volovăţ (IGNAT 1976, 100; IGNAT 1978, 114). Vase depuse cu gura în jos au apărut în numeroase alte cimitire ale epocii bronzului în tot spaţiul Bazinului Carpatic, de exemplu Igrici-*Matata* (KALICZ 1958, 45 sqq.), Siegendorf (KAUS 1975, foto pe p. 47), Vörs-*Papkert B* (KISS 2003, 151, fig. 12) Ordacsehi-*Csereföld* (GALLINA, MOLNÁR, SOMOGYI 2007, fig. 185), Gheorghieni-*Valea Mare* (CRIŞAN *et alii* 2009, 304), Budapest-Békásmegyer (KALICZ-SCHREIBER 2010, fig. 13-14, fig. 112-113, fig. 116-117 etc.), Lăpuş (KACSÓ 2011, 358, 368, 370), Szigetszentmiklós-*Üdülősor* (ENDRŐDI 2013, fig. 2, 3-4), Sárbogárd-*Tringer-tanya* (JANKOVITS, VÁCZI 2013, 46), Jobbágyi (FÜLÖP, VÁCZI 2014, fig. 5, 1-2), Luna-*Tarlaua nr. 1* (TECAR *et alii* 2015, 214), dar şi în afara acestui spaţiu, de exemplu Tornow (BREDDIN 1981, L 300, fig. 2 – depunere în tumulul 1), Kouklia-*Kaminia* (NIKLASSON-SÖNNERBY 1987, 223 sq.), Manasterz (CHOCHOROWSKI 1989, fig. 5), Moravče (SOKOL 1989, 431, fig. 1-3, pl. 1), Těšetice-Kyjovice (ČIŽMAR *et alii* 1993, 23, 33, fig. 1, fig. 5, fig. 8, fig. 9, 1 etc.), Fläsch (GREDIG, RAGETH 2000, 155 sq., fig. 7), Pößneck (EBNER 2002, 62, pl. 5), Doina (BOLOHAN, MIHU 2004, pl. 5, b. c., pl. 6, b), Adâncata-*Imaş* (NICULICĂ *et alii* 2004, 132); Battaune (SCHMALFUSS 2008, fig. 2), Quedlinburg (SELENT 2009, 211, fig. 9), Skarkos on Ios (MARTHARI 2009, 51, fig. 20), Wrocław Żerniki (BARON, SKOLASIŃSKI, ŻUR 2010, 385, fig. 9), Đakovo (HRŠAK 2011, 215 sq.); Marolles-sur Seine (DELATTRE, PEAKE 2012, 308. fig. 11), Holabrunn (LOCHNER 2013, 18), Câmpina (FRÎNCULEASA 2014, 30, 35, 37, pl. 22, pl. 35, pl. 61); Lübbichen (WEHRY 2014, 108, fig. 3); Inzersdorf (LOCHNER 2015, 341, fig. 1).

În aşezarea de la Stupini au fost descoperite, pe lângă un depozit de vase (vezi *infra* nota 23), alte două depuneri ce constau din câte un vas, înconjurat de lespezi de gresie aşezate pe cant (GAIU, MARINESCU 2004, 317). Este vorba poate în acest caz de cenotafe sau morminte simbolice, astfel de situaţii fiind cunoscute şi în alte descoperiri din epoca bronzului, respectiv din Hallstatt-ul timpuriu, chiar în cadrul unor cimitire, de exemplu Luduş (RUSU 1962, 349), Lăpuş

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

epocii bronzului: locuri de cult[23], gropi de cult[24], depozite de vase de lut[25] şi, mult mai rar, depozite de bronzuri[26]. Având în vedere situaţiile diferite în care apar depunerile de vase cu gura în jos, este

(KACSÓ 2003, 118; KACSÓ 2011, 360). Pietre, respectiv plăci de gresie apar şi în mormintele plane propriu-zise din epocile amintite, ele fie servind ca paviment sau capac, fie înconjurând întreaga depunere funerară, de exemplu Suciu de Sus – cimitirul plan de incineraţie (ROSKA 1942, 90, nr. 78), Bistriţa (CRIŞAN, DĂNILĂ 1961, 145), Luduş (RUSU 1962, 350), Aiton (SOROCEANU, BLĂJAN, CERGHI 1976, 58 sqq.), Derşida (CHIDIOŞAN 1980, 23 sqq.), Dumbrăviţa (SOROCEANU, RETEGAN 1981, 195 sqq.), Ozd (KEMENCZEI 1984, 133), Pălatca (ROTEA, FENEŞAN 1994, 352), Turia (SZÉKELY 1995, 130), Suciu de Jos (KACSÓ 2003, 118), Sebeş (FÂNTÂNEANU *et alii* 2013, 175 sq.). Plăci de piatră aşezate pe cant, protejând resturi umane, au fost sesizate şi într-una din gropile de cult de la Baciu (KALMAR 1987, 166). Amplasarea plăcilor la aceste complexe este de cele mai multe ori diferită de cea din mormintele în cutie de piatră din Bronzul timpuriu şi mijlociu (vezi MOTZOI-CHICIDEANU 2011, *passim*). Morminte plane cu diferite construcţii de piatră sunt prezente mai ales în Bronzul târziu şi în alte zone ale Europei, de exemplu în Europa Centrală (Austria [TRNKA 1992, fig. 5-10 etc.], Bavaria [ZUBER 2012, 409, fig. 2; REUSS 2016, 53, fig. 29, fig. 31], Cehia [ŘÍHOVSKÝ 1968, pl. XXVII, pl. XXVIII, 1. 3, pl. XXIX, 1. 3 etc.], Saxonia [NEBELSICK 2001, 168, pl. 79, Grab 1949/18; HELLSTRÖM 2004; SCHMALFUSS 2008, 2-3], Slovacia [TOČIK 1964c, pl. I, 5-6, pl. II, 5 pl. III, 2, pl. VI, 6 etc.; FURMÁNEK 1994; FURMÁNEK 2006; FURMÁNEK, OŽĎÁNI 2000; FURMÁNEK, MITÁŠ 2010; MITÁŠ, FURMÁNEK 2015], Ungaria [KALICZ-SCHREIBER, KALICZ 2002; KALICZ-SCHREIBER 2010, fig. 165-167, fig. 265-266, fig. 308 etc.; FÜLÖP, VÁCZI 2014; GROH 2015]), sau în Balcani (Bosnia [GAVRONIĆ 2013, 150, fig. 11], Bulgaria [ALEXANDROV, PETROV, IVANOV 2007], Grecia [VALLA *et alii* 2013], Serbia [KAPURAN 2014, 288, fig. 3]), dar şi în epoca fierului (vezi de exemplu descoperirile de la Ždaňa, MIROŠŠAYOVÁ 2015).

[23] De exemplu la Gusen-*Berglitz* (PERTLWIESER 1975, 302 sq.; într-unul dintre obiective a apărut un pachet de oase umane provenite de la mai mulţi indivizi, înconjurat de plăci arse de granit, în mijlocul pachetului aflându-se un disc de os perforat, probabil o amuletă, întregul ansamblu fiind acoperit cu ceramică, printre care şi o jumătate de strachină întoarsă cu gura în jos, iar un alt obiectiv conţinea, dispuse pe o suprafaţă patrulateră cu laturile de 2,5 m, mai mult de 50 de vase, majoritatea cu gura în jos, oase umane, un obiect din serpentin şlefuit, apreciat ca fiind o amuletă, şi un ferăstrău de silex), Mănăstioara (FLORESCU 1979, 65 sq.; în locul de cult din aşezarea Monteoru, ceaşca depusă cu gura în jos acoperea boabe carbonizate de grâu), Palatca-*Togul lui Mândruşcă* (ROTEA *et alii* 2011, 14, pl. VII.8; în depunerea cultică au ieşit la iveală o foarte mare cantitate de cenuşă, cărbune, plăci de gresie, oase calcinate, vase întregi şi fragmente de vase, inclusiv două jumătăţi de vas depuse cu gura în jos, câteva piese de bronz, o râşniţă). Obiceiul depunerii de vase cu gura în jos se constată şi la unele amenajări de cult din epoca bronzului aflate mult la est de Bazinul Carpatic, de exemplu în aşezarea cu cuptoare pentru redus minereuri de pe Volga mijlocie de la Michailo-Ovsânka (KOLEV, GARNER 2010, 11, fig. 14, 1-2. 4-8, fig. 15).

[24] De exemplu la Polgár–*Kengyel-köz*, unde a fost descoperită o groapă Nyírség, în care se aflau, în trei niveluri diferite, despărţite de straturi sterile de 30-40 cm, numeroase vase, cele mai multe cu gura în jos (MÁTHÉ *et alii* 1997, 59; DANI 1999, 56; se considera că vasele proveneau de la ospeţe rituale, în cadrul cărora aveau loc şi sacrificii, resturile acestora fiind depuse într-o groapă cu o funcţie specială, de forma unui puţ, care ar fi putut avea ca destinaţie iniţială tocmai cea de fântână). Alte gropi de cult cu vase depuse cu gura în jos: Cândeşti-*Coasta Banului* (FLORESCU 1979, 70 – locuirea Monteoru; FLORESCU, FLORESCU 1990, 57 – locuirea Noua), Derşida-*Dealul lui Balotă* (CHIDIOŞAN 1980, 21), Kato Zagros şi Phaistos (BOULOTIS 1982), Hohentrüdingen (NADLER 1991, 55 sqq., fig. 26-27; NADLER 2011, 60), Altdorf-Römerfeld şi Altheim (STAPEL 1999, 280, 285, pl. 12B şi pl. 18B), Cluj (ROTEA, WITTENBERGER 1999, 10), Blučina (SALAŠ 2000, 284 sqq.; în cadrul depunerilor Unetiče timpurii a fost identificată o groapă de cult, în care se afla un vas cu gura în jos, precum şi oase de animale arse, fragmente de cărbune de lemn, piese de piatră şi altele; descoperirea a fost interpretată ca reprezentând, foarte probabil, o depunere rituală în conexiune cu o activitate productivă), Medieşu Aurit (MARTA *et alii* 2004, 194), Vinţu de Jos-*Deasupra Satului* (ANDRIŢOIU, POPA, SIMINA 2004, 151), Vlaha-*Pad* (APAI 2005; GOGÂLTAN, NÉMETH, APAI 2011, 166), Großziethen (BLISCHKE, CZYBORRA 2005, 485 sq., fig. 1), Jijila-*Cetăţuie* (SÎRBU, AILINCĂI, SIMION 2008, 21 sq., fig. 76, 2-3), Bocholt (DEITERS 2008), Petea-Csengersima-*Vamă* (MARTA 2009, 106), Cârna-*Groapa lu' Mihalache*, complexul 2 (MOTZOI-CHICIDEANU 2011, 513; în groapă au fost găsite o piatră de râşniţă, un castron cu gura în jos, ce acoperea un pumnal de bronz, şi o tavă fragmentară), Alba Iulia-*Recea* (LASCU 2012, 135 sq., pl. I, 2-3), Oszlár-*Nyárfaszög*, obiectivul 447 (KOÓS 2013, 773, fig. 2); Dietfurt an der Altmühl-*Tankstelle* (AUGSTEIN 2015, 258 sq.).

[25] De exemplu la Valea lui Mihai-*Sárgáföldes gödör* (*Groapa cu lut*) (ORDENTLICH 1965, 181). Potrivit datelor comunicate de Ivan Ordentlich, vasele de aici „erau aşezate unul peste altul, la fundul gropii, toate cu gura în jos, având în jur oase calcinate de animale şi multă cenuşă". Aceste date au fost preluate de mai mulţi autori (vezi BADER 1978, 130, nr. 99; MUSCĂ 1980, 46; KACSÓ 1990, 97; LÁSZLÓ 1994, nota 44 de la p. 96; SOROCEANU 1995, 76; NÉMETI 1996, 34; BADER 1998, nota 33, nr. 18; STAPEL 1999, 301, nr. 33; SCHUSTER, POPA 2000, 36; SCHUSTER, COMŞA, POPA 2001,

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

de presupus că şi ideile de cult care s-au aflat la baza acestui obicei au fost variate, în această direcţie putând fi formulate doar ipoteze[27]. Este însă evident, aşa cum remarcase cu multă vreme

98; MOTZOI-CHICIDEANU 2011, 160, nr. 1012, 457; MIRET i MESTRE 2011, 66; GOGÂLTAN 2014a, 41 [meritul descoperirii complexului i-a fost atribuit, greşit, lui Ivan Ordentlich]; DARÓCZI 2015, 193, nr. 741). Ernő Andrássy, cel care a salvat depozitul, afirma însă, într-o lucrare rămasă în manuscris, citată de Zoltán Nánási (2003, 47 sqq.) şi János Németi (2013a, 20), că vasele s-au aflat îngrămădite în poziţie verticală sau culcată într-un spaţiu de 80x60 cm, numai două dintre acestea fiind depuse cu gura în jos, ele conţinând doar pământ, nu şi cenuşă, iar în pământul dintre vase s-au găsit şi trei aşchii de oase de animale. Nu există niciun indiciu că ar fi vorba aici de un mormânt de incineraţie în groapă sau în urnă, cum a presupus Tiberiu Bader (1978, 40; 1998, nota 33, nr. 18; o astfel de interpretare a descoperirii nu a fost exclusă nici de alţi cercetători, vezi NÉMETI 1996, 37; NÉMETI 1999, 40; SCHUSTER, COMŞA, POPA 2001, 98; DANI 2005b, 313; MOTZOI-CHICIDEANU 2011, 457; DARÓCZI 2015, 193, nr. 741). Mai nou însă şi János Németi (2013a, 20) şi-a exprimat părerea că lipsesc dovezile care ar pleda pentru caracterul funerar al ansamblului de la Valea lui Mihai. Pentru această descoperire vezi şi VULPE 1971, 308; HORST 1977, 147, nr. 92; HÜTTEL 1978, 430 sq.; MORINTZ 1978, 164, fig. 92; BOROFFKA 1994, 88, nr. 493; VULPE 1996, 526; MÜLLER 1999, 79 sq.; DAVID 2002, 482; MOLNÁR 2014, 87. Semnificaţia cultică a depozitului de vase de la Valea lui Mihai nu poate fi pusă sub semnul întrebării, fapt susţinut în manuscrisul menţionat şi de Ernő Andrássy, care aducea ca argument în acest sens, alături de altele, descoperirea, la numai 20 de paşi de locul de apariţie a depozitului, la adâncimea de 120 cm, a unei plăci de piatră calcaroasă în poziţie oblică, cu o suprafaţă netedă şi una cioplită mai grosolan, pătată cu o substanţă uleioasă, folosită, după părerea sa, la sacrificii, în apropiere de placă fiind prezente şi două mici vase de lut (pasajul din manuscris este citat după Zoltán Nánási [2003, 48]).

Fără pretenţia de exhaustivitate, menţionez şi alte depozite cu vase de lut depuse cu gura în jos: Großmugl II, Kopčany, Lednice (EIBNER 1969, 43; pentru descoperirile de la Großmugl vezi şi LAUERMANN, HAHNEL 1999), Gramzow, Chotouchov etc. (HORST 1977, 119 sqq.), Droužkovice (SMRŽ 1977, 143), Čachovice (SMRŽ 1981, 381), Gerwisch (BÖTTCHER 1982, 173, fig. 1), Zók-*Várhegy* (ECSEDY 1983, 71, pl. VIII, 3), Fântânele-*Rât* (MARINESCU 1985, 28, fig. 2), Teleac (VASILIEV 1986, 85), Kahl a. Main (WOHLFAHRT 1987), Drösing (KÜHTREIBER 1994, 99), Nižná Myšľa (GAŠAJ 1994, fig. 1), Neuburg a. d. Donau, Büttelborn, Sandhof, Herbolzheim etc. (BERTHOLD 1998, 33), Enzersdorf/Fischa (KRENN-LEEB 1999, 48), Zwerndorf a.d. March (LINDINGER 1999, 78), Hegykő (ILON 1999, 253), Bezměrov, Budkovice, Uhřice etc. (PALÁTOVÁ, SALAŠ 1999, 105; PALÁTOVÁ, SALAŠ 2001, 293; PALÁTOVÁ, SALAŠ 2002, *passim*), Niedererlbach, Lelov, Bremen-Osterholz (STAPEL 1999, 299, nr. 7, 316, nr. 109, 322, nr. 141), Urbach (WALTER 2001, 41, fig. 3, 3. 5, pl. 1-2), Sinzing (PETROSINO, PUTZ 2003, 38 sqq.), Ivanovice (BALEK *et alii* 2003, 145), Oszlár-*Nyárfaszög*, obiectivul 887 (KOÓS 2003, 121), Stupini (GAIU, MARINESCU 2004, loc. cit.), Polešovice (LEČBYCH 2004, 217), Lozorno (BARTÍK, HAJNALOVÁ 2004, 36; două dintre vase au fost găsite cu gura în jos, în poziţie uşor oblică), Gerwisch, Döbeln-Masten, Muchow (BLISCHKE, CZYBORRA 2005, 486 sq., fig. 2, fig. 4-5), Budapest-*Major-hegy* (REMÉNYI *et alii* 2006, 174, fig. 4), Herzogbirbaum (LAUERMANN 2007, 121), Sünching (PUTZ 2009, 211 sqq.), Entzheim (LANDOLT, VAN ES 2009, 214, fig. 2-3), Gheorghieni-*Valea Mare* (CRIŞAN *et alii* 2009, 304), Pravčice (DAŇHEL 2009, fig. 2-3, fig. 6), Praga 9-*Běchovice* (VENCL, ZADÁK 2010, 258), Vlaha-*Pad* (GOGÂLTAN, NÉMETH, APAI 2011, 168, fig. 2), Wrocław Widawa (BARON 2012, 9, fig. 10), Nyíregyháza-*Oros* (NAGY 2012; în aşezarea Gáva a apărut o groapă ce conţinea un depozit format din opt vase, dintre care cel mai mare era aşezat, cu gura în jos, în mijloc, în jurul lui fiind dispuse celelalte, în poziţie verticală sau oblică), Marca-*Husău* (BEJINARIU, BĂCUEŢ-CRIŞAN, CULIC 2014, 35 sqq.; BEJINARIU 2014, 296, fig. 3); Obertraubling (ZUBER 2014, 230); Vráble (BÁTORA, TÓTH, RASSMANN 2015, fig. 8).

[26] MOZSOLICS, HEGEDŰS 1963, 252. Vasul depus cu gura în jos a fost descoperit la Nagykalló la câţiva cm deasupra vasului ce conţinea bronzurile unui depozit din Bronzul târziu. Legătura dintre cele două vase este evidentă.

[27] După János Makkay (1963, 6), care afirma că obiceiul şi-a avut originea în bazinul estic al Mediteranei, în acest sens fiind prezentate mai multe dovezi, vasele se depuneau cu gura în jos în încercarea de reţinere în ele a spiritelor rele. Potrivit lui Heinz Seyer şi Fritz Horst (1972, 208), aşezarea în poziţie răsturnată a vaselor de la Grimme a fost făcută pentru protejarea ofrandelor de carne. Marilena Florescu (1979, 73) considera că poziţia vaselor în depunerile de cult simboliza cele două elemente inseparabile ale lumii, pământul şi cerul, vasele cu gura în jos fiind astfel puse „pentru a face corp comun şi primi puterea pe care o avea pământul asupra seminţei ce urma să dea rod, iar vasele de ofrandă aşezate cu gura în sus, pentru a primi căldura şi lumina soarelui". István Ecsedy (1983, 71) era de părere că aşezarea vaselor cu gura în jos în groapa cultică de la Zók-*Várhegy* s-a datorat faptului că folosirea lor a devenit, din motive neprecizabile, prohibită. După Margarite Kaus (1984, 18), aşezarea vaselor cu gura în jos a servit unui scop practic, şi anume păstrarea unor recipiente cu fundul instabil în poziţie verticală. Volker Lindinger (1999, 83) credea, de asemenea, că o astfel de depunere a vaselor era făcută cu scopul protejării lor. Potrivit ipotezei formulate de către Ursula Putz (2009, 213) în legătură cu descoperirea de la Sünching, este posibil ca vasul depus cu gura în jos să fi fost

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

înainte Herta Busse[28], că vasele astfel depuse nu puteau conține ofrande de mâncare sau lichide. Obiceiul depunerii vaselor cu gura în jos în complexe rituale sau în morminte este anterioară epocii bronzului[29], este prezentă în prima epocă a fierului (Hallstattul mijlociu și târziu) și în Latène-ul timpuriu[30], dar și în secolele de sfârșit ale mileniului I î.e.n. și în mileniul I e.n.[31], respectiv în

umplut inițial, în cadrul unui ritual de libație, cu un lichid „sacru", destinat să confere ansamblului cultic o protecție deosebită. Și alți autori au discutat despre legătura dintre consumul ritual de lichide, respectiv libație și așezarea vaselor cu gura în jos (vezi DOHNAL 1997, 165; PALÁTOVÁ, SALAŠ 2002, 149 sqq.; MIRET i MESTRE 2014, 168 sqq.). După Márta L. Nagy (2012, 263, nota 56), practica vaselor așezate cu gura în jos poate fi comparată cu obiceiul depunerii morților cu capul în jos, întâlnit în diverse epoci, scopul fiind împiedicarea revenirii pe pământ a defunctului sau a sufletului acestuia. Anna Endrődi (2013, 703) a interpretat prezența vaselor așezate cu gura în jos din mormintele Nagyrév timpurii de la Szigetszentmiklós-*Üdülősor* drept dovadă, alături de altele, a faptului că indivizii ce aparțineau acestui aspect, înmormântați la marginea unei așezări Glockenbecher, erau considerați „dușmani" de către populația locală.

[28] BUSSE 1915, 60.

[29] De exemplu depunerile rituale în legătură cu fondarea unor construcții de la Traian-*Dealul Fântânilor* (DUMITRESCU 1957, 102 sq., fig. 4), Isaiia-*Balta Popii* (URSULESCU *et alii* 2003, 158), Vésztő-*Mágor* (MAKKAY 2005, 210), Malnaș Băi-*Füvenyestető* (LÁSZLÓ 2011, 118), Vorniceni-*Pod Băneasa* (DIACONESCU 2012, 17), Mălăiești de Jos-*Mornel* (FRÎNCULEASA *et alii* 2014a, 25) și Adâncata-*Dealul Lipovanului* (MAREȘ 2014, 211), depunerile din umplutura șanțului tell-ului de la Drama-Merdžumekja (GLESER, THOMAS 2012, 67, fig. V. 8; în locuința 206 din perioada Karanovo VI de pe tell a mai fost găsit un vas de mici dimensiuni care acoperea o rondelă de lut ars), gropile de cult de la Ossarn (BAYER 1928, 65, pl. VIII, pl. XI), Biatorbágy-*Hosszúrétek* (REMÉNYI, TÓTH 2004, 162, fig. 3) și Vorniceni-*Pod Băneasa* (DIACONESCU 2012, 16 sq.), depozitele de vase de la Donnerskirchen-Kreutberg (KAUS 1984, 7) Božice (LICHARDUS 1976, 161; alături de ceramică au apărut și o sulă și o fusaiolă), Hnanice VII (KOVÁRNÍK 2002, 54) și Kosharna (CHERNAKOV 2011, 120 sq., fig. 10), mormintele de la Tiszabábolna-*Szilpuszta* (HELLEBRANDT, PATAY 1977, 43 sq., fig. 1, fig. 3), Siegendorf-*Schuschenwald* (RUTTKAY 1985, 15), Mezőcsát-*Hörcsögös* (KALICZ 1999, 65 sq., 69) și Garadna (CSENGERI 2011, 74), mormintele simbolice de la Budakalász (SOPRONI 1954, 29) și Hódmezővásárhely-*Bodzáspart* (BANNER 1956, 209).

[30] De exemplu depozitele de vase de la Hartmannshoff (KOSCHIK 1986) și Dietfurt-*Tankstelle* (ZUBER 2015, 166), depunerea din resturile unei locuințe de la Würzburg-*Marienberg* (POSLUSCHNY 2002, 43), depunerile cultice din așezarea hallstattiană de la Fegersheim-*Ohnheim* (PLOUIN 2012, 182, 198 sq.) și din așezarea celtică timpurie de la Ipf bei Bopfingen (KRAUSE *et alii* 2010, 188), mormintele de la Sanislău (NÉMETI 1982, fig. 2, 5), Cuptoare-*Sfogea* (OPRINESCU 1987, 127), Tatabánya-*Alsó-Vasútállomás* (GROMA 2013, 24) și Francavilla Marittima-*Strada 12* (GUGGISBERG, COLOMBI, SPICHTIG 2014, 89, fig, 5, 4, pl. 11, 2). Alte complexe hallstattiene cu vase depuse cu gura în jos au fost menționate de Attila László (1994, nota 45 de la p. 96).

[31] De exemplu depunerea celtică târzie din așezarea de la St. Johann-*Gasfabrik* (HÜGLIN f.a.; în asociere cu ceramică, în depunere se aflau și vase de lemn și bronz, toate așezate cu gura în jos), mormintele din cimitirele celtice și de epocă romană de la Magyarszerdahely (HORVÁTH 1979, 14, 20 sq., 21) și Bierfeld (GLESER, FRITSCH 2016, 98, fig. 12), mormântul 55 din cimitirul dacic de la Moigrad-*Măgura* (MACREA, RUSU, MITROFAN 1962, 487), mormântul 7/2005 de la Sânnicolau Mare-*Selište* (BEJAN, MĂRUIA, TĂNASE 2011, 164; cele două vase de lut din mormântul datat în secolul I e.n., dintre care unul a fost depus cu gura în jos, aparțin epocii bronzului, fiind evident piese refolosite), mormântul de aristocrat trac din secolul I e.n. de la Karanovo (IGNATOV, GOSPODINOV 2013, 40), mormântul princiar de la Zohor (ELSCHEK 2013, 190, fig. 5), mormântul din cimitirul din secolul II e.n. de la Chilia (MORINTZ 1960, 441), tumulul LVII din cimitirul de la Cașolț (MACREA 1959, 407 sq.), depozitele de vase de la Grimme (SEYER, HORST 1972, 203) și Kremmin (KEILING 1981, 127), gropile de cult din așezările dacice de la Albești (SÎRBU 1985, 99, nr. 22), Merești (CRIȘAN, FERENCZI 1994, 382; CRIȘAN 2000, 117, pl. 126, I), Sânsimion-*Grajduri* (CRIȘAN 2000, 117, pl. 126, II), Șimleu Silvaniei-*Dealul Uliu cel Mic* (POP 2013, 229) și Unip-*Dealul Cetățuica* (MĂRUIA, BOLCU, HORAK 2013, 317-318, fig. 6-9), depunerile din așezarea de epocă romană de la Oradea-*Sere* (BULZAN 2003, 33 sq., pl. 1), mormintele din cimitirele Sântana de Mureș-Černjachov de la Brăviceni (GROSU, VORNIC 2009, 21) și Mihălășeni (ȘOVAN 2009, 17, 18, 32 etc.), groapa (de cult ?) din așezarea de secolul VIII e.n. de la Jucu de Sus (STANCIU 2008, 124 sq.), mormântul 94 din cimitirul de la Izvoru, tot din secolul VIII e.n. (MITREA 1967, 449), vasul izolat datat în secolele VIII-X e.n. de la Curtuișeni (CRIȘAN 2015), mormântul din secolul X e.n. de la Szikszó-*Vadász patak partja* (WOLF 1980; WOLF 1993, 545).

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

secolele de început ale mileniului II e.n.[32], în morminte până în evul mediu târziu[33], la fel ca şi în lăcaşuri de cult[34], la acestea din urmă obiceiul fiind păstrat şi în secolul XIX sau la începutul secolului XX[35]. Documentele etnografice vorbesc chiar de perpetuarea acestei practici până la mijlocul, respectiv până la sfârşitul secolului XX[36]. Este de menţionat că şi în depunerile de vase de bronz din epoca bronzului şi din epoca fierului sunt prezente în număr mare exemplare în poziţie răsturnată atât în spaţiul continental, cât şi în cel egeeic (vezi SOROCEANU 2005, *passim*[37]; BARTELHEIM *et alii* 2008, 171, fig. 12; MÖRTZ 2009, *passim*; SCHMIDT, SEGSCHNEIDER 2014, 464 sqq., fig. 2-4)[38].

Câteva dintre vase au fost găsite în poziţie oblică (M. 3/1962, M. 11/1964). Este posibil ca ele să fi fost astfel aşezate în groapa respectivului mormânt, pare totuşi mai probabil că au ajuns în poziţia în care au fost descoperite datorită unor alunecări ulterioare.

Ceramica descoperită în morminte aparţine la trei mari categorii: a. Ceramică fină, cu pereţii subţiri, confecţionată dintr-o pastă de foarte bună calitate, foarte bine arsă, de cele mai multe ori cu un slip lucios pe ambele feţe, culoarea variind de la roşiatic la cenuşiu, b. Ceramică semigrosieră, realizată dintr-o pastă cu cioburi pisate şi nisip, bine arsă, cu slip lucios pe pereţii interiori şi sub margine, majoritatea de culoare roşiatică sau gălbuie, c. Ceramică grosieră, cu pereţii groşi, lucrată din pastă cu cioburi pisate şi pietricele, arsă bine sau mediocru, culoarea fiind variată, de la brun la roşiatic.

Numărul formelor nu este prea mare, câteva dintre acestea sunt totuşi reprezentate de mai multe tipuri şi variante (fig. 7).

I. Castronul se numără printre formele cele mai răspândite de vas în cadrul cimitirului de pe *Tökös (Bostănărie)* şi este prezent şi în cimitirul de la *Malomhát (Moara/Grajdurile CAP)*.

I1. Castron cu marginea răsfrântă în exterior, gâtul arcuit, corpul uşor bombat, majoritatea cu diametrul maxim egal sau mai mare decât al gurii, fundul proeminent, pereţii în general subţiri. I1a. – cu una sau două torţi pornite din margine până la întretăierea gâtului cu corpul (M. 7/1962, M. 11/1962, M. 3/1964 – două exemplare, M. 5/1964 – trei exemplare, M. 10/1965, M. 27, colecţia Kovács [pl. XV, 11-12]); I1b. – cu o toartă mică, plasată pe gât, până la întretăierea acestuia cu corpul (M. 1/1962, M. 11/1965, colecţia Kovács [pl. XV, 10]). Castroane de acest tip provin de la Pişcolt–*Homokbánya (Nisipărie)* (ROMAN, NÉMETI 1986, fig. 4, 3), Tiream–*Kendereshalom (Movila cânepii)* (NÉMETI, MOLNÁR 2002, pl. 63, 2), Streda nad Bodrogom (KOVÁCS 1982, fig. 4, 5-6), Nyíregyháza–*Oros-Úr-Csere* (BEJINARIU, SZÉKELY, SANA 2008, pl. V, 1) şi Tiszakeszi–*Szodadomb (Pap–tanya)* (DANI 2001b, fig. 1, 2).

---

[32] De exemplu depunerile cultice din aşezările arpadiene de la Keszthely-*Dobogó* (SÁGI 1967, 59), Csobaj (HELEBRANDT 1989, 49; vas de epocă arpadiană găsit pe teritoriul cimitirului celtic), Fenék, Esztergom-*Táti út*, Esztergom-*Szentkirály* (JANKOVICH 1991, 185, 190), Esztergom-*Alsósziget*, Kajárpéc-*Kispéc* (WOLF 1993, 544), Kána (DARÓCZI-SZABÓ, TEREI 2011) şi Csanádpalota (SZABÓ 2013, 11, fig. 1). După DARÓCZI-SZABÓ 2011, 15, ofrandele de animale legate de ritualurile de fondare de construcţii erau depuse deseori în evul mediu în vase aşezate cu gura în jos.

[33] De exemplu mormântul 7 de la Niederhollabrunn, vezi LAUERMANN 1998, 36, fig. 55.

[34] De exemplu depunerea din mănăstirea de la Máza-Koromszó, vezi PATTON 2014, 7.

[35] În cursul săpăturilor efectuate la biserica dispărută de la Galaţi, a fost descoperit un vas aşezat cu gura în jos şi acoperit cu un ciob de farfurie de faianţă albă, care conţinea un lacăt cu cheie şi cărbuni, vezi RUSU 1991, 139, nota 16.

[36] EVSEEV 1998, *passim*; DARÓCZI-SZABÓ, TEREI 2011, 198; FRUNTELATĂ, MUŞA (coord) 2015, *passim*; ANTONESCU 2016, *passim* (autorul şi-a exprimat părerea că întoarcerea cu gura în jos sau spargerea veselei constituie adesea o acţiune simbolică, menită să semnifice o iniţiere feminină).

[37] După părerea autorului, o astfel de poziţie a vaselor de bronz în cadrul depunerilor reprezintă un indiciu evident cu privire la scoaterea intenţionată din uz a respectivelor recipiente.

[38] După Jan Bouzek şi Karel Sklenář (1987, 39), prezenţa relativ rară a depozitelor de vase de lut în Bronzul târziu este în legătură cu faptul că vasele de bronz ca vase de băut reprezentative au preluat în această etapă rolul celor de lut.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

I2. Castron prevăzut cu una sau două torți[39], asemănător cu cel precedent, lipsind însă o separație clară între gât și corp, fundul fiind mai puțin proeminent, diametrul maxim al corpului nedepășind diametrul gurii, iar pereții sunt relativ groși (M. 5/1962, M. 9/1962, M. 12/1962, M. 13/1962, M. 1/1964, M. 2/1964, M. 3/1964, M. 5/1964, colecția Kovács [pl. XIII, 2-3, pl. XVI, 1. 7]). Piese identice au fost descoperite la Pișcolt–*Homokbánya (Nisipărie)* (ROMAN, NÉMETI 1986, fig. 5, 4) și la Tiszavasvári–*Keresztfal* (DANI 2001a, pl. 6, 1).

I3. Castron cu corpul foarte puțin arcuit, prevăzut cu torți pornite din margine până la începerea arcuirii, pereții groși (M. 9/1962, colecția Kovács [pl. XVI, 2]). Un castron asemănător este cunoscut de la Sălacea–*Vidahegy (Dealul Vida)* (ORDENTLICH 1972, pl. 12, 5).

II. Strachina este o formă apropiată de castron, dar mai joasă. Este prezentă printr-un număr redus de exemplare doar în cimitirul din punctul *Tökös (Bostanărie)*.

II1. Strachină cu marginea rotunjită și trasă ușor înspre interior, corpul arcuit, fundul proeminent, pereții relativ groși (M. 10/1962, M. 3/1964). Un vas de aceeași formă, probabil mai înalt însă, a apărut în așezarea de la Sanislău–*Homokbánya (Nisipărie)* (BADER 1978, pl. IX, 12).

II2. Strachină cu marginea rotunjită, pereții oblici (M. 3/ 1964, colecția Kovács [pl. XIV, 1]).

III. Cana urcior se găsește în inventarul mormintelor ambelor cimitire de la Ciumești.

III1. Cană urcior cu marginea puțin răsfrântă în exterior, gâtul arcuit, corpul bombat, partea inferioară „strangulată", prevăzută cu o toartă pornită din margine până la baza gâtului, pereții subțiri (M. 2/1962, M. 3/1962, colecția Kovács [pl. XVII, 1-2, pl. XVIII, 3]). Apare și în formă miniaturizată. Vase mai mult sau mai puțin asemănătoare celor de la Ciumești au fost găsite la Berea–*Szentgyörgytag* (*Togul Sf. Gheorghe*) (pl. XXIV, 1), Sanislău–*Homokbánya* (*Nisipărie*) (NÉMETI 1969, pl. XVII, 4), Săcuieni (BADER 1978, pl. XXXII, 11), Tószeg (SCHALK 1981, pl. 29, 165), Pișcolt–*Homokbánya* (*Nisipărie*) (ROMAN, NÉMETI 1986, fig. 3, 2-4, fig. 4, 4), Dindești–*Várdomb* (*Cetate*) (NÉMETI, MOLNÁR 2003, pl. V, 1, pl. XI, 2), Kántorjánosi (ISTVÁNOVITS, KURUCZ 1992, pl. 6, 1), Nyíregyháza–*Oros-Úr-Csere* (BEJINARIU, SZÉKELY, SANA 2008, pl. IV, 1), probabil și la Berea–*Nyulvár* (*Cetatea Iepurelui*) (pl. XXVI, 10), Berea–*Berei szölő* (*Viile Berei*) (pl. XXVIII, 16), Berea–*Soskás* (*Colina cu măcriș*), (pl. XXX, 1), Berea–*Akasztófalapos* (*Platoul Acastăului*) (pl. XXX, 6-7).

III2. Cană urcior cu caracteristici de formă asemănătoare tipului precedent, dar cu o tortiță plasată la întretăierea gâtului cu corpul, având și fundul inelar (M. 26). Vase asemănătoare provin de la Sanislău–*Homokbánya* (*Nisipărie*) (BADER 1978, pl. IX, 2. 5[40]), Berea–*Berei szölő* (*Viile Berii*) (BADER 1978, pl. IV, 3) Berea–*Nyulvár* (*Cetatea Iepurelui*) (BADER 1978, pl. IV, 9) și Baktalórántháza-*Temetkezési Vállalat* (DANI 1997a, fig. 6). O variantă a acestui tip, nereprezentată în cimitirele de la Ciumești, are două torți. Un exemplar de acest fel provine de la Sanislău-*Homokbánya* (*Nisipărie*) (BADER 1978, pl. IX, 6).

III3. Cană de mici dimensiuni cu marginea ușor răsfrântă în exterior, gâtul înalt, corpul puțin bombat, prevăzută cu o tortiță pornită, se pare, din buză și extinsă până la jumătatea înălțimii gâtului (colecția Kovács [pl. XIII, 1]).

Căni urcior de forme asemănătoare celor descrise mai sus se întâlnesc și în descoperirile Otomani (vezi de exemplu Otomani- *Várhegy* [*Cetățuie*] [ОРДЕНТЛИХ 1963, fig. 7, 5-6], Nižná Myšľa-*Várhegy* [OLEXA 2003, fig. 35]).

IV. Ceașca, reprezentată doar de un număr redus de piese, a apărut numai în cimitirul din punctul *Tökös (Bostănărie)*.

---

[39] Este posibil ca unele exemplare să nu fi fost prevăzute cu torți.

[40] Potrivit lui ROMAN, NÉMETI 1986, nota 12, vasul publicat de Tiberiu Bader (1978, pl. IX, 1) arată în realitate sensibil diferit.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

IV1. Ceaşcă cu marginea puţin răsfrântă în exterior, corpul uşor arcuit şi o tortiţă trasă din margine (M. 12/1962, şi, posibil, colecţia Kovács [pl. XVIII, 7-10]).

IV2. Ceaşcă cu marginea puţin răsfrântă în exterior, gâtul scurt, corpul bombat şi o tortiţă trasă din margine până la baza gâtului (M. 7/1964).

V. Vasul piriform a fost identificat doar în inventarul mormintelor de pe *Tökös (Bostănărie)*. Are gura relativ îngustă, marginea răsfrântă în exterior, gâtul arcuit, corpul puternic bombat, partea inferioară „strangulată" şi este prevăzut cu două mici torţi, plasate pe gât până la întretăierea acestuia cu corpul, pereţii subţiri (M. 4/1962, M. 16/1962, M. 9/1964, colecţia Kovács [pl. XV, 15-16, pl. XIX, 9-10]). Analogii pentru această formă de vas se întâlnesc la Košťany (PASTOR 1962, fig. 8, 7-8), Sanislău–*Homokbánya (Nisipărie)* (NÉMETI 1969, pl. XVII, 3; BADER 1978, pl. IX, 3; ROMAN, NÉMETI 1986, fig. 4, 5), Rétközberencs (KALICZ 1970, fig. 3, 3), Pişcolt (ROMAN, NÉMETI 1986, fig. 5, 1), Gáva (?)[41]. S-ar putea ca şi fragmentul de la Jánkmajtis (ISTVÁNOVITS, KURUCZ 1990, pl. 40, 6) să provină dintr-un vas asemănător.

VI. Oala este o altă formă de vas bine reprezentată în cimitirul de pe *Tökös (Bostănărie)* prin mai multe tipuri.

VI1. Oală relativ înaltă cu marginea mai mult sau mai puţin răsfrântă în exterior, corpul arcuit. VI1a – fără torţi (M. 6/1962, M. 10/1964, colecţia Kovács [pl. XVIII, 1]); VI1b – cu torţi (colecţia Kovács [pl. XV, 5-6]). Este un tip de vas comun mai multor culturi într-un interval de timp mai îndelungat. În acelaşi areal geografic cu cimitirele de la Ciumeşti, în cadrul aceluiaşi aspect cultural, varianta VI1a a apărut la Carei-*Ferma avicolă (Spitz)* (NÉMETI 2013b, pl. V, 3), Dindeşti–*Várdomb* (*Cetate*) (NÉMETI, MOLNÁR 2003, pl. VI, 2-3, pl. VII, pl. IX, 1) şi Foieni–*Grajdurile CAP* (NÉMETI 1969, pl. 17, 1), iar varianta VI1b la Dindeşti–*Várdomb* (*Cetate*) (NÉMETI, MOLNÁR 2003, pl. II, 4, pl. VI, 4, pl. VIII, 2-3) şi Pişcolt–*Homokbánya (Nisipărie)* (ROMAN, NÉMETI 1986, fig. 6).

VI2. Oală pântecoasă (M. 12/1962).

VI3. Oală borcan asemănătoare cu oala VI1, dar mai joasă şi cu fundul proeminent (M. 3/1962, M. 14/1962, M. 9/1964, colecţia Kovács [pl. XVIII, 2]). Exemplare similare au fost descoperite în aşezarea de la Pişcolt–*Homokbánya (Nisipărie)* (ROMAN, NÉMETI 1986, fig. 7, 4-5).

VII. Vas cu gâtul scurt şi corpul sferic. A apărut o singură piesă în cimitirul de pe *Tökös (Bostanărie)* (M. 15/1962). Exemplare apropiate, cu două sau patru torţi, sunt cunoscute în cultura Makó: Makó (KALICZ 1968, pl. 2, 7), Berea–*Soskás (Colina cu măcriş)* (KACSÓ 1997, fig. 3, 1), Tarnadob–*Berekalja* (KALICZ 1998, fig. 8, 1), Oszlár–*Nyárfaszög* (KOÓS 1998, fig.7, 3, fig. 8, 1 şi fig. 9, 6), Létavertes–*Iriny u.* (DANI 1998, fig. 1, 1 şi fig. 3, 4), Tiszaluc–*Sarkad* (SZATHMÁRI 1999, pl. 1, 1, pl. 2, 1. 3, pl. 3, 9 etc.), Kál–*Legelő III* (SZABÓ, KULCSÁR 2000, fig. 5, 2; KULCSÁR 2002, 443 sqq., fig. 4, 2), Szeged–*Kiskundorozsma* (TÓTH 2002, fig. 8, 1), Oszlár–*Bárányhát* (KOÓS 2009, 117, fig. 3, 2). Piese similare sunt prezente şi în descoperirile Somogyvár-Vincovci: Ilok (TASIĆ 1984, pl. 1, 6), Börzönce-*Temetői dűlő* (BONDÁR 1995, pl. 138, 108, pl. 165, 286), Somogyvár-*Kupavárhegy* (KULCSÁR 2009, pl. 8, 1), Kánya (KULCSÁR 2009, pl. 34, 1). Întrucâtva asemănătoare sunt şi câteva vase atribuite culturii Nyírség: Szamossályi (KALICZ 1968, pl. 13, 9), Elep (KALICZ 1968, pl. 13, 10), „Kom. Szabolcs" (KALICZ 1968, pl. 15, 5a. 5b), Tiszaluc–*Sarkad* (SZATHMÁRI 1999, pl. 13, 1), Trebišov (CHOVANEC 2004, 87, fig. 49). Un vas cu aceleaşi caracteristici de formă, de dimensiuni mai mari şi ornamentat cu măturicea, a reprezentat urna unui mormânt (M1/1997) descoperit la Carei–*Bobald* (NÉMETI, DANI 2001, fig. 3; NÉMETI 2004, fig.

[41] Descoperire întâmplătoare, inedită, în muzeul din Nyíregyháza, î. 17,7 cm, nr. inv. 57. 156. 1.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

3)[42]. Mormântul a fost atribuit de cei doi autori grupului Sanislău, tot ei au afirmat însă că tipul de vas căruia îi aparține urna ar putea fi încadrat chiar la începutul Bronzului timpuriu, poziția stratigrafică a descoperirii neexcluzând o astfel de încadrare.

VIII. Vasul tronconic este prezent doar în inventarul mormintelor de la Ciumeşti-*Tökös (Bostănărie)*.

VIII1. Vas tronconic cu marginea neprofilată, posibil fără toartă (M. 5/1964, M. 11/1964).

VIII2. Vas tronconic cu marginea puțin răsfrântă în exterior, prevăzut cu o toartă (colecția Kovács [pl. XVIII, 4]).

IX. Vas miniatural (M. 8/1964).

Tehnicile folosite în realizarea decorului ceramicii de la Ciumeşti sunt impresiunea, scrijelarea şi strierea, crestarea, modelarea în relief. Pe câte un fragment din colecţia Kovács, care ar putea, eventual, să nu aparțină inventarului mormintelor, se sesizează încă două tehnici: lustruirea şi alveolarea.

Impresiunile sunt exclusiv triunghiulare şi sunt prezente, cu o singură excepție, numai pe ceramica fină: castroane (I. 1a, b, c), căni urcior (III. 1, 2), căni (III. 3), vase piriforme (V). De cele mai multe ori, ele compartimentează, prin şiruri circulare, vasul în trei, aceste şiruri fiind legate între ele prin şiruri verticale, în zig-zag sau oblice. În completarea acestora, la majoritatea vaselor apar şiruri simple sau duble pe fața exterioară a marginii şi şiruri simple pe bordura fundului. Uneori, impresiunile marchează nervuri mai mult sau mai puțin reliefate (de exemplu M. 11/1965, M. 26, colecția Kovács [pl. XIX, 9]). Câteodată, în aceeaşi tehnică sunt împodobite torțile. Rareori, impresiunile sunt însoțite de mici proeminențe, respectiv pornesc de la ele. Tot rar, însoțind şirurile verticale sau oblice, impresiunile formează motive în formă de baston. Fără îndoială, vasul cel mai bogat decorat în cadrul cimitirului de la Ciumeşti–*Tökös (Bostănărie)*, în aceeaşi tehnică a impresiunilor, este cel din M. 9/1964. Este singurul care are şi fundul decorat. Majoritatea motivelor, precum şi combinația lor sunt de asemenea unice. Cele patru motive plasate în partea inferioară a vasului ar putea fi reprezentări zoomorfe extrem de stilizate, iar celelalte par a fi fitomorfe. La acest vas se constată şi o lipsă de simetrie în ordonarea motivelor, precum şi o anumită stângăcie în trasara liniilor. Foarte probabil că împărțirea în 12 câmpuri a suprafeței vasului, dar şi prezența sau lipsa unor motive în cadrul acestor câmpuri a avut o anumită semnificație, care astăzi nu mai poate fi cert descifrată.

Impresiuni triunghiulare, realizate într-o manieră identică cu cea de pe vasele din mormintele de la Ciumeşti, sunt prezente în complexe din diferite medii culturale ce aparțin Bronzul timpuriu în Transilvania: Ampoița–*Peret* (CIUGUDEAN 1991, fig. 22, 12), Andrid-*Bikadomb* (*Dealul Taurului*) (NÉMETI 1999, 27, nr. 13 a_1), Andrid–*Curtea CAP* (NÉMETI, MOLNÁR 2001, pl. XIX, 1–2, pl. XXV, 1, pl. XXIX, 1; NÉMETI, MOLNÁR 2002, pl. 24, 2; MOLNÁR 2014, pl. 14, 1-2), Berea X–*Soskás* (*Colina cu Măcriş*) (pl. XXX, 1), Berea XII–*Berei szőlő* (*Viile Berei*) (KACSÓ 1972b, fig. 1, 3; BADER 1978, pl. IV, 3, pl. VI, 8. 12. 16-17; a se vedea şi pl. XXVIII, 2-5. 13. 15 din lucrarea de față), Berea II–*Csányi sűrűje* (*Mirişte a lui Csányi*) (BADER 1978, pl. IX, 4), Berea XV–*Kántortag/Kántor dülő* (*Togul Cantorului*) (BADER 1978, pl. VI,1; a se vedea şi pl. XXIX, 13 din lucrarea de față), Berea XIII–*Nyulvár* (*Cetatea Iepurelui*) (BADER 1978, pl. V, 2. 5; a se vedea şi pl. XXVI, 1-11 din lucrarea de față), Berea XIX–*Szentgyörgytag* (*Togul Sf. Gheorghe*) (BADER 1978,

[42] Urna a fost acoperită cu o oală fragmentară, decorată, de asemenea, cu striuri (NÉMETI, DANI 2001, fig. 4; NÉMETI 2004, fig. 4). Tipul de oală căruia îi aparține piesa de la Carei-*Bobald* este caracteristic mai multor aspecte culturale din Bronzul timpuriu, el fiind prezent şi în cimitirul de la Ciumeşti-*Tökös* (*Bostănărie*) – tipul VI1.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

pl. VII, 5-6[43]; a se vedea şi pl. XXII, 1-5 şi pl. XXIV, 1-10 din lucrarea de faţă), Berea XX–*Zsidótag* (*Togul Evreului*) (pl. XXI, 2. 8), Berea–*Kenderásztató* (*Toptila*) (pl. XXX, 2), Berea XI–*Akasztofalapos* (*Platoul Acastăului*) (pl. XXX, 5), Ciumeşti VI–*Nagylapos* (*Lăpuşu Mare*) (pl. XXXII, 2-6), Ciumeşti III–*Legelő kút/Silógödrök* (*Fântâna Păşunii/La Silozuri*) (pl. XXXIV, 6), Carei–*Bobáld I* (*Bobald I*), nivelul IV (ROMAN, NÉMETI 1986, fig. 8, nr. 13; IERCOŞAN 1987, fig. 2, 1); NÉMETI, MOLNÁR 2012, fig. 99), Carei–*Bobáld VII* (*Bobald VII*) (NÉMETI 1999, 66, nr. 43 VIIb), Căpleni–*Vár* (*Cetate*) (ROMAN, NÉMETI 1986, fig. 8, nr. 14), Căpleni–*Kanális* (*Canal*) (ROMAN, NÉMETI 1986, fig. 8, nr. 15), Dindeşti–*Várdomb* (*Cetate*), nivelul I (ROMAN, NÉMETI 1986, fig. 8, nr. 17; NÉMETI, MOLNÁR 2003, 24, pl. 11, 2, pl. 13, 2, pl. 17, 4), Gligoreşti–*La Haloame* (CIUGUDEAN 1996, pl. 83, 1[44]; GOGÂLTAN, ALDEA, URSUŢIU 2004, fig. 11, 2), Pişcolt–*Homokbánya* (*Nisipărie*) (BADER 1978, pl. IX, 6. 11; ROMAN, NÉMETI 1986, fig. 2, 4, fig. 3, 1-4, fig. 4, 1-2. 4, fig. 8, nr. 8), Portiţa–*Horgos* (NÉMETI 1999, 24, nr. 10 b_1), Sanislău–*Homokbánya* (*Nisipărie*) (NÉMETI 1969, 64, pl. XVII, 4-5; BADER 1978, pl. VII, 15, pl. IX, 1-3. 5; ROMAN, NÉMETI 1986, fig. 4, 5, fig. 7, 9, fig. 8, nr. 9-10), Săcueni–*Ökörvár* (*Cetatea Boului*) (BADER 1978, pl. XXXII, 11), Sălacea–*Vidahegy* (*Dealul lui Vida*) (ROMAN, NÉMETI 1986, fig. 8, nr. 21), Şimleu Silvaniei-*Măgura Şimleului*[45], Tiream–*Kendereshalom* (*Movila Cânepii*) (ROMAN, NÉMETI 1986, fig. 8, nr. 18; NÉMETI, MOLNÁR 2002, pl. 63, 2; MOLNÁR 2014, pl. 24, 2), Tiream-*Teremi patak völgye* (*Valea pârâului Tiream*) (NÉMETI 1999, 22, nr. 8 m_1), Urziceni (ROMAN, NÉMETI 1986, fig. 8, nr. 20), Ţebea–*Ruşti* (ANDRIŢOIU 1989, fig. 5, 14), Zoltan (CAVRUC 1997, fig. 15, 7, eventual şi fig. 14, 10)[46], Ungaria: Alsóvadász–*Várdomb*, mai multe niveluri (DANI 2003), Bakonszeg–*Kádárdomb*, nivelul 2 (MÁTHÉ 1988, pl. 11, 18, eventual şi pl. 17, 2), Baktalórántháza-*Temetkezési Vállalat* (DANI 1997a, fig. 6), Dombrád–*Homokbánya* (DANI 1997b), Gaborján–*Csapszékpart*, nivelurile 2 şi 3 (MÁTHÉ 1988, pl. 42, 3. 5. 7, pl. 43, 3), Gáva (?) (în muzeul din Nyíregyháza), Jánkmajtis–*Halomdűlő* (ISTVÁNOVITS, KURUCZ, LŐRINCZY 1988, 48 sq., pl. 5, 2; ISTVÁNOVITS, KURUCZ 1990, pl. 38, 2, pl. 41, 16), Kántorjánosi–*Nagyrétdűlő* (ISTVÁNOVITS, KURUCZ 1992, pl. 6, 1), Nyírbogdány–*Özetag* (KALICZ 1968, pl. 25, 2), Nyíregyháza–*Oros-Úr-Csere* (BEJINARIU, SZÉKELY, SANA 2008, pl. I, 2), Polgár–*Kenderföldek* (DANI 1997b), Polgár–*Király-érpart* (obiectiv 14/loc de descoperire 29) (MÁTHÉ 1999, 78; MÁTHÉ 2000, 183, nota 2)[47], Polgár–*Kenderföld, Kiscsőszhalom*, nivelurile inferioare (DANI 2003), Rétközberencs–*Paramdomb* (KALICZ 1970, fig. 3, 3; alte fragmente inedite în muzeul din Nyíregyháza[48]), Tiszabercel–*Csüröspart* (DANI 1997b), Tiszabercel–*Ráctemető* (KALICZ 1968, pl. 20, 4-6. 9. 20), Tiszakeszi–*Szódadomb (Pap–tanya)* (DANI 2001b, fig. 1, 2), Tiszaluc–*Dankadomb* (KALICZ 1968, pl. 28, 15-16. 18. 24. 28, pl. 37, 11, pl. 42, 1-2. 7. 9, pl. 49, 6, pl. 57, 15), Tiszapalkonya (KALICZ 1968, pl. 27, 4), Tiszavasvári–*Dankótanya* (DANI 1997a, fig. 5, pl. 10), Tószeg–*Laposhalom* (SCHALK 1981, pl. 29, 165), probabil

---

[43] Fragmentul pl. VII, 6 a fost notat ca descoperit la Ciumeşti–*Tökös* (*Bostănărie*). În realitate acesta a apărut în punctul indicat de mine, după cum rezultă din registrul de inventar al muzeului din Satu Mare, dar şi din faptul că el se completează perfect cu un alt fragment descoperit în acest punct.

[44] Deşi se afirma la legenda ilustraţiei că aceasta a fost reprodusă după studiul lui Florin Gogâltan şi Gelu Florea (GOGÂLTAN, FLOREA 1994), fragmentul citat, dar şi altele prezentate de Horia Ciugudean, nu figurează în realitate în menţionata lucrare.

[45] Informaţie amabilă Ioan Bejinariu.

[46] Impresiuni triunghiulare de acest fel au fost menţionate şi de la Oradea-*Salca Pepinieră* (BULZAN, GHEMIŞ, FAZECAŞ 2000, 91, pl. 2, 26). Din păcate, dimensiunea ilustraţiei publicate nu permite aprecieri mai exacte, motivele par a fi însă diferit executate faţă de cele aflate aici în discuţie.

[47] În umplutura gropii unui mormânt din Bronzul mijlociu, într-un cimitir al culturii Füzesabony, aflat în vecinătatea tell-ului de pe *Ásotthalom*, descoperit cu prilejul săpăturilor preventive de pe traseul autostrăzii M3. Pentru repartiţia topografică a punctelor de descoperire puse în evidenţă cu acest prilej vezi HAJDÚ, NAGY 1999.

[48] Nr. inv. 61. 72. 6, 62. 37. 8 (două fragmente).

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

şi Hernádbűd–*Várdomb* (FISCHL, PUSZTAI 2009, 22)[49], Slovacia: Ižkovce (VIZDAL 1987, fig. 55, 9; VIZDAL 1991, fig. 5, 8), Košťany (PASTOR 1962, fig. 8, 7-8), Oborin (BUDINŠKY-KRIČKA *et alii* 1962, fig. 3, 6; PAVÚK, ŠIŠKA 1971, fig. 20, 11. 17; BÁTORA 1981, 12), Streda nad Bodrogom-*Bakhegy* (BUDINSKÝ-KRIČKA 1960, pl. 3, 12; BÁTORA 1981, 12, KOVÁCS 1982, fig. 4, 5-6; BÁTORA 1983, pl. 12[50], BÁTORA 1998, fig. 1 şi fig. 4), Valaliký (BÁTORA 1998, fig. 3, 1), Veľký Horeš (KAMINSKÁ, CHEBEN 1983, fig. 73, 4).

Decorul scrijelat sau striat este prezent la Ciumeşti pe vasele de factură mai grosolană (castroane, oale), dar şi pe un exemplar de ceramică fină din categoria vaselor piriforme (pl. XIX, 10). Ele acoperă de regulă întreaga suprafaţă a vaselor, fiind dispuse de cele mai multe ori oblic. Este un decor caracteristic unui număr mare de culturi ale Bronzului timpuriu din Bazinul Carpatic şi din regiunile învecinate acestuia şi se perpetuiează, în anumite aspecte culturale, până în Bronzul târziu. Potrivit părerii lui Nándor Kalicz, tratarea suprafeţelor prin striere sau scrijelare nu a avut ca scop ornamentarea acestora, ci acela de a împiedica alunecarea din mâini a vaselor (KALICZ 1998, 13). Este posibil ca procedeul să fi fost aplicat iniţial cu această intenţie, mai târziu însă, şi mai ales din momentul în care a început şi o anumită ordonare a striurilor, în mod aproape sigur aplicarea striurilor a fost făcută pentru a decora ceramica.

Decorul scrijelat sau striat este însoţit de crestături pe margine şi de motive în relief, plasate în partea superioară a vaselor. Acestea din urmă sunt fie scurte creste alveolate, dispuse oblic, fie mici proeminenţe, simple sau duble, aşezate pe un rând sau două. Proeminenţele completează, mult mai rar, şi decorul de impresiuni triunghiulare. Pe ceramica de la Ciumeşti sunt prezente sporadic şi nervurile reliefate.

Cele mai reprezentative forme de vas din mormintele de la Ciumeşti sunt castroanele şi cănile urcior, iar decorul cel mai caracteristic este cel al şirurilor de impresiuni triunghiulare. Având în vedere prezenţa acestor elemente, apartenenţa celor două cimitire la cultura Sanislău, aspect definit mai ales în lucrările lui Petre Roman, János Németi şi János Dani[51], este certă. Discutabilă rămâne doar încadrarea culturală a M 15/1962 de pe *Tökös (Bostanărie)*, vasul-urnă având analogii, aşa cum s-a văzut, în mai multe aspecte culturale[52].

[49] Fragmentul de vas a fost descoperit într-o aşezare Hatvan.

[50] Dintr-o evidentă greşeală de tipar, s-a inversat ilustraţia, astfel că tabelul cronologic a ajuns pe pl. 12, în timp ce fragmentele cu decor de impresiuni triunghiulare apar la fig. 1, explicaţiile fiind şi ele inversate. La NÉMETI, ROMAN 1995, nota 23 piesele prezentate de Jozef Bátora la fig. 1, 1-7 sunt considerate, greşit, ca descoperite la Oborin. Din această localitate provine doar vasul pl. 3, 7 (la NÉMETI, ROMAN 1995, fig. 3, 7), ornamentat într-o tehnică combinată, în care este prezentă şi cea a impresiunilor triunghiulare, specifică, în terminologia slovacă, culturii Nyírség-Zatin.

[51] Vezi *infra* p. 65 sqq.

[52] Având în vedere analogiile vasului, dar şi caracterul său singular în cadrul cimitirului de la Ciumeşti-*Tökös (Bostănărie)*, nu pot exclude posibilitatea ca el să aparţină unei etape mai vechi decât ansamblul celorlalte morminte, eventual culturii Makó, de altfel prezentă la Ciumeşti chiar în acelaşi punct de hotar (KACSÓ 1997, 426 sq.). Mormântul 15/1962 a fost atribuit recent culturii Makó şi de János Dani şi Viktória Kisjuhász (DANI, KISJUHÁSZ 2013, nota 24).

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

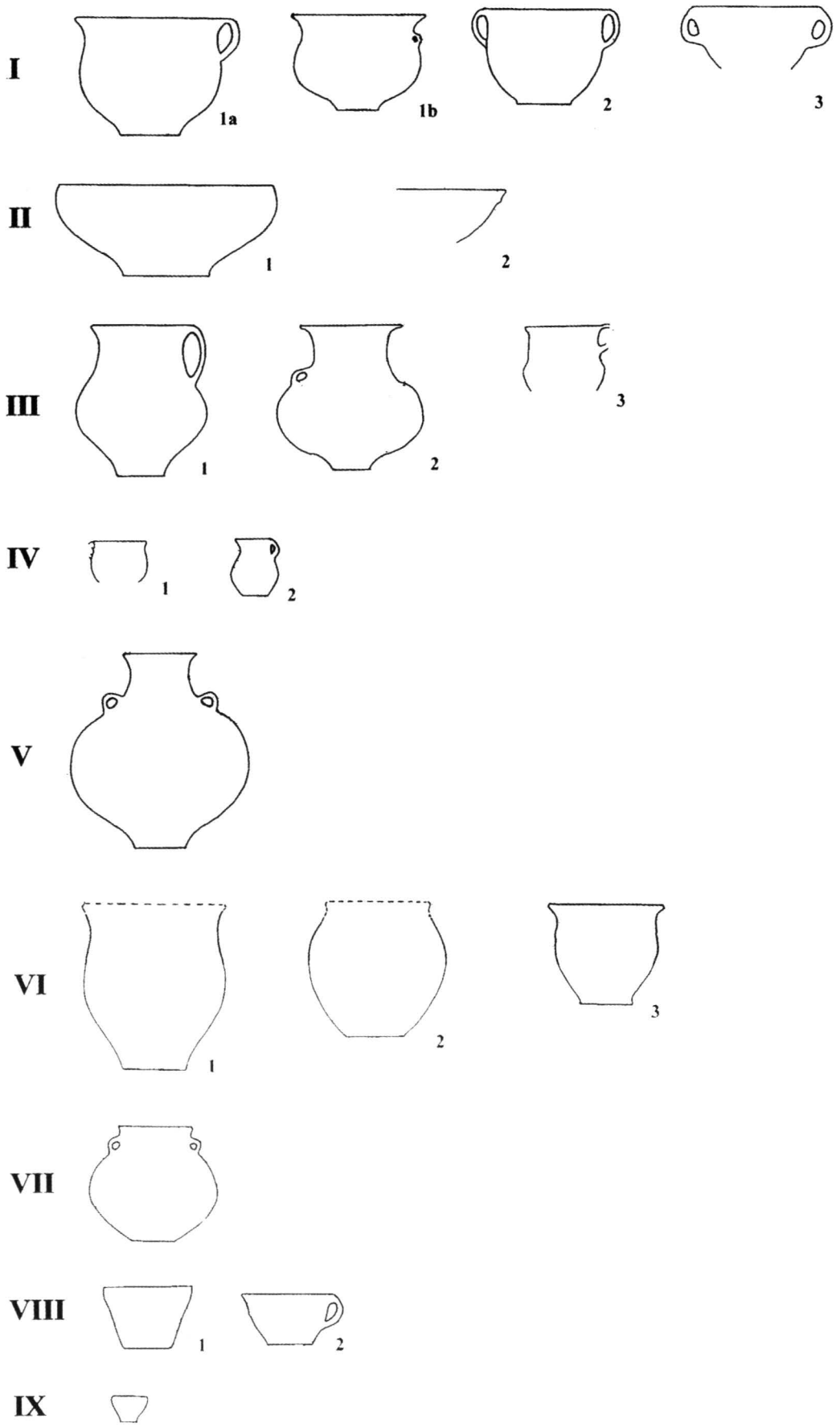

Fig. 7. Tipologia ceramicii din cimitirele Bronzului timpuriu de la Ciumeşti.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

Alte descoperiri din Bronzul timpuriu în colecția Kovács

Gyula Kovács a salvat de pe raza localităților Ciumeşti şi Berea, dar şi de pe teritoriul unor localități învecinate alte numeroase materiale din Bronzul timpuriu, unele foarte asemănătoare sau chiar identice celor discutate mai sus. Întrucât ele provin din descoperiri întâmplătoare sau, eventual, din săpături nesistematice, valoarea lor probatorie nu este prea mare. Cunoaşterea acestor descoperiri este totuşi importantă, mai ales atunci când se are în vedere ansamblul anumitor tipuri ceramice, respectiv răspândirea acestora. În plus, punerea lor în circuitul ştiințific, alături de altele deja publicate[53], poate constitui punctul de plecare în demararea unor noi cercetări[54].

Berea XX–*Zsidótag (Togul Evreului)*, punct aflat pe malul drept al pârâului Mogyoros (Aluniş)[55].

Muzeul din Baia Mare:

1. Fragment din partea superioară a unui castron de culoare cenuşiu-gălbuie, pasta fină, arderea foarte bună, marginea răsfrântă în exterior, gâtul scurt, umerii profilați, marcați , se pare, de un brâu alveolat. Pe fața superioară a marginii se păstrează parțial decorul, care constă din şiruri de impresiuni triunghiulare, între care se află triunghiuri excizate ce formează un motiv în formă de „dinți de lup". Nr. inv. 12.709. Pl. XXI, 1.

2. Fragment dintr-un vas cu pereții extrem de subțiri, de culoare roşiatică, pasta fină, arderea foarte bună, decorat cu un şir circular de impresiuni triunghiulare, plasat la întretăierea gâtului cu corpul. Nr. inv. 12.711. Pl. XXI, 2.

3. Fragment din partea superioară a unui vas cu pereții subțiri, de culoare gălbui-roşiatică, pasta fină, arderea foarte bună, marginea puțin răsfrântă în exterior. Nr. inv. 12.712. Pl. XXI, 3.

4 - 6. Fragmente de vase de culoare cenuşie sau maronie, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, decorate cu scrijelituri. Nr. inv. 12.716, 12.717, 12.721. Pl. XXI, 4-6.

Muzeul din Satu Mare:

1. Fragment de vas de culoare cenuşie, pasta fină, arderea foarte bună, cu un decor excizat, constituit din triunghiuri alăturate, ce formează un motiv în formă de „dinți de lup". Se păstrează parțial şi substanța albă care a umplut spațiile excizate. Pl. XXI, 7.

2. Fragment de vas de culoare cenuşie, pasta fină, arderea foarte bună, decorat cu şiruri orizontale, verticale şi în zig-zag de impresiuni triunghiulare. Pl. XXI, 8.

3. Fragment din partea superioară a unui castron de culoare roşiatică, pasta cu cioburi pisate, arderea foarte bună, marginea răsfrântă în exterior şi alveolată, corpul puțin arcuit, acoperit de striuri oblice. Pl. XXI, 9.

---

[53] O parte a fragmentelor ceramice din Bronzul timpuriu ale colecției Kovács de la muzeul din Baia Mare le-am publicat în două studii (KACSÓ 1972b; KACSÓ 1997). Câteva dintre fragmentele ceramice ale aceleiaşi colecții, aflate la muzeul din Satu Mare, au fost publicate prin desene schematice de Tiberiu Bader (1978, pl. V-VII), fără a fi însă şi descrise. Unele dintre acestea nu mai pot fi regăsite, fiind fie pierdute, fie amestecate cu alte materiale.

[54] Materialele aici prezentate se păstrează la muzeele din Baia Mare şi Satu Mare. Este posibil ca descoperiri similare să existe şi în partea colecției Kovács ce se află în muzeul din Carei.

[55] Sumarele mențiuni topografice sunt făcute după NÉMETI 1999, 50 sqq.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

4. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare cenuşie, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea răsfrântă în exterior şi alveolată, pereţii aproape drepţi, acoperiţi de scrijelituri orizontale şi oblice. Pl. XXI, 10.

5. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare roşiatic-gălbuie, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea răsfrântă în exterior şi alveolată, corpul uşor arcuit, acoperit cu striuri oblice. Pl. XXI, 11.

6. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare cenuşie, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea mult răsfrântă în exterior, pereţii aproape drepţi, acoperiţi de striuri verticale. Pl. XXI, 12.

7. Fragment de vas cu pereţii groşi, de culoare gălbuie în exterior, cenuşie în interior, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, decorat în exterior cu scrijelituri adânci în formă de scoarţă de copac dispuse oblic şi într-un registru de linii în zig-zag, iar în interior cu striuri adânci dezordonate. Peretele interior era prevăzut şi cu o reţea de mici proeminenţe conice, din care se mai păstrează una. Pl. XXI, 13.

8. Fragment de oală de culoare gălbui-cenuşie, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, decorată cu scrijelituri adânci în formă de scoarţă de copac dispuse oblic, acoperite într-un loc de o excrescenţă de formă ovală. Pl. XXI, 14.

9. Fragment din partea inferioară a unui vas de culoare cenuşiu deschis în exterior, cenuşiu închis în interior, cu urme de ardere secundară, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, pereţii decoraţi cu scrijelituri adânci în formă de scoarţă de copac, pornite puţin mai sus de bordura marginii. Pl. XXI, 15.

10. Fragment din partea inferioară a unui vas de culoare roşiatică în exterior, cenuşiu închis în interior, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, pereţii decoraţi cu scrijelituri adânci în formă de scoarţă de copac dispuse vertical şi oblic, pornite chiar de la bordura fundului. Pl. XXI, 16.

Fragmentele sunt înregistrate sub numărul de inventar 31.170.

Berea XIX–*Szentgyörgytag (Togul Sf. Gheorghe)*, punct aflat tot pe malul stâng al pârâului Mogyoros (Aluniş), în imediata vecinătate a punctului *Zsidótag (Togul Evreului)*. Este posibil ca descoperirile din cele două puncte să fi aparţinut unei singure aşezări[56], cu cel puţin două niveluri de locuire din Bronzul timpuriu.

Muzeul din Baia Mare:

1. Fragment dintr-un vas de mici dimensiuni cu pereţii subţiri, de culoare cenuşiu închis, pasta fină, arderea foarte bună, marginea foarte puţin răsfrântă în exterior, având pe faţa superioară un şir de impresiuni triunghiulare. Este prevăzut cu o toartă miniaturală, pornită din bordura marginii. Nr. inv. 11.012. Pl. XXII, 1.

2. Fragment de vas de culoare gălbui-roşiatică, pasta fină, arderea foarte bună, decorat cu impresiuni triunghiulare. Nr. inv. 11.058. Pl. XXII, 2.

3. Fragment din marginea unui vas de mici dimensiuni cu pereţii subţiri, de culoare gălbui-roşiatică, pasta fină, arderea foarte bună, decorată pe faţa superioară cu un şir de impresiuni triunghiulare. Nr. inv. 11.009. Pl. XXII, 3.

4. Fragment dintr-un vas de mici dimensiuni cu pereţii subţiri, de culoare cenuşie, pasta fină, arderea foarte bună, decorat cu impresiuni triunghiulare. Nr. inv. 11.070. Pl. XXII, 4.

[56] O părere similară a fost exprimată în legătură cu descoperirile Otomani II din cele două puncte de către János Németi şi Zsolt Molnár (2002, 115).

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

5. Fragment de vas de culoare gălbui-cenuşie, pasta fină, arderea foarte bună, marginea răsfrântă în exterior, decorată pe faţa superioară cu un şir de impresiuni triunghiulare. Nr. inv. 11.009. Pl. XXII, 5.

6. Fragment din partea superioară a unui vas de culoare cenuşie, pasta fină, arderea foarte bună, marginea puţin răsfrântă în exterior. Nr. inv. 11.006. Pl. XXII, 6.

7. Fragment din partea superioară a unui vas de culoare cenuşie, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea puţin răsfrântă în exterior şi crestată. Nr. inv. 10.968. Pl. XXII, 7.

8. Fragment de vas de culoare roşiatică, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, prevăzut cu o nervură crestată. Nr. inv. 11.045. Pl. XXII, 8.

9. Fragment de vas de culoare roşiatică, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, prevăzut cu un brâu crestat. Nr. inv. 11.065. Pl. XXII, 9.

10. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare gălbui-roşiatică, pasta cu cioburi pisate, arderea mediocră, marginea puţin răsfrântă în exterior şi crestată. Nr. inv. 11.015. Pl. XXII, 10.

11. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare gălbuie, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea puţin răsfrântă în exterior şi crestată, prevăzută cu o toartă pornită imediat de sub margine.Nr. inv. 11.017. Pl. XXII, 11.

12. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare cenuşie, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea puţin răsfrântă în exterior şi alveolată, pereţii decoraţi cu striuri, ce pornesc imediat de sub margine. Nr. inv. 10.986. Pl. XXII, 12.

13. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare gălbui-roşiatică, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, pereţii groşi decoraţi cu scrijelituri oblice. Nr. inv. 10.996. Pl. XXII, 13.

14. Fragment din partea superioară a unei oale asemănătoare, identic decorată, de culoare roşiatică. Nr. inv. 10.966. Pl. XXII, 14.

15. Fragment din partea superoară a unei oale de culoare roşiatică, pasta cu cioburi pisate şi pietricele, arderea bună, marginea puţin răsfrântă în exterior, pereţii uşor arcuiţi, decoraţi cu scrijelituri adânci în formă de scoarţă de copac, pornite imediat de sub margine, şi o mică proeminenţă conică. Nr. inv. 10.981. Pl. XXII, 15.

16. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare roşiatic-gălbuie, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea răsfrântă în exterior şi alveolată, sub ea o mică proeminenţă conică, pereţii aproape drepţi. Nr. inv. 10.982. Pl. XXIII, 1.

17. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare roşiatică, pasta cu cioburi pisate, arderea foarte bună, marginea răsfrântă în exterior, pereţii uşor arcuiţi, decoraţi cu striuri adânci aproape verticale, pornite imediat de sub margine. Nr. inv. 10.994. Pl. XXIII, 2.

18. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare gălbui-cenuşie, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea răsfrântă în exterior şi alveolată. Nr. inv. 11.004. Pl. XXIII, 3.

19. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare roşiatică, pasta cu cioburi pisate, arderea mediocră, marginea puţin răsfrântă în exterior şi crestată, pereţii uşor arcuiţi, decoraţi cu striuri superficiale orizontale şi oblice. Nr. inv. 10.965. Pl. XXIII, 4.

20. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare gălbui-roşiatică, pasta cu cioburi pisate, arderea mediocră, marginea foarte puţin răsfrântă în exterior şi alveolată, pereţii groşi, decoraţi cu scrijelituri oblice. Nr. inv. 11.014. Pl. XXIII, 5.

21. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare cenuşiu-gălbuie în exterior, cenuşiu închis în interior, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea răsfrântă în exterior şi alveolată, gâtul scurt, corpul arcuit, decorat cu scrijelituri oblice. Nr. inv. 10.987. Pl. XXIII, 6.

22. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare roşiatică, pasta cu cioburi pisate, arderea mediocră, marginea răsfrântă în exterior şi crestată. Nr. inv. 11.002. Pl. XXIII, 7.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

23. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare roşiatică, pasta cu pietricele, arderea mediocră, marginea răsfrântă în exterior şi crestată. A fost prevăzută cu o toartă, din care se mai păstrează doar un rest. Nr. inv. 10.990. Pl. XXIII, 8.

24. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare gălbuie, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea foarte puţin răsfrântă în exterior şi crestată, pereţii decoraţi cu scrijelituri adânci oblice, pornite imediat de sub margine, şi o mică proeminenţă ovală aplatizată. Nr. inv. 11.005. Pl. XXIII, 9.

25. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare roşiatic-cenuşie în exterior, gălbui-roşiatică în interior, pasta cu cioburi pisate, arderea mediocră, marginea foarte puţin răsfrântă în exterior şi crestată, prevăzută şi cu o umflătură de formă conică, pereţii striaţi. Nr. inv. 11.001. Pl. XXIII, 10.

26. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare cenuşie, pasta cu cioburi pisate, arderea mediocră, marginea puţin răsfrântă în exterior şi crestată. Nr. inv. 10.986. Pl. XXIII, 11.

27. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare roşiatică în exterior, cenuşie în interior, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea tăiată oblic şi crestată. Nr. inv. 10.972. Pl. XXIII, 12.

28. Fragment de vas de culoare cenuşiu închis, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, prevăzut cu nervuri crestate, dispuse oblic. Nr. inv. 11.050. Pl. XXIII, 13.

Muzeul din Satu Mare:

1. Fragmente dintr-o cană urcior de culoare cenuşie, pasta fină, arderea foarte bună, decorată cu şiruri orizontale şi verticale de impresiuni triunghiulare şi mici proeminenţe. Se păstrează şi un rest de toartă. Pl. XXIV, 1.

2. Fragment dintr-o cană urcior de culoare gălbui-roşiatică, pasta fină, arderea foarte bună, decorată cu şiruri orizontale şi verticale de impresiuni triunghiulare. Pl. XXIV, 2.

3. Fragment din partea superioară a unui vas de culoare cenuşie, pasta fină, arderea foarte bună, decorat pe faţa superioară a marginii răsfrânte în exterior cu un şir dublu de impresiuni triunghiulare şi tot cu şir dublu de astfel de impresiuni pe gât. Pl. XXIV, 3.

4. Fragment de margine a unui vas asemănător, decorat pe faţa superioară cu un şir dublu de impresiuni triunghiulare. Pl. XXIV, 4.

5. Fragment din partea superioară a unui castron (?) de culoare cenuşie, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea uşor invazată, decorată atât pe bordura exterioară cât şi pe cea interioară cu şiruri de impresiuni triunghiulare, care se repetă şi imediat sub margine, pe o porţiune uşor reliefată. Pl. XXIV, 5.

6. Fragment de vas de culoare cenuşie, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, decorat cu impresiuni triunghiulare. Pl. XXIV, 6.

7. Fragment de vas asemănător, decorat în aceeaşi tehnică. Pl. XXIV, 7.

8. Fragment de vas de culoare roşiatic-gălbuie, pasta fină, arderea bună, decorat cu impresiuni triunghiulare. Pl. XXIV, 8.

9. Fragment de toartă îngustată la mijloc, decorată cu impresiuni triunghiulare. Pl. XXIV, 9.

10. Fragment din partea inferioară a unui vas de culoare gălbui-cenuşie, pasta fină, arderea foarte bună, decorat cu impresiuni triunghiulare, dispuse în ghirlandă. Pl. XXIV, 10.

11. Fragment din partea superioară a unui vas cu pereţii subţiri, de culoare cenuşie, pasta cu pietricele foarte mărunte, arderea bună, marginea puţin răsfrântă în exterior.Pl. XXIV, 11.

12. Fragment de vas de culoare cenuşie, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, decorat cu striuri şi mici proeminenţe conice simple şi duble. Pl. XXIV, 12.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

13. Fragmente dintr-o oală cu pereții relativ subțiri, de culoare maroniu-roșiatică în exterior, cenușiu închis în interior, pasta cu pietricele foarte mărunte, arderea bună, marginea puțin răsfrântă în exterior, pereții ușor arcuiți, decorați cu grupuri de striuri verticale și mici proeminențe conice. Pl. XXIV, 13.

14. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare gălbui-cenușie, pasta cu pietricele foarte mărunte și cioburi pisate, arderea bună, marginea răsfrântă în exterior și crestată, gâtul scurt, decorat cu o nervură verticală crestată terminată în trei mici proeminențe conice alăturate, precum și cu striuri, ce se continuau și pe corpul, probabil, arcuit. Pl. XXIV, 14.

15. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare cenușie, pasta cu pietricele și cioburi pisate, arderea bună, marginea răsfrântă în exterior și crestată, pereții arcuiți, decorați cu striuri, ce pornesc imediat de sub margine. Pl. XXIV, 15.

16. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare maroniu-cărămizie, pasta cu cioburi pisate, arderea mediocră, marginea răsfrântă în exterior și crestată, sub ea fiind plasată o nervură crestată oblică, pereții arcuiți. Pl.XXIV, 16.

17. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare roșiatică, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea puțin răsfrântă în exterior și alveolată, pereții ușor oblici. Pl. XXIV, 17.

18. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare maroniu-cenușie în exterior, gălbui roșiatică în interior, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea puțin răsfrântă în exterior, pereții oblici, decorați cu scrijelituri adânci oblice, completate de o proeminență dublă, neglijent executată. Pl. XXIV, 18.

19. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare roșiatic-maronie, pasta cu pietricele, arderea bună, marginea puțin răsfrântă în exterior și alveolată, pereții aproape drepți, decorați cu scrijelituri orizontale. Pl. XXIV, 19.

20. Fragment de vas pântecos de culoare cenușie, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, decorat cu striuri late și rare, dispuse vertical. Pl. XXIV, 20.

21. Fragment din partea superioară a unui castron (?) de culoare cenușie, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea rotunjită și foarte puțin răsfrântă în exterior, pereții ușor arcuiți, decorați cu scrijelituri oblice. Pl. XXIV, 21.

22. Fragment din partea superioară a unui castron de culoare roșiatică, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea rotunjită și foarte puțin răsfrântă în exterior, sub ea o creastă alveolată, dispusă ușor oblic, pereții arcuiți. Pl. XXIV, 22.

Toate fragmentele sunt înregistrate sub numărul de inventar 31.169.

Alte materiale din Bronzul timpuriu provenite din acest punct, aflate de asemenea în colecția Kovács, au fost pentru prima dată publicate la începutul anilor 1970 (KACSÓ 1972b, fig. 3-4). Acestea au fost ulterior republicate împreună cu alte descoperiri apărute tot aici (BADER 1978, pl. VII, 1-9; BADER 1982a, fig. 4, 4). Potrivit informațiilor aceluiași autor (BADER 1978, 121), în acest punct, dar și în punctul *Zsidótag (Togul Evreului)*, au fost efectuate, în 1973, sondaje în stațiunea (stațiunile ?) din Bronzul timpuriu. Rezultatele acestora nu au fost puse însă în circulație. Una dintre piesele publicate în 1972, și anume fragmentul de model de casă, este discutată și ilustrată și într-un studiu al lui János Makkay (MAKKAY 2001, 83, fig. 6, 1).

În colecția Kovács din muzeul din Satu Mare se păstrează mai multe fragmente ceramice, despre care se precizează doar că au fost descoperite în punctele *Szentgyörgytag* (*Togul Sf. Gheorghe*) și *Zsidótag* (*Togul Evreului*) de la Berea. În prezent, proveniența lor nu poate fi mai exact stabilită.

1. Fragment din partea superioară a unui castron de culoare roșiatică, pasta fină, arderea foarte bună, marginea răsfrântă în exterior, corpul profilat unghiular. Pl. XXV, 1.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

2. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare cenuşie, pasta fină, arderea foarte bună, marginea uşor răsfrântă în exterior, corpul arcuit. Decorul păstrat constă din striuri oblice rare şi două mici proeminenţe conice alăturate, dispuse uşor oblic. Pl. XXV, 2.

3. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare roşiatică, pasta cu cioburi pisate, arderea foarte bună, marginea ruptă, corpul arcuit. Din decor se păstrează o parte din striurile adânci oblice, deasupra cărora este plasată o creastă alveolată, dispusă orizontal. Pl. XXV, 3.

4. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare roşiatică, pasta cu cioburi pisate, arderea foarte bună, marginea ruptă, corpul arcuit, decorat cu scrijelituri oblice, deasupra cărora este plasată o proeminenţă alungită, alveolată, dispusă orizontal. Pl. XXV, 4.

5. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare gălbui-cenuşie, pasta cu cioburi pisate, arderea foarte bună, marginea mult răsfrântă în exterior şi alveolată. Pl. XXV, 5.

6. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare gălbui-cenuşie, pasta cu pietricele foarte mărunte şi nisip, arderea foarte bună, marginea răsfrântă în exterior şi crestată vertical. Pl. XXV, 6.

7. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare roşiatică, miezul de culoare neagră, pasta cu cioburi pisate, arderea mediocră, marginea puţin răsfrântă în exterior şi alveolată. Pl. XXV, 7.

8. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare gălbui-roşiatică, pasta cu cioburi pisate, arderea foarte bună, marginea mult răsfrântă în exterior şi crestată oblic. Pl. XXV, 8.

9. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare roşiatic-cenuşie în exterior, cenuşiu-negricioasă în interior, pasta cu pietricele, arderea mediocră, marginea mult răsfrântă în exterior şi alveolată. Pl. XXV, 9.

10. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare gălbui-roşiatică în exterior, cenuşie în interior, pasta cu cioburi pisate, arderea mediocră, marginea uşor răsfrântă în exterior şi alveolată. Pl. XXV, 10.

11. Fragment din partea superioară a unei oale cu pereţii subţiri, de culoare roşiatică, pasta fină, arderea bună, marginea răsfrântă în exterior şi crestată. Pl. XXV, 11.

12. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare cenuşiu deschis, miezul de culoare neagră, pasta cu cioburi pisate, arderea mediocră, marginea puţin răsfrântă în exterior şi alveolată. Pl. XXV, 12.

13. Fragment de oală de culoare cenuşie, pasta fină, arderea foarte bună, cu toarta uşor subţiată înspre mijloc. Pl. XXV, 13.

14. Fragment de oală de culoare cenuşie în exterior, negricioasă în interior, pasta cu pietricele, arderea foarte bună, cu o proeminenţă conică. Pl. XXV, 14.

15. Fragment de oală de culoare roşiatică în exterior, negricioasă în interior, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, decorat cu scrijelituri. Pl. XXV, 15.

16. Fragment de oală de culoare cenuşie, pasta cu cioburi pisate, arderea foarte bună. Din decor se păstrează o parte dintr-o nervură alveolată dispusă oblic, ce coboară pe o nervură crestată orizontală, sub acestea fiind plasate scrijelituri oblice. Pl. XXV, 16.

17. Fragment de oală de culoare roşiatică, miezul de culoare neagră, pasta cu cioburi pisate, arderea foarte bună. Decorul parţial păstrat constă din striuri adânci oblice, deasupra lor fiind plasată o nervură alveolată, dispusă vertical. Pl. XXV, 17.

18. Fragment de oală de culoare cenuşiu-roşiatică în exterior, roşiatic-gălbuie în interior, pasta cu cioburi pisate, arderea foarte bună, decorat cu o nervură alveolată orizontală, probabil circulară, însoţită de scrijelituri oblice. Pl. XXV, 18.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

Berea XIII–*Nyulvár (Cetatea Iepurelui)*, o dună de nisip alungită, mărginită de pârâul Mogyoros (Aluniş).

Muzeul din Baia Mare:

1. Fragment din partea superioară a unui vas de culoare roşiatică, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea rotunjită şi foarte puţin răsfrântă în exterior, decorată pe faţa superioară cu un şir dublu de impresiuni triunghiulare. Nr. inv. 10.056. Pl. XXVI, 1.

2. Fragment din partea superioară a unui vas de culoare roşiatică, pasta fină, arderea foarte bună, marginea răsfrântă în exterior, decorată cu un şir de impresiuni triunghiulare.Nr. inv. 10.067. Pl. XXVI, 2.

3. Fragment din partea superioară a unui vas asemănător, identic decorat. Nr. inv. 10.057. Pl. XXVI, 3.

4. Fragment de vas de culoare roşiatică, pasta fină, arderea foarte bună, cu un rest de toartă, decorat cu impresiuni triunghiulare. Nr. inv. 10.065. Pl. XXVI, 4.

5. Fragment de vas de culoare cenuşie, pasta fină, arderea foarte bună, cu un prag marcat de impresiuni triunghiulare între gât şi corp, şiruri oblice de astfel de impresiuni, coborând de la acest prag. Nr. inv. 10.068. Pl. XXVI, 5.

6. Fragment de vas de culoare cenuşie, pasta fină, arderea foarte bună, decorat cu un şir orizontal de impresiuni triunghiulare, de care atârnă o nervură reliefată oblică, marcată de astfel de impresiuni. Nr. inv. 10.069. Pl. XXVI, 6.

7. Fragment de vas de culoare roşiatică, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, decorat cu un şir orizontal de impresiuni triunghiulare, de care atârnă şiruri oblice de astfel de impresiuni. Nr. inv. 10.063. Pl. XXVI, 7.

8. Fragment de vas de culoare roşiatică în exterior, cenuşie în interior, pasta fină, arderea foarte bună, decorat cu şiruri oblice de impresiuni triunghilare. Nr. inv. 10.066. Pl. XXVI, 8.

9. Fragment de vas de culoare cenuşie, pasta fină, arderea foarte bună, decorat cu un şir vertical de impresiuni triunghiulare, care ating un şir orizontal de astfel de impresiuni. Nr. inv. 10.064. Pl. XXVI, 9.

10. Fragment din partea inferioară a unui vas de culoare cenuşiu-gălbuie, pasta fină, arderea bună, decorat cu un şir circular de impresiuni triunghiulare pe bordură, de la care pornesc şiruri radiale de astfel de impresiuni. Nr. inv. 10.059. Pl. XXVI, 10.

11. Fragment de toartă, la baza căreia se află impresiuni triunghiulare. Nr. inv. 10.062. Pl. XXVI, 11.

12. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare gălbui-maronie, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea răsfrântă mult în exterior şi alveolată, pereţii oblici. Nr. inv. 10.112. Pl. XXVI, 12.

13. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare gălbui-roşiatică, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea răsfrântă în exterior şi alveolată, pereţii, probabil, arcuiţi, decoraţi cu striuri dispuse oblic. Nr. inv. 10.079. Pl. XXVI, 13.

14. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare gălbui-roşiatică, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea răsfrântă în exterior şi crestată, pereţii oblici. Nr. inv. 10.104. Pl. XXVI, 14.

15. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare gălbui-roşiatică în exterior, cenuşie în interior, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea răsfrântă în exterior şi alveolată, pereţii oblici. Nr. inv. 10.095. Pl. XXVI, 15.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

16. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare gălbui-cenuşie, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea răsfrântă în exterior şi alveolată, pereţii oblici. Nr. inv. 10.099. Pl. XXVI, 16.

17. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare gălbui-cenuşie, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea răsfrântă în exterior şi alveolată, pereţii oblici, relativ subţiri. Nr. inv. 10.103. Pl. XXVI, 17.

18. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare gălbui-cenuşie, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea răsfrântă în exterior şi alveolată, pereţii oblici. Nr. inv. 10.109. Pl. XXVI, 18.

19. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare gălbui-cenuşie, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea răsfrântă în exterior şi crestată, pereţii oblici, relativ subţiri. Nr. inv. 10.117. Pl. XXVI, 19.

20. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare gălbui-roşiatică în exterior, cenuşiu gălbuie în interior, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea răsfrântă în exterior şi alveolată, pereţii oblici, decoraţi cu scrijelituri dispuse uşor oblic, marcate din loc în loc de împunsături. Nr. inv. 10.101. Pl. XXVI, 20.

21. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare cenuşie, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea răsfrântă în exterior şi alveolată, sub ea o nervură alveolată, pereţii, probabil, oblici. Nr. inv. 10.115. Pl. XXVI, 21.

22. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare gălbui-roşiatică în exterior, gălbui cenuşie în interior, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea răsfrântă în exterior şi alveolată, pereţii uşor oblici, decoraţi cu striuri orizontale. Nr. inv. 10.094. Pl. XXVI, 22.

23. Fragment dintr-un vas pântecos cu pereţii subţiri, de culoare cenuşie, pasta fină, arderea foarte bună, decorat cu un şir de crestături şi cu scrijelituri în formă de scoarţă de copac. Nr. inv. 10.185. Pl. XXVII, 1.

24. Fragment de vas de culoare cenuşie, pasta fină, arderea foarte bună, decorat cu un brâu alveolar. Nr. inv. 10.184. Pl. XXVII, 2.

25. Fragment din partea inferioară (?) a unui vas de culoare cenuşiu-gălbuie, pasta cu pietricele, arderea bună, decorat cu o nervură crestată, dispusă vertical. Nr. inv. 10.156. Pl. XXVII, 3.

26. Fragment de oală de culoare gălbui-cenuşie în exterior, cenuşiu închis în interior, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, pereţii relativ groşi, decoraţi cu un brâu alveolar şi cu scrijelituri adânci în formă de scoarţă de copac. Nr. inv. 10.174. Pl. XXVII, 5.

27. Fragment de oală de culoare cenuşiu deschis în exterior, cenuşiu închis în interior, pasta cu cioburi pisate, arderea mediocră, pereţii uşor arcuiţi, decoraţi cu mici proemienţe conice alăturate şi cu scrijelituri adânci. Nr. inv. 10.157. Pl. XXVII, 6.

28. Fragment de oală de culoare maroniu-roşiatică, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, pereţii uşor arcuiţi, decoraţi cu o mică proeminenţă conică şi cu scrijelituri adânci. Nr. inv. 10.137. Pl. XXVII, 7.

29. Fragment de vas cu pereţii uşor bombaţi, de culoare cenuşie, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, prevăzut cu un brâu crestat şi striuri superficiale. Nr. inv. 10.175. Pl. XXVII, 4.

30. Fragment de oală de culoare cenuşie, pasta cu cioburi pisate, arderea foarte bună, decorată cu scrijelituri adânci oblice şi prevăzută cu o perforaţie uşor îngustată înspre peretele interior. Nr. inv. 10.138. Pl. XXVII, 8.

31. Fragment de oală de culoare gălbui-roşiatică în exterior, cenuşiu deschis în interior, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, decorată cu scrijelituri şi prevăzută cu o perforaţie uşor îngustată înspre peretele interior. Nr. inv. 10.142. Pl. XXVII, 9.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

32. Fragment de oală de culoare gălbui-roşiatică, pasta cu cioburi pisate, arderea mediocră, decorată cu scrijelituri adânci oblice şi prevăzută cu o perforaţie clepsidriformă. Nr. inv. 10153. Pl. XXVII, 10.

33. Fragment de oală de culoare gălbuie în exterior, roşiatică în interior, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, decorată cu scrijelituri oblice şi prevăzută cu o perforaţie neglijent executată. Nr. inv.10.181. Pl. XXVII, 11.

34. Fragment din partea inferioară a unui vas de culoare cenuşie în exterior, roşiatic-gălbuie în interior, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, pereţii relativ subţiri, decoraţi cu scrijelituri oblice, pornite din apropiere de bordura fundului. . Nr. inv. 10.126. Pl. XXVII, 12.

35. Fragment din partea inferioară a unui vas de culoare gălbui-cenuşie în exterior, cenuşie în interior, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, fundul proeminent, pereţii decoraţi cu scrijelituri adânci oblice, pornite imediat de deasupra bordurii fundului. Nr. inv. 10.129. Pl. XXVII, 13.

36. Fragment din partea inferioară a unui vas de culoare roşiatic-cenuşie, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, fundul uşor proeminent, pereţii decoraţi cu scrijelituri oblice, pornite de deasupra bordurii fundului. Nr. inv. 10.130. Pl. XXVII, 14.

37. Fragment din partea inferioară a unui vas de culoare gălbui-cenuşie în exterior, cenuşie în interior, pasta cu cioburi pisate şi pietricele, arderea bună, pereţii relativ subţiri, decoraţi cu scrijelituri oblice, unele întretăiate, pornite de deasupra bordurii fundului. Nr. inv. 10.131. Pl. XXVII, 15.

38. Fragment din partea inferioară a unui vas de culoare roşiatic-cenuşie în exterior, gălbui cenuşie în interior, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, fundul uşor proeminent, pereţii decoraţi cu scrijelituri adânci oblice, pornite de la bordura fundului. Nr. inv. 10.133. Pl. XXVII, 16.

Tiberiu Bader a efectuat în acest punct o săpătură de verificare în 1973, evidenţiind o aşezare din Bronzul timpuriu, din care a publicat ceramică decorată cu excizii, dar şi cu impresiuni triunghiulare (BADER 1978, 121, pl. IV, 1-2. 4-10, pl. V, 1-7. 11-14. 16-17, pl. VIII, 2-5. 8-9). Potrivit lui János Németi, aici s-a întreprins un sondaj şi în 1992, prilej cu care a fost stabilită prezenţa resturilor unor aşezări din epoca cuprului - cultura Baden, din Bronz timpuriu – cultura Nyírség şi din Latène (NÉMETI 1999, 58).

Berea XII–*Berei szőlő* (*Viile Berei*), o dună alungită de nisip, aflată între satul Berea şi punctul *Fényi legelő* (*Păşunea Foieniului*), flancată de pârâul Mogyoros (Aluniş). În imediata vecinătate se află punctul Berea II–*Csányi sűrűje* (*Mirişte a lui Csányi*).

Muzeul din Baia Mare:

1. Fragment de vas cu pereţii subţiri, de culoare gălbuie, pasta fină, arderea bună, decorat cu linii incizate paralele, cea mai de jos marcată de crestături. Nr. inv. 10.679. Pl. XXVIII, 1.

2. Fragment din partea superioară a unui vas cu pereţii subţiri, de culoare cenuşie, pasta fină, arderea foarte bună, marginea puţin răsfrântă în exterior, faţa superioară decorată cu impresiuni triunghiulare, care se repetă într-un şir vertical şi sub margine. Nr. inv. 10.682. Pl. XXVIII, 2.

3. Fragment de cană urcior (?) cu pereţii subţiri, de culoare gălbui-cenuşie, pasta fină, arderea foarte bună, decorat cu un şir orizontal de impresiuni triunghiulare, plasat la întretăierea gâtului cu corpul. Nr. inv. 10.687. Pl. XXVIII, 3.

4. Fragment de vas de culoare cenuşie, pasta fină, arderea foarte bună, decorat cu un şir vertical de impresiuni triunghiulare, flancat de un motiv, parţial păstrat, probabil în formă de baston. Nr. inv. 10.6(?)... Pl. XXVIII, 4.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

5. Fragment de cană urcior (?) cu pereții subțiri, de culoare roşiatică, pasta fină, arderea foarte bună, toarta parțial păstrată, decorată cu impresiuni triunghiulare şi flancată de mici proeminențe conice, din care se păstrează doar una. Nr. inv. 10.654. Pl. XXVIII, 5.

6. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare cenuşie, pasta fină, arderea foarte bună, marginea foarte puțin răsfrântă în exterior şi crestată. Nr. inv. 10.637. Pl. XXVIII, 6.

7. Fragment din partea superioară a unei oale cu pereții subțiri, de culoare cenuşie, pasta fină, arderea foarte bună, marginea răsfrântă puțin în exterior şi crestată, sub ea o mică proeminență conică, însoțită de scurte linii striate. Nr. inv. 10.623. Pl. XXVIII, 7.

8. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare gălbui-roşiatică, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea puțin răsfrântă în exterior şi crestată, sub ea o mică proeminență conică. Nr. inv. 10.627. Pl. XXVIII, 8.

9. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare gălbuie, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea aproape dreaptă şi crestată, cu o uşoară umflătură. Nr. inv. 10.622. Pl. XXVIII, 9.

10. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare roşiatic-gălbuie, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea răsfrântă în exterior şi alveolată, pereții uşor curbați, decorați cu striuri, ce pornesc imediat de sub margine. Nr. inv. 10.641. Pl. XXVIII, 10.

11. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare cenuşie, pasta cu pietricele, arderea bună, marginea răsfrântă în exterior şi alveolată. Nr. inv. 10.646. Pl. XXVIII, 11.

12. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare gălbui-cenuşie, pasta cu cioburi pisate, arderea mediocră, marginea răsfrântă în exterior şi alveolată, sub ea o nervură crestată oblică, însoțită de striuri. Nr. inv. 10.625. Pl. XXVIII, 12.

13. Fragment de vas de culoare cenuşie, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, decorată cu două câmpuri de scrijelituri, flancate de impresiuni triunghiulare. Nr. inv. 10.613. Pl. XXVIII, 13.

14. Fragment de vas de culoare maronie, pasta cu pietricele, arderea bună, prevăzut cu un brâu (?) crestat, care însoțeşte scrijelituri oblice. Nr. inv. 10.695. Pl. XXVIII, 14.

15. Fragment din partea inferioară a unui vas de culoare cenuşie, pasta fină, arderea foarte bună, cu un şir de impresiuni triunghiulare pe bordura fundului. Nr. inv. 10.652. Pl. XXVIII, 15.

16. Fragment din partea inferioară, „strangulată", a unui vas de culoare gălbui-cenuşie, pasta fină, arderea foarte bună, prevăzut inițial cu o toartă orizontală, a cărei existență poate fi dedusă din prezența unei perforații circulare, în care s-a întrodus ştiftul de la unul din capete, respectiv din suprafața uşor umflată dar şi deteriorată de la celălalt capăt. De la capetele torților porneau nervuri, probabil în formă de V, crestate. Nr. inv. 10.647. Pl. XXVIII, 16.

17. Fragment din partea inferioară a unui vas de culoare gălbuie în exterior, cenuşie în interior, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, decorat cu striuri oblice, pornite de deasupra bordurii fundului. Nr. inv. 10.650. Pl. XXVIII, 17.

Muzeul din Satu Mare:

1. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare cenuşie, pasta cu cioburi pisate, arderea foarte bună, marginea dreaptă şi alveolată, sub ea o proeminență dublu alveolată. Pl. XXXVI, 1.

2. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare cenuşie, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea uşor răsfrântă în exterior, sub ea o toartă, din care se păstrează doar baza. Pl. XXXVI, 2.

3. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare roşiatică, pasta cu nisip, arderea foarte bună, marginea uşor răsfrântă în exterior, sub ea o proeminență dublu alveolată. Pl. XXXVI, 3.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

4. Fragment din partea superioară a unui vas cu pereții subțiri, culoarea roșiatică, pasta fină, arderea foarte bună, marginea mult răsfrântă în exterior. Pl. XXXVI, 4.

Fragmentele sunt înregistrate sub numărul de inventar 31.208.

Primele materiale din acest punct, ce aparțin Bronzului timpuriu, aflate în colecția Kovács, le-am publicat la începutul anilor '70 ai secolului trecut (KACSÓ 1972b, 32 sq., fig. 1-2). Ulterior, în 1973, Tiberiu Bader a executat aici o săpătură de control, rezultatele obținute fiind parțial consemnate puțin mai târziu (BADER 1978, 121, pl. IV, 3, pl. VI, 8. 10-12. 15-20, pl. VIII, 1. 6).

Berea I–*Kisrengátja* (*Stavila Mică*), un teren plat, aflat între mai multe dune de nisip, cu o deschidere spre o zonă joasă, mlăştinoasă.

Muzeul din Baia Mare:

1. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare gălbui-roşiatică, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea răsfrântă în exterior şi alveolată, pereții oblici, decorați cu scrijelituri. Nr. inv. 12.124. Pl. XXIX, 1.

2. Fragment din partea inferioară a unui vas de culoare gălbui-cenuşie, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, fundul uşor proeminent, decorat cu scrijelituri adânci oblice, pornite de deasupra bordurii fundului. Nr. inv. 12.125. Pl. XXIX, 2.

3. Fragment de perete uşor curbat dintr-o oală de culoare gălbui-roşiatică în exterior, cenuşie în interior, pasta cu cioburi pisate, arderea foarte bună, decorat cu scrijelituri adânci oblice. Nr. inv. 12.128. Pl. XXIX, 3.

4. Fragment de perete curbat dintr-o oală de culoare gălbui-roşiatică, pasta cu cioburi pisate, arderea foarte bună, decorat cu scrijelituri adânci oblice, în parte întretăiate. Nr. inv. 12.130. Pl. XXIX, 4.

5. Fragment de perete oblic dintr-o oală de culoare gălbui-roşiatică în exterior, cenuşie în interior, pasta cu cioburi pisate, arderea foarte bună, decorat cu scrijelituri adânci oblice. Nr. inv. 12.126. Pl. XXIX, 5.

6. Fragment de perete oblic dintr-o oală de culoare gălbui-roşiatică în exterior, cenuşie în interior, pasta cu cioburi pisate, arderea foarte bună, decorat cu scrijelituri adânci oblice. Nr. inv. 12.127. Pl. XXIX, 6.

Berea IX–*Sultésztag* (*Togul lui Sultész*) şi *Dolláros* (*Dollar*) se întinde pe malul drept al pârâului Berea, pe o dună de nisip, care formează o insulă, prin care trece drumul dintre Foieni şi Berea. Fragmentele ceramice din Bronzul timpuriu au fost recoltate atât în partea mai înaltă a dunei, punctul Berea IXa–*Sultésztag* (*Togul lui Sultész*), cât şi în partea mai joasă, apropiată de zona mlăştinoasă, punctul Berea IXb–*Dolláros* (*Dollar*), ceva mai semnificative fiind ultimele.

Muzeul din Baia Mare:

1. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare cenuşie, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea foarte puțin răsfrântă în exterior şi îngroşată într-o porțiune, de la această îngroşare coborând vertical o nervură alveolată. Peretele interior este marcat de linii incizate orizontale. Nr. inv. 9.199. Pl. XXIX, 7.

2. Fragment de vas cu pereții subțiri, de culoare cenuşie, pasta fină, arderea foarte bună, decorat cu linii incizate paralele, cel de jos fiind marcat de puncte uşor adâncite. Nr. inv. 9.214. Pl. XXIX, 8.

3. Fragment de perete uşor arcuit de la o oală de culoare gălbui-cenuşie, pasta cu cioburi pisate, arderea foarte bună, decorat cu scrijelituri adânci oblice. Nr. inv. 9.217. Pl. XXIX, 9.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

4. Fragment din partea inferioară a unui vas de mari dimensiuni de culoare gălbuie, pasta cu cioburi pisate, arderea mediocră, decorat cu scrijelituri adânci oblice, pornite de deasupra bordurii fundului. Nr. inv. 9.208. Pl. XXIX, 10.

5. Fragment din partea inferioară a unui vas de culoare cenuşie, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, fundul tras uşor înspre interior, decorat cu striuri oblice, pornite de la bordura fundului. Nr. inv. 9.201. Pl. XXIX, 11.

Muzeul din Satu Mare:

1. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare roşiatică în exterior, cenuşie în interior, cu miezul de culoare negricioasă, pasta cu cioburi pisate, arderea foarte bună, marginea răsfrântă în exterior şi alveolată, sub ea o nervură alveolată, dispusă vertical şi terminată la începutul bombării vasului într-o proeminenţă, de la acest nivel pornind striuri dispuse oblic. Pl. XXXVI, 5.

2. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare cenuşie, pasta cu cioburi pisate, arderea foarte bună, marginea răsfrântă în exterior şi alveolată. Pl. XXXVI, 6.

3. Fragment de oală de culoare roşiatică, pasta cu cioburi pisate, arderea foarte bună, cu o bandă alveolată orizontală, dispusă probabil la nivelul diametrului maxim, sub care se află scrijelituri adânci oblice. Pl. XXXVI, 7.

4. Fragment de oală de culoare cenuşie, pasta cu cioburi pisate, arderea foarte bună, ornamentat cu scrijelituri adânci oblice. Se păstrează şi un rest de toartă. Pl. XXXVI, 8.

Berea XV–*Kántortag/Kántor dülő (Togul Cantorului)*, punct aflat între localităţile Berea şi Foieni, pe un grind nisipos, înconjurat de zone joase, mlăştinoase din valea pârâului Mogyorós (Aluniş).

Muzeul din Satu Mare:

1. Fragment de vas de culoare cenuşie, pasta fină, arderea foarte bună, decorat cu triunghiuri excizate, dispuse într-un motiv în formă de „dinţi de lup". Pl. XXIX, 12.

2. Fragment de margine de vas de culoare cenuşie, pasta fină, arderea foarte bună, decorat cu un şir de impresiuni triunghiulare pe faţa interioară. Pl. XXIX, 13.

3. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare roşiatică, miezul de culoare negricioasă, pasta cu cioburi pisate, arderea foarte bună, marginea răsfrântă în exterior şi alveolată, decorat cu striuri late, uşor oblice, pornite imediat de sub margine. Pl. XXIX, 14.

4. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare gălbui-roşiatică în exterior, cafenie în interior, miezul de culoare negricioasă, pasta cu cioburi pisate, arderea foarte bună, marginea răsfrântă în exterior şi alveolată, decorat cu striuri oblice, pornite imediat de sub margine. Pl. XXIX, 15.

5. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare roşiatică în exterior, cafenie în interior, miezul de culoare negricioasă, pasta cu pietricele, arderea foarte bună, marginea răsfrântă în exterior, decorat cu striuri late, verticale, pornite de sub margine. Pl. XXIX, 16.

6. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare cenuşie, pasta cu cioburi pisate, arderea foarte bună, marginea dreaptă şi alveolată, sub ea striuri adânci verticale. Pl. XXXVI, 9.

7. Fragment de oală de culoare cenuşie, pasta cu cioburi pisate, arderea foarte bună, prevăzut cu o bandă alveolată şi striuri adânci oblice. Pl. XXXVI, 10.

8. Fragment de fund de vas de culoare cenuşie, pasta cu nisip, arderea foarte bună. Pl. XXXVI, 11[57].

[57] Fragmentul publicat de Tiberiu Bader (1978, pl. 6, 2) nu l-am putut identifica în colecţia muzeului din Satu Mare.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

Berea X–*Soskás* (*Colina cu Măcriş*) se află pe malul drept al pârâului Folyás (Băltoasa Berea), într-o zonă uşor ridicată, datorită unei coline de nisip zburător.

Muzeul din Satu Mare:

1. Partea inferioară, „strangulată", a unei căni urcior de culoare cenuşie, miezul de culoare neagră, pasta fină, arderea foarte bună, decorată cu un şir circular de impresiuni triunghiulare pe bordura fundului şi un şir identic la începutul „strangulării", de la ultimul pornind nervuri verticale uşor reliefate, marcate de impresiuni triunghiulare. Diam. fundului 3,6 cm. Pl. XXX, 1.

În acest punct au ieşit la iveală şi alte materiale din Bronzul timpuriu (KACSÓ 1997, 427 sq., fig. 3, 1-4)[58].

Berea–*Kenderásztató* (*Toptila*)[59]

Muzeul din Satu Mare:

1. Partea superioară a unui castron de culoare cenuşie, pasta fină, arderea foarte bună, marginea răsfrântă în exterior, imediat sub ea o proeminenţă de forma unei tortiţe false, corpul profilat unghiular, la nivelul diametrului maxim fiind plasat un şir circular de impresiuni triunghiulare. Pl. XXX, 2.

2. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare cenuşie, pasta cu pietricele, arderea mediocră, marginea uşor răsfrântă în exterior. Pl. XXXVI, 12.

3. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare cenuşie, pasta cu pietricele, arderea mediocră, marginea uşor răsfrântă în exterior şi alveolată. Pl. XXXVI, 13.

4. Fragment din partea inferioară a unui vas de culoare cenuşiu-roşiatică, pasta cu cioburi pisate, arderea mediocră. Pl. XXXVI, 14.

Toate fragmentele descrise au un singur număr de inventar: 31.218.

Din acelaşi punct sunt menţionate fragmente ceramice Baden şi Nyírség, aflate tot în colecţia muzeului din Satu Mare[60].

Berea XI–*Akasztófalapos* (*Platoul Acastăului*), un teren plat de interdune, cu multe zone mlăştinoase, aflat în stânga drumului de câmp, care duce spre punctul *Berei szőlő* (*Viile Berei*), între punctele *Puposhegy* (*Colina Cocoşată*) şi *Új berei szőlő* (*Viile Noi ale Berei*).

Muzeul din Satu Mare:

1. Fragment din partea superioară a unui vas cu pereţii subţiri, de culoare cenuşie, pasta fină, arderea foarte bună, marginea rotunjită şi foarte uşor răsfrântă în exterior, decorat cu linii paralele orizontale, dintre care cea aflată imediat sub margine este marcată de impunsături succesive, precum şi cu un şir de triunghiuri excizate alăturate, ce formează un motiv în formă de „colţi de lup"[61]. Pl. XXX, 3.

2. Fragment de vas de culoare cenuşie, pasta fină, arderea foarte bună, decorat cu linii paralele orizontale, cel de jos fiind marcat de mici triunghiuri. Pl. XXX, 4.

---

[58] Fragmentul de toartă de tip Nyírség publicat de Tiberiu Bader (1978, pl. 6, 6) ca descoperit la Berea-*Soskás* (*Coloana cu măcriş*), menţionat şi de János Németi (1999, 56), provine în realitate, potrivit registrului de inventar al muzeului sătmărean, de la Ciumeşti-*Tökös* (*Bostănărie*) (vezi *infra* p. 55).

[59] După János Németi (1999, 60), punctul se află în raza localităţii Ciumeşti, fără a putea fi identificat cu certitudine pe teren.

[60] In primăvara anului 2001 nu am reuşit să identific în colecţiile acestui muzeu fragmentele de tip Nyírség din acest punct.

[61] La BADER 1978, pl. VI, 4 fragmentul apare ca descoperit la Berea-*Dollar*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

3. Fragment de vas de culoare roşiatică, pasta fină, arderea foarte bună, decorat cu un şir orizontal şi un şir în zig-zag de impresiuni triunghiulare. Pl. XXX, 5.

4. Fragment din partea inferioară, „strangulată" a unei căni urcior (?) de culoare negricioasă, pasta fină, arderea foarte bună, fundul tras înspre interior, decorat cu un cerc de scurte linii superficial incizate, plasat la începutul „strangulării", de la care porneau până la bordura fundului şiruri verticale de astfel de linii, din care se mai păstrează unul. Pl. XXX, 6.

5. Partea inferioară, „strangulată" a unei căni urcior (?) de culoare cenuşiu-negricioasă, pasta fină, arderea foarte bună. Diam. fundului 3,4 cm. Pl. XXX, 7.

6. Fragment de vas de culoare cenuşie, pasta cu cioburi pisate, arderea foarte bună, decorat cu linii în zig-zag incizate. Pl. XXX, 8.

7. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare cenuşie, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea uşor răsfrântă în exterior şi crestată, decorat cu striuri rare oblice. Pl. XXX, 9.

8. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare roşiatic-negricioasă, miezul de culoare neagră, pasta cu cioburi pisate, arderea mediocră, marginea uşor răsfrântă în exterior şi crestată. Pl. XXX, 10.

9. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare roşiatic-gălbuie, pasta cu cioburi pisate, arderea foarte bună, marginea uşor răsfrântă în exterior şi crestată oblic, o mică proeminenţă imediat sub margine, decorat cu striuri dese, superficiale, uşor oblice. Pl. XXX, 11.

10. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare roşiatic-cenuşie, pasta cu pietricele, arderea foarte bună, marginea răsfrântă în exterior şi alveolată, decorat cu scrijelituri oblice, pornite imediat de sub margine. Pl. XXX, 12.

11. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare gălbui-roşiatică, pasta cu cioburi pisate, arderea foarte bună, marginea foarte uşor răsfrântă în exterior şi alveolată, decorat cu striuri adânci verticale, întretăiate de striuri adânci oblice, însoţite de două mici proeminenţe conice apropiate, dispuse una sub alta. Pl. XXX, 13.

12. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare gălbui-roşiatică, miezul de culoare neagră, pasta cu cioburi pisate, arderea foarte bună, marginea uşor răsfrântă în exterior, decorat cu striuri adânci verticale şi oblice, pornite imediat de sub margine. Pl. XXX, 14.

13. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare gălbui-roşiatică, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea uşor răsfrântă în exterior, decorat cu scrijelituri verticale, pornite imediat de sub margine. Pl. XXX, 15.

14. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare cenuşiu-gălbuie, pasta cu cioburi pisate, arderea foarte bună, marginea răsfrântă în exterior şi crestată, cu o proeminenţă conică aplatizată pe bordură. Pl. XXXI, 1.

15. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare roşiatic-gălbuie, miezul de culoare neagră, pasta cu pietricele, arderea foarte bună, marginea uşor răsfrântă în exterior şi crestată, sub ea o nervură crestată, de la care pornesc striuri superficiale. Pl. XXXI, 2.

16. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare cenuşiu-gălbuie în exterior, roşiatic-gălbuie în interior, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea răsfrântă în exterior şi crestată uşor oblic, decorat cu striuri adânci oblice, întretăiate şi două mici proeminenţe conice, dispuse una sub alta. Pl. XXXI, 3.

17. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare roşiatică, pasta cu cioburi pisate, arderea mediocră, marginea răsfrântă în exterior şi alveolată, decorat cu striuri superficiale oblice. Pl. XXXI, 4.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

18. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare roşiatică, miezul de culoare neagră, pasta cu cioburi pisate, arderea foarte bună, marginea răsfrântă în exterior şi crestată uşor oblic. Pl. XXXI, 5.

19. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare cenuşie, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea răsfrântă în exterior şi alveolată, decorat cu striuri oblice şi o mică proeminenţă conică. Pl. XXXI, 6.

20. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare roşiatică, pasta cu cioburi pisate, arderea foarte bună, marginea uşor răsfrântă în exterior, decorat cu o proeminenţă conică aplatizată şi cu scrijelituri oblice. Pl. XXXI, 7.

21–24. Fragmente de oale de culoare roşiatică sau cenuşie, pasta cu pietricele, arderea bună, decorate cu striuri sau scrijelituri oblice. Pl. XXXI, 8 – 11.

Fragmentele ceramice sunt inventariate sub numărul 31.196.

Din acest punct au mai fost menţionate şi publicate şi alte materiale ceramice ce aparţin Bronzului timpuriu (BADER 1978, 121, pl. VI, 7; KACSÓ 1997, 427, fig. 2, 6-16; NÉMETI 1999, 57).

Ciumeşti V–*Új szőlő* (*Via Nouă*). Fragmentele ceramice ajunse la muzeul din Baia Mare au fost adunate de către Gyula Kovács din zona aflată la capătul sudic al viilor (NÉMETI 1999, 52).

Muzeul din Baia Mare:

1. Fragment din partea superioară a unui vas de culoare cenuşie, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea uşor răsfrântă în exterior. Nr. inv. 12.583. Pl. XXXI, 12.

2. Fragment de perete oblic de la o oală de culoare cafenie în exterior, cenuşie în interior, pasta cu cioburi pisate, arderea foarte bună, decorat cu scrijelituri adânci în formă de scoarţă de copac. Nr. inv. 12.579. Pl. XXXI, 13.

3. Fragment de perete uşor curbat de la o oală de mari dimensiuni de culoare gălbui-roşiatică în exterior, cenuşie în interior, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, decorat cu scrijelituri adânci oblice. Nr. inv. 12.576. Pl. XXXI, 14.

4. Fragment de perete de vas uşor curbat de la oală de mari dimensiuni, de culoare roşiatică în exterior, cenuşiu maronie în interior, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, decorat în exterior cu un brâu alveolat, neglijent lucrat, de la pornesc nervuri uşor oblice, în interior cu şănţuiri dispuse în registre liniare şi unghiulare. Nr. inv. 12.577. Pl. XXXI, 15.

Ciumeşti VI–*Nagylapos* (*Lăpuşu Mare*), o dună plată de nisip, alungită, cu o suprafaţă considerabilă folosită pentru păşunat şi numită *Nagy legelő* (*Păşunea Mare*), zona sa mai înaltă fiind mai târziu desţelenită şi cuprinsă în circuitul agricol.

Muzeul din Satu Mare:

1. Fragment de vas de culoare negricioasă, pasta fină, arderea foarte bună, decorat cu un registru de linii în zig-zag, fiind menajate spaţii triunghiulare excizate, marcat pe ambele laturi de registre de linii paralele, dintre care cele exterioare au fost punctate de crestături scurte (se păstrează numai una dintre aceste linii), şi un registru de linii paralele, cele exterioare fiind de asemenea punctate de crestături. Pl. XXXII, 1.

2. Fragment de vas pântecos de culoare cenuşie, pasta fină, arderea foarte bună, decorat cu un şir vertical şi cu unul orizontal de impresiuni triunghiulare. Pl. XXXII, 2.

3. Fragment din partea superioară a unui vas de culoare cenuşie, pasta fină, arderea foarte bună, decorat pe faţa interioară a marginii răsfrânte în exterior cu un şir de impresiuni triunghiulare. PL. XXXII, 3.

4. Fragment din partea superioară a unui vas de culoare cafeniu deschis, pasta fină, arderea foarte bună, marginea răsfrântă în exterior, cu o mică proeminenţă conică pe bordură, decorat pe

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

fața interioară a marginii cu un șir de impresiuni lenticulare, dublat pe o porțiune cu un segment de astfel de impresiuni, iar pe gât cu o bandă de două linii incizate verticale, unite cu scurte linii orizontale. Pl. XXXII, 4.

5. Fragment din partea superioară cu un rest de toartă de la o ceașcă de culoare roșiatică, pasta fină, arderea foarte bună, marginea ușor răsfrântă în exterior și decorată pe fața interioară cu un șir de crestături triunghiulare. Pl. XXXII, 5.

6. Fragment de margine cu un rest de toartă de la un vas de culoare cenușie, pasta fină, arderea foarte bună, decorat pe fața interioară cu un șir de impresiuni unghiulare. Pl. XXXII, 6.

7. Fragment din partea superioară a unui castron de culoare cafenie, pasta fină, arderea foarte bună, marginea răsfrântă în exterior, corpul profilat unghiular. Pl. XXXII, 7.

8. Fragment de castron tronconic de culoare cenușie, pasta fină, arderea bună, decorat cu un brâu crestat, plasat, se pare, mai sus de mijlocul înălțimii vasului. Pl. XXXII, 8.

9. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare cenușie, pasta cu cioburi pisate, arderea mediocră, marginea foarte puțin răsfrântă în exterior și alveolată. Pl. XXXII, 9.

10. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare cenușie, pasta cu cioburi pisate, arderea mediocră, marginea dreaptă și rotunjită, decorat cu un brâu alveolar plasat aproape de margine. Pl. XXXII, 10.

11. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare cenușie, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea răsfrântă în exterior și alveolată. Pl. XXXII, 11.

12. Fragment din partea superioară a unei cești (?) de culoare roșiatică, pasta fină, arderea bună, marginea răsfrântă în exterior și crestată, decorat cu grupuri de striuri. Pl. XXXII, 12.

13. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare cafenie, miezul de culoare neagră, pasta cu cioburi pisate, arderea mediocră, marginea răsfrântă în exterior și crestată. Pl. XXXII, 13.

14. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare roșiatică, pasta cu cioburi pisate, arderea mediocră, marginea răsfrântă în exterior și alveolată, decorată cu striuri adânci oblice, pornite imediat de sub margine. Pl. XXXII, 14.

15. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare cenușie, pasta cu pietricele, arderea bună, marginea răsfrântă în exterior și alveolată, peretele arcuit, decorat cu o proeminență dublă și cu scrijelituri oblice. Pl. XXXII, 15.

16. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare cafenie, pasta cu pietricele, arderea bună, marginea ușor răsfrântă în exterior și crestată, decorat cu striuri rare oblice. Pl. XXXIII, 1.

17. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare cenușiu-roșiatică în exterior, negricioasă în interior, miezul de culoare neagră, pasta cu cioburi pisate, arderea mediocră, marginea răsfrântă în exterior și alveolată, decorat cu scrijelituri adânci verticale, pornite de sub margine. Pl. XXXIII, 2.

18. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare roșiatică, miezul de culoare neagră, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea răsfrântă în exterior și crestată vertical, decorat cu striuri adânci ușor oblice, pornite imediat de sub margine, și o mică proeminență. Pl. XXXIII, 3.

19. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare cenușie în exterior, gălbuie în interior, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea răsfrântă în exterior și crestată, decorat cu striuri oblice și o creastă alveolată. Pl. XXXIII, 4.

20. Fragment din partea superioară a unui castron (?) de culoare cenușie, pasta cu pietricele, arderea bună, marginea răsfrântă în exterior, sub ea un prag alveolat. Pl. XXXIII, 5.

21. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare cenușie, miezul de culoare neagră, pasta cu cioburi pisate, arderea foarte bună, marginea răsfrântă în exterior și crestată, decorat cu o incizie superficială (striu ?) oblică. Pl. XXXIII, 6.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

22. Fragment din partea superioară a unei oale (?) cu pereții subțiri, de culoare gălbui-roşiatică, pasta cu cioburi pisate, arderea foarte bună, marginea răsfrântă în exterior şi alveolată. Pl. XXXIII, 7.

23. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare cenuşiu-roşiatică în exterior, roşiatică în interior, pasta cu pietricele, arderea foarte bună, marginea răsfrântă în exterior şi crestată oblic, decorat cu striuri dese, oblice, pornite de sub margine. Pl. XXXIII, 8.

24. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare cenuşie în exterior, roşiatică în interior, miezul de culoare neagră, pasta cu cioburi pisate, arderea mediocră, marginea răsfrântă în exterior, decorat cu un brâu alveolar, sub care sunt prezente striuri dese aproape orizontale. Pl. XXXIII, 9.

25. Fragment de vas de culoare cenuşie în exterior, roşiatică în interior, pasta cu cioburi pisate, arderea mediocră, decorat cu striuri dese. Pl. XXXIII, 10.

26. Fragment de vas de culoare roşiatică, pasta cu cioburi pisate, arderea mediocră, decorat cu un brâu alveolar dublu. Pl. XXXIII, 11.

27. Fragment din partea inferioară a unei oale de culoare gălbui-roşiatică în exterior, cenuşie în interior, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, decorat cu scrijelituri oblice, ce ajung până aproape de fund. PL. XXXIII, 12.

Fragmentele ceramice au fost înregistrate sub numărul 31.197.

Ciumeşti I–*Malomhát* (*Moara/Grajdurile CAP*).

Cu prilejul săpăturilor efectuate în 1964, în S. XI, a fost descoperită şi o mică oală, aproape întreagă, de culoare gălbui-maronie, pasta cu pietricele, arderea bună, marginea puțin răsfrântă în exterior, corpul uşor bombat, prevăzută cu o mică toartă trasă din margine, decorată cu mici proeminențe conice, plasate la nivelul capătului inferior al torții, de la care pornesc scrijelituri adânci oblice. Î. 12,8 cm, diam. gurii 11,2 cm, diam. fundului 8,2 cm. Muzeul din Baia Mare. Nr. inv. 667. Pl. XXXV, 1.

Locul în care a fost descoperit vasul este relativ îndepărtat de zona în care au apărut mormintele din Bronzul timpuriu mai sus descrise. În schimb, s-ar putea ca el să fi aparținut unui complex unitar cu vasul de mari dimensiuni, găsit întâmplător în acest punct şi păstrat la muzeul din Carei (NÉMETI 1996, 30, fig. 11, 1[62]).

Din acelaşi punct, în colecția Kovács, păstrată la muzeul din Satu Mare, sunt prezente mai multe fragmente ceramice din Bronzul timpuriu, evident diferite de materialele găsite în cimitir[63]:

1. Fragment dintr-un vas de culoare cenuşie, pasta fină, arderea foarte bună, decorat cu registre de linii incizate paralele, marcate de împunsături succesive. Pl. XXXIV, 7.

2. Fragment dintr-un vas de culoare cenuşie, pasta fină, arderea foarte bună, decorat cu un motiv format din linii dispuse în unghi şi marcate de împunsături succesive, ce atârnă de un registru de linii paralele orizontale. Se păstrează parțial şi substanța albă cu care a fost umplut decorul. Pl. XXXIV, 8.

3. Fragment de vas de culoare negricioasă, pasta fină, arderea foarte bună, decorat cu un registru de linii incizate, cea exterioară fiind marcată de un şir de mici triunghiuri. Se păstrează parțial şi substanța albă cu care a fost umplut decorul. Pl. XXXIV, 9.

4. Fragment de vas de culoare roşiatică, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, se pare deformat în foc, decorat cu triunghiuri haşurate cu linii formate din împunsături succesive, dispuse într-un motiv în formă de şah. Pl. XXXIV, 10.

5. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare roşiatică în exterior, cenuşiu-negricioasă în interior, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea foarte puțin răsfrântă în exterior şi alveolată, gâtul scurt, corpul puternic bombat[64]. Pl. XXXIV, 11.

---

[62] S-a vorbit despre posibila folosire a acestui vas drept urnă, nu există însă niciun indiciu în acest sens.

[63] Câteva fragmente au fost publicate şi de Tiberiu Bader (1978, pl. VII, 10. 12. 14). Fragmentul ilustrat pe pl. VII, 11 nu l-am putut identifica în colecția muzeului din Satu Mare.

[64] Nu este exclus ca vasul să fie o piesă de import sau o imitație a unui vas străin de mediul local. Spre deosebire de alte vase ale acestei perioade din nord-vestul Transilvaniei, dar şi din alte zone transilvănene, unde alveolele au fost aplicate

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

Fragmentele sunt inventariate sub numărul 31.180.

În afara pieselor deja menționate aici, respectiv ale celor publicate (BADER 1978, pl. VII, 16; KACSÓ 1997, 426, fig. 1, 1-4; MAKKAY 2001, 83, fig. 6, 2), din punctul Ciumeşti II–*Tökös (Bostănărie)* provin şi alte câteva fragmente ceramice din Bronzul timpuriu, ce au fost adunate de preotul Gyula Kovács[65].

Muzeul din Satu Mare:

1. Fragment de toartă de la un vas de culoare negricioasă, pasta fină, arderea foarte bună, decorat cu două registre de linii incizate, flancate de şiruri de triunghiuri excizate. Nr. inv. 31.177. Pl. XXXIV, 12. A fost descoperit în apropiere de Tyukház (Coteţul de găini).

2. Fragment de castron de culoare cenuşie, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea rotunjită şi uşor răsfrântă în exterior, sub ea un prag slab reliefat, peretele oblic. Nr. inv. 31.278. Pl. XXXIV, 13.

Ciumeşti II a–*Legelő (Păşune)*, aflat la nord-vest de punctul Ciumeşti II b–*Tökös (Bostănărie)*.

Muzeul din Satu Mare:

1. Fragment din partea superioară a unei oale cu pereţii subţiri, de culoare roşiatică, pasta fină, arderea foarte bună, marginea uşor răsfrântă în exterior, imediat sub ea o proeminenţă dublă. Pl. XXXVI, 15.

2. Fragment de oală de culoare cenuşie, pasta cu cioburi pisate, arderea foarte bună, marginea uşor răsfrântă în exterior, sub ea struiri superficiale uşor oblice. Pl. XXXVI, 16.

3. Fragment de oală de culoare roşiatică, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea mult răsfrântă în exterior, sub ea striuri adânci, uşor oblice. Pl. XXXVI, 17.

4. Lamă de obsidian. Pl. XXXVI, 18.

Importanţa acestor materiale constă mai ales în faptul că ele semnalează prezenţa unei staţiuni din Bronzul timpuriu într-un punct din raza localităţii Ciumeşti, din care erau cunoscute doar descoperiri tardenoisiene (PĂUNESCU 1964; NÉMETI 1999, 51). De altfel, este posibil ca lama de obsidian aici publicată să fie aparţinut locuirii epipaleolitice.

În afară de fragmentele ceramice descrise, în colecţia muzeului din Satu Mare se găsesc mai multe fragmente, ce aparţin tot colecţiei Kovács, deci provin din raza localităţilor Berea şi Ciumeşti sau, eventual, din raza unor localităţi învecinate, însă locul lor exact de descoperire nu mai poate fi precizat în prezent cu certitudine.

1. Fragment de vas de culoare cenuşie, pasta fină, arderea foarte bună, decorat cu un registru de linii în zig-zag, fiind menajate spaţii triunghiulare, flancat de registre de linii incizate orizontale, cea inferioară marcată de un şir de mici triunghiuri[66]. Pl. XXXIV, 14.

---

de regulă pe o bandă reliefată, care a fost ulterior adosată, la vasul de la Ciumeşti I–*Malomhát (Moara/Grajdurile CAP)* alveolele au fost realizate prin apăsarea directă a marginii. Oale cu alveolele astfel executate provin de exemplu din nivelul I al aşezării Schneckenberg de la Cuciulat-*Pleşniţa Pietroasă* (BICHIR 1962, fig. 6), respectiv din aşezările Glina de la Bucureşti-*Ciurel* (SCHUSTER 1997, fig. 62, 2) şi Schitu-*Gaura Despei* (SCHUSTER, POPA, MECA 2010, pl. III, 5; la celelalte oale prezentate în desen pe aceeaşi planşă, marginile par a fi decorate cu benzi alveolate adosate).

[65] Se pare că tot din acest punct şi tot ca donaţie a lui Gyula Kovács, câteva fragmente ceramice din epoca bronzului au ajuns şi în colecţia lui Ernő Andrássy din Valea lui Mihai, vezi NÉMETI 2013a, 17.

[66] La BADER 1978, pl. VI, 15 fragmentul apare ca descoperit la Berea-*Viile (Berei)*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

2. Fragment de vas de culoare cenuşie, pasta fină, arderea foarte bună, decorat cu un registru de linii incizate paralele, marcate de împunsături succesive. Pl. XXXIV, 15.

3. Fragment de vas de culoare roşiatică, pasta fină, arderea foarte bună, decorat cu un motiv incizat de formă probabil rombică, înconjurat şi străbătut de impresiuni triunghiulare. Se păstrează urme ale substanţei albe cu care a fost umplut decorul. Pl. XXXIV, 16.

4. Fragment de vas de culoare roşiatică, pasta fină, arderea foarte bună, decorat cu impresiuni triunghiulare[67]. Pl. XXXIV, 17.

5. Fragment de margine de vas de culoare cafenie, pasta fină, arderea foarte bună, decorat pe faţa interioară cu impresiuni triunghiulare. Pl. XXXIV, 18.

6. Fragment de margine de vas de culoare roşiatică, pasta fină, arderea foarte bună, decorat pe faţa interioară cu impresiuni triunghiulare. Pl. XXXIV, 19.

7. Fragment de margine de vas de culoare roşiatică, pasta fină, arderea foarte bună, decorat pe faţa interioară cu impresiuni triunghiulare. Pl. XXXIV, 20.

8. Fragment de vas de culoare cenuşie, pasta fină, arderea foarte bună, decorat cu impresiuni unghiulare, plasate pe pragul ce desparte gâtul de corp. Pl. XXXIV, 21.

9. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare cenuşie în exterior, negricioasă în interior, miezul de culoare negricioasă, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea răsfrântă în exterior, decorat cu striuri adânci oblice, pornite de pe margine. Pl. XXXIV, 22.

10. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare cenuşie, pasta fină, arderea foarte bună, marginea răsfrântă în exterior. PL. XXXIV, 23.

11. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare cenuşie, pasta cu pietricele, arderea bună, marginea răsfrântă în exterior şi alveolată. Pl. XXXIV, 24.

12. Fragment din marginea răsfrântă în exterior şi alveolată a unei oale de culoare roşiatică în exterior, cenuşie în interior, miezul de culoare negricioasă, pasta cu pietricele foarte mărunte, arderea foarte bună. Pl. XXXIV, 25.

13. Fragment de vas de culoare roşiatică, miezul de culoare negricioasă, pasta fină, arderea foarte bună, decorat cu un brâu alveolar plasat pe gât. Pl. XXXIV, 26.

14. Fragment de vas de culoare cenuşie în exterior, negricioasă în înterior, pasta cu cioburi pisate, arderea foarte bună, decorat cu o creastă alveolată şi cu striuri adânci, oblice. Pl. XXXIV, 27.

15. Fragment de vas de culoare roşiatică în exterior, negricioasă în interior, pasta cu cioburi pisate, arderea foarte bună, ornament cu un brâu alveolar şi striuri oblice, pornite de la brâu. Pl. XXXIV, 28.

Ciumeşti III–*Legelő kút/Silógödrök* (*Fântâna Păşunii/La Silozuri*), un teren plat nisipos, despărţit de punctele *Tökös* (*Bostănărie*) şi *Malomhát* (*Moara/Grajdurile CAP*) printr-o zonă mlăştinoasă.

Muzeul din Satu Mare:

1. Fragment dintr-un vas cu pereţii subţiri, culoarea cenuşie, pasta fină, arderea foarte bună, decorat cu un registru de linii în zig-zag, însoţite de spaţii triunghiulare excizate, mărginit de linii incizate paralele, dintre care cea exterioară este marcată de crestături. Pl. XXXIV, 1.

2. Fragment dintr-un vas cu pereţii subţiri, culoarea cenuşie, pasta fină, arderea foarte bună, decorat cu linii paralele orizontale, cea de jos fiind marcată de un şir de mici triunghiuri. Pl. XXXIV, 2.

[67] Tiberiu Bader (1978, pl. V, 5) indica ca loc de proveniență a fragmentului Berea-*Cetatea Iepurelui*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

3. Fragment dintr-un vas cu pereții subțiri, culoarea cenușie, pasta fină, arderea foarte bună, decorat cu linii incizate oblice și de un șir de triunghiuri excizate, ce formează un motiv în formă de „dinți de lup". Pl. XXXIV, 3.

4. Fragment dintr-un vas cu pereții subțiri, culoarea cenușie, pasta fină, arderea foarte bună, decorat cu o linie incizată, marcată de un șir de mici triunghiuri. Pl. XXXIV, 4.

5. Fragment dintr-un vas cu pereții subțiri, culoarea cenușie, pasta fină, arderea foarte bună, decorat cu registre de linii incizate, marcate de împunsături succesive, și un registru de linii în zig-zag, însoțite de spații triunghiulare excizate. Pl. XXXIV, 5.

6. Partea inferioară, „strangulată", a unei căni urcior de culoare roșiatică, pasta fină, arderea foarte bună, fundul tras înspre interior, decorat cu un șir circular de impresiuni triunghiulare pe muchia fundului, care se repetă și la începutul „strangulării", de aici pornind radial șiruri de impresiuni identice. Pl. XXXIV, 6.

Fragmentele sunt înregistrate sub numărul 31.167.

În același muzeu, tot în colecția Kovács, se mai păstrează din punctul Ciumești III următoarele piese:

1. Fragmente dintr-un castron de mari dimensiuni, de culoare maroniu-roșiatrică, pasta cu cioburi pisate, arderea mediocră, marginea răsfrântă în exterior, corpul arcuit, decorat cu mici proeminențe conice duble și cu scrijelituri, dispuse neregulat. Pl. XXXV, 5.

2. Fragment din partea superioară a unei oale de culoare maronie, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea răsfrântă în exterior și alveolată, corpul ușor curbat, decorat cu scrijelituri. Pl. XXXV, 2.

3. Fragmente dintr-un vas (castron ?) de culoare maroniu-roșiatică, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, gâtul scurt, corpul arcuit, la întretăierea gâtului cu corpul un prag, sub acesta o proeminență mică conică. Pl. XXXV, 3.

4. Fragmente de castron (?) de dimensiuni mai mici, de culoare maronie în exterior, cenușiu închis în interior, pasta cu cioburi pisate, arderea bună, marginea răsfrântă în exterior și alveolată, corpul arcuit, decorat cu motive textile. A fost prevăzută cu o toartă, din care se păstrează un rest din partea inferioară. Pl. XXXV, 4.

Fragmentele sunt înregistrate sub numărul de inventar 31.289.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

Elemente deosebite ale ceramicii Bronzului timpuriu din nord-vestul Transilvaniei

Descoperirile din Bronzul timpuriu mai sus descrise se extind pe o perioadă de timp relativ îndelungată şi aparţin mai multor aspecte culturale, asupra cărora au fost exprimate păreri foarte diverse.

Înainte de a expune şi discuta aceste păreri şi de a încerca o prezentare de ansamblu a fenomenelor ce caracterizează prima perioadă a epocii bronzului în nord-vestul României, voi analiza succint trei dintre elementele întâlnite pe ceramica acum publicată, întrucât ele se regăsesc într-un interval de timp mai larg şi într-un teritoriu mult mai vast decât cel tratat aici. Este vorba de proeminenţele plasate pe pereţii interiori ai vaselor[68], de perforările rotunde, aşa cum sunt prezente pe piesele pl. XXI, 13, respectiv pl. XXVII, 8-11, precum şi de decorul textil.

Vase cu proeminenţe de diferite dimensiuni, de formă conică sau tronconică, plasate pe pereţii interiori şi pe partea interioară a fundului, apar în ceramica epocii bronzului deja în aşezări Makó, la Gyomaendrőd (BONDÁR 1999, 52, fig. 9, 2) şi Üllő (KŐVÁRI, PATAY 2005, 87, fig. 33-34), şi Nyírség, la Nyírpazony (KALICZ 1967, 14), Paszab (KALICZ 1968, pl. 23, 24), Nyírtás-*Poroshegy* (KALICZ 1968, 68, pl. 26, 7), şi Polgár–*Kengyel-köz* (DANI 1999, 60, pl. 26, 2), respectiv Nagyrév, la Budafok (SCHREIBER 1963, 232, fig. 10, 5-6, fig. 12, 1), Tabán (SCHREIBER 1963, 237, fig. 10, 7-8, fig. 12, 2), Hodmezővásárhely–*Barci-rét*, încadrată în faza Kőtörés a acestei culturi (KULCSÁR 1997, 34, pl. 14, 2). Un exemplar mai deosebit, cu partea inferioară de formă conică, a fost descoperit la Pişcolt–*Homokbánya (Nisipărie)*, într-un mediu cultural identic descoperirilor funerare din Bronzul timpuriu de la Ciumeşti (ROMAN, NÉMETI 1986, 204, fig. 5, 2). Aceluiaşi mediu cultural îi aparţin fragmentele de vas de acest fel descoperite la Carei–*Bobald I*, Sanislău–*Homokos domb (Nisipărie)*, Döge–*Guritó domb* şi Ófehértó–*Almezői dűlő* (NÉMETI 2011, 72 sqq., fig. 7, 1-2, fig. 9, fig. 10), precum şi, probabil, fragmentele provenite de la Andrid-*Bikadomb* (NÉMETI 2011, fig. 2-5). O proeminenţă interioară apare şi pe peretele interior al unui fragment de vas de la Gligoreşti–*Holoame* (POPA 2005, 88, pl. 7, 7)[69].

În aşezări de tip tell Otomani, Hatvan şi Vatya, de cele mai multe ori în nivelurile inferioare, vase cu proeminenţe interioare sunt prezente la Otomani–*Várhegy* (*Cetate*) (ОРДЕНТЛИХ 1963, 119, fig. 5, 5), Berettyóújfalu–*Herpály* (MÁTHÉ 1984, 155, fig. 11, 18), Sălacea–*Vidahegy* (*Dealul Vida*), Roşiori-*Földvár* (*Cetatea de Pământ*), Săcueni-*Ökörvár* (*Cetatea Boului*) (ORDENTLICH 1974, 142), Căpleni-*Királyföldek* (NÉMETI 2011, 72, fig. 6), Salonta-*Testhalom* (FAZECAŞ 2010, 113, pl. 8, 7), Gomba–*Várhegy* (KUBINYI 1861, pl. VIII, 60), Tibolddaróc-*Bércút* (BALÁZS 1907, fig. 29), Hatvan–*Strázsahegy* (TOMPA 1935, 28 sq., fig. 20-23), Tószeg–*Laposhalom* (MOZSOLICS 1952, 45, pl. 14, 17; BANNER, BÓNA, MÁRTON 1957, fig. 9, 9), Tiszaluc–*Dankadomb* (KALICZ 1968, 156, pl. 43, 1. 8), Ároktő-*Dongóhalom* (FISCHL 2006, nr. 150, nr. 205), Tarcal–*Mézmáj tető* (KALICZ 1968, pl. 58, 18), Budapest–*Várhegy* (MAROSI, SOÓS 1977, fig. 219-220), Gerjen–*Váradpuszta* (SZABÓ 1992, 76, pl. 85, 1), Alpár-*Várdomb* (BÓNA, NOVÁKI 1982, 67, pl. 11, 4. 7), Baks–*Homokbánya* (FISCHL, KISS, KULCSÁR 1999, 106, fig. 24, 1–3), Szentendre-*Pannóniatelep* (DINNYÉS *et alii* 1986, 283, pl. 13, 7), Solymár–*Várhegy* (BÓNA, NOVÁKI 1982, 67),

[68] Subiectul l-am tratat, cu mai puţine referinţe bibliografice, şi într-un studiu separat (vezi KACSÓ 2013a).

[69] Este greu de precizat dacă proeminenţa interioară de pe acest fragment este o prezenţă singulară, eventual chiar întâmplătoare, sau făcea parte dintr-o reţea de proeminenţe.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

Százhalombatta–*Földvár* (POROSZLAI 2000, pl. 24, 1; VICZE 2004a, 48 sq., nr. 56) Törökszentmiklos–*Terehalom*, Jászdozsa–*Kápolnahalom*, Alsóvadász–*Várdomb* (informații amabile primite de la Judith Tárnoki și Ildikó Szathmári). Fragmente de vas cu proeminențe interioare provin și din așezarea tell de la Mediești Aurit-*Ciuncaș* (NÉMETI 2011, 70)[70].

Câte un vas prevăzut cu proeminențe interioare a apărut și într-un mormânt Vatya din stațiunea eponimă (KADA 1909, 130, pl. 3, 2), respectiv în mormintele Vatya și Koszider de la Dunaújváros-*Duna-dűlő* (VICZE 2011, 111, 126, pl. 103, 5, pl. 104, 1, pl. 186, 2), precum și într-o așezare din faza Protoszeremle a culturii ceramicii cu incrustații în alb sudpanonice de la Pécsudvard–*Szécsényi u.* (GÁTI 2009, 57 sq., fig. 4, 1).

Un vas fragmentar cu proeminențe interioare se află și printre depunerile cultice Wietenberg II de la Oarța de Sus–*Ghiile Botii* (KACSÓ 2013a).

Vase cu proeminențe interioase au fost descoperite și în Slovacia, ele fiind prezente deja în obiective Nyírség: Čičarovce–*Veľká Moľva* (KAMINSKÁ 2007, 259, pl. XIX, 8), precum și în așezări Hatvan, Otomani și Maď arovce: Malé Kosihy–*Törökdomb* (TOČIK 1981a, 42, pl. 20, 23–25), Gánovce (NOVOTNÝ, KOVALČIK 1977, 31, nr. 3476, pl. 14, 3476), Barca (TOČIK 1964a, nota 218), Nitriansky Hradok–*Zameček* (TOČIK 1978, pl. 82, 8, pl. 91, 6. 12, pl. 131, 5, pl. 150, 17; TOČIK 1981b, 186, 209, 256; TOČIK 1981c, 38, 108), Vesele–*Hradisko* (TOČIK 1964a, pl. 31, 10, pl. 34, 5. 8. 11, pl. 51, 10; TOČIK 1964b, 228), dar și într-un mormânt de la Patince, ce aparține culturii ceramicii încrustate nord-panonice (DUŠEK 1960, pl. 30, 1). Ele apar și în Cehia și în Austria de Jos, în cadrul culturilor Aunjetitz: Langenlois-*Höll*, Pulkau, Röschnitz-*Lebarn* (LAUERMANN 2003, 595, fig. 82, 6, fig. 132, 19), Věteřov: Mříč-*Dívčí Kámen* (POLÁČEK 1966, pl. III, 10, pl. IV, 10-11, pl. X, 4, pl. XI, 1-2), Mušov (GEISLER, STUCHLIKOVÁ 1986, fig. 5, 5), Budkovice (ONDRAČEK, STUCHLIKOVÁ 1988, fig. 4, 6), Bechyně–*Táborská ulice* (KRAJÍC 2007, 138 sq., fig. 45, dreapta, fig. 47, mijloc; CHVOJKA *et alii* 2011, pl. 6, 11), Böheimkirchen (NEUGEBAUER 1977, pl. 26, 1, pl. 54, 9, pl. 61, 5, pl. 83, 6), Waidendorf–*Buhuberg* (HAHNEL 1988, 59, pl. 30, 10, pl. 40, 5, pl. 101, 13), Frauendorf (HASENHÜNDL 2003, 657). Vase de acest fel au fost descoperite și în Austria de Sus: Ansfelden (TREBSCHE 2003, 82, fig. 7), Bavaria: Essenbach-*Unterwatenbach* (HÜBNER 1990, 35 sq., fig. 29, 3) și Croația: Monkodonja (HELLMUTH 2014, 65 sqq., pl. 1, 1. 5). Autorii citați menționează și alte descoperiri de acest fel din amintitele țări sau regiuni și accentuează faptul că vasele cu proemeninte interioare au o origine sud-estică, concentrarea lor cea mai mare fiind în România și în Ungaria (vezi și STUCHLÍK 2003, 448).

Este încă de precizat că, în mod cert fără legătură genetică cu descoperirile citate mai sus, proeminențe conice apar și pe partea interioară a fundului unor vase ieșite la iveală în sanctuarul de dată mai recentă de la Bagachina (Bulgaria) (BONEV 2002, 10 sq., fig. 12) și în așezarea de la Varvara (Bosnia) (GAVRONIĆ 2011, 188, fig. 266), precum și pe pereții interiori, de regulă în partea lor superioară, ale unor vase din așezarea din Bronzul târziu de la Vratitsa (Bulgaria) (HRISTOVA 2011, fig. 21, 1-4). Ele sunt prezente și în interiorul unor vase în formă de butoi din așezări ale perioadei *Urnenfelderzeit*: Șagu-*Sit A1_1* (SAVA *et alii* 2011, 76 sq., fig. 152; SAVA 2014, 130, fig. 3-4), Szigliget–*Szabadság u. 15* (HORVÁTH 1974, 57, fig. 3), Érd–*Simonpuszta* (ORAVECZ, MRÁV 2009, 44, fig. 4, 8), Burgschleinitz (LOCHNER 2012, fig. 4, 4). Fragmente de vas cu proeminențe interioare au fost găsite și în stațiunile culturii liburniene de la Otok Vir-*Križice* și Božave-Dugi otok-*Kruna*, ambele din Croația (BATOVIĆ 1973, pl. 70, 2, pl. 72, 8), și în așezarea de la Čičovice, din Cehia, care aparține culturii Bylany din Hallstattul mijlociu (VOKOLEK 2007, pl. 13, 16. 18).

[70] Apartenența culturală a acestui sit nu este deocamdată fără dubii precizată. Date mai noi cu privire la așezarea de la Mediești Aurit-*Ciuncaș* la MARTA, ȘTEFAN 2011 și MARTA 2014d.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

Este evident că proeminențele interioare nu au avut un rol decorativ, ele se deosebesc deci prin funcția lor de cele plasate pe pereții exteriori, din acest motiv nici nu cred că este oportună o discuție simultană a lor, așa cum a încercat Radu Băjenaru (BĂJENARU 1996, 313 sqq.; BĂJENARU 2003, 152 sq.)[71]. În plus, datorită prezenței lor îndelungate, începând cu epoca cuprului[72] și terminând cu epoca hallstattiană, ele nu pot servi nici ca repere cronologice[73].

În privința destinației vaselor cu proeminențe interioare au fost emise mai multe păreri. Astfel, s-a presupus că ele au fost destinate unor activități de cult (TOČIK 1964a, 37; TOČIK 1964b, 228; FURMÁNEK, VELIAČIK, VLADÁR 1999, 57), că au fost întrebuințate la producerea de băuturi alcoolice (HAMPL, WINDL 1985, 56; HAHNEL 1988, 59; VICZE 2004a, 48; FISCHL 2006, 158) sau au fost folosite la coptul prăjiturilor (KADA 1909, 130), respectiv în procesul metalurgic (GAVRONIĆ 2011, 188). S-a susținut și ideea că ele au servit la extragerea smântânii și untului din lapte (HORVÁTH 1974, 59 sqq.[74]; ROMAN, NÉMETI 1986, 204; BONDÁR 2008a, 40 sq.; NÉMETI 2009a; TÓTH 2009; NÉMETI 2011; SAVA *et alii* 2011, 80; SAVA 2014, 137 sqq.; HELLMUTH 2014, 72 sq.). Potrivit unei alte ipoteze, vasele cu proeminențe interioare au fost folosite la conservarea prin saramură a alimentelor, proeminențele, dar și scrijeliturile interioare, întâlnite la mai multe vase, având menirea de a împiedica aderența la pereți a alimentelor introduse în respectivele recipiente, în felul acesta saramura putând acționa din toate părțile (TOMPA 1935, 28 sq.). Există însă și exemplare, cum sunt vasele de la Oarța de Sus–*Ghiile Botii* (KACSÓ 2013a, fig. 3-4), Ároktő-*Dongóhalom* (FISCHL 2006, nr. 205), Budkovice etc., care au gura foarte strâmtă, în ele neputând fi introduse decât lichide sau, eventual, bucăți mici de alimente solide. În legătură cu vasele de acest fel confecționate din pastă grosieră s-a atras atenția și asupra faptului că a fost foarte dificilă curățirea lor, din acest motiv este de presupus că ele au fost folosite la prepararea, conservarea alimentelor care nu necesitau utilizarea unor vase curățite în mod regulat (SZATHMÁRI 2009, 303[75]).

Pare destul de probabil că tipul de vas cu proeminențe interioare era multifuncțional în activitățile casnice (conservare prin saramură, fermentare etc.). Vasele din pastă fină, cu o dispunere regulată a proeminențelor pe fund și în porțiunile ce corespund cu locurile în care în exterior sunt

---

[71] Proeminențele interioare au fost considerate și de Horia Ciugudean (2003, 97 sq.) un tip de decor cu o semnificație similară proeminențelor exterioare. Cele două categorii de proeminențe au fost tratate în aceeași manieră și de Cristian I. Popa (2005, 88 sqq.), care exprima totuși semne de întrebare cu privire la posibilele paralelismele cronologice între descoperirile din nord-estul Ungariei și cele din sudul României, trasate pe baza așa numitului „decor de tip arici".

[72] Mai multe exemplare din Ungaria ce datează din această epocă și aparțin culturii Baden au fost menționate de János Németi (2011, 75). Tot culturii Baden îi aparțin vasele fragmentare găsite în locul de cult de la Ossarn (Austria de Jos), vezi BAYER 1928, 64, 74, pl. VII, pl. VXV, 1.

[73] De altfel și proeminențele mici rotunjite alăturate de pe pereții exteriori, într-o dispunere variată, sunt prezente pe ceramica dintr-un vast spațiu, din Bronzul timpuriu (de exemplu vasul de la Groß-Gastrose [Brandenburg], dintr-un ansamblu ce aparține culturii Aunjetitz [BREDDIN 1960, fig. 2], vasul din așezarea de la Waidendorf-*Buhuberg* [Austria de Jos] al aceleiași culturi [BENKOVSKY-PIVOVAROVÁ 2008, pl. 3, 9], respectiv vasul de la Opatovice u Rajhradu [Moravia] al culturii Věteřov [TIHELKA 1962, pl. 20, 7]) până în Bronzul târziu (de exemplu vasul din așezarea Noua de la Negrilești-*Centrala termică* [ADAMESCU, ILIE 2011, fig. 3, 6], vasul fragmentar din așezarea Gáva de la Siret-*Dealul Ruina* [LÁSZLÓ 1994, fig. 50, 1], vasul dintr-un mormânt Lausitze de la Beluša [Slovacia], datat într-o perioadă ce se extinde de la sfârșitul lui BD până în HaA_1 [FURMÁNEK 1970, fig. 3], vasele din mormintele din Rheinland-Pfalz de la Heuchelheim-Klingen, Haßloch, Offenbach a. Queich [ZYLMANN 1983, pl. 25, A6, pl. 27B, pl. 65, A4], vasele din cimitirul de la Budapest-Békásmegyer [Ungaria] [KALICZ-SCHREIBER 2010, pl. 32, 4, pl. 42, 9, pl. 116, 4 etc.], respectiv vasul dintr-un mormânt de la Skalice [Boemia] [VOKOLEK 2002, pl. 27, 2]).

[74] Au fost menționate vase cu proeminențe interioare într-un interval de timp foarte îndelungat și pe un spațiu ce se extinde până în Orientul Apropiat, precum și analogii etnografice pentru vasele în formă de butoi, menite a demonstra că acestea a fost folosite la prepararea untului. Lipsește însă o explicație plauzibilă pentru prezența proeminențelor interioare.

[75] Autoarea nu excludea posibilitatea ca vasele să fi servit în procesul de acrire a unor alimente.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

plasate torţile, întâlnite mai ales în regiunea Dunării Mijlocii într-o perioadă ulterioară intervalului de timp sincron Bronzului timpuriu din estul Bazinului Carpatic, au putut avea şi o altă destinaţie, legată, foarte probabil, de activităţile de cult[76].

În privinţa vaselor ce prezintă perforări regulate, practicate de obicei pe umeri şi realizate încă înainte de ardere, s-a presupus că ele erau destinate fermetării alcoolice, perforările asigurând evacuarea surplusului de presiune născut prin emanaţia de CO_2 (PATAY, PATAY 1965, 165 sq.). Este de menţionat că cele mai multe vase de acest fel din Bronzul timpuriu aparţin categoriei de ceramică grosolană, dar bine sau foarte bine arsă, prevăzută cu decor striat sau scrijelat[77].

La Ciumeşti, în punctul *Legelő kút/Silógödrök* (*Fântâna Păşunii/La Silozuri*), au fost descoperite mai multe fragmente cu decor textil, ce aparţin, foarte probabil, unui vas (castron ?) de dimensiuni mai mici (pl. XXXV, 4). Ele se păstrează în colecţia Kovács aflată în patrimoniul muzeului din Satu Mare, fiind inventariate, împreună cu fragmente de la alte trei vase (pl. XXXV, 2-3. 5), sub acelaşi număr, 31.289[78]. Foarte probabil, fragmentele celor patru vase au primit acelaşi număr de inventar datorită faptului că ele au fost descoperite împreună. În acelaşi punct de hotar au apărut şi alte fragmente din Bronzul timpuriu, care au fost înregistrate sub un alt număr[79].

Dintre cele trei vase despre care se poate presupune cu certitudine aproape deplină că provin dintr-un complex comun cu vasul fragmentar prevăzut cu decor textil, cel mai semnificativ din punct de vedere al încadrării culturale este castronul de mari dimensiuni pl. XXXV, 5, decorat cu striuri şi grupuri duble de proeminenţe mici conice. Tipul aceasta de castron este bine reprezentat în inventarul mormintelor de la *Tökös (Bostănărie)*, nu lipseşte însă nici din cimitirul de la *Malomhát (Moara/Grajdurile CAP)*. El este prezent şi în alte descoperiri Sanislău. Vasul cu decor textil, care n-a putut fi reconstituit decât grafic, aparţine, foarte probabil, tot acestui tip de castron. Celelalte două vase, doar parţial reconstituibile grafic, pot fi, de asemenea, atribuite culturii Sanislău.

Acestei culturi îi aparţine încă o piesă găsită în acelaşi punct de hotar, şi anume un fragment de vas prevăzut cu tipicul decor de impresiuni triunghiulare (pl. XXXIV, 6), aflat de asemenea în colecţia Kovács de la muzeul din Satu Mare, inventariat însă sub acelaşi număr cu mai multe fragmente Nyírség (pl. XXXIV, 1-5)[80].

Prezenţa decorului textil pe ceramica Bronzului timpuriu din nord-vestul Transilvaniei a fost menţionată, respectiv analizată în mai multe studii (GOGÂLTAN 2000, nota 37; NÉMETI, MOLNÁR 2001, 76; NÉMETI, DANI 2001, 114[81]; NÉMETI 2004, 33[82]; POPA 2005, 58, 64, 147; NÉMETI,

---

[76] Michaela Lochner (2012, 202), după prezentarea diferitelor păreri în legătură cu semnificaţia vaselor în formă de butoi ale perioadei *Urnenfelderzeit*, dar şi a vaselor cu proeminenţe interioare ale Bronzului timpuriu, a conchis că în prezent nu pot fi trase concluzii certe cu privire la funcţia lor.

[77] Este evident că perforaţiile întâlnite pe vasele Baden şi Coţofeni, prezente de obicei aproape de margini, pe care le menţionează Ioan Andriţoiu (1989, nota 32) ca analogii pentru piesa de la Ţebea, au avut o destinaţie diferită de perforaţiile de pe vasele din Bronzul timpuriu. Aşa cum a arătat Petre Roman (1976, 29), ele au avut un dublu rol: practic – pentru trecerea sforii cu care era agăţat vasul, şi ornamental – perforaţia devenind centrul unui motiv decorativ. Se pare că şi în Bronzul timpuriu şi mijlociu perforaţiile, chiar dacă maniera lor de realizare era identică, au avut şi alte funcţii decât cea de facilitare a fermentaţiei. Argumente în acest sens sunt aduse de mai multe descoperiri, menţionez aici doar vasele găsite la Zoltan (CAVRUC 1997, fig. 6, 7), cu o perforaţie în apropiere de margine şi o alta în apropiere de fund, la Alpár (BÓNA, NOVÁKI 1982, pl. 35, 7), de asemenea cu o perforaţie în partea inferioară, respectiv la Szászhalombatta–*Földvár* (VICZE 2004b, 33, nr. 46), cu două perforaţii în partea superioară.

[78] Vezi *supra* p.56 sq.

[79] Vezi *supra* p. 57.

[80] Deşi fragmentele ceramice inventariate sub acest număr aparţin unor aspecte culturale diferite, nu se poate exclude posibilitatea ca ele să fi fost găsite împreună, neaparţinând însă, evident, unei descoperiri unitare.

[81] Cei doi autori vorbeau de existenţa unor fragmente ceramice cu decor textil din Bronzul timpuriu, care ar fi fost descoperite la Ciumeşti-*Bostănărie* şi s-ar afla în colecţia Kovács păstrată la muzeul din Baia Mare. Este evidentă confuzia cu fragmentele aici descrise şi ilustrate de la Ciumeşti-*Legelő kút/Silógödrök* (*Fântâna Păşunii/La Silozuri*).

[82] Şi în acest articol se discuta despre ceramică cu decor textil care ar fi fost descoperită în punctul *Tökös* de la Ciumeşti.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

MOLNÁR 2012, nota 69; MOLNÁR 2014, nota 1257), fiind amintite, în afara fragmentelor de la Ciumeşti, şi unele cu astfel de decor provenite de la Pişcolt-*Ógát* (*Zónat*). Potrivit informaţiilor primite de la János Németi, fragmentele ceramice de la Pişcolt au fost descoperite la suprafaţă pe malul stâng al pârâului Téglás împreună cu ceramică Otomani[83]. Încadrarea lor în Bronzul timpuriu este posibilă, totuşi nu este certă, lămurirea relaţiei dintre ceramica cu decor textil şi celelalte categorii de ceramică fiind posibilă, aşa cum s-a precizat[84], doar prin efectuarea unor săpături.

Discutând problema apariţiilor timpurii ale decorului textil, János Németi şi János Dani şi au exprimat părerea că, în cazul în care descoperirile cu astfel de materiale provin într-adevăr dintr-un context de Bronz timpuriu, ele trebuie să fie contemporane cu grupul Gornea-Orleşti din Banat, respectiv cu descoperirile similare din zona Porţilor de Fier (Ostrovul Corbului) şi din Oltenia, probabil şi cu cele ale grupului Iernut, respectiv cu cele evidenţiate la Zoltan. Cei doi autori au remarcat şi vechimea mare a decorului textil, acesta apărând deja la sfârşitul epocii cuprului, răspândirea sa în nord-estul Bazinului Carpatic având loc însă de abia la sfârşitul Bronzului timpuriu, prin intermediul culturii Hatvan[85].

Este de menţionat că decorul textil este prezent în vestul Bazinului Carpatic pe mai multe vase din cimitirul de la Mýtna Nova Ves (Slovacia de Sud-Vest), mormintele cu astfel de inventar fiind atribuite fazei vechi a culturii Nitra (SCHALK, BÁTORA 1997)[86].

Deşi s-ar putea presupune că au existat anumite legături în Bronzul timpuriu între teritoriile din nord-vestul Bazinului Carpatic şi cele din nord-estul aceleiaşi unităţi geografice (KACSÓ 2013b, 151), este foarte puţin probabil ca apariţia decorului textil în Câmpia Nirului (Nyírség) să se fi datorat unor impulsuri venite dinspre vest. Pare mult mai probabil că decorul textil, de altfel puţin răspândit aici încă în această etapă, a fost preluat în urma unor influenţe venite dinspre Podişul Transilvaniei. Pentru această ipoteză pledează şi descoperirea recentă a unui fragment de vas cu decor textil la Zalău-*Farkas domb (Dealul Lupului)/Fabrica Michelin* (BEJINARIU 2015a, 34, pl. 10, 2), într-o aşezare cronologic paralelă cu staţiunea de la Ciumeşti-*Legelő kút/Silógödrök* (*Fântâna Păşunii/La Silozuri*), zona Sălaj reprezentând veriga de legătură între regiunea centrală a Transilvaniei şi periferia sa nord-vestică.

---

[83] Vezi şi NÉMETI 1999, 45, nr. 33 k_2, unde se menţionează existenţa în acest punct a unei aşezări de mari dimensiuni, având în zona centrală un mic „tell", cultura Otomani.

[84] Vezi NÉMETI, MOLNÁR 2012, nota 69; MOLNÁR 2014, nota 1257.

[85] János Németi şi János Dani au adus şi câteva lămuriri cu privire la unele interpretări greşite apărute în literatură, precizând că fragmentele cu decor textil de la Tiszalúc-*Sarkad* şi Tiszalúc-*Dankadomb*, puse în conexiune cu culturile Makó şi Nyírség, aparţin de fapt culturii Hatvan. Tot culturii Hatvan i-a fost atribuită ceramica cu decor textil descoperită la Carei-*Bobáld* (*Bobald*), vezi MOLNÁR 2014, nota 1257.

[86] Cei doi autori au remarcat raritatea decorului textil în mediul cultural Nitra, vorbeau însă de prezenţa sa atât în epoca cuprului, cât şi în mai multe aspecte culturale din Bronzul timpuriu, inclusiv în cultura Nyírség. Între descoperirile acestei culturi lipseşte însă ceramica cu decorul textil (vezi nota anterioară).

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

Istoricul cercetării Bronzului timpuriu din nord-vestul Transilvaniei şi din regiunile învecinate

Cu ocazia primei publicări a descoperirilor funerare din Bronzul timpuriu de la Ciumeşti (ORDENTLICH, KACSÓ 1970), era formulată părerea, potrivit căreia marea majoritate a ceramicii din morminte îşi găseşte analogii până la identitate, atât în privinţa formelor, cât şi a decorului, într-o serie de aşezări ce aparţin fazei I a culturii Otomani. Pe baza decorului format din *„grupe dispersate de striuri de pe vasul din M. 14/1962"* aceste descoperiri erau atribuite sfârşitului amintitei faze şi încadrate *„în a doua perioadă a fazei timpurii a epocii bronzului şi anume în Br. A_2"*.

Prima fază a culturii Otomani din România a fost definită în urma cercetărilor efectuate în anii '50 şi '60 ai secolului XX, în principal în aşezările de la Otomani şi Sălacea. Elementele considerate caracteristice acestei faze, precum şi datarea sa au fost discutate mai ales în studiile elaborate de către Ivan Ordentlich. În cele dedicate încadrării cronologice a culturii Otomani şi descrierii principalelor sale trăsături, se afirma că ceramica din prima fază apare în majoritatea aşezărilor cercetate în două niveluri de locuire şi se remarcă printr-un număr redus de forme şi motive ornamentale. Predomină vasele de dimensiuni mijlocii, nu lipsesc însă nici cele mici, precum şi marile vase de provizii. Motivele decorative uzuale sunt striurile realizate cu măturicea, impresiunile textile, dispuse pe întreaga suprafaţă, şi benzile reliefate crestate, plasate pe margine sau imediat sub ea. Acestea din urmă sunt singurele, se spunea, care sunt prezente în toate fazele culturii. Pentru cunoaşterea evoluţiei motivelor decorative ale primei faze, observaţiile făcute în aşezarea de la Sălacea s-au considerat a fi deosebit de importante. Motivele prezente în nivelul 5, cel mai de jos, se afirma că se reîntâlnesc în totalitatea lor şi în nivelul 4, ambele aparţinând primei faze, însă în cel de al doilea cu unele modificări. Astfel, striurile de pe anumite vase nu mai acoperă întreaga suprafaţă, ci apar în registre separate. Schimbări s-au constatat şi în dispunerea motivelor în relief, prin prezenţa acestora în benzi mult mai scurte oblice pe axa verticală a vaselor. În geneza culturii Otomani un rol important era atribuit culturilor Baden şi Coţofeni, presupuse a fi reprezentate, cel puţin la Sălacea, printr-un facies întârziat. Faza Otomani I era sincronizată cu nivelurile I-IV de la Periam şi cu cultura Nagyrév, iar sfârşitul său datat la trecerea de la Bronz A_2 la Bronz B_1 (ORDENTLICH 1970a, 619 sqq.; ORDENTLICH 1970b, 83 sqq.; ORDENTLICH 1972, 67 sqq.; ORDENTLICH 1974, 141 sqq.).

Din cele expuse rezultă că, în concepţia lui Ivan Ordentlich, cultura Otomani, prin prima sa fază, era considerată ca unica proprie Bronzului timpuriu din nord-vestul României, ea acoperind întregul parcurs de timp al acestei etape. Anumite influenţe asupra începuturilor culturii Otomani erau conferite, totuşi, culturii Vučedol, căreia i se atribuiau câteva vase din cimitirul de la Ciumeşti, precum şi materiale din câteva aşezări (ORDENTLICH, KACSÓ 1970, 61; ORDENTLICH 1974, 142). Era, de fapt, reluarea unei idei emise de Mircea Rusu (1969, 986 sq.), ale cărui informaţii au fost menţionate deja într-o lucrare publicată anterior de către Dorin Popescu (1965d, 784).

Ceramica fină la care se referea Mircea Rusu, sesizată la Ciumeşti şi Berea, era într-adevăr diferită de cea care apăruse la Otomani şi Sălacea, ea însă nu aparţinea culturii Vučedol, ci unui aspect cultural cu trăsături specifice, definit de asemenea în deceniul şapte al secolului XX, numit atunci grupul Nyírség al culturii Zók (KALICZ 1967, 3 sqq.; KALICZ 1968, 63 sqq.). Acest aspect a fost remarcat şi de Kurt Horedt (1968, 109), care-l considera un amestec al diverselor influenţe de la începutul epocii bronzului şi posibil o componentă a fazei timpurii a culturii Otomani.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

Descoperirile Nyírség din mai multe puncte de pe raza localităților Ciumești și Berea, aflate în colecția Kovács ce se păstrează la muzeul din Baia Mare, le-am pus în circulație în 1972 (KACSÓ 1972b, 32 sqq.)[87]. Am ținut seamă aici în special de caracteristicile culturale semnalate în lucrările lui Nándor Kalicz, iar din punct de vedere cronologic, am considerat atunci grupul Nyírség ca fiind sincron cu faza Otomani I, apreciind că aceasta din urmă, prin subfaza sa Ib, s-a prelungit un anumit timp și după încetarea existenței de sine-stătătoare a grupului Nyírség, fiind paralelă cu cultura Hatvan timpurie.

O critică a acestei ipoteze a fost publicată la puțină vreme după apariția studiului meu de către Petre Roman (1975, 146 sq.).

După cum am arătat mai sus, Tiberiu Bader a efectuat, în 1973, săpături de verificare în mai multe așezări din Bronzul timpuriu, aflate în raza localității Berea. Pe baza acestora, dar și a cercetărilor întreprinse de János Németi în obiective aflate în jurul Careiului (Sanislău, Pișcolt etc.), el a elaborat o nouă schemă de evoluție culturală în perioada de început a epocii bronzului în nord-vestul României, sensibil diferită de cea expusă de către Ivan Ordentlich. Această schemă a fost prezentată în teza sa de doctorat (BADER 1977) și a fost apoi publicată în lucrarea monografică cu privire la epoca bronzului din nord-vestul Transilvaniei (BADER 1978). Manifestările Bronzului timpuriu au fost incluse în două aspecte: cultura Nir și faza întâia a culturii Otomani. Culturii Nir i-au fost atribuite „*opt-zece puncte cu așezări*" de pe teritoriul localității Berea, fiind menționate sau ilustrate descoperirile din punctele *Vii*, *Dolar*, *Togul Sf. Gheorghe*, *Cetatea Iepurelui*, *Togul Evreului, Togul Cantorului*, *Platoul Acastăului*, așezările de la Ciumești, Sanislău și Pișcolt, mormintele izolate de la Sanislău și Foieni, cimitirul de la Berea–*Mirișstea lui Csányi*. Autorul considera cultura Nir ca aparținând, potrivit unui concept la modă atunci, unui mare complex cultural Vučedol-Zók și distingea în evoluția sa două faze: Berea și Sanislău, prima fază fiind considerată sincronă cu culturile Coțofeni III/c, Schneckenberg A și cu grupurile întârziate Baden din Valea Eriului și Coțofeni din Câmpia Someșană, iar faza a doua cu culturile Hatvan I, Kisapostág, Košťany I-II, Periam, Schneckenberg B, Otomani I (probabil Otomani I/A). Se mai afirma că cultura Nir era, de asemenea, contemporană cu grupurile Makó și Somogyvár, cultura tumulară est-slovacă, Rivnač (Jevisovice B), grupul Veselé-Chłopice, Nagyrév – faza timpurie (faza Glockenbecher), iar începuturile sale erau interpretate ca fiind și începuturile „*bronzului timpuriu în nord-vestul României, în nord-estul Ungariei și sud-estul Slovaciei*". Fazei I a culturii Otomani i se atribuiau nivelurile inferioare ale așezărilor de la Otomani-*Cetățuia*, Sălacea, Săcuieni, Medieșu Aurit-Potău, Tiream, care erau sincronizate cu Periam I-IV, Socodor – nivelul inferior, Toszeg A, cultura Nagyrév (fără pre-Nagyrév) și încadrate în Reinecke (Bronz) A_1, treaptă despre care se afirma că „*în zona noastră nu reprezintă începutul bronzului timpuriu, ci a doua perioadă a acestuia*". Descoperirile funerare de la Ciumești erau tratate ambiguu, fiind conferite când culturii Nir, când fazei I a culturii Otomani.

---

[87] Pe baza concluziilor lui Mircea Rusu, Dorin Popescu și Nándor Kalicz, care-o atribuiau culturii Vučedol, respectiv grupului Nyírség, am publicat aici o statuetă antropomorfă, despre care se presupunea că a fost găsită, la începutul secolului trecut, între localitățile Satulung și Finteușu Mic. Locul de descoperire rămâne însă sub semnul incertitudinii, întrucât, cu toate încercările repetate, nu am reușit să identific o stațiune arheologică în punctul indicat de Aladár Vende (1908 [?], 404 sqq.). Menționez și faptul că, în două studii, Alexandru Tzigara-Samurcaș (1924, 223 sq., fig. 8; 1945, 373 sq., fig. 4) afirma că statueta provine de la Șomcuta Mare. Această piesă a fost considerată și de Tiberiu Bader (1978, 27 sq., pl. 8, 7; 1981, 27, fig. 4, 1) ca aparținând Bronzului timpuriu. O încadrare cronologică similară pentru statuetă a fost propusă și de Cristian F. Schuster, Alexandra Comșa și Traian Popa (2001, 49), precum și de Klára Marková (2001, 361). Statueta datează însă dintr-o perioadă mai recentă a epocii bronzului, fiind, de fapt, un artefact Suciu de Sus, vezi KACSÓ 1995. În acest sens a apărut o dovadă certă, și anume o statuetă foarte asemănătoare, care a fost descoperită într-o așezare Suciu de Sus la Lăpușel–*Tedeș II*, într-un punct aflat doar la câțiva km de locul în care se afirmă că a apărut piesa descoperită de Aladár Vende, vezi KACSÓ 2003, 113 sq., nr. 15a; KACSÓ 2011, 429.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

Diferite de părerile lui Ivan Ordentlich, dar şi de cele ale lui Tiberiu Bader erau opiniile exprimate de Petre Roman, în comunicările prezentate în 1976, 1977 şi 1981, publicate însă câţiva ani mai târziu (ROMAN 1980a, 66 sq.; ROMAN 1981, 165 sq.; ROMAN 1983, 124 sq.), precum şi într-un studiu în care erau rezumate tezele unor comunicări anterioare (ROMAN 1980b, 18 sq.). Se considera că o deplasare Glina-Schneckenberg a cauzat mişcarea spre nord a curentului cultural vučedolian, care a dus la naşterea grupurilor Makó şi Nyírség, şi se sublinia rolul mişcării Glockenbecher ca purtătoare de elemente etno-culturale pe direcţia vest-est, presupunându-se că ea a împins înspre est comunităţile Nyírség, care au evoluat într-un sens ce a dat naştere *„la ceea ce, grossomodo, este cuprins în noţiunea de faza Otomani I"*. Această fază era considerată ca reprezentând o cultură diferită de Otomani II-III. Erau indicate ca descoperiri de caracter Nyírség din nord-vestul Transilvaniei cele de la Pişcolt, Berea, Sanislău, Finteuşu Mic, iar de caracter Makó cele de la Roşia şi Peştera Călăţea, în toate fiind sesizate o îndelungată evoluţie, precum şi forme care se întâlnesc la sud de Carpaţi sau în grupul Vincovci-Somogyvár. Era accentuat rolul orizontului de ceramică striată, despre care vorbea şi Kurt Horedt (1967, 139; 1968, 111), în procesul nemijlocit de formare a culturilor „Bronzului clasic", şi se constata existenţa unei mari unităţi etno-culturale, în care ceramica striată apare alături de cea cu „impresiuni textile" sau sub formă de „fagure", ce includea Oltenia, dar şi ţinuturi dintre Dunăre şi Tisa mijlocie. Naşterea culturilor „Bronzului clasic" din regiunea carpatică era apreciată ca fiind rezultatul unor puternice şi repetate puseuri etno-culturale, pornite din zonele aflate la vest de Carpaţi[88].

Baza documentară cu privire la Bronzul timpuriu din nord-vestul Transilvaniei a fost lărgită în 1979, atunci când au fost publicate mormintele de incineraţie în urnă de la Pişcolt-*Nisipărie*, atribuite cultural, ca şi mormântul de incineraţie descoperit mai demult la Valea lui Mihai, grupului Makó, apreciat ca cea mai timpurie manifestare a epocii bronzului din acestă zonă (NÉMETI 1979).

Tiberiu Bader a rediscutat problematica Bronzului timpuriu într-o comunicare prezentată la Simpozionul de la Xanthi–Grecia (BADER 1982a). El a adăugat aici celor două faze ale culturii Nir o pre-fază, pe care a numit-o Pişcolt, căreia îi erau atribuite mormintele de la Pişcolt, cu forme de vase apreciate ca fiind de caracter Nir şi Makó, precum şi mormintele de la Valea lui Mihai şi Foieni-*Grajdurile CAP*. Această pre-fază a fost paralelizată cu culturile Makó şi Coţofeni III/a-b. În legătură cu faza Otomani I erau repetate afirmaţiile deja publicate.

Dezbaterea cu privire la problemele perioadei timpurii a epocii bronzului şi începuturile culturii Otomani a continuat şi la mijlocul aniilor 1980. În studiul lui Petre Roman (1984, 266 sqq.) s-a avut în vedere o gamă largă de descoperiri, răspândite pe un vast teritoriu. Se punea sub semnul întrebării unitatea conţinutului de „grupă Nyírség", în cadrul căreia se constata o evoluţie mai îndelungată, extinsă pe mai multe faze, ceea ce ridica problema dacă Nyírség-ul în întregime este mai recent decât Makó sau numai o anumită etapă a sa. În ceramica atribuită „grupei Nyírség" se distingeau patru mari categorii, în funcţie de tehnicile de decorare folosite: 1. – excizată, incizată şi incrustată (1a – excizie, 1b – excizie, incizie şi impresiuni triunghiulare de-a lungul unei linii trasoare), 2. – cu scrijelituri (2a – sub forma scoarţei de copac, 2b – scrijelituri adânci cu început de ordonare motivistică, 2c – striuri superficiale), 3. – decorată cu mici impresiuni triunghiulare, 4 – cu impresiuni textile. Această ultimă categorie era semnalată de la Tiszaluc–*Dankadomb*, în care sunt prezente descoperiri Nyírség şi Hatvan, şi în faza târzie, Hriadky-Rozahovce, a grupului Nyírség-Zatin din Slovacia. Se remarca şi faptul că asocierea celor patru categorii de ceramică în cimitire şi aşezări era diferită, existând o anumită succesiune cronologică a lor. Fazei mai vechi i se atribuiau complexele în care apăreau categoriile 1 şi 2 a, b, legate mai strâns de maniera de ornamentare

[88] În tabelul cronologic publicat de Petre Roman (1981, pl. 2), cimitirul de la Ciumeşti-*Bostănărie* apărea ca o staţiune reprezentativă pentru faza Bronz timpuriu IIIa.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

Vučedol-Zók, iar fazei a doua, cu mai multe etape, complexele cu categoria 3 de ceramică. Cele două faze erau apreciate, în consens cu Tiberiu Bader, ca aparținând fazelor Berea şi, respectiv, Sanislău ale culturii Nir. Categoria 4, fără legătură tipologică cu celelalte trei, era considerată ca fiind proprie culturii Hatvan şi fazei Otomani I. Faza Berea a culturii Nir era sincronizată cu Makó *„în spații diferite şi chiar în aceeaşi zonă"*, numai în acest fel putându-se explica decorația Nyírség 1a – Vučedol-Zók, iar faza Sanislău era paralelizată cu cultura Nagyrév. Despre categoria 4 de ceramică, înscrisă deja în a doua parte a culturii Nagyrév, se afirma că a pătruns în nord-vestul Transilvaniei după sfârşitul independenței aşezărilor categoriei 3, urmată, probabil, de o etapă paralelă încă cu „Hatvan timpuriu", abia apoi înregistrându-se apariția culturii Otomani propriu-zise.

Cantitatea informațiilor cu privire la Bronzul timpuriu din vestul, nord-vestul Transilvaniei a crescut simțitor în urma publicării, de către Petre Roman şi János Németi, a unor importante şi relevante descoperiri, provenite din cercetări sistematice, precum cele de la Pişcolt, Sanislău, Carei-*Bobald* etc. Punerea în circulație a acestor descoperiri a fost însoțită de expunerea unor noi considerații cu privire la încadrarea lor cronologică şi culturală (ROMAN, NÉMETI 1986, 198 sqq.; ROMAN, NÉMETI 1989; ROMAN, NÉMETI 1990a; ROMAN, NÉMETI 1990b; NÉMETI, ROMAN 1995).

Una dintre concluziile importante ale celor doi autori era că, în vestul României, cristalizarea primelor aspecte ale epocii bronzului – grupurile Makó şi Roşia – a avut loc mai târziu decât în Muntenia centrală şi estul Transilvaniei. Ulterior celor două aspecte a apărut cel înregistrat inițial sub denumirea de grupul Nyírség, apoi de cultura Nir. Prezența unor elemente Vučedol-Zók în cadrul acestei culturi, chiar dacă acestea aparțin unei perioade post-vučedoliene, s-a datorat, foarte probabil, deplasării spre nord a unor comunități de acest tip, determinată de presiunea mişcării spre vest şi sud-vest a purtătorilor culturii Jamnaja târzii şi ai complexelor Glina-Schneckenberg. În evoluția Nyírség, Nir au fost stabilite mai multe faze: Nir Ia (individualizată mai ales prin descoperiri din Ungaria) – cu ornamente excizate de autentică tradiție Vučedol, Nir Ib – în care ornamentul excizat se combină cu impresiuni triunghiulare executate în lungul unei linii incizate, Nir IIa – în care ceramica cu impresiuni triunghiulare se asociază cu cea adânc sau superficial striată, reprezentată de descoperirile de la Pişcolt, Nir IIb – cimitirul de la Ciumeşti. Această schemă de evoluție culturală a fost apoi modificată, astfel că Bronzului timpuriu I i se atribuia cultura Makó, Bronzului timpuriu II cultura Nyírség (Nir), iar Bronzului timpuriu III grupul Sanislău, acesta din urmă corespunzând cu ceea ce a fost definit mai înainte drept faza Sanislău a culturii Nir sau ca Nir II. Se vorbea şi de o etapă de tip Ardud, plasată între grupul Sanislău şi cultura Otomani propriu-zisă, considerată fie ca o fază finală a grupului Sanislău, fie ca o fază de început a culturii Otomani. Expansiunea acesteia din urmă – etno-culturală şi culturală – a fost datată în perioada post-Nir II (Sanislău) – Nagyrév final – eventual şi Roşia. Fazei I a culturii Otomani i s-a atribuit numai partea sudică a ariei sale, fazei următoare şi teritoriile ce au aparținut anterior grupurilor Nir (Sanislău), Nagyrév şi, apoi, Hatvan[89].

Contribuții la cunoaşterea Bronzului timpuriu din nord-vestul Transilvaniei au fost aduse şi prin publicarea unor descoperiri incidentale Makó de la Ciumeşti, Berea şi Foieni (KACSÓ 1997), mai ales că în privința unora dintre ele au fost exprimate unele îndoieli[90]. Descoperirile de acest fel,

[89] Într-una dintre lucrările realizate în colaborare (NÉMETI, ROMAN 1995, 29), János Németi şi Petre Roman afirmau că cimitirul de la Ciumeşti-*Bostănărie* (*Tökös*) se încadrează organic în grupul Sanislău, eventual într-o fază mai evoluată; dovadă în acest sens a fost citat unul dintre vasele prezente în cimitir, apreciat ca fiind de „tip Sanislău", care „este ornamentat cu striuri ordonate".

[90] János Németi (1979) menționa ca aflate în colecția Kovács doar materialele Makó de la Berea şi Foieni, nu şi pe cele de la Ciumeşti-*Bostănărie*, locul de descoperire a acestora din urmă nefiind indicat corect nici într-o lucrare mai recentă publicată de Petre Roman şi János Németi (1986, 216, nota 71).

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

care se alăturau celor de la Valea lui Mihai şi Pişcolt, le-am interpretat ca dovezi ale prezenţei certe a populaţiei Makó în zonă, fără a putea face aprecieri cu privire la durata şi factura acestei prezenţe.

Studii referitoare la problemele epocii bronzului din nord-vestul României, în care se discutau şi cele legate de evoluţia culturală de la începuturile epocii au apărut şi la cumpăna dintre milenii, ele fiind elaborate de Tiberius Bader (1998, 43 sqq.), János Németi (1999, 123 sq.), János Németi şi János Dani (2001, 95 sqq.)[91].

Fără a accepta vreuna dintre ipotezele mai recent formulate în legătură cu evoluţia culturală din epoca bronzului în nord-vestul României, repetând în acelaşi timp datele expuse în monografia sa din 1978, Tiberius Bader remarca totuşi că, avându-se în vedere situaţia stratigrafică şi deosebirile atât de mari de conţinut între cele patru faze ale culturii Otomani stabilite de el, fiecare dintre aceste faze ar putea constitui, tipologic şi ca şi conţinut, câte o „cultură" sau „grupă" de sine-stătătoare, care au evoluat în timp nemijlocit una după alta.

János Németi atribuia perioadei timpurii a epocii bronzului intervalul de timp cuprins între sfârşitul perioadei de tranziţie (culturile Baden târziu şi Coţofeni evoluat) şi începuturile culturilor „clasice" ale epocii bronzului: Otomani şi Wietenberg[92]. Descoperirile cele mai timpurii au fost încadrate în cultura Makó, ele fiind urmate de cele ce aparţin culturii Nyírség şi grupului Sanislău. Ultimul era considerat ca reprezentând fondul local, care se integrează, la începutul Bronzului clasic, în cultura Otomani, împrumutându-i acesteia o coloratură regională.

În lucrarea realizată în colaborare de János Németi şi János Dani erau prezentate câteva descoperiri funerare recente din regiunile Eriu şi Nir. Tratând, firesc, teritoriile limitrofe de la est şi vest de graniţă ca aparţinând unei zone unitare, caracterizată prin manifestări culturale identice, cei doi autori discutau mai multe aspecte ale culturii materiale şi ale evoluţiei culturale din Bronzul timpuriu. Potrivit părerii lor, vasele decorate cu măturicea („Besenstrich") sau cu pieptenele („Kammstrich") nu au specificitate culturală şi nu au valoare cronologică mai exactă. Considerente similare au fost exprimate şi în legătură cu o altă caracteristică a ceramicii şi anume tratarea suprafeţelor în manieră *Schlickwurf*. În privinţa ceramicii cu ornament textil se menţiona lipsa ei din complexe închise în regiunea Eriu, aceasta fiind prezentă – se spunea ca import Hatvan – de abia la începuturile Bronzului mijlociu. Evoluţia culturală din Bronzul timpuriu, în concordanţă cu părerile anterior exprimate de Petre Roman şi János Németi, era împărţită în trei faze: Bronz timpriu I – cultura Makó, Bronz timpuriu II – cultura Nyírség, Bronz timpuriu III – grupul Szaniszló/Sanislău. Ultima fază era divizată la rândul ei în două subfaze: Bronz timpuriu IIIa şi IIIb, ultimei fiindu-i atribuite descoperirile apropiate celor găsite la Andrid–*Curtea Grajdurilor CAP*, care conţin elemente Sanislău, dar şi caracteristici incipiente Otomani.

Unele aspecte ale Bronzului timpuriu din nord-vestul Transilvaniei au fost abordate şi în recenta monografie a culturii Otomani publicată de Zsolt Molnár (2014, 121 sq.). Potrivit consideraţiilor sale, grupul Sanislău este manifestarea culturală ce caracterizează a treia etapă a acestei perioade, obiectivele sale fiind prezente cu precădere în Câmpia Nirului, Valea Eriului şi pe malurile Mlaştinii Ecedea, ele apărând şi în zone unde nu au fost semnalate descoperiri ale culturii Nyírség. Din punct de vedere cronologic, grupul Sanislău precede cultura Otomani, aşa cum indică situaţia din tell-ul de la Carei-*Bobald*. Descoperirile Sanislău de aici sunt clar delimitate, ele constituind nivelul inferior al aşezării, peste care se suprapun nivelurile cu materialele Otomani-

[91] Considerând că aspectele legate de ceramica desemnată drept Otomani I nu sunt încă rezolvate, Jörg Müller (1999, 74) nu a discutat problemele Bronzului timpuriu. El remarca totuşi existenţa unor descoperiri analoage celor din cadrul culturii Nir în afara ariei acesteia.

[92] Acelaşi interval de timp atribuit Bronzului timpuriu apare şi la NÉMETI, ROMAN 1995, 25.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

Ottomány-Gyulavarsánd. Grupul Sanislău se încadrează organic în cultura Otomani, căreia îi imprimă un aspect regional, ce poate fi sesizat atât în cultura materială, cât şi în ritul funerar.

Dintre lucrările mai noi publicate în România, în care sunt abordate şi problemele Bronzului timpuriu din teritoriile nord-vestice, menționez încă pe cele elaborate în colaborare de János Németi şi Zsolt Molnár (2003; 2007; 2012), respectiv de Zsolt Molnár şi Călin Ghemiş (2003; 2007), precum şi pe cea a lui Cristian I. Popa (2005). Un studiu interesant, care are ca subiect în special fenomele de cristalizare ale Bronzului timpuriu din afara arcului carpatic şi relațiile cu teritoriile sud-dunărene, în care se fac referiri şi la Transilvania îi aparține lui Mihaela-Denisia Liuşnea (2007).

Aprecierile cu privire la poziția cronologică şi apartenența culturală a unor descoperiri ale Bronzului timpuriu din nord-vestul Transilvaniei au fost, desigur, influențate de descoperirile apărute în regiunile învecinate şi de considerațiile făcute în legătură cu ele. Dintre obiectivele cercetate, importante sunt cele aflate în zonele imediat alăturate vestice, mai ales că majoritatea lor este similară celor identificate în teritoriul aici analizat. Şi în privința acestora au fost exprimate diverse opinii, care au suferit de-a lungul timpului modificări, unele operate chiar de autorii care le-au emis.

Un moment important în cunoaşterea etapei timpurii a epocii bronzului din nord-estul Ungariei l-a constituit apariția monografiei lui Nándor Kalicz (1968), în care se discuta problematica mormintelor de tip curgan şi a ceramicii şnurate în Ungaria de Est, precum şi a culturilor Zók şi Hatvan. Culturii Zók i se atribuiau trei grupuri considerate contemporane: Nyírség, răspândit în zona Nyírség, Makó, cu aria de răspândire cea mai mare, ce includea o bună parte a Ungariei şi partea sud-vestică a Slovaciei, şi Vučedol, propriu unei mici părți a Transdanubiei, strâns legat de descoperirile sudice de tip Vučedol-Sarvaš. În privința cronologiei relative a culturii Zók se afirmau următoarele: aceasta a urmat în Ungaria, cu excepția regiunilor cele mai nordice, culturii Pécel (Baden); ramura nordică a grupului Nyírség a evoluat înspre cultura Hatvan, iar la est de Tisa el a fost un timp contemporan cu cultura Hatvan, apoi a evoluat înspre cultura Ottomány; grupului Makó, dezvoltat de asemenea după cultura Pécel (Baden), i-au urmat cultura Hatvan în nord, Szöreg-Perjamos în sud, Nagyrév timpuriu şi Glockenbecher între Dunăre şi Tisa şi în estul Transdanubiei, grupul Guntramsdorf-Draßburg (Linzenkeramik) în partea de vest a Transdanubiei, cultura Nitra şi, apoi, grupul slovac al culturii Aunjetitz în Slovacia de Sud-Vest. În cifre absolute, evoluția culturii Zók era încadrată între 1900 şi 1800 î.e.n.

Nándor Kalicz şi-a schimbat mai târziu în mod substanțial părerile cu privire la evoluția culturală din Bronzul timpuriu în Ungaria (KALICZ 1981; KALICZ 1984a; KALICZ 1984b). El vorbea acum de existența a două culturi, Makó şi Nyírség, care au ocupat succesiv o parte a regiunii Tisei superioare, prima aparținând Bronzului timpuriu I, cea de a doua Bronzului timpuriu II, fiind urmate apoi, în Bronzul timpuriu III, de culturile Hatvan I şi Otomani I. Decisive în stabilirea acestei succesiuni au fost descoperirile de la Tiszalúc, unde au apărut două gropi cu material exclusiv Makó la o distanță de aproximativ 1,5 km de aşezarea tell de la *Dankadomb*, care a furnizat resturi Nyírség suprapuse de cele de factură Hatvan.

Într-un studiu de dată mai recentă (1998, 5 sqq.), Nándor Kalicz aducea precizări în legătură cu poziția cronologică a diferitelor aspecte culturale ale Bronzului timpuriu din mai multe zone ale Bazinului Carpatic. Astfel, se aprecia, în concordanță cu rezultatele altor cercetători (Rozsa Kalicz-Schreiber, István Ecsedy, Gábor Bándi), că în Transdanubia faza veche a culturii Somogyvár-Vincovci, încadrabilă în Bronz timpuriu I, a fost contemporană cu cultura Makó, iar faza nouă, din Bronz timpuriu II, cu complexul Nagyrév timpuriu, inclusiv cu grupul Glockenbecher-Csepel, iar în Ungaria de Nord şi în zonele limitrofe din Slovacia, care n-au intrat în aria de răspândire a culturilor Nyírség sau Nagyrév timpuriu, cultura Makó şi-a prelungit existența şi pe parcursul Bronzului

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

timpuriu II. Dovezi pentru o astfel de concluzie au fost aduse de descoperirile de la Oszlár–*Nyárfaszög* (KOÓS 1998) şi Kompolt–*Kistér* (GOGÂLTAN 1999), menţionate de altfel şi de Nándor Kalicz.

István Bóna a discutat şi el în mai multe rânduri problemele Bronzului timpuriu din nord-estul Ungariei. Într-o notă în care se lansau teze de dezbatere privind Bronzul timpuriu din Ungaria (1975), el considera că nu există dovezi pentru originea estică a culturii Zók şi pentru unitatea etnică şi cronologică a unui „*cerc stilistic*" reprezentat de aceasta, dar nici pentru contemporaneitatea grupurilor Nyírség şi Vučedol, întrucât „*blocul de legătură*", format din grupul Makó, se deosebeşte tot mai evident de celelalte două grupuri. Se afirma totodată că este necesară urgenta separare a celor trei grupuri, care în realitate erau fenomene culturale deosebite.

Potrivit opiniilor mai noi ale lui István Bóna (1986; 1992; 1993), cultura Nyírség I a fost manifestarea cea mai timpurie a epocii bronzului din zona Szabolcs-Szatmár-Bereg, în formarea sa un rol important revenind culturii Vučedol târzii (aşa-numita fază C), care a pătruns înspre nord pe culoarul Dunării. Prezenţa unor castroane cu picior, ornamentate în interior, de factură Makó (Nyíregyháza–*Morgó*, Tiszabercel, Tiszavasvári) a fost interpretată ca dovadă a contactului dintre populaţiile contemporane Makó şi Nyírség timpurie, cultura Nagyrév timpurie fiind apreciată ca sincronă cu acestea. Încă în perioada de existenţă a culturii Nagyrév clasice, o parte a teritoriului Nyírség I a fost ocupată de cultura Hatvan, în partea sa estică ea continuând printr-o a doua fază (Sanislău), contemporană cu faza clasică a culturii Nagyrév. Populaţia Nyírség II, împreună cu cea a grupului Gyula-Roşia, în care se regăsesc şi elemente Somogyvár, au avut un anumit rol în formarea culturii Ottomány, în nivelurile inferioare ale aşezărilor tell ale acestei culturi (Gáborján, Bakonszeg, Rétközberencs, Sălacea, Carei), aflându-se, probabil nu întâmplător, fragmente ceramice Nyírség II.

Un studiu interesant, în care se prezenta stadiul cercetărilor cu privire la Bronzul timpuriu din Ungaria şi din teritoriile învecinate la cumpăna dintre mileniile III şi II î.e.n., a fost publicat de către Katalin Tóth (2003). Erau menţionate, printre altele, descoperirile de tip Makó[93], Nyírség şi Sanislău din nord-vestul României, fiecare dintre acestea interpretată ca reprezentând câte o fază din cadrul perioadei timpurii a epocii bronzului, precum şi cele de tip Andrid, paralele acestora din urmă fiind considerate materialele apărute la Rétközberencs, Streda nad Bodrogom şi, eventual, Berettyóújfalu.

Este neîndoielnic că cele mai importante contribuţii recente la cunoaşterea Bronzului timpuriu din Ungaria de Nord-Est, cu implicaţii şi în rezolvarea unor probleme ale perioadei din teritoriile învecinate, au fost aduse de János Dani. În 2005 el publica tezele disertaţiei sale de doctorat, având ca subiect Bronzul timpuriu din regiunea Tisei superioare în perioada anterioară culturilor de tip tell (DANI 2005a).

După János Dani, în apariţia Bronzului timpuriu din nord-estul Ungariei un rol important a revenit influenţelor venite dinspre estul Europei, eventual chiar prezenţelor efective Jamnaja şi, poate, a culturii mormintelor în catacombe. La acestea s-au adăugat şi influenţele recepţionate dinspre Transilvania, fiind nominalizate în acest sens cele primite de la grupul Livezile.

Se reafirma teza potrivit căreia, în Bronzul timpuriu I, regiunea Tisei superioare până în Valea Eriu a fost populată de cultura Makó timpurie, caracterizată prin aşezări de mică întindere şi morminte de incineraţie în urnă. Analiza ceramicii Makó a permis evidenţierea faptului că au existat numeroase forme de vase, care erau specifice doar zonei estice a ariei de răspândire a culturii, în

[93] Descoperirile Makó din aria transilvăneană a culturii au fost repertoriate de aceeaşi autoare şi într-o lucrare publicată în 2001 (TÓTH 2001, 133).

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

faza sa timpurie. Alte forme nu au avut specificitate teritorială, dar nici temporală, ele regăsindu-se şi în faza Makó târzie.

La începutul Bronzul timpuriu II, teritoriul în discuţie a fost ocupat de o populaţie desprinsă din blocul Vučedol târziu (Vučedol C), care a format cultura Nyírség. Această ipoteză – se afirma – pare a fi confirmată nu numai de analiza repertoriului ceramic, dar şi de costatarea că în teritoriul Nyírség a crescut în mod simţitor numărul topoarelor de tip Kömlőd-Kozarac, acestea fiind neîndoielnic de origine Vučedol. Aşezările Nyírség erau, de asemenea, puţin extinse, numărul descoperirilor de acest fel s-a înmulţit însă în mod considerabil, această situaţie fiind explicată printr-o creştere demografică, dar şi prin schimbarea modului de viaţă a comunităţilor, care au devenit mai mobile.

Tot în Bronzul timpuriu II era încadrat grupul Roşia, considerat a fi în legătură genetică cu cultura Somogyvár-Vincovci. S-a apreciat totodată că acest grup este prezent, aşa cum a presupus deja János Németi, şi în zona Eriului prin descoperirile de la Pişcolt-*Homokos domb* (*Nisipărie*) şi Sanislău-*Tsz Istállók* (*Grajduri CAP*).

În cursul Bronzului timpuriu III, din cultura Nyírség s-a format, sub influenţă Nagyrév, cultura Szaniszló (Sanislău). Ea a ocupat un teritoriu aproape identic cu cel al culturii Nyírség, mormintele sale fiind, de asemenea, de incineraţie în urnă. Se aprecia însă, având în vedere repertoriul ceramic şi structura aşezărilor, că manifestările Sanislău nu pot fi considerate ca un fenomen ce s-a separat teritorial din cultura Nyírség sau a reprezentat o etapă cronologică în evoluţia acesteia.

Ceramica Sanislău se deosebeşte clar, potrivit aprecierilor autorului, atât prin forme cât şi prin decor, de ceramica Nyírség, în schimb o parte a vaselor Sanislău îşi au prototipurile în ceramica Nagyrév. S-a constatat şi faptul că multe dintre formele ceramice Sanislău au analogii în ceramica Ottomány (Otomani), ele reprezentând în cea din urmă evidente moşteniri.

Aşezările Sanislău, mai concentrate şi mai intensiv locuite, reprezintă, după opinia cercetătorului ungur, precursoarele nemijlocite ale aşezărilor de tip tell, care au luat naştere la cumpăna dintre Bronzul timpuriu III şi Bronzul mijlociu I, ele aparţinând unui fenomen cultural nou, cultura Ottomány (Otomani), considerată genetic legată de cultura Sanislău. János Dani conchidea, reluând o ipoteză formulată deja de János Németi, că cultura Otomani s-a format în urma transformării totale a culturii Sanislău, sub impulsul unei populaţii venite dinspre sud, caracterizate prin morminte de inhumaţie.

Problemele perioadei târzii a epocii cuprului şi ale Bronzului timpuriu din regiunea de la est de Dunărea Mijlocie (Alföld-ul ungar) au fost discutate de János Dani şi într-un studiu în care erau abordate înmormântările tumulare (DANI 2011), precum într-o monografie, scrisă în colaborare cu Tünde Horváth, dedicată aceluiaşi subiect (DANI, HORVÁTH 2012).

Potrivit concluziilor celor doi autori, la sfârşitul epocii cuprului determinantele autohtone în regiunea estică a Bazinului Carpatic sunt culturile Baden şi Coţofeni. În Transilvania centrală, cultura Coţofeni, prin faza sa IIIc, se menţine şi în Bronzul timpuriu 1, în timp ce doar elemente răzleţe ale culturii Baden supravieţuiesc în această perioadă. În zona Alföld există puţine date sigure, care ar releva relaţia, respectiv continuitatea dintre populaţia de la sfârşitul epocii cuprului şi blocul cultural nou apărut la începutul epocii bronzului. Se poate presupune că, alături de locuirile răzleţe Boleraz/Baden (până la 3100/3000 BC) şi Makó (de la 2600 BC), în această zonă sunt prezente populaţii de origine răsăriteană pre-Jamnaja, Jamnaja, cultura mormintelor în catacombe-Jamnaja-Livezile. Probabil că aceste populaţii contribuie împreună cu comunităţile Baden la formarea culturii Makó. Intervalul 2800-2600 BC poate fi definit drept o perioadă de tranziţie, în care conviеţuiesc elemente târzii ale culturilor epocii cuprului (Baden, Kostolac, Coţofeni, precum şi Vučedol în Transdanubia), grupuri de origine răsăriteană (Jamnaja), dar şi cele venite din vestul

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

Transilvaniei (Livezile), respectiv cele ce confecționează ceramică șnurată, sosite de la izvoarele Crișurilor. Un rol important în definirea Bronzului timpuriu din Ungaria revine și populației Jamnaja. Influența, respectiv infiltrarea grupurilor de populații dinspre stepa est-europeană în Bazinul Carpatic este sesizată pe un lung interval de timp, din perioada mijlocie a epocii cuprului până în Bronz timpuriu 2/3.

Descoperiri similare celor discutate aici au apărut și în Slovacia. În legătură cu aceste descoperiri menționez doar câteva studii mai recente, toate cuprinzând o bogată bibliografie, precum și numeroase ilustrații.

Într-o lucrare de sinteză cu privire la epoca bronzului publicată la începutul anilor '90 ai secolului XX se afirma că tranziția de la eneolitic la epoca bronzului o reprezintă în Slovacia cultura Nagyrév, numită aici grupul Kosihy-Čaka[94], cercetarea acestuia fiind încă insuficientă în această regiune (FURMÁNEK, VELIAČIK, VLADÁR 1991, 374). Se mai spunea că, la cumpăna dintre eneolitic și epoca bronzului, teritoriul mai înalt al Slovaciei de Est era locuit de purtătorii culturii tumulare estslovace, iar cea de câmpie și Bazinul Kosiče de populația culturii Nyírség-Zatín, aceasta pătrunzând și în regiunea Zips.

În două studii semnate de Jan Lichardus și Jozef Vladár (1996, 29; 1997, 286 sqq.), în care se discutau diferitele aspecte culturale ale epocii bronzului prezente în Slovacia și se prezenta o nouă periodizare a epocii în acest teritoriu, așa-numitului orizont RAO – 1 i se atribuiau fenomenele Chłopice – Veselé – Kosihy-Čaka – Makó, orizontului RAO – 2 Nitra timpuriu-Nagyrév timpuriu (Alsónémedi) – Protoaunjetitz – Nyírség/Zatin, iar orizontului RA1 – 3 Nitra clasic, Nagyrév clasic (Ökörhalom) – Aunjetitz timpuriu/vechi – Košťany I (Košice).

Pentru rezolvarea problemelor Bronzului timpuriu din partea nord-estică a Bazinului Carpatic, o importantă contribuție a fost adusă de Jozef Bátora în lucrarea sa despre începuturile culturii Otomani (1998). Se aduceau aici noi argumente pentru teza mai demult publicată de același autor[95], potrivit căreia cultura Otomani s-a format pe baze Nyírség-Zatín, evoluția acesteia în Slovacia Orientală fiind similară celei petrecute în estul Ungariei și nord-vestul României. Ceramica descoperită la Oborín și Streda nad Bodrogom era atribuită fazei recente a grupului Nyírség-Zatín, analogiile sale fiind regăsite la Ciumești-*Bostănărie*, Pișcolt, Rétközberencs etc. Autorul includea Slovacia Orientală, având în vedere tocmai similitudinile de evoluție cu cele din regiunile învecinate estice, printre cele în care s-a format cultura Otomani în prima jumătate a fazei BA1.

Într-o nouă sinteză cu privire la epoca bronzului din Slovacia (FURMÁNEK, VELIAČIK, VLADÁR 1999, 22 sqq.) erau reluate în bună măsură opiniile deja publicate în legătură cu evoluția petrecută în acest teritoriu în Bronzul timpuriu, se atrăgea totuși atenția și asupra unor inadvertențe terminologice, spre exemplu cele legate de grupul Kosihy-Čaka.

Lămuriri cu privire la poziția diferitelor aspecte culturale din Bronzul timpuriu în Slovacia au fost aduse și cu prilejul publicării cimitirului de la Jelšovce (BÁTORA 2000). Erau discutate mai ales problemele legate de teritoriile Slovaciei de Nord-Vest, dar și relațiile acestor teritorii cu cele învecinate estice și sudice. Printre altele, se afirma apartenența la orizonturi cronologice diferite ale culturilor Kosihy-Čaka-Makó și Nagyrév timpuriu, prima fiind considerată contemporană cu Proto Chłopice–Veselé, Somogyvár-Vincovci târziu etc., a doua cu Nitra timpuriu, Protoaunjetitz etc.

Firește, deosebit de importantă pentru înțelegerea fenomenelor caracteristice Bronzului timpuriu din Slovacia este publicarea descoperirilor mai vechi sau mai noi. Amintesc acum doar punerea în circulație a materialelor Kosihy-Čaka-Makó târzii din așezarea de la Kamenín-*Obiectiv*

---

[94] O idee vehiculată demult în literatura slovacă, vezi VLADÁR 1966, 309 sq. cu literatură.

[95] Vezi BÁTORA 1983, 177.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

26/77 (NEVIZÁNSKY 2001)[96], respectiv ale celor timpurii ale aceluiaşi aspect din aşezarea de la Iža-*Str. Ďatelinová* (BELJAK PAŽINOVÁ, BELJAK 2014), precum şi a descoperirilor Nyírség din aşezările de la Ižkovce II-*Predná hora II* (MIROŠŠAYOVÁ 1997)[97] şi Čičarovce-*Veľká Moľva* (KAMINSKÁ 2007; KAMINSKÁ 2010). În aşezarea de la Čičarovce, împreună cu o bogată ceramică, au fost scoase la lumină numeroase alte artefacte, din lut ars (model de casă, rotiţă), os, piatră, o sârmă de cupru etc. Este interesant de remarcat că modelul de casă (KAMINSKÁ 2007, pl. XIII, 1) are, prin forma sa, o bună analogie în descoperirile din aşezarea de la Berea-*Szentgyörgytag* (*Togul Sf. Gheorghe*) (KACSÓ 1972b, 33, fig. 3, 1), iar prin orificiile prezente pe bordura inferioară prezintă apropieri de modelul de casă de la Ciumeşti-*Bostănărie*, atribuit culturii Nir (BADER 1978, 27, pl. VII, 16).

Descoperiri Makó şi Nyírség sunt cunoscute şi din Ucraina Transcarpatică. Eduard Balahuri a publicat câteva fragmente Makó din aşezarea de la Velikaja Dobron' (БАЛАГУРИ 1985, fig. 104, 14; БАЛАГУРИ 2001, fig. 2, 17). Din această aşezare, precum şi din cea de la Bobovoe, acelaşi autor a prezentat ceramică Nyírség, inclusiv fragmente cu ornamente excizate tipice, care se aflau în asociere cu ceramică striată (БАЛАГУРИ 1985, fig. 104, 8-10; БАЛАГУРИ 2001, fig. 2, 11, fig. 3, 10)[98]. Din această zonă, considerată periferică în cadrul ariei culturilor Bronzului timpuriu din estul Bazinului Carpatic au fost menţionate şi alte aşezări Nyírség: Mukačevo, Drisina etc. (БАЛАГУРИ 2001, 51; КОБАЛЬ 2009, 23).

Din Ucraina Transcarpatică, şi anume de la Berehovo–*Mala Gora*, au fost menţionate mai recent materiale, care au fost atribuite grupului Sanislău sau culturii Otomani (KOBAL 2008, 41)[99].

În legătură cu cercetările privind Bronzul timpuriu din Bazinul Carpatic trebuie menţionate şi alte lucrări, chiar dacă problemele regiunilor noastre se află doar parţial sau tangenţial în atenţia autorilor.

Jan Machnik s-a ocupat în mai multe lucrări de evoluţia culturală din Bronzul timpuriu în diferite regiuni ale Europei Centrale şi de Est. În continuare rezum concluziile publicate în volumul dedicat culturilor sfârşitului eneoliticului şi Bronzului timpuriu din zona carpatică (MACHNIK 1987). Autorul polonez a împărţit această zonă în trei regiuni: Dunărea de Jos, Dunărea de Mijloc şi şi cea premontană est- şi vestcarpatică. La Dunărea de Jos este răspândită cultura Schneckenberg-Glina III, care se extinde şi în Transilvania. Ea a jucat un important rol în răspândirea elementelor culturale sudice, în principal est-balcanice, printre care şi produsele metalurgice, în partea estică a zonei carpatice. La Dunărea Mijlocie evoluează culturile Nyírség-Zatín, în teritoriul Tisei superioare şi a Bodrogului, Makó-Kosihy-Čaka, în partea centrală a Ungariei şi în sud-vestul Slovaciei, grupul Csepel, în împrejurimile Budapestei, apoi cultura Nagyrév timpurie, aflată cu precădere în Ungaria de Mijloc şi de Nord, grupul Pitvaros, la vărsarea Mureşului în Tisa, şi grupul Somogyvár-Vincovci, în Transdanubia vestică, extinsă până în Bosnia şi Muntenegru. În regiunea

[96] Descoperirile de aici confirmă observaţiile stratigrafice din diferite aşezări Makó din Ungaria (vezi *supra* p. 68 sq), potrivit cărora faza târzie a culturii Makó s-a prelungit şi pe un anumit parcurs al Bronzului timpuriu II. Printre altele, s-au remarcat aici elemente ornamentale plastice ce ar putea dovedi influenţe recepţionate din Transilvania, din aria de răspândire a grupului Şoimuş.

[97] De la Ižkovce provine şi un vas vatră portabil, pe care Marian Vizdal (1991) l-a atribuit grupului Nyírség-Zatín. Această atribuire culturală a fost preluată şi de Peter Romsauer (2003, 106). Vasul în cauză este însă de dată mai recentă, el aparţinând, foarte probabil, culturii Suciu de Sus, aşa cum au apreciat Mária Novotná şi Marián Soják (2013, 203).

[98] Dintre piesele publicate de Eduard Balahuri, în mod cert nu aparţine culturii Nyírség statueta de la Sasovo (БАЛАГУРИ 2001, fig. 2, 18), care are analogii exacte în mediul Suciu de Sus din nordul Transilvaniei (vezi *supra* nota 78).

[99] Tot aici a fost descoperită şi ceramică Mierzanowice, ce reprezintă o primă dovadă a contactelor între regiunea Tisei superioare şi Polonia, vezi KOBAL 2008; КОБАЛЬ 2009, 23 sq., fig. 3.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

premontană nordcarpatică este prezentă cultura Glockenbecher, cu care apar, în regiunea Vistulei superioare, primele elemente ale civilizației Bronzului timpuriu dezvoltate în sud. Jan Machnik a discutat pe scurt și problemele culturii Chłopice-Veselé, considerată ca fiind orizontul cel mai vechi al cercului cultural subcarpatic epișnurceramic, ale cărei influențele se resimt și în teritorii mai îndepărtate sud-estice și nordice.

Într-un studiu cu privire la definirea și originea Bronzului timpuriu (BT) din Europa Centrală, François Bertemes și Volker Heyd (1996) conchideau că spre sfârșitul perioadei târzii a epocii cuprului apare orizontul central-european supraregional al ceramicii șnurate, care este contemporan cu etapele mijlocie și târzie ale culturii vaselor campaniforme, ambele participând la nașterea Bronzului timpuriu, format și sub permanenta influență primită din Bazinul Carpatic (Makó-Kosihy-Čaka/Somogyvár I/Vučedol B = BT I al BT carpatic, apoi Nagyrév timpuriu/Somogyvár II-Vincovci = BT IIa și IIb). La marginea nord-vestică a Bazinului Carpatic pot fi stabilite trei centre primare (Oggau-Wipfing, Protoaunjetitz și Chłopice-Veselé), care aparțin deja Bronzului timpuriu. Această etapă, definită drept Reinecke A0, este aproximativ contemporană cu BT IIb din Ungaria. Caracteristicile etapei sunt formele noi de unelte și podoabe, o nouă metalurgie, un nou ritual de înmormântare etc. Din aceste centre primare se răspândește, la începutul fazei Reinecke A1, epoca bronzului înspre NE, N și NV, formându-se trei mari complexe: danubian, Aunjetitz și răsăritean. Complexul danubian este mai important pe parcursul fazei Reinecke A1, în timp ce în faza Reinecke A2 predominant devine Aunjetitz. Concluzii similare cu privire la evoluția culturală din Bronzul timpuriu au fost trase de cei doi autori și într-un studiu comun mai recent, în care erau discutate mai amănunțit și probleme referitoare la metalurgia perioadei, fiind accentuată importanța socială a meșterilor metalurgi, vizibilă și în ritualul de înmormântare prin prezența în morminte a uneltelor folosite la confecționarea pieselor de metal (BERTEMES, HEYD 2002).

În capitolul concluziv asupra evoluției culturale în perioada de tranziție de la epoca târzie a cuprului la epoca timpurie a bronzului, Dieter Vollmann (2005, 197 sqq.) preciza că elementele ce aparțin aspectului Grubengrab[100]-Katakomben-Kultur (GKK) din teritoriile de stepă nordpontice pătrund de-a lungul Dunării până în Alföld-ul ungar încă în epoca mijlocie a cuprului, prezența lor fiind semnalată de numeroase morminte tumulare. În timp ce în regiunea imediat învecinată cu stepa pontică influențele GKK se resimt de timpuriu (cultura Usatovo), spre vest ele apar mai târziu. Contactele cele mai timpurii au loc în Muntenia cu cultura Glina timpurie, în Oltenia cu cultura Coțofeni târzie, în timp ce cultura Schneckenberg din Transilvania pare a fi, se aprecia, în mai mică măsură atinsă. În spațiul Sirmiei și Slavoniei, cultura Jamnaja intră în contact cu cultura Vučedol, la est de Tisa cu cultura Kostolac, impulsurile fiind resimțite până în Slovacia și Transdanubia. Influența socială și religioasă este indicată de preluarea ritualului funerar al movilelor funerare cu morminte de inhumație în poziție chircită, având o ceramică comparabilă supraregional. În teritorii larg extinse ale estului Europei centrale are loc o uniformizare a exprimărilor culturale și formarea unui mare complex cu culturi înrudite.

În spațiul dintre Prut și Nistru ia naștere, pe baza fenomenelor culturale deja puternic impregnate de culturile pontice, cultura Edineț. În Muntenia se dezvoltă așa-numitul orizont al mormitelor în cutie de piatră, legat de cultura Glina, care poate fi desemnat și ca o evoluție post-Glina. În Oltenia continuă contactul existent deja din vremea culturii Coțofeni cu cultura Jamnaja, o puternică influență venind și din partea culturii Glina, acest fapt determinând o evoluție comparabilă cu cea din Muntenia. În Transilvania de Vest, din cultura Coțofeni târzie se formează mici grupuri strâns înrudite, ca Ampoița și Șoimuș-Roșia, precum și, la est de acestea, grupul Jigodin. În aria centrală a culturii Vučedol ia naștere cultura Vincovci timpurie, la sud de ea, de-a

[100] Termen sinonim cu Jamnaja.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

lungul Drinei, grupul înrudit Belotić-Bela Crkva. Spre est, în teritoriul croat şi sloven, se păstrează mai accentuat tradiţiile culturii Vučedol. Culturile acestui spaţiu au fost reunite sub denumirea de Vučedol târzii sau post- Vučedol (Vučedol C). Din varianta Zók a culturii Vučedol se formează în Transdanubia sudică cultura Somogyvár timpurie, iar în cea mai mare parte a Alföld-ului şi în Transdanubia nordică, complexul Makó-Kosihy-Čaka (MK), care se extinde, peste teritoriile Burgenland şi Austria de Jos, până în Moravia.

Din complexul grupurilor culturale înrudite iau naştere apoi culturi clar departajate regional şi evident deosebite unele de altele. În partea centrală a Ungariei apare din comlexul MK, cu contribuţia grupului Glockenbecher-Csepel, cultura Nagyrév. Un motiv evident al procesului de regionalizare este trecerea de la un mod de viaţă semisedentar la unul sedentar. Aşezările culturii Nagyrév se concentrează în apropierea Dunării şi Tisei. Ele dispun de mai multe locuinţe, prin extinderea lor fiind create deja premizele aşezărilor tell din etapa cronologică următoare. O evoluţie similară se constată şi în Transdanubia sudică. La nord de cultura Nagyrév, tot pe baze MK se formează cultura Nyírség. În teritoriile limitrofe se remarcă schimbări substanţiale. În Slovacia de Sud-Vest, ele sunt determinate de apariţia grupului epişnurceramic Veselé-Chłopice, originar din Polonia. Rămân puternice şi influenţele carpatice, astfel că producţia materială a culturii ulterioare Nitra se află sub o accentuată înrăurire sudică. O evoluţie structurală asemănătoare se constată la sud de Mureş. Nou formatul grup Pitvaros prezintă trăsături raportabile la culturile aflate mai la sud, în Valea Morava, dar şi elemente ce provin din contactul cu cultura Nagyrév din zona Tisei mijlocii. Într-o etapă următoare se formează aici cultura Maros (Mureş), înrudită cu cultura Nagyrév. În Moravia ia naştere din cultura Glockenbecher şi din mormintele de tip Hoštice-Heroltice, sub puternica influenţă a complexului MK, cultura Aunjetitz timpurie, cu caracteristici apropiate culturilor Nagyrév şi Somogyvár. Pe baze Somogyvár şi sub influenţe Nitra, în Transdanubia apare grupul Kisapostag. Originea culturii Hatvan din nordul Ungariei este necunoscută. Teritoriul culturii Nagyrév revine în etapa cronologică următoare mai multor culturi: Vatya, a ceramicii încrustate panonice, Hatvan, Maros târziu[101].

În lucrarea dedicată problemelor de cronologie şi de ritual funerar ale culturii Otomani-Füzesabony, Matthias Thomas (2008, 286 sqq.) a discutat şi aspectele legate de fenomenele culturale imediat posterioare culturii Makó. El a prezentat părerile emise în legătură cu aceste aspecte de diferiţi autori şi a stabilit, în consens cu alţi cercetători, că grupul Sanislău, reprezentând etapa a doua a fenomenului Nyírség-Zatin-Nir-Sanislău, este răspândit în nord-vestul României, în Ungaria de Est (în Valea Berettyó şi în comitatul Szabolcs-Szatmár-Bereg) şi în Slovacia Orientală. Pe Tisa şi la vest de acesta sunt prezente doar influenţe Sanislău în cadrul culturii Hatvan, cel mai vestic punct fiind Tószeg. Astfel de influenţe sunt resimţite şi în Bazinul Košice, în cadrul culturii Košťany.

---

[101] Pentru aspectele culturale de pe teritoriul României menţionate în analiza autorului german există o vastă bibliografie. Dintre lucrările din literatura românească, respectiv lucrările ce au ca subiect obiective din acest teritoriu, publicate după apariţia cărţii lui Dieter Vollmann citez selectiv SCHUSTER *et alii* 2011; ŞERBĂNESCU, COMŞA 2012; FRÎNCULEASA *et alii* 2013; FRÎNCULEASA *et alii* 2014b; AILINCĂI *et alii* 2014; FRÎNCULEASA, PREDA, GARVĂN 2015; FRÎNCULEASA, PREDA, HEYD 2015 (cultura Jamnaja), CIUGUDEAN 2011 (culturile Jamnaja, Coţofeni, Schneckenberg), GOGÂLTAN, MOLNÁR KOVÁCS 2009; POPA 2009; POPA 2011, 99-153; POPA 2012; RIŞCUŢA, COSAC, PAVEL 2012; POPA, FAZECAŞ 2013; BEJINARIU 2013; SAVA 2015 (cultura Coţofeni), SZTÁNCSUJ 2009; BERECKI, BALÁZS 2011 (cultura Schneckenberg); WOIDICH 2008; WOIDICH 2009; KRAUSS, CIOBOTARU 2013 (cultura Makó-Kosihy-Čaka), SCHUSTER, CRĂCIUNESCU, FÂNTÂNEANU 2006; FRÎNCULEASA 2011; BĂJENARU 2014; FRÎNCULEASA *et alii* 2015 (cultura Glina, evoluţia post-Glina), GOGÂLTAN, APAI 2005; RIŞCUŢA 2013 (grupul Şoimuş); MOLNÁR, GHEMIŞ 2007 (grupul Roşia).

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

Descoperirile din Bronzul timpuriu în nord-vestul Transilvaniei

Într-un spațiu limitat, extins între râurile Crasna şi Barcău, au fost puse în lumină numeroase obiective din Bronzul timpuriu. Le repertoriez în continuare doar pe cele aflate pe teritoriul actual al României (fig. 8), menționând localitățile şi punctele lor de descoperire, caracterul descoperirilor şi atribuirea lor culturală, locurile de păstrare a artefactelor, în cazul în care dispun de informații cu privire la aceste locuri, precum şi, în mod selectiv, literatura referitoare la ele. Subliniez că descoperiri similare au apărut şi în spațiul aflat la vest de granița de stat.

Ady Endre (*fost Micenţiu – Érdmintszent*), jud. Satu Mare

-Punct *„Hotarul estic al localității. Canalul Gát"*. Aşezare ? Urme de locuințe, fragmente ceramice şi obiecte de piatră apărute cu prilejul săpării canalului Gát. Cultura ? Lit.: NÉMETI 1999, 17, nr. 4 a[102].

Andrid (*Érendréd*), jud. Satu Mare

-Punct *Bikadomb* (*Dealul Taurilor*). Aşezare. Fragmente ceramice au apărut într-un sondaj de verificare efectuat de Ernő Andrássy, respectiv au fost adunate de la suprafață de către János Németi; Liviu Marta şi Tobias Kienlin. Sunt reprezentate atât categoria de ceramică fină, decorată cu impresiuni triunghiulare, cît şi cea grosolană, prevăzută cu scrijelituri adânci. La suprafață au mai fost descoperite o fusaiolă şi unelte de piatră fragmentare, care aparțin, eventual, locuirii din Bronzul timpuriu. Cultura Sanislău. Lit.: BADER 1978, 119, nr. 4; NÉMETI 1999, 27, nr. 13 a_1; NÉMETI, MOLNÁR 2002, 105; MARTA *et alii* 2010, 123 sqq., fig. 4-7; KIENLIN, FISCHL, MARTA 2013, 13; MARTA 2014a, 28.

-Punct *Curtea Grajdurilor, fosta fermă CAP*. Aşezare de la sfârşitul Bronzului timpuriu. Primele materiale au ieşit la iveală incidental în 1970, în urma săpării unor gropi pentru obținerea lutului. Alte fragmente ceramice au fost culese de la suprafață, respectiv au apărut într-un sondaj efectuat de János Németi în 1974. În două gropi menajere au fost descoperite fragmente de la oale, vase cu gâtul înălțat şi corpul bombat, ceşti, căni etc., decorate în tehnicile proprii culturii Sanislău, erau prezente însă şi vase cu motive decorative caracteristice unei etape mai evoluate a epocii bronzului. Grupul Andrid (Sanislău ?, Otomani I ?). În acelaşi punct au fost găsite mai multe morminte de inhumație în poziție chircită, fără inventar, care au fost atribuite culturii Sanislău. În 1977 a fost deranjat de lucrările pentru scoaterea lutului un şanț cu pereții şi baza arse la roşu, în care se aflau oase umane, care nu erau în conexiune anatomică, precum şi o cantitate mare de cenuşă şi cărbune, ceramică fragmentară, un fragment de topor de piatră etc. Şanțul a fost dezvelit pe o porțiune de cca 4,70 m de către János Németi[103]. Colecția muzeului din Carei. Lit.: NÉMETI 1996, 28 sq., 36; BADER 1998, nota 33, nr. 2; NÉMETI 1999, 29, nr. 13 h_1; NÉMETI, DANI 2001, 99, 117, nr. 1; NÉMETI, MOLNÁR 2001, 74 sqq., pl. I-IXL; NÉMETI, MOLNÁR 2002, 106, pl. 1-40; DANI 2004, 34; THOMAS 2008, 295; DARÓCZI 2015, 72, nr. 16.

Andrid (sau **Dindeşti)** (*Érendréd* sau *Érdengeleg*), jud. Satu Mare

-Punct neprecizat. Două vase (o oală cu ornament striat şi mici proeminențe conice, precum şi o strachină) ce aparțin, probabil, unui mormânt de incinerație în urnă, au fost descoperite în anii

[102] Încadrarea obiectivului în Bronzul timpuriu este pusă sub semnul întrebării.

[103] János Németi (1996, 37) atribuia complexul unei etape mai recente decât Bronzul timpuriu, o parte a ceramicii publicate de el (piesele fig. 10, 6, fig. 11, 3 şi fig. 12, 2. 4; ultimele două mai puțin relevante) are însă evidente analogii în materialele din cele două gropi menajere identificate în acelaşi punct.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

1980 în hotarul uneia dintre localitățile menționate. Colecția muzeului din Carei. Cultura Nyírség. Lit.: NÉMETI, DANI 2001, 99, 110 sq., 117, fig. 5; DANI 2004, 33.

Berea (*Bere*), jud. Satu Mare

-Punct B. I–*Kisrengátja* (*Stavila Mică*). Așezare. Ceramică striată adunată de la suprafață. Colecția muzeului din Carei și colecția Kovács în muzeul din Baia Mare). Cultura ? Lit: NÉMETI 1999, 54, nr. 37 B I. Vezi și pl. XXIX, 1-6.

-Punct B. II–*Csányi sűrűje* (*Mirištea lui Csányi*). Cimitir de incinerație în urnă, distrus de lucrările agricole. Au fost salvate fragmente ceramice, despre care s-a afirmat că provin de la urne și vase de ofrandă. Tot aici au ieșit la iveală un inel de tâmplă și un ac de bronz, o fusaiolă, precum și două vârfuri de săgeată din obsidian, posibil piese de inventar ale mormintelor. Piesele au ajuns în colecția Kovács (muzeele din Baia Mare și Satu Mare), precum și la muzeul din Carei. Între piesele păstrate la muzeul din Baia Mare[104] se află câteva fragmente ceramice foarte mici din Bronzul timpuriu, dintre care unele sunt decorate cu impresiuni triunghiulare, identice cu cele de pe vasele din cimitirele de la Ciumești-*Tökös* (*Bostănărie*) și *Malomhát* (*Moara/Grajdurile CAP*). Datorită dimensiunilor lor, ele sunt practic imposibil de ilustrat. Cultura Sanislău. Lit.: NÉMETI 1969, 60, pl. 16, 3-5; BADER 1978, 121, nr. 11, pl. IX, 4; BADER 1982a, fig. 6, 4; NÉMETI 1996, 29, fig. 9, 1-2; DANI 1997a, 53; NÉMETI 1999, 54, nr. 37 B. IIa; THOMAS 2008, 299 sq.; MOTZOI-CHICIDEANU 2011, 76, nr. 82[105]; DARÓCZI 2015, 80, nr. 64.

-Punct B. III–*Pupos hegy* (*Colina Cocoșată*). Așezare. Fragmente ceramice adunate, probabil, de la suprafață. Colecția muzeului din Carei. Cultura Nyírség. Lit.: NÉMETI 1999, 54, nr. 37 B. IIIb.

-Punct B. V–*Libuc hegy* (*Colina Libuc*). Așezare. Fragmente ceramice adunate de la suprafață. Colecția Kovács în muzeul din Carei. Cultura Sanislău ? Lit.: BADER 1978, 121; NÉMETI 1999, 55, nr. 37 B. Vb.

-Punct B. VII–*Cigány rét* (*Râtul Țiganului*). Așezare. Fragmente ceramice adunate de la suprafață. Colecția Kovács în muzeul din Satu Mare. Cultura Nyírség ? Lit.: NÉMETI 1999, 55, nr. 37 B. VIIb.

-Punct B. IX–*Sultésztag* (*Togul lui Sultész*) și *Dolláros* (*Dollar*). Așezare (așezări ?). Fragmente ceramice cu decor incizat, striat, alveole și crestături pe margine, motive în relief, adunate de la suprafață. Colecția. Kovács în muzeele din Baia Mare și Satu Mare, colecția muzeului din Carei. În anul 2001 a fost întreprinsă aici o săpătură de salvare, cu prilejul căreia au fost descoperite și materiale din Bronzul timpuriu. Cultura Nyírség, eventual și Sanislău. Lit.: BADER 1978, 120 sq., nr. 11; NÉMETI 1999, 55 sq., nr. 37 B. IXa_4, B IXb_4; NÉMETI 2008, 77 sq., 81 sq. Vezi și pl. XXIX, 7-11, pl. XXXVI, 5-8.

-Punct B. X–*Soskás* (*Măcriș/Colina cu Măcriș*). Așezări. Fragmente ceramice cu decor incizat, striat, motive în relief, impresiuni triunghiulare, adunate de la suprafață. Colecția Kovács în muzeele din Baia Mare și Satu Mare. Culturile Makó, Sanislău. Lit.: KACSÓ 1997, 427 sq., fig. 3, 1-4; NÉMETI 1999, 56, nr. 37 B X_b; TÓTH 2001, 133, nr. 22. Vezi și pl. XXX, 1.

-Punct B. XI–*Akasztófalapos* (*Platoul Acastăului*). Așezări. Fragmente ceramice, în majoritatea provenite de la oale, cu decor incizat, striat, alveole și crestături pe margine, motive în relief, impresiuni triunghiulare, precum și greutăți de lut ars adunate de la suprafață. Colecția Kovács în muzeele din Baia Mare și Satu Mare. Culturile Makó, Nyírség, Sanislău. Lit.: BADER

[104] Din acest punct, păstrate tot la muzeul din Baia Mare, mai provin cantități mari de microlite (obsidian și silex), un topor plat miniatural neolitic, fragmente ceramice Pișcolt, Coțofeni, Baden, romane și medieval timpurii, câteva obiecte de lut ars (discuri fragmentare, fusaiole, proeminențe în formă de corn de cerb), precum și un mic depozit (?) de bronzuri format dintr-un fragment de celt, trei fragmente de plăci de bronz și două fragmente de sârmă de bronz.

[105] Autorul vorbea de un mormânt de incinerație izolat, pe care îl atribuia culturii Otomani.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

1978, 27, 121, pl. VI, 7; KACSÓ 1997, 427, fig. 2, 6-16; NÉMETI 1999, 57, nr. 37 B. XI_c; TÓTH 2001, 133, nr. 23. Vezi şi pl. XXX, 3-15, pl. XXXI, 1-11.

-Punct B. XII–*Berei szőlő* (*Viile Berei*). Aşezări. Fragmente ceramice cu decor excizat, incizat, striat, alveole şi crestături pe margine, motive în relief, impresiuni triunghiulare, adunate de la suprafaţă, respectiv apărute în cursul unui sondaj de verificare realizat de Tiberiu Bader. În acelaşi sondaj au fost descoperite mai multe obiecte de lut ars (idol, greutăţi). Colecţia muzeelor din Carei şi Satu Mare şi colecţia Kovács în muzeele din Baia Mare şi Satu Mare Culturile Makó, Nyírség, Sanislău[106]. Lit.: KACSÓ 1972b, 32 sq., fig. 1-2; BADER 1978, 28, 121, nr. 11, pl. IV, 3, pl. VI, 8. 10-12. 15-20, pl. VIII, 1. 6; BADER 1982a, fig. 5, fig. 6, 6; NÉMETI 1999, 57, nr. 37 B. XII. Vezi şi pl. XXVIII şi pl. XXXVI, 1-4.

-Punct B. XIII-*Nyulvár* (*Cetatea Iepurelui*). Aşezări. Fragmente ceramice cu decor excizat, incizat, striat, alveole şi crestături pe margine, motive în relief, impresiuni triunghiulare, lame de obsidian, topor din corn de cerb. O parte a materialului a fost adunat de la suprafaţă şi a ajuns în colecţia Kovács (muzeele din Baia Mare şi Satu Mare), o altă parte provine dintr-un sondaj de verificare efectuat de Tiberiu Bader în 1973. Colecţia muzeului din Satu Mare. Culturile Nyírség, Sanislău. Lit.: BADER 1978, 121, pl. IV, 1-2. 4-10, pl. V, 1-9. 11-17, pl. VIII, 2-5. 8-9; BADER 1982a, fig. 3, fig. 4, 5-7; NÉMETI 1999, 58, nr. 37 B. XIIIb. Vezi şi pl. XXVI-XXVII.

-Punct B. XV–*Kántortag/Kántor dülő* (*Togul Cantorului*). Aşezări. Fragmente ceramice, majoritatea provenind de la oale, cu decor excizat, striat, alveole şi crestături pe margine, impresiuni triunghiulare, adunate de la suprafaţă. Colecţia Kovács în muzeul din Satu Mare. Culturile Nyírség, Sanislău. Lit.: BADER 1978, 121, nr. 11, pl. VI, 1-2. 5; NÉMETI 1999, 58, nr. 37 B. XVb. Vezi şi pl. XXIX, 12-16, pl. XXXVI, 9-11.

-Punct B. XIX-*Szentgyörgytag* (*Togul Sf. Gheorghe*). Aşezări. Fragmente ceramice cu decor excizat, striat, motive în relief, impresiuni triunghiulare, precum şi un fragment de model de casă cu decor excizat, adunate de la suprafaţă (colecţia Kovács în muzeele din Baia Mare şi Satu Mare), respectiv descoperite cu prilejul unui sondaj de verificare efectuat de Tiberiu Bader, ajunse tot la muzeul din Satu Mare. Culturile Nyírség, Sanislău. Lit.: KACSÓ 1972b, 33, fig. 3-4; BADER 1978, 120, nr. 11, pl. VII, 1-9; BADER 1982a, fig. 4, 4; NÉMETI 1999, 59, nr. 37 B. XIX d; MAKKAY 2001, 83, fig. 6, 1; NÉMETI, MOLNÁR 2002, 114. Vezi şi pl. XXII-XXV.

-Punct B. XX–*Zsidótag* (*Togul Evreului*). Aşezări. Fragmente ceramice de la castroane şi oale, cu decor excizat, striat, alveole pe margine, impresiuni triunghiulare, adunate de la suprafaţă în mai multe campanii, cele mai recente între 1990 şi 1996. respectiv cu prilejul unui sondaj de verificare efectuat de Tiberiu Bader în 1973. Colecţia Kovács în muzeele din Baia Mare şi Satu Mare, colecţiile muzeelor din Carei şi Satu Mare. Culturile Makó, Nyírség, Sanislău. Lit.: BADER 1978, 120, nr. 11; NÉMETI 1999, 59, nr. 37 B. XX c.Vezi şi pl. XXI.

-Punct *Kenderásztató* (*Toptila*). Aşezare. Fragmente ceramice de la castroane şi oale cu decor striat şi de impresiuni triunghiulare, adunate de la suprafaţă. Colecţia Kovács în muzeul din Satu Mare. Cultura Sanislău. Lit.: NÉMETI 1999, 60. Vezi şi pl. XXX, 2, pl. XXXVI, 12-14.

Berveni (*Börvely*), jud. Satu Mare

-Punct *Vársziget* (*Cetatea*). Aşezare. Un strat subţire şi o groapă menajeră cu fragmente ceramice au fost puse în evidenţă în cursul unui sondaj de verificare din anul 1986 realizat de Gheorghe Lazin. În urma cercetărilor de suprafaţă efectuate de János Németi a fost adunată o

[106] Ivan Ordentlich (1971, 21, nr. 9) a menţionat un cimitir de incineraţie în urne din faza Otomani I în acest punct, rebotezat *Dealul Viilor*, unde s-ar fi efectuat săpături de către muzeul din Baia Mare. Informaţia a fost preluată de János Dani (1997a, 57) şi Ion Motzoi-Chicideanu (2011, 76, nr. 83). Aşa cum au precizat deja Tiberiu Bader (1978, 121, nr. 11; 1998, nota 33, nr. 4) şi János Németi (1999, 57), nu există niciun fel de date în legătură cu existenţa unui astfel de cimitir.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

cantitate mare de ceramică şi s-a stabilit că aşezarea din Bronzul timpuriu se extinde pe o mare suprafaţă în partea centrală a grindului. Colecţia muzeelor din Carei şi Satu Mare. Cultura Sanislău. Lit.: NÉMETI 1999, 73, nr. 49 a_3.

-Punct *Ág-erdő major* (*Ferma Ág-erdő*). Aşezare. Fragmente ceramice descoperite, probabil, la suprafaţă. Colecţia muzeului din Carei. Cultura Sanislău[107]. Lit.: NÉMETI 1999, 74, nr. 49 g_4.

Carei (*Nagykároly*), jud. Satu Mare

-Punct *Bobáld I* (*Bobald I-Livada*). Nivelul de jos al aşezării de tip tell, cu o grosime medie de 0,50-0,60 m. Ceramică cu impresiuni triunghiulare, striuri, scrijelituri etc. scoasă la iveală cu prilejul unor sondaje şi săpături sistematice desfăşurate, sub conducerea lui János Németi, Petre Roman şi Zsolt Molnár, începând cu anul 1966, dar şi a unor lucrări agricole sau de construcţii[108]. Tot aici a fost descoperit un mormânt de incineraţie în urnă cu capac (M1/1997). Colecţia muzeului din Carei. Cultura Sanislău. Lit.: ROMAN, NÉMETI 1986, 211; IERCOŞAN 1987, 139, fig. 2, 1-4; ROMAN, NÉMETI 1990b, 39 sq.; NÉMETI 1999, 64, nr. 43 I_a; NÉMETI, MOLNÁR 2002, 118, nr. 14; NÉMETI, MOLNÁR 2012, 37; KIENLIN, FISCHL, MARTA 2013, 10 sq.; MOLNÁR, NÉMETI 2014 (pentru aşezare), NÉMETI, DANI 2001, 95 sq., 112, fig. 3-4; SZATHMÁRY 2001, 127 sq.; NÉMETI 2004; KULCSÁR 2009, 222, nr. 412; NÉMETI, MOLNÁR 2012, 25; MOLNÁR, NÉMETI 2014, 45; DARÓCZI 2015, 87, nr. 111 (pentru mormânt).

-Punct *Bobáld I 1b* (*Bobald I 1b-Livada*). Aşezare deschisă pe terasa pârâului *Mérges*, având mai multe niveluri, cu prezenţe Sanislău şi Otomani, puse în evidenţă în cadrul unui sondaj efectuat de János Németi în 1988. Relaţia stratigrafică dintre cele două aspecte nu a fost precizată. Lit.: NÉMETI 1999, 64, nr. 43 I_b; NÉMETI, MOLNÁR 2002, 119, nr. 15.

-Punct *Bobáld II* (*Bobald II*). Aşezare. Ceramică decorată cu striuri, brâuri alveolate, proeminenţe, scoasă la iveală cu prilejul unor arături adânci din anul 1982. Cultura Sanislău ? Lit.: IERCOŞAN 1987, 140 sq., fig. 6, 1-4.

-Punct *Bobáld VII* (*Bobald VII*). Aşezare. Ceramică striată şi cu proeminenţe, precum şi cu decor de impresiuni triunghiulare. Cultura Sanislău. Lit.: ROMAN, NÉMETI 1986, 211; NÉMETI 1999, 66, nr. 43 VIIb.

-Punct *Bobáld VIII* (*Bobald VIII*). Aşezare. Cultura Sanislău. Lit.: NÉMETI 1999, 66, nr. 43 VIIIb.

-În campaniile de săpături efectuate, în 2012 şi 2016, pe traseul Centurii de ocolire a oraşului, în apropiere de aşezarea de tip tell de la *Bobáld* (*Bobald*) au fost dezvelite două grupuri de morminte de incineraţie în urnă, aflate la cca 500 m distanţă una de alta. Descoperirile, păstrate la muzeele din Carei şi Satu Mare, sunt în stadiu de prelucrare[109].

-Punct *Szík legelő* (*Păşunea Sic*). Aşezare. Ceramică găsită la suprafaţă în cadrul unei periegheze efectuate de János Németi. Colecţia muzeului din Carei. Cultura Sanislău. Lit.: NÉMETI 1999, 66, nr. 43 Xc.

-Punct *„În dreapta şoselei 1F, pe terasa joasă a pârâului Mérges"*. Aşezare. Un şanţ pentru cablu telefonic a tăiat mai multe complexe/gropi menajere. Cultura Sanislău. Lit.: NÉMETI 1999, 66, nr. 43 XIb.

-Punct *Ferma avicolă (Spitz)*. Aşezare. Fragmente de oale cu decor în relief descoperite cu prilejul unei cercetări efectuate de János Németi în vara anului 2012. Colecţia muzeului din Carei. Cultura Sanislău. Lit.: NÉMETI 2013b, 329, pl. V.

---

[107] Potrivit datelor comunicate în *Berveni. Ghid cultural şi istoric*, Satu Mare, 2009, 10, aşezarea aparţine culturii Nyírség.

[108] Primele săpături arheologice în aşezare au fost efectuate de Aladár Vende la începutul secolului XX, vezi VENDE 1908 (?), 409, fig. de la p. 406.

[109] Informaţii amabile Liviu Marta şi Zsolt Molnár.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

Căpleni (*Kaplony*), jud. Satu Mare

-Punct *„Malul canalului şi cimitirul reformat"*. Aşezare. János Németi a adunat de aici fragmente ceramice decorate cu striuri, crestături pe margine şi impresiuni triunghiulare. Colecţia muzeului din Carei. Cultura Sanislău[110]. Lit.: ROMAN, NÉMETI 1986, 211; NÉMETI 1999, 77, nr. 52 c_2.

-Punct *„Canalul de irigaţie săpat paralel cu latura dreaptă a drumului de ţară Căpleni-Cămin"*. Aşezare. Gropi menajere, sesizate în malurile unui canal de irigaţie. Cultura ? Lit.: NÉMETI 1999, 78, nr. 52 f_2.

-Punct *Király földek* (*Pământul Regesc*). Aşezare. Cultura Sanislău. Lit.: ROMAN, NÉMETI 1986, 211; NÉMETI 1999, 78, nr. 52 g_1; KIENLIN, FISCHL, MARTA 2013, 12 sq., fig. 17-18; MARTA 2014b, 61 sq.

Ciumeşti (*Csomaköz*), jud. Satu Mare

-Punct C. I-*Malomhát* (*Moara/Grajdurile CAP*). **A**. Aşezare. Fragmente ceramice cu decor de incizii marcate de puncte succesive (un fragment cu decor triunghiular haşurat ar putea fi Makó), culese de la suprafaţă. Colecţia Kovács în muzeul din Satu Mare. Cultura Nyírség. Lit.: BADER 1978, pl. VII, 10-12. 14, vezi şi pl. XXXIV, 7-11. **B**. Cimitir de incineraţie în urnă. Cultura Sanislău. Lit.: vezi *supra* p. 24 sqq. **C**. Două vase întregi cu decor striat, unul salvat de Gyula Kovács, celălalt apărut în săpăturile lui Vlad Zirra, provin, eventual, din morminte. Cultura Sanislău ? Lit.: ROMAN, NÉMETI 1986, 210, III_3; NÉMETI 1996, 30, fig. 11, 1; NÉMETI 1999, 51, nr. 36, C Ia_4. Vezi şi pl. XXXV, 1.

-Punct C. II-*Tökös* (*Bostănărie*). **A**. Aşezare. Fragmente ceramice de la castroane (unul cu piciorul gol în interior, decorat pe partea interioară cu împunsături succesive, ce formează romburi, triunghiuri etc) şi oale, adunate de la suprafaţă. Colecţia Kovács în muzeul din Baia Mare. Cultura Makó. Tot aici a apărut o toartă cu un decor apropiat de cel al vaselor Nyírség, precum şi un model de casă, care a fost atribuit culturii Nir[111]. Colecţia Kovács în muzeul din Satu Mare. Lit.: BADER 1978, 27, pl. VII, 16; ROMAN, NÉMETI 1986, 210, III_1; KACSÓ 1997, 426, fig. 1; NÉMETI 1999, 51, nr. 36 IIb_4; MAKKAY 2001, 83, fig. 6, 2; TÓTH 2001, 133, nr. 24; KULCSÁR 2009, 222, nr. 413. Vezi şi pl. XXXIV, 12-13. **B**. Cimitir de incineraţie în urnă. Cultura Sanislău. Lit.: vezi *supra* p. 13 sqq.

-Punct C. II a–*Legelő* (*Păşune*). Aşezare. Fragmente ceramice striate şi cu decor în relief, precum şi o lamă de obsidian, adunate de la suprafaţă. Colecţia Kovács în muzeul din Satu Mare. Cultura ? Lit.: BADER 1978, 123, nr. 28, vezi şi pl. XXXVI, 15-18.

-Punct C. III–*Legelő kút/Silógödrök* (*Fântâna Păşunii/La Silozuri*). Aşezări. Fragmente ceramice cu decor incizat-excizat, striat, proeminenţe, alveole, impresiuni triunghiulare, un castron fragmentar cu decor textil, adunate de la suprafaţă. Colecţia Kovács în muzeul din Satu Mare. Culturile Nyírség, Sanislău. Lit.: NÉMETI 1999, 52, nr. 36 C $IIIa_3$. Vezi şi pl. XXXIV, 1-6, pl. XXXV, 2-5.

-Punct C. IV–*Ó-szőlő* (*Via Veche*). Aşezare. Fragmente ceramice striate şi cu motive în relief, precum şi fragment de castron nedecorat, adunate de la suprafaţă. Colecţia Kovács în muzeul din Baia Mare. Cultura Makó. Lit.: KACSÓ 1997, 427, fig. 2, 1-5; NÉMETI 1999, 52, nr. 36 C IVa; TÓTH 2001, 133, nr. 25; KULCSÁR 2009, 222, nr. 414.

-Punct C. V–*Új szőlő* (*Via Nouă*). Aşezare. Fragmente ceramice striate sau cu scrijeliturі şi cu brâu alveolar, precum şi fragmente de ceramică fină, nedecorată, adunate de la suprafaţă. Colecţia

---

[110] Din acelaşi punct sunt menţionate, sub semnul întrebării, şi materiale Otomani II, vezi NÉMETI, MOLNÁR 2002, 124, nr. 20.

[111] Ar fi posibil ca cele două descoperiri să indice prezenţa unei aşezări Nyírség în acest punct. Deocamdată, ţinând seama de cantitate mică a descoperirilor publicate sau menţionate, nu există o certitudine cu privire la existenţa unei astfel de aşezări.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

Kovács în muzeul din Baia Mare. Cultura ? Lit.: NÉMETI 1999, 52, nr. 36, C Va. Vezi şi pl. XXXI, 12-15.

-Punct C. VI–*Nagylapos* (*Lăpuşu Mare*). Aşezări. Fragmente ceramice cu decor incizat, striat, alveole şi crestături pe margine, motive în relief, impresiuni triunghiulare, majoritatea de la oale, adunate de la suprafaţă. Colecţia Kovács în muzeul din Satu Mare. Culturile Nyírség, Sanislău. Lit.: BADER 1978, 123, nr. 28, pl. VII, 13; NÉMETI 1999, 52, nr. 36 VIb. Vezi şi pl. XXXII-XXXIII.

-Punct *Lângă Pădure*. Aşezare. Cultura Sanislău. Lit.: ROMAN, NÉMETI 1986, 210 III_4.

Dindeşti (*Érdengeleg*), jud. Satu Mare

-Punct *Várdomb* (*Cetate*). Nivelul de jos al aşezării de tip tell. În cursul sondajului din 1965, efectuat de János Németi, au fost puse în evidenţă un strat ce conţinea multă cenuşă şi cărbune, precum şi gropi menajere cu oase de animale, fragmente ceramice etc. Colecţia muzeului din Carei. Cultura Sanislău. Lit.: ROMAN, NÉMETI 1986, 211 sq.; NÉMETI 1999, 25, nr. 12 a_1; NÉMETI, DANI 2001, 99, nota 4; NÉMETI, MOLNÁR 2002, 134; NÉMETI, MOLNÁR 2003, 23 sqq.; MARTA 2014c, 93.

-Punct *Observator*. Aşezare ? Cu prilejul unor lucrări edilitare din anul 1972 a fost descoperită o vatră circulară cu gardină, pe care erau depuse greutăţi de lut ars, precum şi un fragment de vas de provizii. János Németi a încadrat descoperirea în Bronzul timpuriu. Colecţia muzeului din Carei. Cultura ? Lit.: NÉMETI 1999, 26, nr. 12 e_1, 101.

Foieni (*Mezőfény*), jud. Satu Mare

-Punct *Legelő* (*Păşune*). Mormânt de incineraţie în urnă. A fost descoperit incidental în anii 1950. Potrivit însemnărilor lui Gyula Kovács, cel care a salvat resturi din mormânt, în apropiere de fântâna din păşune, într-o groapă cu diametrul de 0,80 m, la adâncimea de 0,30 m, s-a aflat o urnă fragmentară, ce conţinea oase calcinate de culoare albăstruie, iar pe fundul gropii se găseau un corn şi o tibie de căprioară, un canin de mistreţ spart în două, mai multe fragmente ceramice, printre care unul cu decorul umplut cu o substanţă albă. O parte a acestor artefacte a ajuns în colecţia Kovács, achiziţionată de muzeul din Baia Mare (nr. inv. 12.998-13.000). Cultura Makó. Lit.: NÉMETI 1996, 31; KACSÓ 1997, 428, fig. 3, 5-8; NÉMETI 1999, 61, nr. 40 i; NÉMETI, DANI 2001, 116; TÓTH 2001, 133, nr. 26; KULCSÁR 2002, Anexă Lista 1, nr. 4; KULCSÁR 2009, 222, nr. 417; DARÓCZI 2015, 80, nr. 64 („Berea/Foieni").

-Punct *Curtea Grajdurilor CAP* (în prezent *Ferma de zootehnie* sau *Moara Nouă*). **A.** Aşezare. A fost descoperită în vara anului 1966, cu prilejul unui sondaj de verificare. Nu există date publicate cu privire la tipurile de artefacte descoperite, este amintit de aici doar un ac de bronz, fără precizarea contextului în care acesta a apărut. Colecţia muzeului din Carei (acul de bronz nr. inv. 1318). Cultura Sanislău (?). **B.** Mormânt de incineraţie în urnă cu capac aflat la adâncimea de 0,70 m faţă de nivelul actual, pus în evidenţă cu ocazia sondajului menţionat din 1966. Colecţia muzeului din Carei (nr. inv. 1.316-1.317). Cultura Nyírség sau Sanislău. Lit.: NÉMETI 1969, 63, pl. XVI, 2, pl. XVII, 1-2; BADER 1978, 124, nr. 38, pl. IX, 7; BADER 1982a, fig. 6, 5; NÉMETI 1996, 31, fig. 1, 3; DANI 1997a, 54, 57; NÉMETI 1999, 60, nr. 40 a_1; NÉMETI, DANI 2001, 117; THOMAS 2008, 309; MOTZOI-CHICIDEANU 2011, 104, nr. 364; DARÓCZI 2015, 108.

-Punct *Meszelátó* (*Punct trigonometric*). Aşezare. Fragmente ceramice adunate de la suprafaţă de János Németi. Colecţia muzeului din Carei. Cultura Sanislău. Lit.: NÉMETI 1999, 62, nr. 40 j_3.

Ghenci (*Gencs*), jud. Satu Mare

-Punct *„În dreapta şoselei 1F, înainte de intrarea în sat"*. Aşezare. Fragmente ceramice descoperite cu prilejul unor cercetări de teren efectuate de János Németi în 1997. Colecţia muzeului din Carei. Cultura Sanislău. Lit.: NÉMETI 1999, 72, nr. 48 i.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

-Punct *Kati tag* (*Togul lui Kati*). Aşezare. Fragmente ceramice şi bucăţi de râşniţă, descoperite la suprafaţă de János Németi în 1997. Colecţia muzeului din Carei. Cultura ? Lit.: NÉMETI 1999, 72, nr. 48 j.

-Punct *„Lângă calea ferată Carei-Tăşnad, partea stângă"*. Aşezare extinsă pe o mică suprafaţă pe un grind din valea mlăştinoasa a pârâului *Körte Ér*. Cultura Sanislău. Lit.: NÉMETI 1999, 72, nr. 48 n_1.

Lucăceni, jud. Satu Mare

-Punct *Lângă Cruce* sau *Garab*. Aşezare pe un grind. Fragmente ceramice identificate la suprafaţă. Cultura ? Lit.: NÉMETI 1999, 75, nr. 50 b_2.

-Punct *„Malul Crasnei-fosta grădinărie"*. Aşezare. Fragmente ceramice şi o fusaiolă găsite la suprafaţă. Cultura ? Lit.: NÉMETI 1999, 75, nr. 50 c_2[112].

Moftinu Mic (*Kismajtény*), jud. Satu Mare

-Punct *Messzelátó csárda (Hanul)*. Aşezare, semnalată cu prilejul unor lucrări de construcţii din 1982, respectiv a săpării unui şanţ pentru cablu telefonic în 1997. Colecţia muzeului din Carei. Cultura Sanislău. A apărut şi o groapă cu fragmente ceramice Nyírség. Lit.: NÉMETI 1999, 80 sq., nr. 54 e.

-Punct *„Malul Crasnei"*. O căniţă descoperită întâmplător ar putea aparţine Bronzului timpuriu. Cultura Sanislău ? Lit.: NÉMETI 1987, 108, fig. 17, 4; NÉMETI 1999, 80, nr. 54 d.

Otomani (*Ottomány*), jud. Bihor

-Punct *Várhegy* (*Cetăţuie*). Aşezare. Primele săpături au fost efectuate în primăvara anului 1920 de către Ernő Andrássy[113], acestea fiind continuate, în 1924-25 şi 1928, de Márton Roska şi Ernő Andrássy. Cercetările au fost reluate, între 1958-1962, şi apoi 1966, de un colectiv format din Kurt Horedt, Mircea Rusu şi Ivan Ordentlich. Nivelul de jos al aşezării de tip tell, atribuit de Ivan Ordentlich fazei Otomani I, a fost considerat în lucrări mai recente ca aparţinând culturii Sanislău. Colecţia muzeului din Oradea. Lit.: ROSKA 1925, 400 sqq.; ROSKA 1929; ROSKA 1931, 164 sqq.; ROSKA 1938, 8; ROSKA 1942, 215, nr. 72; HOREDT, RUSU, ORDENTLICH 1962, 318 sqq.; ОРДЕНТЛИХ 1963; BADER 1978, 126, nr. 67; ROMAN, NÉMETI 1986, 216; ROMAN, NÉMETI 1989, 246; NÉMETI 1999, 34, nr. 22 a_1; NÉMETI, MOLNÁR 2002, 149; NÉMETI 2013a, 11, 15; LAKATOS-BALLA 2014, 231 sqq.; ORDENTLICH, LIE, GHEMIŞ 2014.

Pişcolt (*Piskolt*), jud. Satu Mare

-Punct *Homokos domb* (*Nisipărie*). **A**. Cimitir cu morminte de incineraţie în urnă. Cinci morminte intacte (M. 33, M. 65, M. 74, M. 90, M. 121) şi unul deranjat au fost descoperite cu prilejul săpăturilor efectuate de János Németi între 1970 şi 1977, iar un mormânt a fost identificat incidental în primăvara anului 1968. Colecţia muzeului din Carei. Cultura Makó. Lit.: NÉMETI 1969, 63, pl. 17, 6; BADER 1978, 127, nr. 69; NÉMETI 1979, 527 sqq., fig. 1-3; BADER 1982a, fig. 2; NÉMETI 1996, 32; DANI 1997a, 54, 57; NÉMETI 1999, 44, nr. 33 e_3; NÉMETI, DANI 2001, 116; TÓTH 2001, 133, nr. 27; KULCSÁR 2002, Anexă Lista 1, nr. 25-31; THOMAS 2008, 319; KULCSÁR 2009, 222, nr. 420; MOTZOI-CHICIDEANU 2011, 136, nr. 724[114]; ZOFFMANN 2013, 30. **B**. Aşezare. În cadrul săpăturilor sistematice au fost evidenţiate, printre altele, şi un strat de cultură subţire din Bronzul timpuriu, precum şi complexe ce aparţin acestei perioade: gropi menajere, vetre de foc,

[112] Apartenenţa aşezării la Bronzul timpuriu este pusă sub semnul întrebării.

[113] Într-o scrisoare din 12 aprilie 1920, adresată lui János Karácsonyi, Ernő Andrássy relata despre descoperirile incidentale din acest punct (urne, arme de bronz, cupru şi fier, coarne de cerb, foarte multe oase, resturile unui zid), apărute la cumpăna dintre secolele XIX şi XX, şi descria pe scurt descoperirile din propriile săpături, efectuate pe panta estică, cea mai abrubtă a promontoriului: cantităţi mari de ceramică, precum şi peretele exterior al unui zid format din patru rânduri de cărămizi, în apropierea căruia se aflau cenuşă şi bucăţi de cărbune (LAKATOS-BALLA 2014, 285).

[114] Autorul atribuia cimitirul culturii Nyírség.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

urme probabile ale unor locuințe de suprafață. Au fost descoperite mari cantități de ceramică. Colecția muzeului din Carei. Cultura Sanislău. Lit.: BADER 1978, 127, nr. 69, pl. IX, 9-11; ROMAN, NÉMETI 1986, 198 sqq., fig. 1-4, 1-4, fig. 5-7, 1-8; NÉMETI 1999, 44, nr. 33 e_4. **C**. Cinci morminte de înhumație în poziție chircită, fără inventar (M. 6, M. 27, M. 56, M. 59, M. 104), identificate de János Németi, au fost atribuite sfârșitului Bronzului timpuriu[115]. Lit.: NÉMETI 1979, 532; NÉMETI 1996, 32; NÉMETI 1999, 44, nr. 33 e_3; NÉMETI, DANI 2001, 117; DANI 2004, 34; DARÓCZI 2015, 152, nr. 499.

-Punct *Besenyő tag*. Așezare. Cultura ? Lit.: NÉMETI 1999, 44, nr. 33 b.

-Punct *Ógát* (*Zónat*). Așezare. Este posibil ca fragmentele cu ornament textil descoperite aici (vezi *supra* p. 62) să provină dintr-o așezare ce aparține culturii Sanislău. Colecția muzeului din Carei. Lit.: NÉMETI 1999, 45, nr. 33 k_2; NÉMETI, MOLNÁR 2012, nota 69; MARTA 2014e, 187.

Portița (*Portelek*), jud. Satu Mare

-Punct *Horgos* (*Vatra Satului*). Așezare. Fragmente ceramice, printre care și unele decorate cu impresiuni triunghiulare, adunate de la suprafață. Colecția muzeului din Carei. Cultura Sanislău. Lit.: NÉMETI 1999, 24, nr. 10 b_1.

Resighea (*Reszege*), jud. Satu Mare

-Punct *Livada*. Așezare ? Fragmente ceramice adunate de la suprafață. Colecția muzeului din Carei. Cultura Sanislău. Lit.: NÉMETI 1999, 46, nr. 34 e_2.

Sanislău (*Szaniszló*), jud. Satu Mare

-Punct *Homokos domb* (*Nisipărie*). **A**. Așezare și cimitir cu morminte de incinerație. Cu prilejul săpăturilor efectuate de János Németi în anii 1967 și 1968 au fost scoase la lumină două morminte cu urne fără capac (M. 51, M. 61), precum și un strat de locuire subțire. Colecția muzeului din Carei. La școala din localitate se păstrează numeroase fragmente din așezare, printre acestea numărându-se și partea inferioară a unei căni ornamentate cu striuri și un brâu vertical alveolat. Cultura Sanislău. **B**. Două morminte de inhumație în poziție chircită (M. 52, M. 71), unul având ca inventar un vas fragmentar, celălalt fără inventar, au fost atribuite culturii Sanislău. Colecția muzeului din Carei. Lit.: NÉMETI 1969, 64, pl. XVII, 4-5; BADER 1978, 127, nr. 75, pl. IX, 1-3. 5-6. 8. 12; BADER 1982a, 29, fig. 6, 1-3. 7. 10; ROMAN, NÉMETI 1986, 204 sqq., fig. 4, 5, fig 7, 9; NÉMETI 1996, 32, 36, fig. 11, 2; DANI 1997a, 54 sq.; NÉMETI 1999, 47, nr. 35 c_1, 49; NÉMETI, DANI 2001, 117; DANI 2004, 34; THOMAS 2008, 322 sq.; MOTZOI-CHICIDEANU 2011, 144, nr. 809[116]; DARÓCZI 2015, 163, nr. 562.

-Punct *„Fosta Fermă de vaci CAP"*. În 1968, cu prilejul săpării fundației pentru un turn de apă, au fost deranjate mai multe morminte (de inhumație ?), în inventarul cărora se aflau vase de lut. O parte a acestora a fost recuperată de János Németi. Mormintele, mai recente decât așezarea Baden aflată în același punct, au fost atribuite Bronzului timpuriu, respectiv grupului Roșia. Într-una dintre gropile ieșite la iveală în cadrul săpăturilor de salvare efectuate de János Németi și Neța Iercoșan în același punct în 1980, au fost descoperite un craniu uman și ceramică Baden[117]. Colecția muzeului

[115] János Németi (1996, 32, fig. 7, 2-8) a publicat mai multe vase, despre care afirma că provin „din orizontul mormintelor de inhumație în poziție chircită". Unul dintre vase, și anume urciorul fig. 7, 8, a fost publicat anterior ca provenit din așezarea Baden de la Pișcolt (vezi ROMAN, NÉMETI 1978, pl. 39, 5). După DANI 2004, 34, vasul aparține unui mormânt de inhumație al grupului Roșia. În același punct au fost descoperite și patru depuneri de cranii fără inventar, înregistrate sub numerele 66, 73, 122, 182 (NÉMETI 1979, 532; NÉMETI 1996, 32; NÉMETI 1999, 44, nr. 33 e_3), care nu au fost încadrate cronologic și cultural.

[116] Autorul atribuia cimitirul culturii Nyírség (Nir).

[117] Neța Iercoșan (1991, 46) și János Németi (1996, 33) au atribuit descoperirea epocii bronzului. Apartenența sa la cultura Baden nu poate fi însă exclusă, ținând seama de prezența în groapă a ceramicii Baden, dar și de faptul că morminte de cranii, chiar dacă nu reprezintă apariții foarte frecvente, sunt caracteristice și acestei culturi, vezi NEVIZÁNSKY 1985, 260; HORVÁTH 2004, 72 sqq.; SACHSSE 2008, *passim*; SACHSSE 2009, 157 sqq.; BONDÁR, RACZKY

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

din Carei. Lit.: ROMAN, NÉMETI 1978, 38; IERCOŞAN 1991, 44, 46; NÉMETI 1996, 32 sq., fig. 8, 1-7; NÉMETI 1999, 47, nr. 35 d_2; DANI 2004, 34.

-Punct *Cserepes* (*La Hârburi*). Aşezare. Cultura ? Lit.: NÉMETI 1999, 47, nr. 35 f_2[118].

-Punct *„Pe marginea stângă a drumului Sanislău-Horea, imediat după cimitirul ortodox, în apropierea unei păduri de salcâmi"*. Aşezare, în bună parte distrusă deja în 1967, urmele sale fiind totuşi sesizabile încă în 1982. Cultura Sanislău. Lit.: NÉMETI 1999, 48, nr. 35 h.

-Punct *Cartierul Ţiganilor*. Aşezare. Ceramică decorată cu scrijelituri. Cultura Nyírség ? Lit.: NÉMETI 1999, 48, nr. 35 l.

-Punct *Homoksor*. Aşezare. Ceramică şnurată şi decorată cu scrijelituri adânci. Colecţia muzeului din Carei. Cultura Sanislău. Lit.: NÉMETI 1999, 48, nr. 35 n_{1-2}[119].

-Punct cu denumire neprecizată. O parte dintr-un model de car cu două orificii pentru osie, decorat cu impresiuni triunghiulare se află în muzeul din Satu Mare (nr. inv. 31.344). Cultura Sanislău. Lit.: BADER 1978, 27, pl. VII, 15[120]; SCHUSTER 1996, 121, pl. 6, 3[121]; NÉMETI 1999, 49, nr. 35, S. VI[122]; BONDÁR 2012, 77, fig. 26, 2.

Săcueni (*Székelyhíd*), jud. Bihor

-Punct *Ökörvár* (*Cetatea Boului*). Aşezare. Săpături efectuate de Tiberiu Bader între 1971 şi 1973. Au fost dezvelite mai multe straturi, care au fost atribuite de autorul săpăturilor culturii Otomani. Mai nou se vorbeşte de prezenţa aici a unei locuiri Sanislău sau de un amestec al ceramicii Otomani I cu cea de tip Sanislău. În cadrul aşezării a apărut şi un mormânt izolat (?), la adâncimea de 1,60 m. Lit.: BADER 1978, 39, 128, nr. 79, pl. XXXII, 11; ROMAN, NÉMETI 1989, 246; NÉMETI 1996, 33; DANI 1997a, 55; BADER 1998, nota 33, nr. 13; NÉMETI, MOLNÁR 2002, 162; THOMAS 2008, 321 sq.; MOTZOI-CHICIDEANU 2011, 145, nr. 816; GOGÂLTAN 2014b.

Sălacea (*Szalacs*), jud. Bihor

-Punct *Vidahegy* (*Dealul Vida*). Aşezare. Primele săpături au fost efectuate la 29 aprilie 1934 de către Ernő Andrássy[123] şi la 2 octombrie 1934 de către acesta împreună cu Márton Roska[124].

(ed.) 2009, 231 sq.; SACHSSE 2013, 170 sqq. Descoperirea de la Sanislău a fost inclusă printre depunerile funerare în cadrul unei aşezări Baden şi de alţi autori, vezi SAVA *et alii* 2014, 61.

[118] Tiberiu Bader (1978, 127, nr. 75) a menţionat din acest punct doar aşezări Otomani şi Gáva.

[119] Potrivit relatării lui János Németi, pe duna de nisip aflată la cca 250 m de punctul Ciumeşti-*Tökös* (*Bostănărie*) au fost descoperite la suprafaţă fragmente ceramice atribuite Bronzului timpuriu din două locuri, ambele mai ridicate. Se afirmă că dintr-unul din locuri a fost adunată ceramică caracteristică perioadei, care ar putea proveni dintr-o aşezare cu ceramică şnurată, din celălalt fragmente ceramice cu decor specific Sanislău. Până la publicarea unor informaţii mai detaliate cu privire la amplasarea descoperirilor sau până la efectuarea unor săpături, nu se poate preciza dacă este vorba de prezenţa în acest punct a două aşezări distincte din Bronzul timpuriu sau de o singură aşezare mai extinsă.

[120] Nu este precizat punctul de descoperire, se afirmă doar că acesta se află în apropierea punctului *Bostănărie* de la Ciumeşti.

[121] Se consideră ca probabilă proveniența piesei dintr-un cimitir al culturii Nir. Pentru o astfel de probabilitate nu există niciun indiciu.

[122] Se reafirmă, deşi nu foarte explicit, că fragmentul a fost descoperit la sud de punctul *Tökös* (*Bostănărie*), dar în raza localităţii Sanislău. Din acelaşi punct provin fragmente ceramice şi cești întregi sau întregibile din epoca bronzului (cultura ?), fragmente ceramice hallstattiene şi fragmente ceramice din secolele VIII-X e.n., păstrate, de asemenea, la muzeul din Satu Mare. Ele au ajuns aici, în 1977, împreună cu celelalte obiecte ale colecţiei Kovács.

[123] Deşi de scurtă durată, săpătura a permis scoaterea la iveală a unei cantităţi apreciabile de artefacte: ceramică, piese de piatră, os, corn, lut ars, după cum rezultă din înregistrările din jurnalul de săpături şi inventarul colecţiei muzeului din Valea lui Mihai, intitulat *dr. Andrássy Ernő ásatás naplója és leltárkönyve*, care se păstrează în arhiva Muzeului Ţării Crişurilor din Oradea. Piesele descoperite în ziua menţionată au fost înregistrate sub numerele de inventar 1.010-1.028, 1.030-1.188. Printre descoperiri se afla şi un vas-askos (nr. inv. 1.049), care a ajuns ulterior la muzeul din Oradea. În lucrarea cu privire la vasele-askos ale culturii Otomani în nord-vestul Transilvaniei (KACSÓ 2014, 12 sq.), am considerat greşit acest vas, potrivit informaţiilor primite la muzeul orădean, ca o descoperire incidentală apărută înainte de începerea săpăturilor sistematice. Date cu privire la primele cercetări de la Sălacea au fost furnizate recent şi de János Németi (2013a, 16), care menţiona şi ilustra fotografic şi vasul-askos.

[124] Prezenţa arheologului clujean la săpătura din octombrie 1934 de la Sălacea a fost consemnată în menţionatul jurnal de săpături şi inventar întocmit de dr. Ernő Andrássy. Întrucât piesele descoperite în octombrie 1934 nu au fost

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

Cercetările au fost reluate în 1964 şi au continuat până în 1969, sub conducerea lui Ivan Ordentlich şi Nicolae Chidioşan. Nivelurile de jos (5 şi 4) ale aşezării de tip tell, considerate de Ivan Ordentlich ca reprezentative pentru faza Otomani I, au fost atribuite mai nou culturii Sanislău. În nivelul 4 a apărut şi un mormânt în urnă Sanislău. Colecţia muzeului din Oradea. Lit.: ROSKA 1938, 8; ROSKA 1942, 252, nr. 9; ORDENTLICH 1972, 67; BADER 1978, 128, nr. 80; ROMAN, NÉMETI 1986, fig. 8, 21; ROMAN, NÉMETI 1989, 246; NÉMETI 1996, 33; NÉMETI, ROMAN 1995, 29; DANI 1997a, 54; NÉMETI, MOLNÁR 2002, 163; THOMAS 2008, 322; MOTZOI-CHICIDEANU 2011, 15, nr. 817; ORDENTLICH, GĂVAN, IGNAT 2014; DARÓCZI 2015, 161, nr. 550.

Şimian (*Érsemjén*), jud. Bihor

-Punct *Kerthelyek* (*Locul Grădinilor*). Potrivit unor observaţii mai recente, ar fi posibil ca materialele provenite din acest punct, care au fost atribuite de Ivan Ordentlich fazei Otomani I, să aparţină în realitate culturii Sanislău. Lit.: ORDENTLICH 1971, 30, nr. 67; NÉMETI, MOLNÁR 2002, 166, nr. 61; GOGÂLTAN 2014c, 261.

Tarcea (*Értárcsa*), jud. Bihor

-În punctele *Középhegy* (*Dealul de Mijloc*) şi *Nagy-domb* (*Dealul Mare*) au fost semnalate de către Ivan Ordentlich aşezări fortificate din fazele Otomani I şi II. Referirile ulterioare în literatură se bazează pe această semnalare, fără a fi efectuate verificări de teren. Se presupune totuşi că materialele definite mai de mult ca Otomani I, ar putea să se încadreze printre cele ale culturii Sanislău. Lit.: ORDENTLICH 1971, 30, nr. 69; NÉMETI, MOLNÁR 2002, 167 sq., nr. 62-63; GOGÂLTAN 2014d, 263; GOGÂLTAN 2014e, 266.

Tiream (*Mezőterem*), jud. Satu Mare

-Punct *Kenderes halom* (*Movila Cânepii*). Aşezare suprapusă de un tell Otomani. Cercetată prin săpături în anul 1966 de către János Németi. În cadrul aşezării din Bronzul timpuriu au fost descoperite fragmente ceramice decorate cu scrijelituri şi cu impresiuni triunghiulare. Colecţia muzeului din Carei. Cultura Sanislău. Lit.: ROMAN, NÉMETI 1986, 211; NÉMETI 1999, 20, nr. 8 a_1; NÉMETI, MOLNÁR 2002, 171; NÉMETI, MOLNÁR 2014, 269 sq.

-Punct *Teremi patak völgye* (*Valea pârâului Tiream*). Aşezare. Fragmente ceramice decorate cu scrijelituri adânci şi cu impresiuni triunghiulare. Cultura Sanislău. Lit.: NÉMETI 1999, 22, nr. 8 m_1.

Urziceni (*Csanálos*), jud. Satu Mare

-Punct *Régi homokbánya* (*Nisipăria Veche*). Aşezare distrusă. În peretele nisipăriei a fost observat un strat de locuire cu grosimea de aproximativ 0,20 m, de aici fiind adunate fragmente ceramice, oase de animale, chirpici. Colecţia muzeului din Carei. Cultura Sanislău. Lit.: NÉMETI 1999, 62, nr. 41 b.

-Punct *Papirgyár pataka* (*Pârâul Fabricii de hârtie*). Aşezare. Cultura Sanislău. Lit.: NÉMETI 1999, 63, nr. 41 i_1.

-Punct *„A kálmándi düllő út mentén"* (*„Lângă drumul Căminului"*). Aşezare. Cultura Sanislău. Lit.: ROMAN, NÉMETI 1986, 211; NÉMETI 1999, 63, nr. 41 j_1.

Valea lui Mihai (*Érmihályfalva*), jud. Bihor

-Punct *„În grădina intravilanului, nr. 942"*. Mormânt de incineraţie în urnă cu capac. În urnă se aflau, pe lângă oasele calcinate, şi nouă perle de os. Mormântul a fost salvat de Ernő Andrássy. Cultura Makó. Lit.: ROSKA 1932, 78, fig. 8-10; NÉMETI 1996, 34; NÉMETI 1999, 39, nr. 29 a_4; NÉMETI, DANI 2001, 116; TÓTH 2001, 133, nr. 28; KULCSÁR 2002, Anexă Lista 1, nr. 32;

---

inventariate la Valea lui Mihai, este de presupus că ele au ajuns fie la Cluj, fie la Oradea. În repertoriul arheologic publicat în 1942, Márton Roska nu a amintit participarea sa la săpăturile de la Sălacea, a relatat însă despre câteva vase găsite pe *Dealul Vida* aflate în Muzeul Déri din Debrecen şi într-o colecţie particulară.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

KULCSÁR 2009, 223, nr. 424; MOTZOI-CHICIDEANU 2011, 160, nr. 1011[125]; DARÓCZI 2015, 193, nr. 744.

Vășad (*Érvasad*), jud. Bihor

-Punct *Fostele Grajduri CAP*. Așezare distrusă. De aici au fost salvate fragmente ceramice și un fragment ce provine, probabil, de la un model de car. Cultura ? Lit.: NÉMETI 1999, 43, nr. 32 f.

Vezendiu (*Vezend*), jud. Satu Mare

-Punct *„Terasa Eriului, partea hotarului până la intrarea în sat"*. Așezare. Fragmente ceramice decorate cu striuri adânci, alveole sub margine, proeminențe și brâuri alveolare. Cultura ? Lit.: NÉMETI 1999, 23, nr. 9 a_2.

În cele 27 de localități din nord-vestul Transilvaniei au fost identificate 73 de puncte cu descoperiri din Bronzul timpuriu, unele dintre acestea cu mai multe obiective ce au aparținut fie aceluiași aspect cultural, fie unor aspecte diferite[126]. O parte însemnată a materialelor provine din descoperiri incidentale sau din cercetări de suprafață. Există totuși și un număr destul de mare de stațiuni, care au făcut obiectul unor săpături sistematice sau, cel puțin, a unor sondaje de verificare. Pe baza acestor cercetări, coroborate cu cele efectuate în teritoriile învecinate, au putut fi stabilite fenomenele culturale ale Bronzului timpuriu caracteristice acestei zone în evoluția lor cronologică. Aspectele culturale ale Bronzului timpuriu evidențiate în teritoriul dintre râurile Crasna și Barcău sunt Makó, Nyírség și Sanislău, eventual și Roșia.

Problematică rămâne, până la publicare, atribuirea culturală mai exactă a ceramicii șnurate de la Sanislău-*Homoksor*, precum și încadrarea cronologică a descoperirilor de la Andrid-*Curtea Grajdurilor, fosta fermă CAP*, apreciate de mai mulți cercetători ca reprezentând un facies diferit, denumit grupul Andrid, în care se reîntâlnesc elemente Sanislău amestecate cu elemente de factură mai nouă, aduse dinspre sud[127].

În stațiunile Bronzului timpuriu din nord-vestul Transilvaniei nu a fost descoperită până în prezent, cu excepția celei de la Sanislău-*Homoksor*, ceramică ce ar putea fi atribuită altor aspecte culturale decât celor mai sus menționate. Este însă destul de probabil că ceramică de acest fel va apare și aici, mai ales că astfel de descoperiri au fost deja semnalate în ariile Makó și Nyírség din regiunile învecinate vestice (vezi DANI, TÓTH 2014)[128].

Culturii **Makó** îi aparțin așezările de la Berea-*Soskás* (*Colina cu Măcriș*), Berea-*Akasztófalapos* (*Platoul Acastăului*), Berea-*Zsidótag* (*Togul Evreului*), Berea-*Berei szőlő* (*Viile Berei*), și Ciumești-*Tökös* (*Bostănărie*), Ciumești-*Ó-szölő* (*Via Veche*), eventual și Ciumești-*Malomhát* (*Moara/Grajdurile CAP*), cimitirul de la Pișcolt-*Homokos domb* (*Nisipărie*), mormintele izolate de la Foieni-*Legelő* (*Pășune*) și Valea lui Mihai-*„În grădina intravilanului, nr. 942"*, culturii **Nyírség** așezările de la Berea-*Pupos hegy* (*Colina Cocoșată*), Berea–*Sultésztag* (*Togul lui Sultész*), Berea–*Akasztófalapos* (*Platoul Acastăului*), Berea–*Berei szőlő* (*Viile Berei*), Berea-*Nyulvár* (*Cetatea Iepurelui*), Berea–*Kántortag/Kántor dülő* (*Togul Cantorului*), Berea-*Szentgyörgytag* (*Togul Sf. Gheorghe*), Berea-*Zsidótag* (*Togul Evreului*), Ciumești-*Malomhát* (*Moara/Grajdurile CAP*), Ciumești–*Legelő kút/Silógödrök* (*Fântâna Pășunii/La Silozuri*), Ciumești–*Nagylapos* (*Lăpușu Mare*), Moftinu Mic-*Messzelátó csárda (Hanul)* și Sanislău-*Cartierul Țiganilor*, probabil și Berea-*Cigány rét* (*Râtul Țiganului*) și Ciumești-*Tökös* (*Bostănărie*), mormântul izolat dintr-un punct neprecizat de la Andrid (sau Dindești), culturii **Sanislău** așezările de la Andrid-*Bikadomb*

[125] Autorul atribuia mormântul culturii Otomani.

[126] Încadrarea unor obiective în Bronzul timpuriu rămâne, până la efectuarea unor noi cercetări, sub semnul întrebării, vezi *supra* p. 84.

[127] O discuție mai recentă asupra descoperirilor din acest punct la MOLNÁR 2014, 17, 24, 37 etc., unde ele sunt încadrate printre cele ce aparțin fazei Otomani I.

[128] Este vorba de importuri sau imitații Glockenbecher, Somogyvár-Vincovci și Nagyrév.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

(*Dealul Taurului*), Andrid-*Curtea Grajdurilor, fosta fermă CAP*, Berea–*Soskás* (*Colina cu Măcriş*), Berea–*Akasztófalapos* (*Platoul Acastăului*), Berea-*Berei szőlő* (*Viile Berei*), Berea-*Nyulvár* (*Cetatea Iepurelui*), Berea-*Kántortag/Kántor dülő* (*Togul Cantorului*), Berea-*Szentgyörgytag* (*Togul Sf. Gheorghe*), Berea–*Zsidótag* (*Togul Evreului*), Berea-*Kenderásztató* (*Toptila*), Berveni-*Városziget* (*Cetatea*), Berveni-*Ág-erdő major* (*Ferma Ág-erdő*), Carei-*Bobáld I* (*Bobald I-Livada*), Carei-*Bobáld I 1b* (*Bobald I 1b-Livada*), Carei-*Bobáld VII* (*Bobald VII*), Carei-*Bobáld VIII* (*Bobald VIII*), Carei-*Szík legelő* (*Păşunea Sic*), Carei-*„În dreapta şoselei 1F, pe terasa joasă a pârâului Mérges"*, Carei-*Ferma avicolă (Spitz)*, Căpleni-*„Malul canalului şi cimitirul reformat"*, Căpleni-*Király földek* (*Pământul Regesc*), Ciumeşti–*Legelő kút/Silógödrök* (*Fântâna Păşunii/La Silozuri*), Ciumeşti–*Nagylapos* (*Lăpuşu Mare*), Ciumeşti-*Lângă Pădure*, Dindeşti-*Várdomb* (*Cetate*), Foieni-*Curtea Grajdurilor CAP*, Foieni-*Meszelátó* (*Punct trigonometric*), Ghenci-*„În dreapta şoselei 1F, înainte de intrarea în sat"*, Ghenci-*„Lângă calea ferată Carei-Tăşnad, partea stângă"*, Moftinu Mic-*Messzelátó csárda (Hanul)*, Otomani-*Várhegy* (*Cetăţuie*), Pişcolt-*Homokos domb* (*Nisipărie*), Portiţa-*Horgos* (*Vatra Satului*), Resighea-*Livada*, Sanislău-*Homokos domb* (*Nisipărie*), Sanislău-*„Pe marginea stângă a drumului Sanislău-Horea, imediat după cimitirul ortodox, în apropierea unei păduri de salcâmi"*, Sanislău-*Homoksor*, Săcueni-*Ökörvár* (*Cetatea Boului*), Sălacea-*Vidahegy* (*Dealul Vida*), Tiream-*Kenderes halom* (*Movila Cânepii*), Tiream-*Teremi patak völgye* (*Valea pârâului Tiream*), Urziceni-*Régi homokbánya* (*Nisipăria Veche*), Urziceni-*Papirgyár pataka* (*Pârâul Fabricii de hârtie*), Urziceni-*„A kálmándi düllő út mentén"* (*„Lângă drumul Căminului"*), eventual şi Berea-*Libuc hegy* (*Colina Libuc*), Berea-*Sultésztag* (*Togul lui Sultész*) şi *Dolláros* (*Dollar*), Carei-*Bobáld II* (*Bobald II*), Pişcolt-*Ógát* (*Zónat*), Şimian-*Kerthelyek* (*Locul Grădinilor*), Tarcea-*Középhegy* (*Dealul de Mijloc*) şi *Nagy-domb* (*Dealul Mare*), cimitirele de la Berea–*Csányi sűrűje* (*Mirişte a lui Csányi*), Ciumeşti-*Malomhát* (*Moara/Grajdurile CAP*), Ciumeşti-*Tökös* (*Bostănărie*) şi Sanislău-*Homokos domb* (*Nisipărie*), mormintele izolate din aşezările de la Carei-*Bobáld I* (*Bobald I-Livada*) şi Sălacea-*Vidahegy* (*Dealul Vida*). Mormintele de inhumaţie în poziţie chircită, de regulă fără inventar, de la Andrid-*Curtea Grajdurilor, fosta fermă CAP*, Pişcolt-*Homokos domb* (*Nisipărie*) şi Sanislău-*Homokos domb* (*Nisipărie*) sunt atribuite, cu probabilitate, tot culturii Sanislău (eventual fazei sale finale).

Apartenenţa culturală a mormântului de izolat de la Foieni-*Curtea Grajdurilor CAP* nu a fost stabilită cu certitudine, el fiind atribuit fie culturii Nyírség, fie culturii Sanislău. Încadrarea culturală a mormintelor (de inhumaţie ?) de la Sanislău-*„Fosta Fermă de vaci CAP"* este problematică. După János Dani (2004, 34), ele aparţin grupului Roşia, la fel ca şi unele descoperiri de caracter incert de la Pişcolt-*Homokos domb* (*Nisipărie*).

Este de menţionat că mai multe dintre obiectivele aici repertoriate, probabil aşezări, nu au fost atribuite din punct de vedere cultural, autorii care le-au amintit făcând doar precizarea că ele datează din Bronzul timpuriu.

Pe baza consideraţiilor lui Petre I. Roman, János Németi şi Zsolt Molnár, am inclus printre staţiunile Sanislău şi nivelurile inferioare ale aşezărilor de la Otomani-*Várhegy* (*Cetăţuie*), Sălacea-*Vidahegy* (*Dealul Vida*) şi Săcueni-*Ökörvár* (*Cetatea Boului*). Este însă necesar să precizez că încadrarea culturală a acestor niveluri va putea fi stabilită cu certitudine doar după publicarea *in extenso* a materialelor descoperite şi a contextelor în care ele au apărut. Şi din acest motiv, mă limitez aici doar la menţionarea acestor aşezări, fără a mai analiza structurile ce le caracterizează.

* * *

Cele mai multe dintre aşezările Bronzului timpuriu din Câmpia Nirului (Nyírség) sunt plasate pe dune de nisip, în apropierea unor surse de apă. Ele se întind pe suprafeţe relativ mici şi au un

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

strat de cultură subțire, cu puține urme de locuire și un număr limitat de gropi menajere. Pare destul de probabil că o bună parte a așezărilor a fost locuită sezonier, fie în lunile reci, fie în cele calde (BADER 1978, 22 sq.).

Dispunem de informații mai detaliate doar în legătură cu puține așezări: Pișcolt-*Homokos domb* (*Nisipărie*), Sanislău-*Homokos domb* (*Nisipărie*) și Carei-*Bobáld I* (*Bobald I-Livada*).

Așezarea de la Pișcolt avea un strat de cultură subțire, plasat între nivelul Baden și depunerea din Bronzul târziu sau stratul de nisip „zburător", în care au fost găsite gropi menajere, vetre de foc, iar în două locuri și aglomerări de chirpic, probabile urme ale unor locuințe de suprafață. În groapa 1/1976, de formă ovală, diametrul de 1,40 m și adâncimea de 1,20-1,40 m, au fost descoperite ceramică de tip Sanislău, oase de animale, cenușă și cărbuni, chirpic, lipituri de vatră. Ceramică similară a apărut și în gropile 2/1970, 2/1976, 1/1977, precum și în stratul de cultură (ROMAN, NÉMETI 1986, 198-204).

Așezarea de la Sanislău prezenta un strat de cultură cenușiu, gros de 0,25-0,35 m, care conținea multe fragmente ceramice, cantități mari de cenușă, vetre de foc și gropi menajere, în umplutura cărora se aflau oase de animale (cel mai adesea arse), cenușă, cărbuni, fragmente ceramice. A fost descoperită și o aglomerare de chirpic pe o suprafață de 10 m^2, împreună cu o vatră de foc. În afară de ceramică, în stratul din Bronzul timpuriu au mai apărut un model miniatural de car, greutăți de lut ars, o râșniță cu frecător, o fusaiolă și un topor fragmentar de piatră (ROMAN, NÉMETI 1986, 204-210[129]).

Locuirea din Bronzul timpuriu din punctul *Bobáld I* (*Bobald I-Livada*) de la Carei s-a extins pe aproape întreaga suprafață a viitoarei așezări de tip tell. Stratul său de cultură, ușor argilos, de culoare gălbui-maronie, pigmentat cu bucăți de cărbune, avea grosimea medie de 0,50-0,60 m. Din acest strat provin ceramică de tip Sanislău, oase de animale domestice și sălbatice, râșnițe. A apărut și o groapă de formă neregulată, pentru scos lut, ce conținea ceramică de tip Sanislău (ROMAN, NÉMETI 1990, 39-41; NÉMETI, MOLNÁR 2012, 37). Într-un anumit stadiu al cercetării s-a afirmat că așezarea a fost fortificată încă în Bronzul timpuriu (ROMAN, NÉMETI 1990, 42), mai nou cea mai veche fortificație de aici a fost atribuită primei etape a culturii Otomani (NÉMETI, MOLNÁR 2012, 40).

În mai multe stațiuni cu ceramică Sanislău a fost semnalată și prezența ceramicii altor aspecte culturale din Bronzul timpuriu: Makó (la Berea-*Soskás* [*Colina cu Măcriș*]), Makó și Nyírség (la Berea-*Akasztófalapos* [*Platoul Acastăului*], Berea–*Zsidótag* [*Togul Evreului*], Berea-*Berei szőlő* [*Viile Berei*]), respectiv Nyírség (la Berea-*Nyulvár* [*Cetatea Iepurelui*], Berea–*Kántortag/Kántor dülő* [*Togul Cantorului*], Berea-*Szentgyörgytag* [*Togul Sf. Gheorghe*], Ciumești-*Legelő kút/Silógödrök* [*Fântâna Pășunii/La Silozuri*], Ciumești-*Nagylapos* [*Lăpușu Mare*], Moftinu Mic-*Messzelátó csárda* [*Hanul*]). Pentru niciuna dintre stațiunile menționate nu au fost publicate date stratigrafice sau informații cu privire la poziția materialelor ce aparțin diferitelor culturi[130].

Pare destul de probabil că edificarea în același loc a unor așezări de către comunități ce au aparținut unor aspecte culturale deoesebite, distanțate mai mult sau mai puțin în timp, nu a fost întâmplătoare. Am în vedere pentru această probabilitate presupunerea că aceleași tehnici de asigurare a mijloacelor de subzistență, precum și de protejare a spațiului de locuit, criterii de care se ținea seama, în principal, la alegerea locurilor de amenajare a așezărilor, s-au perpetuat pe intervale mai îndelungate de timp.

---

[129] Modelul de car menționat de cei doi autori ar putea fi cel publicat de Tiberiu Bader (vezi *supra* p. 83), care provine însă dintr-un alt punct de pe raza localității Sanislău.

[130] Asupra dificultăților de realizare a unor observații stratigrafice în așezările Bronzului timpuriu din teritoriul aici în discuție a atras atenția Tiberiu Bader (1978, 23).

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

Este de asemenea de remarcat că mai multe dintre locurile ce au servit drept aşezări în Bronzul timpuriu, cum sunt cele de la Andrid-*Bikadomb* (*Dealul Taurilor*) şi *Curtea Grajdurilor, fosta fermă CAP*, Berea-*Szentgyörgytag* (*Togul Sf. Gheorghe*), Carei-*Bobáld I* (*Bobald I-Livada*), Căpleni-*„Malul canalului şi cimitirul reformat"*, Ciumeşti-*Legelő* (*Păşune*) şi *Ó-szőlő* (*Via Veche*), Dindeşti-*Várdomb* (*Cetate*), Otomani-*Várhegy* (*Cetăţuie*), Sanislău-*Cserepes* (*La Hârburi*), Săcueni-*Ökörvár* (*Cetatea Boului*), Sălacea-*Vidahegy* (*Dealul Vida*), Tiream-*Kenderes halom* (*Movila Cânepii*), au fost folosite şi de comunităţile Otomani din Bronzul mijlociu[131], în unele dintre acestea, cum sunt mai ales aşezările de tip tell, putându-se dovedi chiar o continuitate de locuire de la o secvenţă cronologică la alta.

Ansamblul descoperirilor funerare ale Bronzului timpuriu din Valea Eriului şi din zona Nyírség (Nir) a fost analizat de către János Németi şi János Dani (2001). În lista cu astfel de descoperiri din nord-estul Bazinului Carpatic, cei doi autori au enumerat 34 de puncte cu înmormântări Makó, opt cu înmormântări Nyírség, nouă cu înmormântări Sanislău, precum şi trei cu morminte de inhumaţie, care au fost încadrate în Bronz timpuriu III b. Din această listă lipsesc mormintele (de inhumaţie ?) descoperite incidental la Sanislău-*„Fosta Fermă de vaci CAP"*, care au fost atribuite într-o lucrare mai recentă, după cum precizam mai sus, grupului Roşia (vezi DANI 2004, 34).

Mormintele Makó şi Nyírség din nord-vestul Transilvaniei sunt de incineraţie în urnă[132]. Cele mai multe dintre mormintele Sanislău sunt tot de incineraţie în urnă, există însă şi un număr de morminte de inhumaţie în poziţie chircită, care au fost considerate ca aparţinând tot acestei culturi. Dintre acestea din urmă, doar M. 52 de la Sanislău-*Homokos domb* (*Nisipărie*) avea ca inventar jumătatea inferioară a unui vas, se pare o cană urcior, decorat în partea sa „strangulată" cu un şir circular de triunghiuri, pe corp cu un registru dublu de câte trei linii în zig-zag incizate, iar la întretăierea corpului cu gâtul, foarte probabil, înălţat cu un şir circular de mici proeminenţe şi cu două linii circulare incizate, care închid între ele grupuri de mici linii verticale incizate (NÉMETI 1996, fig. 11, 2). Forma vasului poate fi raportată la repertoriul ceramic Sanislău, exemplare asemănătoare fiind prezente şi în cimitirul de incineraţie de la Ciumeşti-*Tökös* (*Bostănărie*), precum şi în multe alte obiective Sanislău[133], însă o parte a motivelor decorative, în principal cel al liniilor în zig-zag incizate nu este caracteristic ornamenticii ceramicii Sanislău[134], el aparând totuşi pe un număr redus de vase din jumătatea estică a Bazinului Carpatic, databile în prima jumătate a mileniului III î.e.n., de exemplu pe vasul de la Tarnazsadány (KALICZ 1968, 82, pl. III, 2)[135], dar şi pe un vas Şoimuş de la Pianu de Jos-*Cleje* (CIUGUDEAN 1996, pl. 78, 8). Acest decor se reîntâlneşte, în Bronzul mijlociu, pe ceramica Otomani[136].

---

[131] Vezi repertoriul aşezărilor Otomani din Câmpia Careiului şi Valea Eriului la NÉMETI, MOLNÁR 2002; MOLNÁR, IMECS 2006, 65 sq.; MOLNÁR, NAGY 2013, 57 sqq.

[132] În alte zone ale ariei lor de răspândire, pentru culturile Makó şi Nyírség sunt caracteristice şi mormintele de incineraţie în groapă (VLADÁR 1966 269; KULCSÁR 2002, 458, Lista 2; DANI, KISJUHÁSZ 2013; DANI, TÓTH 2014, 40 sqq.), precum şi cele de inhumaţie (VLADÁR 1966 268.; KALICZ 1968, 74, 82; KULCSÁR 2002, 459, Lista 6; DANI 2004).

[133] Vezi *supra* p. 32.

[134] Desenul publicat al vasului nu permite aprecieri certe cu privire la tehnica de realizare a triunghiurilor din partea sa „strangulată". Este posibil ca ea să fie identică cu cea folosită la celelalte vase Sanislău cu acest decor.

[135] Vasul provine dintr-un mormânt de inhumaţie, pe care Nándor Kalicz l-a atribuit grupului Makó. În literatura recentă, descoperirea a fost pusă în legătură cu o prezenţă răsăriteană, anterioară fenomenului Makó (vezi KULCSÁR 2013, 648; DANI, HORVÁTH 2012, fig. 54).

[136] Câteva vase Otomani cu acest decor au fost menţionate de către János Németi (1996, 32). Vezi şi NÉMETI, MOLNÁR 2002, 275-280 (tabel cu analogiile motivelor decorative Otomani I).

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

Celelalte morminte de inhumație atribuite culturii Sanislău sunt lipsite de inventar. Atât mormintele de acest fel de la Andrid-*Curtea Grajdurilor, fosta fermă CAP* și Pișcolt-*Homokos domb* (*Nisipărie*), cât și M. 71 de la Sanislău-*Homokos domb* (*Nisipărie*) au fost descoperite în stațiuni cu prezențe culturale multiple, ele putând aparține, cel puțin teoretic, și altor epoci sau perioade decât Bronzului timpuriu. János Németi a considerat ca probabilă apartenența acestora la faza finală a culturii Sanislău și a afirmat că apariția lor marchează „momentul pătrunderii unei populații nou venite dinspre sud în blocul incinerațiilor, cu materiale caracteristice pentru cultura Otomani" (NÉMETI 1996, 36[137]). O părere similară a fost exprimată și în lucrarea realizată în colaborare cu János Dani (NÉMETI, DANI 2001, 116), dar și de Katalin Tóth, care a subliniat faptul că mormintele de inhumație constituie în zona Văii Eriului o prezență nouă într-un teritoriu dominat de ritul incinerației, iar tipul Andrid nu reprezintă altceva decât un etnic nou, și anume cultura Otomani timpurie (TÓTH 2003, 92). La aceeași concluzie a ajuns János Dani și în studiul publicat în 2004 (DANI 2004, 33).

În același studiu au fost încadrate printre monumentele funerare ale grupului Roșia mormintele de la Sanislău-*„Fosta Fermă de vaci CAP"* și o descoperire de la Pișcolt-*Homokos domb* (*Nisipărie*). Așa cum rezultă din relatările lui János Németi (1996, 32 sq.), materialele atribuite mormintelor de Bronzul timpuriu din punctul *„Fosta Fermă de vaci CAP"* de la Sanislău nu au fost descoperite în cadrul unor cercetări sistematice, ele fiind recuperate, desigur fără posibilități de observare a unor eventuale conexiuni, în urma unor lucrări de construcții din anul 1968, respectiv a nivelării parțiale a dunei în anul 1980, iar vasul de la Pișcolt, considerat ca aparținând unui mormânt Roșia, provine, fără alte amănunte, „din orizontul mormintelor de inhumație în poziție chircită". Nu există deci nicio precizare în legătură cu faptul că acest vas a făcut parte din inventarul vreunui mormânt.

Niciunul dintre vasele publicate din amintitele puncte de la Sanislău și Pișcolt nu poate fi atribuit exclusiv unei forme specifice doar grupului Roșia[138], astfel de vase fiind întâlnite în mai multe aspecte ale Bronzului timpuriu. Cred că prezența acestui grup în Valea Eriului nu este deocamdată cert documentată. Ea nu poate fi nici exclusă, mai ales că pătrunderi de comunități mai mari sau mai mici în teritoriul altor populații sunt cunoscute pe tot parcursul Bronzului timpuriu.

În lipsa unor date publicate și a unor informații mai detaliate, nu se poate discuta deocamdată apartenența culturală a grupurilor de morminte de incinerație în urnă dezvelite pe traseul centurii de ocolire a orașului Carei. Remarc doar faptul că mormintele de aici sunt plasate în grupuri aflate la o distanță una față de cealaltă, care este comparabilă cu cea dintre mormintele din punctele *Tökös (Bostănărie)* și *Malomhát (Moara/Grajdurile CAP)* de la Ciumești.

Descoperirile funerare ale Bronzului timpuriu din nord-vestul Transilvaniei, spre deosebire de altele din zone mai mult sau mai puțin îndepărtate[139], nu permit nici stabilirea duratei de existență a cimitirelor, nici numărul populației care a folosit aceste cimitire. Se poate doar presupune, având în vedere estimările deja existente, că persoanele ce alcătuiau câte o comunitate nu depășeau ca număr cifra de 50[140]. Densitatea de populație a fost mai mare în ultima parte a Bronzului timpuriu,

---

[137] Vezi și NÉMETI 2004, 33.

[138] Pentru repertoriul de forme ceramice și motive decorative al grupului Roșia vezi MOLNÁR, GHEMIȘ 2003, pl. 7-8.

[139] De ex. Mokrin (O'SHEA 1996, 304-305), Szöreg (FISCHL 2001, 90), Pitten (SØRENSEN, REBAY 2005, 155).

[140] Stabilirea numărului persoanelor ce alcătuiesc comunitățile are ca punct de pornire vârsta prezumată a indivizilor la naștere. Alte criterii de estimare a numărului populației ce a aparținut unui anumit aspect cultural, bazate pe evaluarea posibilităților de obținere a mijloacelor de subzistență, au fost discutate de către Christian Strahm (2002, 180). Potrivit calculelor sale, populația cu ceramică șnurată din Boemia a numărat 240.000 de persoane în 20 de generații, într-un interval de timp de șase secole, ceea ce a însemnat 12.000 de locuitori, care au ocupat în același timp un teritoriu de 5.000 km^2, densitatea de populație fiind de 2,4 pe km^2. Calculele cu privire la numărul persoanelor unor comunități ale

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

obiectivele culturii Sanislău fiind mai numeroase decât cele ale aspectelor culturale Makó şi Nyírség.

* * *

Între materialele descoperite cu prilejul cercetărilor de suprafață, respectiv a săpăturilor arheologice în obiectivele Bronzului timpuriu din nord-vestul Transilvaniei, categoria cea mai numeroasă este reprezentată, evident, de ceramică. Formele de vase, tehnicile lor de decorare şi motivele ornamentale întâlnite nu se deosebesc de cele din alte teritorii ale ariilor de răspândire ale aspectelor culturale puse în evidență în zona aici studiată.

Alături de ceramică, au apărut şi alte categorii de materiale, la Ady Endre-*„Hotarul estic al localității. Canalul Gát"* obiecte de piatră, la Andrid-*Bikadomb* (*Dealul Taurilor*) o fusaiolă şi unelte de piatră, la Andrid-*Curtea Grajdurilor, fosta fermă CAP* un fragment de topor de piatră, la Berea-*Csányi sűrűje* (*Mirištea lui Csányi*) un inel de tâmplă şi un ac de bronz, o fusaiolă, două vârfuri de săgeată din obsidian, la Berea-*Nyulvár* (*Cetatea Iepurelui*) lame de obsidiană şi un topor din corn de cerb, la Berea-*Akasztófalapos* (*Platoul Acastăului*) greutăți de lut ars, la Berea-*Berei szőlő* (*Viile Berei*) greutăți de lut ars şi o piesă fragmentară, tot de lut ars, definită drept idol, la Berea-*Szentgyörgytag* (*Togul Sf. Gheorghe*) un model de casă, la Ciumeşti–*Tökös* (*Bostănărie*) un model de casă, la Ciumeşti-*Legelő* (*Păşune*) o lamă de obsidian, la Dindeşti-*Observator* greutăți de lut ars, la Foieni-*Curtea Grajdurilor CAP* un ac de bronz[141], la Ghenci-*Kati tag* (*Togul lui Kati*) bucăți de râşniță, la Lucăceni-*„Malul Crasnei-fosta grădinărie"* o fusaiolă, la Sanislău (punct cu denumire neprecizată) un fragment de model de car, la Valea lui Mihai-*„În grădina intravilanului, nr. 942"* nouă perle de os, la Vășad- *Fostele Grajduri CAP* un model de car (?).

O varietate destul de mare prezintă obiectele de lut ars. Dintre greutăți nu a fost publicat decât un singur exemplar fragmentar, descoperit la Berea-*Berei szőlő* (*Viile Berei*). Din păcate, nici pentru această piesă, nici pentru celelalte menționate ca greutăți de lut ars nu sunt menționate contextele din care provin şi nici dimensiunile lor, fiind astfel imposibilă precizarea funcției lor: greutăți pentru războiul de țesut, greutăți pentru plasa de pescuit, „căței de vatră", suporturi, greutăți pentru acoperiş etc. (vezi discuția cu privire la funcția greutăților de lut ars la MAZĂRE 2013 cu literatură; în legătură cu greutățile pentru războiul de țesut vezi şi RAST-EICHER 2008, 159 sq.; PRISECARU 2009, 120 sqq.; GRÖMER 2010, 112 sqq.).

Fusaiolele sunt la fel de variate ca formă ca şi greutățile de lut ars, fiind prezente, începând cu epoca neolitică, în toate aspectele culturale pre- şi protoistorice. Ele se regăsesc în culturile tradiționale şi în prezent. Folosirea lor în tors, deci în meşteşugul casnic al textilelor, este evidentă (GRÖMER 2004; RAST-EICHER 2008, 158 sq.; PRISECARU 2009, 120 sqq.; GRÖMER 2010, 86 sqq.; MAZĂRE 2012).

Se presupune că una dintre fusaiolele găsite în obiectivele Bronzului timpuriu din nord-vestul Transilvaniei, şi anume cea de la Berea-*Csányi sűrűje* (*Mirištea lui Csányi*) (NÉMETI 1996, fig. 9, 2), provine dintr-un mormânt de incinerație. În mormântul 6 al cimitirului Wietenberg de la Bistrița-*Cetate* (*Burg*) este menționată, de asemenea, prezența unei fusaiole (CRIŞAN 1970, 145, 154, fig. 8, 4A)[142]. Piesa descoperită aici aparține categoriei „capetelor de băț"[143]. Funcția acestora ca fusaiole,

---

epocii bronzului, care au avut în vedere utilizarea obiectelor de metal, au fost rezumate de către Knut Rassmann (2011, 341 sqq.).

[141] Apartenența la Bronz timpuriu a piesei este incertă, vezi *infra* p. 94. Pentru niciuna dintre piesele de metal găsite în punctele aici menționate nu există analize referitoare la compoziția lor chimică, astfel că definirea lor ca fiind de bronz are doar un caracter pauşal.

[142] Informația a fost preluată şi de Dănuț Prisăcaru (2009, Tabel 2, nr. 5).

[143] Această apartenență este indicată şi de Nicolaus G. O. Boroffka (1994, 22, nr. 57)

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

presupusă de mai mulți autori (BOROFFKA 1994, 170; RUSTOIU 1995 cu literatură[144]; MARC 2012, 93 sq.), este posibilă, dar nu este certă[145], ele nefiind găsite în contexte în care s-au pus în evidență și alte indicii ale practicării torsului și țesutului. Există însă și descoperiri indubitale de fusaiole în morminte de femei, de regulă de vârste mai înaintate (vezi EIBNER 1986 cu literatură; REBAY 2005, 173, 195[146]).

În privința locului de depunere a fusaiolei de la Berea-*Csányi sűrűje* (*Mirișstea lui Csányi*) se ridică totuși semne de întrebare, întrucât ea a fost descoperită, la fel ca și celelalte artefacte provenite din acest punct, la suprafață, de unde au fost recoltate și alte materiale, inclusiv fusaiole, din diverse perioade pre- și protoistorice[147].

Modelele de casă de la Berea și Ciumești sunt descoperiri întâmplătoare. Apartenența exemplarului de la Berea-*Szentgyörgytag* (*Togul Sf. Gheorghe*) la cultura Nyírség este certă, având în vedere elementele de decor pe care le poartă și tehnica în care acestea au fost executate. În afara piesei deja menționate de la Čičarovce[148], sunt publicate și alte modele de casă asemănătoare. O piesă fragmentară cu un decor apropiat, realizat tot în tehnica exciziei, a fost descoperită în nivelul de jos al așezării de la Gáborján-*Csapszékpart* (MÁTHÉ 1988, pl. 44, 1), iar din așezarea de la Dombrád-*Homokbánya (Sandgrube)* provine un model de casă, se pare de mici dimensiuni, de asemenea bogat ornamentat (KALICZ 1968, pl. XXIV, 8). Ambele așezări aparțin culturii Nyírség.

La Gáborján-*Csapszékpart*, în același nivel de jos, a apărut o bună analogie și pentru modelul de casă de la Ciumești–*Tökös* (*Bostănărie*) (MÁTHÉ 1988, pl. 44, 1). Piese asemănătoare, decorate, au fost descoperite la Békés-*Várdomb* (BANNER, BÓNA 1974, pl. 11, 30)[149] și la Tuzsér-*Kálonga tanya* (MAKKAY 2001, fig. 4). Caracteristicile comune ale acestor piese sunt înălțarea ambelor capete triunghiulare, forma în șa a părții superioare și orificile plasate pe bordurile inferioare, la exemplarul de la Tuzsér și pe partea superioară. János Makkay a interpretat aceste piese, pe baza unor corespondente egeene, ca posibile simboluri ale coarnelor de sacrificiu, din care cresc plante sau acestea sunt implantate în spațiul dintre coarne (MAKKAY 2001, 84).

Din stațiuni ale Bronzului timpuriu din nord-vestul Transilvaniei provin două modele de car, dintre care unul, și anume cel de la Vășad-*Fostele Grajduri CAP*, este neilustrat și a fost menționat ca descoperire incertă. Piesa fragmentară de la Sanislău este decorată cu impresiuni triunghiulare, care indică clar apartenența sa la cultura Sanislău.

Potrivit statisticii întocmite de Mária Bondár (2012, 75 sq.), din Bazinul Carpatic și regiunile învecinate provin 89 de modele de car, care datează din Bronzul timpuriu și mijlociu. Primei perioade îi revine un număr mult mai redus de exemplare, ce aparțin culturilor Vučedol târziu, Somogyvár-Vincovci/Glina III, Nyírség/Nir[150], Nagyrév. Nu sunt cunoscute până în prezent modelele de car în descoperirile culturilor Makó și Nyírség.

Rotițele, dintre care cel puțin o parte a fost atașată unor modele de car, sunt în schimb apariții relativ frecvente (vezi SCHUSTER 1996, 118 sq. pentru piesele din România) atât în aspecte ale Bronzului timpuriu în care au fost găsite modele de car, cât și în cele în care acestea lipsesc, inclusiv în culturile Makó (Domony [KALICZ 1968, pl. VI, 2], Kamenín [NEVIZÁNSKY 2001, fig.

---

[144] Piesa din mormântul de la Bistrița a fost interpretată și ca posibilă jucărie (RUSTOIU 1995, 63 sq.).

[145] O părere similară a fost exprimată și de alți autori, vezi SCHUSTER, TUȚULESCU, NEGRU 2014, 87.

[146] Autoarea sublinia faptul că fusaiolele apar și împreună cu arme, iar izvoarele istorice și etnografice indică că munca în meșteșugul textilelor nu a fost apanajul exclusiv al femeilor.

[147] Vezi *supra* nota 102.

[148] Vezi *supra* p. 72.

[149] Descoperire izolată.

[150] Potrivit terminologiei actuale Sanislău.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

3]) şi Nyírség (Tiszaluc-*Dankadomb* [KALICZ 1968, pl. XXVIII, 21-22], Polgár-*Kengyel-köz* [DANI 1999, pl. 7, 11, pl. 9, 3]).

Modelele de car sunt dovezi ale răspândirii carului, care ar putea să-şi aibă originea, conform unei teorii antidifuzioniste, în mai multe centre europene, independente unul faţă de celălalt, într-o perioadă, în jurul anului 3500, în care această inovaţie apare şi în Orientul Apropiat (MARAN 2004a, 275 cu literatură). În transmiterea tehnologiei de realizare a carelor înspre Europa Centrală un rol primordial a avut, se pare, regiunea Mării Negre (HÄUSLER 2002, 50 sqq.; MARAN 2004b, 437 sqq.; BONDÁR 2012, 19). Cele mai timpurii prezenţe ale carelor, respectiv ale modelelor de car în Bazinul Carpatic datează din perioada târzie a epocii cuprului, frecvenţa lor fiind mai mare în culturile Boleráz şi Baden (MARAN 2004a; BONDÁR 2012, 21 sqq.; HORVÁTH 2015a). Deocamdată lipsesc descoperirile de acest fel din aria de răspândire a acestor culturi de pe teritoriul României[151]. Exemplarul cel mai vechi de model de car de aici este cel din aşezarea Coţofeni III de la Bădăcin-*Cornet*, dintr-o zonă învecinată cu teritoriul aici studiat (BĂCUEŢ CRIŞAN 1998). În aceeaşi cultură, sunt relativ numeroase apariţiile de rotiţe de car (ROMAN 1976, 30; CIUGUDEAN 2000, 40 sq.; POPA 2009, 854 sqq.; POPA 2012, 167 sqq.)[152].

Tiberiu Bader (1978, 27) presupunea că, în aşa-numita cultura Nir, modelul de car a fost preluat de la cultura Baden. Este însă foarte puţin probabilă o astfel de preluare, dacă se are în vedere distanţa în timp dintre cele două aspecte, precum şi lipsa pieselor de acest fel din culturile Makó şi Nyírség, tocmai cele care au evoluat în perioada dintre culturile Baden şi Sanislău.

Este totodată evident că nord-vestul Transilvaniei, dar nici regiunile imediat învecinate nu s-au numărat printre centrele primare de apariţie a carelor. Ideea folosirii animalelor la tracţiune, totodată a confecţionării carelor, respectiv a modelelor de car şi a rotiţelor, ultimele probabil piese de cult, a fost desigur preluată, influenţele sau mişcările care au adus această idee putând veni fie din sud, de-a lungul Tisei, fie din Transilvania centrală.

Este încă de remarcat că în etapa următoare de evoluţie, cea a Bronzului mijlociu, nord-vestul Transilvaniei devine unul din teritoriile cu cele mai multe descoperiri de modele şi rotiţe de car din Bazinul Carpatic.

Piesa fragmentară de lut ars de la Berea-*Berei szőlő* (*Viile Berei*) a fost definită de Tiberiu Bader (1978, 28) drept idol cu gâtul şi capul foarte stilizate şi cu suprafaţa din faţă a corpului decorată cu caneluri, acestea din urmă fiind considerate ca moşteniri din fondul Baden. În punctul menţionat au apărut vestigii ale culturilor Makó, Nyírség şi Sanislău[153]. Din păcate, nu sunt precizate contextul în care a fost descoperită piesa şi aspectul cultural căruia i-a aparţinut.

Numărul statuetelor antropomorfe ale Bronzului timpuriu din Bazinul Carpatic este mic, doar câteva exemplare fiind cunoscute în culturile Makó (KALICZ 1968, 83; KULCSÁR 2009, 164 sqq.), Somogyvár-Vincovci (BONDÁR 1995, 218 sqq.; KULCSÁR 2009, 341 sq.) şi Schneckenberg (SCHRÖLLER 1933, pl. 53, 15[154]; PROX 1941, pl. XI, 2), iar prin exemplarul de la Sanislău şi în

---

[151] În aşezarea Baden de la Sanislău-„*Fosta fermă de vaci CAP*" a fost descoperită o rotiţă, care a fost doar menţionată (IERCOŞAN 1991, 45), dar nu a fost ilustrată, astfel că funcţia sa nu poate fi stabilită cu certitudine, mai ales că nici autorul studiului nu a făcut precizări în acest sens. Într-un mediu cultural înrudit, Cernavodă III, în aşezarea de la Cârcea-*Hanuri* a ieşit la iveală o rotiţă (NICA 2001, fig. 11, 14), care aparţine, probabil, categoriei rotiţelor de car.

[152] Rotiţele de car sunt prezente şi în manifestări culturale anterioare în regiunea Carpaţilor, spre exemplu în obiectivele Ariuşd-Cucuteni-Tripolie (vezi ŢURCANU, BEJENARU 2015 cu literatură).

[153] Vezi *supra* p. 46 sq.

[154] Atât în legenda ilustraţiei, cât şi în text (p. 66), Hermann Schröller afirma că şi statuetele nr. 18-19 provin dintr-o aşezare Schneckenberg de la Wietenberg de lângă Sighişoara. Despre o aşezare Schneckenberg în acest punct nu există date în literatură, iar statuetele menţionate, ca şi altele asemănătoare aparţin locuirii Wietenberg (vezi HOREDT, SERAPHIN 1971, 74, fig. 58, 19-27). Este de precizat că deja Alfred Prox (1941, 25) a contestat apartenenţa acestor statuete la cultura Schneckenberg, el datându-le în epoca fierului.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

cultura Sanislău. Situația aceasta este întrucâtva surprinzătoare dacă avem în vedere faptul că atât în perioada târzie a epocii cuprului, cât și în Bronzul mijlociu și târziu statuetele antropomorfe sunt apariții relativ frecvente, inclusiv în teritoriile nord-vest transilvănene[155].

Piesele litice din obiectivele Bronzului timpuriu identificate în nord-vestul Transilvaniei sunt puține și nu prezintă deosebiri față de cele găsite în alte teritorii. Remarcabile prin modul îngrijit de cioplire sunt cele două vârfuri de săgeată de obsidian de la Berea-*Csányi sűrűje* (*Mirištea lui Csányi*) (NÉMETI 1969, pl. XVI, 3-4), care nu au însă identitate culturală și nici valoare cronologică. Vârfurile de săgeată de obsidian sau de silex au clare precedente în epocile anterioare și sunt prezente de-a lungul întregii epoci a bronzului în numeroase aspecte culturale din spațiul carpato-dunărean[156]. Astfel de piese au fost găsite și în lumea egeeană[157]. Lame, răzuitoare și alte tipuri de microlite au fost larg folosite de comunitățile Bronzului timpuriu. Cel puțin o parte a celor câteva mii de piese de silex și obsidian adunate din obiectivele aflate în raza localităților Berea și Ciumești și reunite în colecția Kovács datează din Bronzul timpuriu. Aproape cert acestei perioade îi aparțin microlitele de la Berea-*Nyulvár* (*Cetatea Iepurelui*) și Berea-*Szentgyörgytag* (*Togul Sf. Gheorghe*), publicate de către Tiberiu Bader (1978, pl. V, 8-9, pl. VII, 9).

Sunt foarte puține piesele de os și de corn de cerb în descoperirile Bronzului timpuriu din nord-vestul Transilvaniei, o situație care se repetă însă în bună măsură și în restul teritoriilor culturilor Nyírség și Makó (vezi KALICZ 1968, 75, 83; KULCSÁR 2009, 167), în timp ce, în alte culturi ale perioadei, ele sunt relativ numeroase (vezi CIUGUDEAN 1996, 92; SCHUSTER 1997, 55 sq.). În etapa de evoluție ulterioară, cea a Bronzului mijlociu, artefactele de os și corn de cerb se găsesc în cantitate mare și în forme variate, unele fiind și foarte frumos decorate.

Ceva mai deosebite sunt perlele de os din mormântul Baden de la Valea lui Mihai. Perle de aspect mai mult sau mai puțin apropiat acestora, confecționate tot din os, au fost descoperite în mai multe stațiuni ale epocii bronzului, în special în morminte[158]: Ariceşti Rahtivani (FRÎNCULEASA *et alii* 2014b, 189), Deszk (BÓNA 1975b, 102, pl. 86, 12, pl. 87, 7-8), Deva-*Dâmbul Popii* (ANDRIȚOIU 1978, 248), Gherla-*Lunca* (ROSKA 1942, 254 sq., nr. 28), Hesselberg (FALKENSTEIN 2011, 88; în asociere cu piese de bronz într-un depozit), Hodmezővásárhely-*Kopáncs XI. dűlő* (SZABÓ 1997, nota 10), Luncavița-*Drumul Vacilor* (VASILIU 1995, 119), Păuleni-Ciuc-*Várdomb(Dealul Cetății)* (BELDIMAN, SZTANCS, BUZEA 2012, 110), Prag-*Bubeneč* (DOBEŠ, KOSTKA, LIKOVSKÝ 2011, 141, fig. 10, 1-2), Prag-*Miškovice* (ERNÉE, MÜLLER, RASSMANN 2009, 370, 374, 385, Tab. 1, fig. 16, fig. 25), Sărata Monteoru (MĂRGĂRIT *et alii* 2011, 35),

---

[155] Din bogata literatură mai recentă referitoare la statuetele antropomorfe ale epocilor cuprului și bronzului din Bazinul Carpatic citez, doar selectiv, lucrările lui Mária Bondár (2000; 2002; 2006; 2008b), Horia Ciugudean (2000, 39 sq.), Oliver Dietrich (2010; 2011), Tünde Horváth (2014), Nándor Kalicz (2002), Ágnes Király, Judit Koós, János Gábor Tarbay (2014), János Németi (2000b), Cristian I. Popa (2004; 2009, 777 sqq.; 2012, 166 sq.), Cristian I. Popa, Marius M. Ciută (2016), Cristian I. Popa, Gabriel T. Rustoiu, Pantelimon Popovici (2004), Tihomila Težak-Gregl (1988).

[156] Vezi de exemplu piesele de la Brașov-*Gesprengberg* (PROX 1941, pl. XIII, 1-3), Brașov-*Schneckenberg*, Sărata Monteoru, Poiana, Lacul Tei, Gârbovăț (PĂUNESCU 1970, 203 sqq., fig. 43, 1-6. 9-10, fig. 44, 1-5, fig. 49, 2, fig. 51, 2-4), Mediești Aurit-*Ciuncaș* (BADER, DUMITRAȘCU 1970, fig. 4, 1), Leliceni-*Muntele cu Piatră* (ROMAN, JÁNOS, HORVATH 1973, pl. 7, 1-3), Tapé (TROGMAYER 1975, pl. 45, 508/4), Braneț (ULANICI 1979, fig. 5, 1. 3), Ludanice (BÁTORA 1999, 44 sq., fig. 7, 1-16, fig. 9, 3-4, fig. 11, 5-6, fig. 13, 1-2), Drouven, Rastorf, Baven-*Bonstorferheide*, Wohlde-*Rockeshellen* (DAVID 2002, pl. 334-338), Oarța de Jos-*Vâlceaua Rusului* (KACSÓ 2004b, fig. 7, 14), Ciumești-*Nyulvár* (NÉMETI 2013a, 17; cele două vârfuri de săgeată s-au aflat în colecția lui Ernő Andrássy, fiind donate acestuia de preotul Gyula Kovács), Budakalász-*MO/12* (HORVÁTH 2013a, 163 sqq., fig. 12); Szászhalombatta-*Földvár*, Kecskemét-*Csukásér*, Kakucs-*Balladomb*, Túrkeve-*Terehalom*, Bia-*Öreghegy* etc. (HORVÁTH 2013b, 103 sqq., fig. 1-2).

[157] Vezi de exemplu vârfurile de săgeată din mormintele de la Theba și Ägina (KILIAN-DIRLMEIER 1995, 49).

[158] Menționez în continuare doar câteva descoperiri din epoca bronzului, remarc însă faptul că perle de os se găsesc în foarte multe culturi pre- și protoistorice în tot spațiul euroasiatic.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

Szigetszentmiklós-*II. vízcsőárok* (KALICZ-SCHREIBER 1997, 181, fig. 6, 2), Szőreg (BÓNA 1975b, 102, pl. 116, 9, pl. 119, 1, pl. 120, 8, pl. 123, 4).

Între descoperirile Bronzului timpuriu din nord-vestul Transilvaniei sunt amintite şi câteva piese de metal (bronz ?): un inel de tâmplă şi un ac de la Berea-*Csányi sűrűje* (*Mirişte a lui Csányi*) şi, eventual, un ac de la Foieni-*Curtea Grajdurilor CAP*. Niciuna dintre aceste piese nu a fost descrisă, nu le-au fost prezentate dimensiunile şi doar prima dintre ele este ilustrată (NÉMETI 1969, pl. XVI, 5), din păcate într-o fotografie din care nu pot fi deduse detaliile sale de formă. Există totuşi o informaţie, comunicată de Zsolt Molnár (2014, 160, nr. 7), potrivit căreia este destul de probabil ca acul publicat de Tiberiu Bader (1978, pl. XC, 15) cu indicaţia provenienţei sale de la Ciumeşti să-şi aibă locul real de descoperire la Berea-*Csányi sűrűje* (*Mirişte a lui Csányi*).

Acele cu capul rulat, cărora le aparţine, se pare, exemplarul de la Berea, se numără printre cele cu o răspândire teritorială foarte mare şi o prezenţă în timp extrem de îndelungată, din Bronzul timpuriu până în Hallstatt (ŘÍHOVSKÝ 1979, 143 sqq.; NOVOTNÁ 1980, 38 sqq.). Datarea lor depinde de contextele cărora le-au aparţinut. Cele câteva ace cu capul rulat descoperite în săpăturile de la Carei-*Bobáld* (*Bobald*) şi Tiream-*Kenderes halom* (*Movila Cânepii*) au fost atribuite Bronzului mijlociu (MOLNÁR 2014, 113). Încadrarea cronologică a acelor cu capul rulat descoperite incidental la Şilindru şi Cehăluţ (BADER 1978, pl. 28. 33) rămâne incertă.

Se ştie că descoperirile de la Berea-*Csányi sűrűje* (*Mirişte a lui Csányi*), ce aparţin mai multor epoci, au fost adunate de la suprafaţă. O parte dintre ele, şi anume ceramica cu tipicul decor Sanislău, aparţine cu certitudine Bronzului timpuriu. Pentru celalalte artefacte provenite de aici, inclusiv pentru piesele de metal, nu există o astfel de certitudine.

În legătură cu acul de la Foieni-*Curtea Grajdurilor CAP* există doar informaţia sumară, potrivit căreia acesta a fost găsit în punctul menţionat (NÉMETI 1999, 60, nr. 40 a_1). Lipsesc şi informaţiile cu privire la o încadrare culturală mai exactă a aşezării de aici, doar faptul că în acest loc a apărut şi un mormânt de incineraţie din Bronzul timpuriu ar putea fi un indiciu al apartenenţei aşezării la această perioadă. Până la publicarea unor informaţii mai ample, datarea acului în Bronzul timpuriu rămâne sub semnul întrebării.

Chiar dacă presupunem că piesele de bronz (?) de la Berea şi Foieni au ieşit la iveală în obiective din Bronzul timpuriu, numărul lor este insignifiant în comparaţie cu alte arii culturale din aceeaşi perioadă, unde există multiple dovezi ale practicării metalurgiei şi ale utilizării obiectelor de metal, de exemplu în aspectele Vučedol (DURMAN 1983; ECSEDY 1983, 72 sqq., fig. 38-45, pl. IX-XIV), Jigodin (ROMAN, JÁNOS, HORVATH 1973, 562, fig. 3; ROMAN, DODD-OPRIŢESCU, JÁNOS 1992, 157 sqq., pl. 5, pl.78, pl. 79, 2-8), Livezile (CIUGUDEAN 1996, 92 sq.), Glina (SCHUSTER 1997, 140 sqq.; BĂJENARU 2014, 235 sqq., fig. 66-72) etc.

Cantitatea pieselor de metal în Bronzul timpuriu din regiunea Carpaţilor este totuşi inferioară celei din primele etape ale epocii cuprului[159]. Diminuarea numărului descoperirilor de piese de metal a fost constatată deja pentru etapa de sfârşit a epocii cuprului, situaţie ce a fost explicată de către Alexandru Vulpe (1997, 43 sq.) prin schimbarea atitudinii faţă de metal, acesta nereprezentând acum principala formă a bogăţiei, respectiv a prestigiului social, dispărând în acest fel motivul acumulării sale. Potrivit ipotezei, cele mai multe dintre obiectele găsite în aşezări erau piese utilitare, aflate întâmplător la locul lor de descoperire.

Există şi alte ipoteze prin care este explicată lipsa sau numărul scăzut al pieselor de metal în anumite teritorii sau aspecte culturale. Hilmar Schickler (1968) considera că adoptarea timpurie a metalurgiei a avut loc în diferite zone ale Europei unde existau importante zăcăminte de minereuri,

[159] Descrierea depozitelor Bronzului timpuriu de pe teritoriul României la SOROCEANU 2015. Pentru răspândirea unor tipuri de piese de metal din Bronzul timpuriu din acelaşi spaţiu vezi PREDA 2015, anexele 1-4.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

în timp ce preluarea selectivă sau ezitantă sau chiar refuzarea metalurgiei s-a întâmplat acolo unde existau bogate resurse de silex. Christian Strahm (1990, 50) menționa ca exemplu de lipsă a pieselor de metal cultura Horgen, răspândită în Germania de Sud și Elveția, a cărei populație, din motive necunoscute, nu a acceptat preluarea noii materii prime.

Evaluând situația din cadrul culturii Mierzanowice, Sławomir Kadrow (1997) formula mai multe întrebări și răspunsuri în legătură cu aceeași problemă: 1. din ce motiv nu și-a dezvoltat populația acestei culturi propria metalurgie – evident datorită lipsei minereurilor de cupru; 2. de ce nu s-a importat cuprul sau obiectele de metal – din cauza lipsei cunoștințelor tehnologice și a tendinței puternice de autarchie și a rezervei subiective, respectiv a aversiunii față de contactele cu populațiile altor cercuri culture; 3. de ce populația culturii, care nu a cunoscut aproape deloc metalurgia și nu a importat piese de metal, a imitat în silex anumite obiecte de metal – această populație și-a format toate structurile și mecanismele sociale legate de circulația unor bunuri de prestigiu și a creat un sistem compensatoriu, ce a constat din producerea și circulația secerilor și topoarelor de piatră.

Fără îndoială, în stadiul actual al cercetării, tragerea unor concluzii asemănătoare celor expuse pentru teritoriul culturii Mierzanowice în legătură cu lipsa quasitotală a obiectelor de metal în aspectele culturale ale Bronzului timpuriu din nord-vestul Transilvaniei ar fi hazardată. Nu avem nicio informație cu privire la organizarea socială a comunităților de aici, nici în legătură cu nivelul cunoștințelor lor tehnologice sau cu un eventual sistem de legături cu comunitățile învecinate, prin care s-ar fi putut vehicula idei și bunuri etc. În plus, nu au fost descoperite niciun fel de bunuri de prestigiu[160]. Putem constata doar faptul că și de aici lipsesc resursele de minereuri, iar cele aflate la distanțe nu prea mari, cum sunt cele din Maramureș nu au fost, foarte probabil, cunoscute încă în această perioadă (KACSÓ 2013a, 152).

Totuși, nu sunt excluse similitudini în anumite trăsături ale vieții socio-economice a comunităților Bronzului timpuriu din nord-vestul Transilvaniei și a celor din Polonia Mică. Pentru această posibilitate pledează și faptul că și în etapa următoare, cea Bronzului mijlociu, metalurgia rămâne modestă, cu unele excepții, în ambele regiuni[161], atât în comparație cu Europa Centrală, cât și cu zona Mării Negre.

* * *

Teritoriul dintre Crasna și Barcău a fost locuit, cu o intensitate diferită de la o perioadă la alta, pe tot parcursul epocilor cuprului și bronzului. Între habitatele celor două epoci nu a putut fi evidențiată o cezură pronunțată, dar nici o prelungire a existenței populației epocii cuprului pe un anumit parcurs al epocii bronzului, așa cum s-a petrecut probabil în alte zone (vezi RIȘCUȚA, COSAC, PAVEL 2012; HORVÁTH 2015b; BEJINARIU 2015, 30). S-a demonstrat, totodată, că elementele locale, caracteristice Bronzului timpuriu III, au reprezentat substratul pe care s-a format, într-un amalgam cu componente alogene, venite probabil din mai multe direcții, noul aspect definitoriu al Bronzului mijlociu, cultura Otomani.

---

[160] Existența unor astfel de bunuri ar putea fi totuși presupusă, dacă avem în vedere posibilitatea ca acestea să fi fost confecționate din materiale ce nu s-au transmis pe cale arheologică, textile, blănuri, lemn etc.

[161] Pentru descoperirile de metal ale culturii Trzciniec vezi GANCARSKI 1994, fig. 11, 1. 4. 8; KADROW 1997, 61; GÓRSKI 2007, fig. 19-20, fig. 27, pentru cele ale culturii Otomani din spațiul de la nord de Barcău vezi MOLNÁR 2014, 93 sqq. cu literatură. Descoperirile de tipare indică existența unei activități metalurgice în așezările Otomani din nord-vestul Transilvaniei, deci și a unor meșteri specializați, întreținuți de o comunitate ce producea un surplus de hrană, destinat tocmai acestor meșteri (vezi STRAHM 1982). Producția metalurgică nu pare însă să fi fost prea mare și nu a fost, probabil, destinată și schimbului la distanță. Lipsa depozitelor de bronzuri și a tezaurelor de aur este, de asemenea, un indiciu că metalul nu a constituit nici în Bronzul mijlociu în acest teritoriu obiectul acumulării.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

O evoluție diferită au cunoscut în epoca bronzului regiunile transilvănene aflate la nord, nord-est și est de Crasna. În Câmpia Sătmăreană, în Depresiunile Oaș, Maramureș, Baia Mare și Lăpuș, precum și în zona Masivului Codru[162] lipsesc în totalitate așezări sau cimitire din Bronzul timpuriu. Doar în Depresiunea Maramureș a fost descoperit un număr extrem de redus de piese de cupru și de bronz, care aparțin perioadei timpurii a bronzului (KACSÓ 2013b). Pare destul de probabil că teritoriile menționate fie nu au fost locuite în intervalul de timp dintre epoca cuprului și perioada mjlocie a epocii bronzului, fie locuirea a fost extrem de sporadică. Este interesant de remarcat că aceste teritorii sunt tocmai cele care au constituit în Bronzul mijlociu o importantă parte a ariei de răspândire a culturii Suciu de Sus.

În schimb, în Sălaj au apărut descoperiri care sunt, cel puțin în parte, asemănătoare celor puse în evidență în obiectivele Bronzului timpuriu din împrejurimile Careiului și de pe Valea Eriului.

Este de precizat că și din zona Sălajului lipsesc aproape în totalitate descoperirile de bronzuri din perioada timpurie a epocii bronzului. De fapt, singurul obiect de bronz de aici, care aparține acestei perioade, este toporul cu gaura de înmănușare transversală de la Șasa-*Comorița*, găsit întâmplător în 1975 (BEJINARIU, KADAR 2003), care ar putea să fie o piesă de import.

Există însă în Sălaj mai multe descoperiri ceramice care datează din Bronzul timpuriu. Astfel, la Șimleu Silvaniei-*Observator* au ieșit la iveală două fragmente ceramice, din păcate fără a fi cunoscut contextul din care provin, care sunt decorate în tehnica exciziei, dintre care unul aparține unui vas cu picior (BEJINARIU 2015a, 29 sq., pl. 3, 2; BEJINARIU 2015b, 64, pl. 1, 2, pl. 2, 2). Cele două fragmente au fost puse de Ioan Bejinariu în legătură cu locuirea Coțofeni de pe *Observator*, ele pot fi atribuite însă și Bronzului timpuriu, având în vedere mai ales tehnica în care sunt decorate cele două piese, de origine Vučedol, dar caracteristică atât culturii Makó, cât și culturii Nyírség.

La Zalnoc-*Aristrie* au fost adunate de la suprafață fragmente ceramice, dintre care câteva sunt decorate cu striuri dispuse neregulat sau în fascicule, fiind prezent și un fragment de strachină cu marginea îngroșată în formă de „T" (BEJINARIU 2015a, 33, pl. 2, 2). Ele aparțin, foarte probabil, Bronzului timpuriu, având analogii în mai multe aspecte culturale intra- și extracarpatice.

Un lot mult mai numeros de fragmente ceramice cu apartenență clară la Bronzul timpuriu a fost descoperit la Zalău-*Farkas domb (Dealul Lupului)/Fabrica Michelin*, unde au fost cercetate o locuință și mai multe gropi (BEJINARIU 2015a, 33 sq., pl. 2, 1, pl. 4-10). Formele ceramice cu o apariție mai frecventă sunt oalele și străchinile/castroanele, decorul lor constând din striuri, însoțite de cele mai multe ori de motive în relief. Pe baza analogiilor, așezarea de la Zalău a fost încadrată în Bronz timpuriu III (BEJINARIU 2015a, 34 sq.). Pentru o astfel de încadrare pledează și prezența, deja amintită[163], a ceramicii cu decor textil.

Descoperirile de la Zalău, poate și cele de la Șimleu Silvaniei-*Observator* sunt și mărturii ale legăturilor teritoriilor sălăjene cu cele din nord-vestul Transilvaniei[164]. Aceste teritorii au reprezentat în același timp puntea de legătură dintre regiunea mai extinsă a Tisei și Transilvania centrală, prin care au fost transmise sau au fost recepționate variate tipuri de influențe.

---

[162] Márton Roska (1942, 272, nr. 208) menționa fragmente ceramice din Bronzul timpuriu găsite în punctul *Vár* (*Cetate*), care se păstrau în colecția muzeului din Cluj. Ele au fost amintite și în alte lucrări (vezi KACSÓ 1980, 38, nr. 5; LAKÓ 1983, 73, nr. 18; BEJINARIU 2015a, 31 sq.), fără a fi vreodată ilustrate. Apartenența lor perioada de început a epocii bronzului este posibilă, dar nu este certă.

[163] Vezi *supra* p. 62.

[164] Dintr-un motiv pe care nu-l cunosc, în recenta monografie despre Bronzul timpuriu și mijlociu din Depresiunea Sălajului (BEJINARIU 2015) nu este menționat fragmentul ceramic cu decor de impresiuni triunghiulare de la Șimleu Silvaniei-*Măgura Șimleului*, de factură Sanislău, despre care m-a informat chiar autorul monografiei (vezi *supra* p. 35). Acest fragment reprezintă încă o dovadă a legăturilor ce au existat în Bronzul timpuriu între Depresiunea Șimleului și nord-vestul Transilvaniei.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

* * *

Din succinta prezentare a realităților cunoscute ale Bronzului timpuriu din teritoriul dintre Crasna şi Barcău rezultă, cred, destul de evident că în momentul de față avem mai multe întrebări decât răspunsuri în legătură cu problemele ce se referă la direcțiile de evoluție a populației de aici în a doua jumătate a mileniului al III-lea î.e.n., chiar dacă succesiunea aspectelor culturale caracteristice zonei este deja în linii mari elucidată.

Există în acest teritoriu un număr relativ mare de obiective ale perioadei, care nu au fost până acum deloc sau au fost doar parțial cercetate. Investigarea acestora şi a altora încă nedescoperite, dar şi publicarea materialelor deja scoase la lumină vor îmbogăți, fără îndoială, informația cu privire la perioada de început a epocii bronzului în nord-vestul Transilvaniei şi vor duce la cunoaşterea mai aprofundată a fenomenelor ce îi sunt caracteristice.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

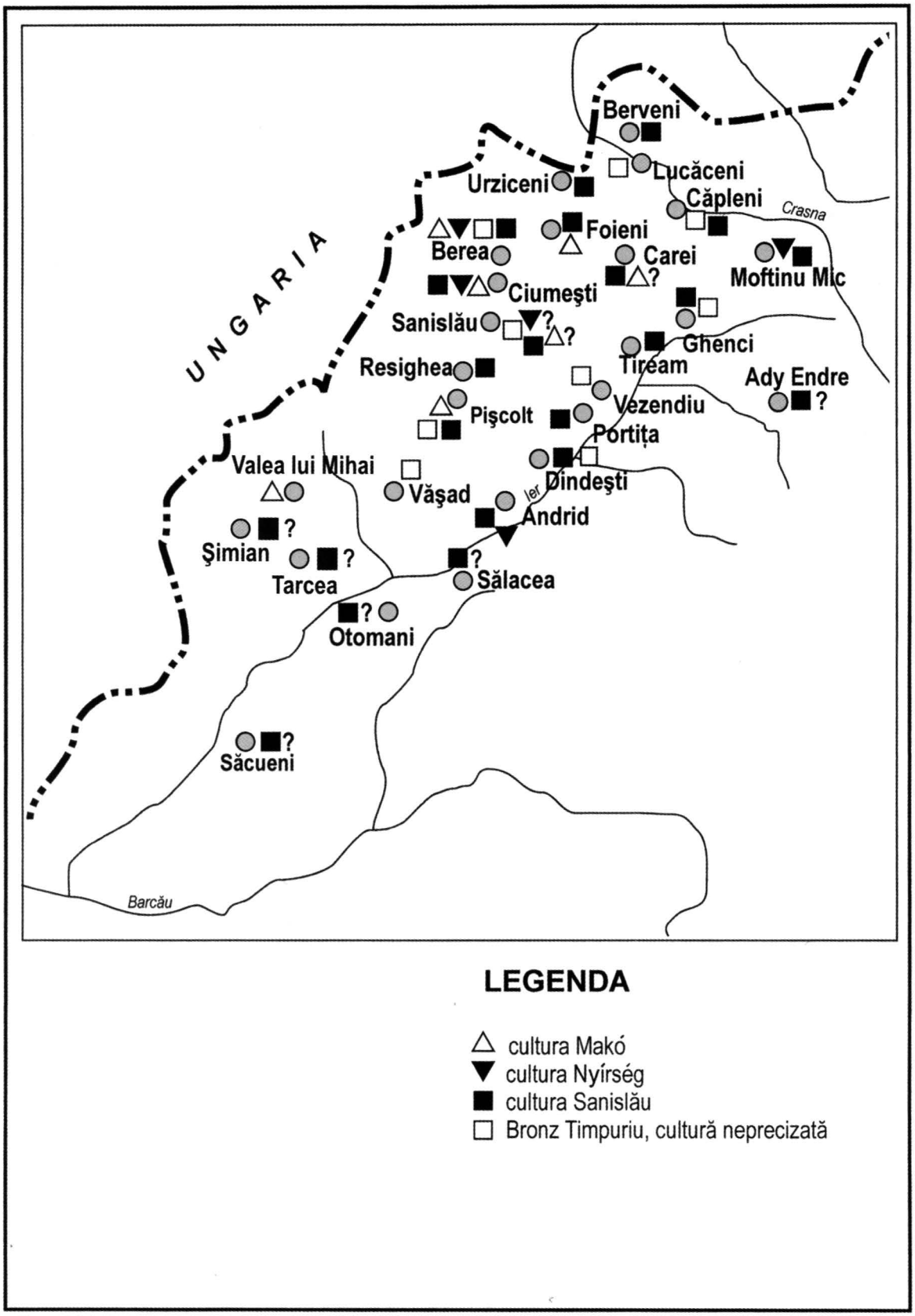

Fig. 8. Harta localităților din nord-vestul Transilvaniei cu descoperiri din Bronzul timpuriu.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

Serii, periodice

-ActaArchCarp = Acta Archaelogica Carpathica, Kraków
-ActaArchHung = Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae, Budapest
-ActaMoldSept = Acta Moldaviae Septentrionalis, Botoşani
-ActaMusNap = Acta Musei Napocensis, Cluj, Cluj-Napoca
-ActaMusPor = Acta Musei Porolissensis, Zalău
-ActaMusTut = Acta Musei Tutovensis, Bârlad
-ActaPraeArch = Acta Praehistorica et Archaeologica, Berlin
-Aegaeum = Aegaeum, Annales d'Archéologie égéenne de l'Université de Liège, Liège
-AISC = Anuarul Institutului de Studii Clasice, Cluj
-AM = Archeometriai Műhely, Budapest
-AnB = Analele Banatului, Timişoara
-Antaeus = Antaeus. Communicationes ex Instituto Archaeologico Academiae Scientiarum Hungaricae, Budapest
-Antiqua = Antiqua. Veröffentlichung der Schweizerischen Gesellschaft für Ur- und Frühgeschichte, Basel
-Antiquitas, Reihe 3 = Antiquitas, Reihe 3, Abhandlungen zur Vor- und Frühgeschichte, zur klassischen und provinzial-römischen Archäologie und zur Geschichte des Altertums, Bonn
-AnUnivApulensis Historica = Annales Universitatis Apulensis Seria Historica, Alba Iulia
-AÖ = Archäologie Österreichs, Wien
-APS = Archeologické pamätníky Slovenska, Bratislava, Košice etc.
-Apulum = Apulum, Acta Musei Apulensis; Apulum, Acta Musei Apulensis, Series Archaeologica et Anthropologica, Alba Iulia
-Aquincum = Aquincumi füzetek, Budapest
-AR = Archeologické rozhledy, Praha
-ArchA = Archaeologia Austriaca, Wien
-Archaeology of Anatolia & Eurasia = Archaeology of Anatolia & Eurasia. Association of Eurasian Archaeological Researches, The Institute of Anatolia and Eurasia Academic Periodical, Buca Izmir
-Arch – Altum Castrum Online = Archaeologia – Altum Castrum Online. A Magyar Nemzeti Múzeum Visegrádi Mátyás Király Múzeumának Középkori Régészeti Online Magazinja, Visegrád
-ArchBayern = Das archäologische Jahr in Bayern, Stuttgart
-ArchBulg = Archeologia Bulgarica, Sofia
-ArchÉrt = Archaeologiai Értesitő, Budapest
-ArchHung S.N. = Archaeologia Hungarica Series Nova, Budapest
-ArchKorr = Archäologisches Korrespondenzblatt, Mainz
-ArchKözl = Archaeologiai Közlemények, Budapest
-ASF = Archaeologica Slovaca Fontes, Bratislava
-ASM Catalogi = Archaeologica Slovaca Monographiae Catalogi, Nitra
-ASM Comm = Archaeologica Slovaca Monographiae Communicationes, Nitra
-ASM Studia = Archaeologica Slovaca Monographiae Studia, Nitra
-AusgrFunde = Ausgrabungen und Funde, Berlin
-AV = Arheološki vestnik, Ljubljana

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

-AVANS = Archeologické Výskumy a Nálezy na Slovensku, Nitra

-BAR IS = British Archaeological Reports International Series, Oxford

-BAZmRégEml = Borsod-Abaúj-Zemplén Megye Régészeti Emlékei, Miskolc

-BCŞS = Buletinul Cercurilor Ştiinţifice Studenţeşti Arheologie-Muzeologie-Istorie, Alba Iulia

-BerRGK = Bericht der Römisch-Germanischen Kommission, Berlin

-BiblArh = Biblioteca Arheologică (Biblioteca de Arheologie), Bucureşti

-BiblHistArchBanatica = Bibliotheca Historica et Archaeologica Banatica, Timişoara

-BiblMarmatia = Bibliotheca Marmatia, Baia Mare

-BiblMusApulensis = Bibliotheca Musei Apulensis, Alba Iulia

-BiblMusGiurgiuvensis = Bibliotheca Musei Giurgiuvensis, Giurgiu

-BiblMusMarisiensis = Bibliotheca Musei Marisiensis, Târgu Mureş

-BiblMusPorolissensis = Bibliotheca Musei Porolissensis, Zalău

-BiblMusSabesiensis = Bibliotheca Musei Sabesiensis, Alba Iulia

-BiblThrac = Bibliotheca Thracologica, Bucureşti etc.

-BMMK = Békés Megyei Múzeumok Közleményei, Békéscsaba

-BudRég = Budapest Régiségei, Budapest

-BulMuzTeleorman Arheologie = Buletinul Muzeului Judeţean Teleorman Seria Arheologie, Alexandria

-BurgenlHeimBl = Burgenländische Heimatsblätter, Eisenstadt

-Buridava = Buridava. Studii şi materiale, Râmnicu Vâlcea

-CercArh = Cercetări Arheologice, Bucureşti

-CommArchHung = Communicationes Archaeologicae Hungariae, Budapest

-Corviniana = Corviniana. Acta Musei Corvinensis, Hunedoara

-CronCercArh = Cronica Cercetărilor Arheologice, Bucureşti etc.

-Dacia = Dacia. Recherches et Découvertes Archéologiques en Roumanie; N.S. Revue d'Archéologie et d'Histoire Ancienne Nouvelle Série, Bucureşti

-DissArch = Dissertationes Archaeologicae, Budapest

-DolgozatokKolozsvár, Új sorozat = Dolgozatok az Erdélyi Múzeum Érem- és Régiségtárából, Új sorozat, Kolozsvár

-DolgozatokSzeged = Dolgozatok a Magyar Kir. Ferencz József-Tudományegyetem Régiségtudományi Intézetéből, Szeged

-EphNapocensis = Ephemeris Napocensis, Cluj-Napoca

-ÉvkDebrecen = A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve, Debrecen

-ÉvkMiskolc = A Herman Ottó Múzeum Évkönyve, Miskolc

-ÉvkNyíregyháza = A Josa András Múzeum Évkönyve, Nyíregyháza

-ÉvkSzeged = A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, Szeged

-ÉvkSzekszárd = A Béri Balogh Ádám Múzeum Évkönyve, Szekszárd

-ÉvkTatabánya = Tatabányai Múzeum Évkönyve, Tatabánya

-FAA = Forschungen zur Archäometrie und Altertumswissenschaft, Rahden/Westf.

-FAH = Fontes Archaeologici Hungariae, Budapest

-FAP = Fontes Archaeologici Pragenses, Pragae

-Fines Transire = Fines Transire. Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen/Oberösterreich, Rahden/Westf.

-FÖ = Fundberichte aus Österreich, Wien

-Germania = Germania, Anzeiger der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts, Mainz am Rhein

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

-Godišnjak = Godišnjak. Centar za balkanološka ispitivanja, Sarajevo

-Hiberboreea Journal= Hiberboreea Journal, Journal of History, Bucharest

-HistCarp = Historica Carpatica, Kosiče

-IKARUS = Innsbrucker klasisch-archäologische Universitätsschriften, Innsbruck

-IPH = Inventaria Praehistorica Hungariae, Budapest

-Istros = Istros. Muzeul Brăilei, Brăila

-JAAH = Journal of Archaeology and Ancient History, Uppsala

-JschrMitteldtVorgesch = Jahresschrift für mitteldeutsche Vorgeschichte, Halle (Saale)

-KözlKaposvár = A Kaposvári Rippl-Ronai Múzeum Közleményei, Kaposvár

-MAS = Materialia Archaeologica Slovaca, Nitra

-Materiale = Materiale şi Cercetări Arheologice, Bucureşti

-MittArchInst Beih. = Mitteilungen des Archäologischen Instituts der Ungarischen Akademie der Wissenschaften, Beiheft, Budapest

-MittBerGesAnthEthUrgesch = Mitteilungen der Berliner Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte, Berlin

-MonDanInstAthens = Monographs of the Danish Institute at Athens, Athens

-OpArch = Opuscula Archæologica, Zagreb

-OpInstArchSlov = Opera Instituti Archaeologici Sloveniae, Ljubljana

-ŐsrLevelek = Ősrégészeti Levelek, Prehistoric Newsletter, Budapest

-PamArch = Památky Archaeologické, Praha

-PAS = Prähistorische Archäologie in Südosteuropa, Berlin etc.

-PAT = Patrimonium Archaeologicum Transylvanicum, Cluj-Napoca

-PatrApulense = Patrimonium Apulense, Anuar de: arheologie, istorie, cultură, etnografie, muzeologie, conservare, restaurare, Alba Iulia

-PKA = Prace Komisji Archeologicznej, Wrocław etc.

-Prilozi = Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu, Zagreb

-PZ = Prähistorische Zeitschrift, Berlin

-RegBeiträge = Regensburger Beiträge zur Prähistorischen Archäologie, Regensburg

-RevMuz = Revista Muzeelor, Bucureşti

-SAA = Studia Antiqua et Archaeologica, Iaşi

-SAO = Studien zur Archäologie in Ostmitteleuropa, Bonn

-Sargetia = Sargetia. Acta Musei Devensis, Deva

-SBA = Saarbrücker Beiträge zur Altertumskunde, Bonn

-SbornikBrno = Sborník Prací Filozofické Fakulty Brněnské University, Brno

-SCIV(A) = Studii şi Cercetări de Istorie Veche (şi Arheologie), Bucureşti

-StDan = Studia Danubiana, Bucureşti

-SlovArch = Slovenská Archeológia, Nitra

-SMK = Somogyi Múzeumok Közleményei, Kaposvár

-Sprawozdania Archeologiczne = Sprawozdania Archeologiczne Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk, Kraków

-StArch = Studia Archaeologica, Szeged

-StComSatu Mare = Studii şi Comunicări Satu Mare, Satu Mare

-StComSibiu = Studii şi Comunicări Arheologie-Istorie, Sibiu

-StPreist = Studii de Preistorie, Bucureşti

-StUnivBabeş-Bolyai, Historia = Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Historia, Cluj-Napoca

-ŠtZ AUSAV = Študijné Zvesti Archeologické Ústavu Slovenskej Akadémie Vied, Nitra

-SympThrac = Symposia Thracologica, Bucureşti etc.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

-Terra Sebus = Terra Sebus. Acta Musei Sabesiensis, Sebeş

-Thraco-Dacica = Thraco-Dacica. Institutul Român de Tracologie, Bucureşti

-Tisicum = Tisicum. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve, Szolnok

-UPA = Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie, Bonn

-VAH = Varia Archaeologica Hungarica, Budapest

-VeröffLandesmusVorgeschDresden = Veröffentlichungen des Landesamtes für Archäologie mit Landesmuseum für Vorgeschichte, Dresden

-VF = Vorgeschichtliche Forschungen, Berlin etc.

-VMMK = Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei, Veszprém

-VPA = Veröffentlichungen der Prähistorischen Abteilung, Wien

-VýchPrav = Východoslovenský Pravek, Nitra

-WAB = Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland, Eisenstadt

-ZborníkSlovNárMúz = Zborník Slovenského Národného Múzea. História, Bratislava

-ZfE = Zeitschrift für Ethnologie, Berlin

-Ziridava = Ziridava Studia Archaeologica, Arad

-ZM = Zalai Múzeum, Zalaegerszeg

Monografii, studii, comunicări

ADAMESCU, ILIE 2011 = A. Adamescu, C. Ilie, *Aşezarea din perioada Bronzului târziu de la Negrileşti, jud. Galaţi – The Late Bronze Age settlement from Negrileşti, Galaţi County*, SAA XVII, 2011, 19-47.

AILINCĂI *et alii* 2014 = S. C. Alincăi, F. Mihail, L. Carozza, M. Constantinescu, A. Soficaru, C. Micu, *Une découverte funéraire de l'Age de Bronze en Dobroudja (Sud-est de Roumanie). Le tumulus de Rahman (com. Casimcea, dep. Tulcea)*, Prilozi 31, 2014, 73-87.

ALEXANDROV, PETKOV, IVANOV 2007 = St. Alexandrov, Vl. Petkov, G. Ivanov, *The Late Bronze Age Necropolis in the Town of Sandanski, Southwest Bulgaria*, în H. Todorova, M. Stefanovich, G. Ivanov (ed.), *The Struma/Strymon river valley in Prehistory. Proceedings of the International Symposium Strymon Praehistoricus. Kjustendil–Blagoevgrad (Bulgaria) Serres–Amphipolis (Greece) 27.09-01.10.2004*, Sofia, 2007, 373-387.

ALMÁSSY, ISTVÁNOVITS, KURUCZ (red.) **1997** = K. Almássy, E. Istvánovits, K. Kurucz (red.), *Aranyak a Jósa András Múzeumban (Aranytárgyakat tartalmazó régészeti leletegyüttesek a nyíregyházi Jósa András Múzeum gyűjteményében)*, Nyíregyháza, 1997.

ANDERS *et alii* (ed.) 2013 = A. Anders, G. Kulcsár, G. Kalla, V. Kiss, G. V. Szabó (ed.), *Moments in Time. Papers presented to Pál Raczky on His 60th Birthday*, Őrségészeti Tanulmányok/Prehistoric Studies 1, Budapest, 2013.

ANDRIŢOIU 1978 = I. Andriţoiu, *Cimitirul de incineraţie din epoca bronzului de la Deva – Le cimetière d'incinération de l'âge du bronze de Deva*, SCIVA 29, 1978, 241-256.

ANDRIŢOIU 1989 = I. Andriţoiu, *Contribuţii la cunoaşterea Bronzului timpuriu în sud-vestul Transilvaniei. Grupul cultural Şoimuş – Contributions à la connaissance du Bronze ancien dans le sud-ouest de la Transsylvanie. Le groupe culturel Şoimuş*, Thraco-Dacica X, 1989, 39-56.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

ANDRIȚOIU 1992 = I. Andriţoiu, *Civilizaţia tracilor din sud-vestul Transilvaniei în epoca bronzului*, BiblThrac II, Bucureşti, 1992.

ANDRIȚOIU, POPA, SIMINA 2004 = I. Andriţoiu, C. I. Popa, N. M. Simina, *Raport de săpătură. Şantierul arheologic Vinţu de Jos-„Deasupra Satului" (jud. Alba) (1994-1998) – Excavation report. Archaeological site Vinţu de Jos-„Deasupra Satului", Alba county (1994-1998)*, ActaMusPor XXVI, 2004, 141-192.

ANTONESCU 2016 = R. Antonescu, *Dicţionar de simboluri şi credinţe tradiţionale româneşti*, Iaşi, 2016.

APAI 2005 = E. Apai, *Újabb kultikus gödör Magyarfenesről*, comunicare la III. Erdélyi Magyar Régészeti Konferencia, Csíkszereda, 2005, november 11-13.

ASPES (red.) 1982 = A. Aspes (red.), *Il passagio dal Neolitico all'età del Bronzo nell'Europa centrale e nella Regione Alpina. Problemi cronologici e terminologici. Atti del X Simposio Internazionale sulla fine del Neolitico e gli inizi dell'età del Bronzo in Europa. Lazise-Verona 8-12 aprile 1980*, Verona, 1982.

AUGSTEIN 2015 = M. Augstein, *Das Gräberfeld der Hallstatt- und Frühlatènezeit von Dietfurt an der Altmühl („Tankstelle"). Ein Beitrag zur Analyse einer Mikroregion*, UPA 262, 2015.

BADER 1977 = T. Bader, *Epoca de bronz în nord-vestul României*, 1977 (teză de doctorat).

BADER 1978 = T. Bader, *Epoca bronzului în nord-vestul Transilvaniei. Cultura pretracică şi tracică*, Bucureşti, 1978.

BADER 1982a = T. Bader, *Die Entstehung der bronzezeitlichen Kulturen in Nordwestrumänien*, în *XI. Internationales Symposium über das Spätneolithikum und die Bronzezeit, Xanthi 4-10. Oktober 1981*, Symposia Thracica 1982, A, 17-39.

BADER 1982b = T. Bader, *Săpăturile arheologice din judeţul Satu Mare (partea I) – Die archäologischen Grabungen in Kreis Satu Mare*, StComSatu Mare V-VI, 1981-1982, 143-165.

BADER 1998 = T. Bader, *Bemerkungen zur Bronzezeit im Karpatenbecken. Otomani/Füzesabony – Komplex. Überblick und Fragestellung*, JschrMitteldtVorgesch 80, 1998, 43-108.

BADER 2012 = T. Bader, *Meine Begegnung mit den Keltenfürsten am Beispiel der Fürstengräber von Ciumeşti und Hochdorf. 50 Jahre seit der Entdeckung des Fürstengrabes von Ciumeşti*, în S. Berecki (ed.), *Iron Age Rites and Rituals in the Carpathian Basin. Proceedings of the International Colloquium from Târgu Mureş 7-9 October 2011*, BiblMusMarisiensis V, Târgu Mureş, 2012, 303-316.

BADER, DUMITRAŞCU 1970 = T. Bader, S. Dumitraşcu, *Săpături arheologice la aşezarea de tip Otomani de la Medieşu Aurit – Les fouilles archéologiques dans l'établissement de type Otomani de Medieşu Aurit*, Materiale IX, 1970, 127-136.

BALÁZS 1907 = B. Balázs, *A tibold-daróczi (Borsodm.) bérczúti őstelep (Harmadik közlemény)*, ArchÉrt XXVII, 1907, 247-266.

BALEK *et alii* 2003 = M. Balek, T. Berkovec, P. Kos, M. Lečbych, A. Matějíčova, D. Parma, M. Přichystal, M. Šmíd, *Předběžné výsledky první etapy záchranného archeologického výzkumu v trase dálnice D1 Vyškov-Mořice – Vorläufige Ergebnisse der ersten Etappe der archäologischen Rettungsgrabung auf der Autobahnstrecke D1 Vyškov-Mořice*, Přehled Výzkumů 44, 2003, 137-150.

BANNER 1956 = J. Banner, *Die Péceler Kultur*, ArchHung S.N. XXXV, 1956.

BANNER, BÓNA 1974 = J. Banner, I. Bóna, *Mittelbronzezeitliche Tell-Siedlung bei Békés*, FAH, 1974.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

BANNER, BÓNA, MÁRTON 1957 = J. Banner, I. Bóna, L. Márton, *Die Ausgrabungen von L. Márton in Tószeg*, ActaArchHung X, 1957, 1-140.

BARON 2012 = J. Baron, *The ritual context of pottery deposits from the Late Bronze Age settlement at Wrocław Widawa in southwestern Poland*, JAAH 2012, 3, 1-24 (http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-167884).

BARON, SKOLASIŃSKI, ŻUR 2010 = J. Baron, Ł. Skolasiński, T. Żur, *Late Bronze Age cemetery from Wrocław Żerniki*, Sprawozdania Archeologiczne 62, 2010, 381–411.

BARTELHEIM *et alii* 2008 = M. Bartelheim, B. Kizilduman, U. Müller, E. Pernicka, H. Tekal, *The Late Bronze Age Hoard of Kaleburnu/Galinoporni on Cyprus*, PamArch XCIX, 2008, 161-188.

BARTÍK, HAJNALOVÁ 2004 = J. Bartík, M. Hajnalová, *Hromadný nález keramiky z Lozorna. Príspevok ku keramickým depotom mohylovej kultúry na západnom Slovensku – Ein Keramikdepot aus Lozorno. Ein Beitrag zu den Keramikdepots der mitteldanubischen Hügelgräberkultur in der Westslowakei*, ZbornikSlovNárMúz XCVIII, 2004, Archeológia 14, 9-42.

BÁTORA 1981 = J. Bátora, *Die Anfänge der Bronzezeit in der Ostslowakei*, SlovArch XXIX, 1981, 7-16.

BÁTORA 1983 = J. Bátora, *Zaver eneolitu a začiatok doby bronzovej na východnom Slovensku*, HistCarp 14, 1983, 169-227.

BÁTORA 1998 = J. Bátora, *Zur Problematik der Anfänge der Otomani-Kultur in der Ostslowakei*, VýchPrav 5, 1998, 19-26.

BÁTORA 1999 = J. Bátora, Gräber mit Totenhäuser auf frühbronzezeitlichen Gräberfeldern in der Slowakei (Beitrag zu Kulturverbindungen zwischen Mittel-, West- und Osteuropa), PZ 74, 1999, 1-57.

BÁTORA 2000 = J. Bátora, *Das Gräberfeld von Jelšovce/Slowakei. Ein Beitrag zur Frühbronzezeit im nordwestlichen Karpatenbecken*, PAS 16, Kiel, 2000.

BÁTORA, TÓTH, RASSMANN 2015 = J. Bátora, P. Tóth, K. Rassmann, *Centrálne sídlisko zo staršej doby bronzovej vo Vrábľoch – The central settlement from Early Bronze Age in Vráble*, în J. Bátora, P. Tóth (ed.), *Kaď bronz vystriedal meď. Zborník príspevkov z XXIII. medzinárodného sympózia „Staršia doba bronzová v Cechách, a Morave a na Slovensku" Levice 8.—11. Októbra 2013*, ASM Comm XVIII, Bratislava, Nitra, 2015, 123-138.

BATOVIĆ 1973 = Š. Batović, *Prapovijesni ostanci na Zadorskom otočju – Les vestiges préhistoriques sur l'archipel de Zadar*, Diodora 6, 1973, 5-165.

BAYER 1928 = J. Bayer, *Die Ossarner Kultur. Eine äneolitische Mischkultur im östlichen Mitteleuropa (Taf. VI-XXVI)*, Eiszeit und Urgeschichte V, 1928, 60-91.

BĂCUEȚ CRIȘAN 1998 = S. Băcueț-Crișan, *Un cărucior de lut descoperit la Bădăcin (jud. Sălaj) – A clay wagon discovered at Bădăcin (Sălaj county)*, Apulum XXXV, 1998, 37-41.

BĂJENARU 1996 = R. Băjenaru, *Un tip de decor specific bronzului timpuriu – Ornament type specific for the Early Bronze Age*, SCIVA 47, 1996, 313-323.

BĂJENARU 2003 = R. Băjenaru, *Die Siedlung von Odaia Turcului und die südlichen Beziehungen der nordländischen Frühbronzezeit*, PZ 78, 2003, 140-155.

BĂJENARU 2014 = R. Băjenaru, *Sfârșitul Bronzului timpuriu în regiunea dintre Carpați și Dunăre*, Cluj-Napoca, 2014.

BEJAN, MĂRUIA, TĂNASE 2011 = A. Bejan, L. Măruia, D. Tănase, *Un mormânt cu podoabe de aur din epoca sarmatică timpurie descoperit la Sânnicolau Mare-Selište (jud.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

Timiş) – A Sarmatian Grave with Gold Adornments Found at Sânnicolau Mare-Selişte (Timiş County), AnB S.N. XIX, 2011, 161-180.

BEJINARIU 2013 = I. Bejinariu, *Contribuţii arheologice la cunoaşterea culturii Coţofeni. Descoperirile de la Leşmir Dealul lui Kun (jud. Sălaj) – Archaeological contributions to knowledge of Coţofeni Culture. The Findings from Leşmir Dealul lui Kun (Sălaj County)*, ActaMusPor XXXV, 2013, 81-101.

BEJINARIU 2014 = I. Bejinariu, O depunere de vase ceramice din Bronzul târziu din zona Sălajului, în S. Forţiu, A. Cîntar (ed.), *Interdisciplinaritate în Arheologie. In honorem Gheorghe Lazarovici. Timişoara, 6 decembrie 2014*, Arheovest II_1. Szeged, 2014, 295-309.

BEJINARIU 2015a = I. Bejinariu, *Contribuţii arheologice la cunoaşterea Epocii bronzului în Depresiunea Sălajului (I). Descoperiri din Bronzul timpuriu şi cel mijlociu*, Cluj-Napoca, 2015.

BEJINARIU 2015b = I. Bejinariu, *Despre un vas ceramic preistoric descoperit pe „Măgura Şimleului" (Şimleu Silvaniei, jud. Sălaj) – About a prehistoric vessel discovered from „Măgura Şimleului" (Şimleu Silvaniei, Sălaj county)*, ActaMusPor XXXVII, 2015, 63-72.

BEJINARIU, KADAR 2003 = I. Bejinariu, M. Kadar, *Toporul din perioada timpurie a epocii bronzului de la Şasa (jud. Sălaj) – The Early Bronze Age Axe from Şasa (Sălaj county)*, în L. Cornea, C. Ghemiş, G. Moisa (red.), In memoriam Nicolae Chidioşan, Oradea, 2003, 47-59.

BEJINARIU, SZÉKELY, SANA 2008 = I. Bejinariu, Zs. Székely, D. V. Sana, *Régészeti ásatások a Nyíregyházát keletről elkerülő úton (26. és 33. lelőhely). Előzetes jelentés. Az Orosz-Úr-Cserétől északra előkerült bronzkori régészeti leletek – Săpături arheologice de salvare pe şoseaua de centură a oraşului Nyíregyháza (siturile nr. 26 şi 33). Raport preliminar. Descoperirile arheologice din epoca bronzului din punctul „Úr-Csere"*, ÉvkNyíregyháza L, 2008, 191-224.

BEJINARIU, BĂCUEŢ-CRIŞAN, CULIC 2014 = I. Bejinariu, D. Băcueţ-Crişan, D. Culic, *Cercetări arheologice preventive pe traseul Autostrăzii Transilvania. Descoperirile Bronzului Târziu din zona comunei Marca, judeţul Sălaj*, BiblMusPorolissensis XVII, Cluj-Napoca, Zalău, 2014.

BELDIMAN, SZTANCS, BUZEA 2012 = C. Beldiman, D.-M. Sztancs, D. L. Buzea, *Animale, tehnologie şi artefacte dure animale descoperite la Păuleni-Ciuc, jud. Harghita*, Sfântu Gheorghe, 2012.

BELJAK PAŽINOVÁ, BELJAK 2014 = N. Beljak Pažinová, J. Beljak, *Sídliskové objekty kultúry Makó-Kosihy-Čaka v Iži – Siedlungsobjekte der Kultur Makó-Kosihy-Čaka in Iža*, SlovArch LXII, 2014, 83-123.

BENKOVSKY-PIVOVAROVÁ 2008 = Z. Benkovsky-Pivovarová, *Zur bronzezeitlichen Siedlung Buhuberg in Waidendorf*, ŠtZ AUSAV 43, 2008, 23-41.

BERECKI, BALÁZS 2011 = S. Berecki, Á. Cs. Balázs, *Discoveries belonging to the Schneckenberg Culture from Şincai, Transylvania*, în Berecki, Németh, Rezi (ed.) 2011, 59-76.

BERECKI, NÉMETH, REZI (ed.) **2009**= S. Berecki, R. E. Németh, B. Rezi (ed.), *Bronze Age Communities in the Carpathian Basin. Proceedings of the International Colloquium from Târgu Mureş 24-26 October 2008*, BiblMusMarisiensis Seria Archaeologica I, Cluj-Napoca, 2009.

BERECKI, NÉMETH, REZI (ed.) **2011**= S. Berecki, R. E. Németh, B. Rezi (ed.), *Bronze Age Rites and Rituals in the Carpathian Basin. Proceedings of the International Colloquium*

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

from Târgu Mureş 8-10 October 2010, BiblMusMarisiensis Seria Archaeologica IV, Târgu Mureş, 2011.

BÉRENGER *et alii* (ed.) 2012 = D. Bérenger, J. Bourgeois, M. Talon, St. Wirth (ed.), *Gräberlandschaften der Bronzezeit/Paysages funéraires de l'Âge du Bronze - Internationales Kolloquium zur Bronzezeit/Colloque international sur l'âge du bronze. Herne, 15.-18. Oktober 2008/Herne, 15-18 octobre 2008*, Bodenaltertümer Westfalens 51, 2011, Darmstadt, 2012.

BERTEMES, HEYD 1996 = F. Bertemes, V. Heyd, *Définition et origine de l'âge du Bronze Ancien en Europe Centrale*, în C. Mordant, O. Gaiffe (ed.), *Cultures et Sociétés du Bronze Ancien en Europe*, Actes du 197e Congrès National des Sociétés savantes, 27-29 octobre 1992, Clermond-Ferrand, Paris, 1996, 13-36.

BERTEMES, HEYD 2002 = F. Bertemes, V. Heyd, *Der Übergang Kupferzeit/Frühbronzezeit am Nordwestrand des Karpatenbeckens – Kulturgeschichtliche und paläometallurgische Betrachtungen*, în M. Bartelheim, E. Pernicka, R. Krause (ed.), *Die Anfänge der Metallurgie in der Alten Welt – The Beginnings of Metallurgy in the Old World*, FAA 1, Rahden/Westf., 2002, 185-228.

BERTHOLD 1998 = B. Berthold, *Bronze-, urnenfelder- und früheisenzeitliche Keramikdeponierungen in Süddeutschland*, în B. Berthold, E. Kahler, S. Kas, D. Neubauer, S. Schmidt, M Schußmann (ed.), *Zeitenblicke. Ehrengabe für Walter Janssen*, Rahden/Westf., 1998, 25-71.

BICHIR 1962 = Gh. Bichir, *Beitrag zur Kenntnis der frühen Bronzezeit im südöstlichen Transilvanien und in der Moldau (im Lichte der Grabungen von Cuciulat und Mîndrişca)*, Dacia N.S. VI, 1962, 87-114.

BLAJER (red.) 1997 = W. Blajer (red.), *Beiträge zur Deutung der bronzezeitlichen Hort- und Grabfunde in Mitteleuropa. Materialien der archäologischen Konferenz „Bronzen und Menschen an der Schwelle der Urnenfelderzeit im östlichen Mitteleuropa" Kraków, 05-08.02. 1996*, Kraków, 1997.

BLISCHKE, CZYBORRA 2005 = J. Blischke, I. Czyborra, *Opfer-Abfall-Opferabfall ? Bronzezeitliche Gefäßdepots*, în B. Horejs, R. Jung, E. Kaiser, B. Teržan (ed.), *Interpretationsraum Bronzezeit. Bernhard Hänsel von seinem Schülern gewidmet*, UPA 121, Bonn, 2005, 481-489.

BOLOHAN, MIHU 2004 = N. Bolohan, C. Mihu, *Unele completări şi observaţii privind necropola de la Doina (com. Girov, jud. Neamţ) – Quelques compléments et précisions concernant la nécropole de Doina (Commune de Girov, Département de Neamţ)*, Carpica XXXIII, 2004, 94-109.

BÓNA 1975a = I. Bóna, *Diskussionthesen über die Frühbronzezeit Ungarns*, ActaArchHung XXVII, 1975, 285-286.

BÓNA 1975b = I. Bóna, *Die mittlere Bronzezeit Ungarns und ihre südöstlichen Beziehungen*, ArchHung S.N. IL, 1975.

BÓNA 1986 = I. Bóna, *Szabolcs-Szatmár megye régészeti emlékei I*, în *A Szabolcs-Szatmár megye műemlékei I*, Budapest, 1986, 15-91.

BÓNA 1992 = I. Bóna, *Bronzezeitliche Tell-Kulturen in Ungarn*, în W. Meier-Arendt (ed.), *Bronzezeit in Ungarn. Forschungen in Tell-Siedlungen an Donau und Theiss* (Ausstellungskatalog), Frankfurt am Main, 1992, 9-41.

BÓNA 1993 = I. Bóna, *A honfoglalás előtti kulturák és népek*, în *Szabolcs-Szatmár-Bereg megye monografiája I*, Nyíregyháza, 1993, 63-137.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

Bóna, Nováki 1982 = I. Bóna, Gy. Nováki, *Alpár bronzkori és Árpád-kori vára. Alpár – Eine bronzezeitliche und mittelalterliche Burg*, Cumania VII, 1982, 17-268.

Bondár 1995 = M. Bondár, *Early Bronze Age settlement patterns in South-West Transdanubia*, în B. M. Szöke (ed.), *Archaeology and Settlement History in the Háhot Basin, South-West Hungary. From the Neolithic to the Roman Age*, Antaeus 22, 1995, 197-268, pl. 116-181.

Bondár 1999 = M. Bondár, *Rézkori és korabronzkori településmaradvány Gyomaendrődön*, BMMK 20, 1999, 47-65.

Bondár 2000 = M. Bondár, *Neue und vergessene Idole der Badener Kultur*, ActaArchHung LI, 1999/2000, 23-34.

Bondár 2002 = M. Bondár, *A badeni kultura emberábrázolásának újabb emléke Somogy megyéből – The newer remnats of Baden Culture human depiction from Somogy county*, SMK 15, 2002, 41-48.

Bondár 2006 = M. Bondár, *Kultúrváltozások a rézkori emberábrázolások tükrében (Dunántúl) – Cultural change in the light of human representations during the Copper Age (Transdanubia)*, ZM 15, 2006, 107-133.

Bondár 2008a = M. Bondár, *Késő rézkori település Nagyrécse határában – Late Copper Age settlement in the surroundings of Nagyrécse*, ZM 17, 2008, 33-58.

Bondár 2008b = M. Bondár, *The Paraphernalia of Cult Life in the Late Copper Age*, ActaArchHung LIX, 2008, 221-231.

Bondár 2012 = M. Bondár, *Agyag kocsimodellek a Kárpát-medencéből (Kr. e. 3500-1500)*, Archaeolingua, Budapest, 2012.

Bondár, Raczky (ed.) 2009 = M. Bondár, P. Raczky (ed.), *The Copper Age cemetery of Budakalász*, Budapest, 2009.

Bonev 2002 = A. Bonev, *Kultovi predmeti ot Severozapadnia Trakija ot k'snata bronzova, načaloto na rannata željaznata epoha – Cults Objekts from the Late Bronze Age and the Beginning of the Early Iron Age in Northwestern Thrace*, Arheologia (Sofia) 43, 2002, 2, 5-12.

Boroffka 1994 = N. G. O. Boroffka, *Die Wietenberg-Kultur. Ein Beitrag zur Erforschung der Bronzezeit in Südosteuropa*, UPA 19, 1994.

Böttcher 1982 = G. Böttcher, *Ein „Gefäßdepot" der Aunjetitzer Kultur aus Gerwisch, Kr. Burg*, AusgrFunde 27, 1982, 172-175.

Boulotis 1982 = Ch. Boulotis, *Ein Gründungsdepositum im minoischen Palast von Kato Zagros – minoisch-mykenische Bauopfer*, ArchKorr 12, 1982, 153-166.

Bouzek, Sklenář 1987 = J. Bouzek, K. Sklenář, *Jáma středobronzové mohylové kultury v Horních Počaplech – Eine Grube der mittelbronzezeitlichen Hügelgräberkultur in Horní Počaply*, AR XXXIX, 1987, 23-39, 109-110.

Breddin 1960 = R. Breddin, *Frühbronzezeitliche Gefäße von Groß-Gastrose, Kr. Guben*, AusgrFunde 5, 1960, 113-116.

Breddin 1981 = R. Breddin, *Die Ausgrabungen auf dem bronzezeitlichen Hügelgräberfeld von Tornow, Kr. Calau. Ein Beitrag zum Grabkult der Lausitzer Kultur*, în W. Coblenz, F. Horst (ed.), *Mitteleuropäische Bronzezeit. Beiträge zur Archäologie und Geschichte*, Berlin, 1981, 299-305.

Budinský-Krička 1960 = V. Budinský-Krička, *Výskum r. 1958 na vrchu Bakhegy v Strede nad Bodrogom – Ausgrabung des Jahres 1958 auf dem Berg Bakhegy in Streda nad Bodrogom*, SlovArch VIII, 1960, 217-230.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

BUDINSKÝ-KRIČKA *et alii* 1962 = V. Budinský-Krička, M. Lamiová-Schmiedlová, Z. Suhajiková-Pivovarová, S. Šiška, *Archeologický výskum na východnom Slovensku roku 1961*, ŠtZ AUSAV 9, 1962, 288-304.

BULZAN 2003 = S. Bulzan, *Un depozit ceramic descoperit în aşezarea de epocă romană de la Oradea „Sere" – Roman Age ceramic depot discovered in the Settlement from Oradea „Sere"*, Crisia XXXII-XXXIII, 2002-2003, 33-70.

BULZAN, GHEMIŞ, FAZECAŞ 2000 = S. Bulzan, C. Ghemiş, G. Fazecaş, *Săpăturile de salvare de la Oradea – Salca „Pepinieră" – Rescue excavation from Oradea – Salca „Pepinieră"*, Crisia XXX, 2000, 81–140.

BUSSE 1915 = H. Busse, *Über Ausgrabungen bei Radlow am Schmarmützelsee im Kreise Beeskow-Storkow und ein Siebgerät von dort*, ZfE 47, 1915, 60-64.

CAVRUC 1997 = V. Cavruc, *The Final Stage of the Early Bronze Age in South-Eastern of Transylvania (in the light of new excavations at Zoltan)*, Thraco-Dacica XVIII, 1997, 97-133.

CHERNAKOV 2011 = D. Chernakov, *Newly Discovered Chalcolithik Necropolis near Kosharna tell*, în S. Mills, P. Mirea (ed.), *The Lower Danube in Prehistory: Landscape Changes and Human-Environment Interactions. Proceedings of the International Conference Alexandria, 3-5 November 2010*, Bucureşti, 2011, 117-131.

CHICIDEANU-ŞANDOR 2005 = I.-Ş. Chicideanu-Şandor, *Obiceiuri funerare în epoca bronzului la Dunărea Mijlocie şi Inferioară* (teză de doctorat), Bucureşti, 2005.

CHIDIOŞAN 1980 = N. Chidioşan, *Contribuţii la istoria tracilor din nord-vestul României. Aşezarea Wietenberg de la Derşida*, Oradea, 1980.

CHOCHOROWSKI 1989 = J. Chochorowski, *Cmentarzydko grupy tarnobrzeskiej w Manasterzu (stan. 6), gm. Wiązownica, woj. Przemyśl w świetle dotychczasowich badań-Das Gräberfeld der Tarnobrzeg-Gruppe in Manasterz (Fundstelle Nr. 6), Gemeinde Wiązownica, Wojewodschaft Przemyśl, im Lichte bisheriger Forschungen*, în A. Barłowska, E. Szałopata (red.), *Grupa tarnobrzeska kultury łużyckiej: materiały z konferencji 12-14 listopada 1986 r. w Rzeszówie*, Rzeszów, 1989, 585-615.

CHOVANEC 2004 = J. Chovanec, *Pohrebisko kultúry Nyírség-Zatín v Trebišove – Ein Gräberfeld der Nyírség-Zatín – Kultur in Trebišov*, AVANS 2003 (2004), 87.

CHVOJKA *et alii* 2011 = O. Chvojka, J. Beneš, J. Fröhlich, J. Jahn, J. Michálek, T. Šalková, A. Bernardová, P. Haufková, R. Křivánek, A. Mayer, J. Novák, K. Nováková, E. Talarovičová, *Osídlení z doby bronzové v povodí říčky Smutné v jižních Čechách*, Archeologické výzkumy v jižních Čechách – Supplementum 8, České Budějovice, 2011.

CIUGUDEAN 1991 = H. Ciugudean, *Zur frühen Bronzezeit in Siebenbürgen im Lichte der Ausgrabungen von Ampoiţa, jud. Alba*, PZ 66, 1991, 79-114.

CIUGUDEAN 1996 = H. Ciugudean, *Epoca timpurie a bronzului în centrul şi sud-vestul Transilvaniei*, BiblThrac XIII, Bucureşti, 1996.

CIUGUDEAN 2000 = H. Ciugudean, *Eneoliticul final în Transilvania şi Banat: cultura Coţofeni*, BiblHistArchBanatica XXVI, 2000.

CIUGUDEAN 2003 = H. Ciugudean, *Noi contribuţii privind Bronzul timpuriu din Transilvania – New Contributions about the Early Bronze Age in Transylvania*, Apulum XL, 2003, 90-122.

CIUGUDEAN 2011 = H. Ciugudean, *Mounds and Mountains: Burial Rituals in Early Bronze Age Transylvania*, în Berecki, Németh, Rezi (ed.) 2011, 21-57.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

CIUGUDEAN, GOGÂLTAN (ed.) 1998 = H. Ciugudean, F. Gogâltan (ed.), *The Early and Middle Bronze Age in the Carpathian Bassin*, BiblMusApulensis VIII, Alba Iulia, 1998.

ČIŽMAR *et alii* 1993 = Z. Čižmar, M. Dočkalová, M. Gregorová, E. Kazdová, P. Koštuřík, I. Mrázek, P. Procházková, *Unikátní nález hromadného pohřbu v sídlištní jámě ze starší doby bronzové v Těšeticích-Kyjovicích, okr. Znojmo – Seltener Fund einer mehrfachen Bestattung in einer Siedlungsgrube der älteren Bronzezeit in Těšetice-Kyjovice, Bez. Znojmo*, SbornikBrno E38, 1993, 15-57.

CRIŞAN 1965 = I. H. Crişan, *Materiale dacice din necropola şi aşezarea de la Ciumeşti şi problema raporturilor dintre daci şi celţi în Transilvania*, Baia Mare, 1965.

CRIŞAN 1970 = I. H. Crişan, *Necropola de incineraţie, aparţinînd culturii Wietenberg-Sighişoara – La nécropole d'incineration appartenent à la civilisation de Wietenberg-Sighişoara de Bistriţa*, Materiale IX, 1970, 137-160.

CRIŞAN, DĂNILĂ 1961 = I. H. Crişan, Şt. Dănilă, *Cimitirul de incineraţie din epoca bronzului de la Bistriţa – La nécropole à incineration de l'âge du bronze de Bistriţa*, Materiale VII, 1961, 145-150.

CRIŞAN 2015 = I. Crişan, *Un vas medieval timpuriu descoperit la Curtuişeni (judeţul Bihor) – An Early Medieval Pot Discovered at Curtuişeni (Bihor County)*, Crisia XLV, 2015, 53-57.

CRIŞAN 2000 = V. Crişan, *Dacii din estul Transilvaniei*, Monografii Arheologice II, Sfântu Gheorghe, 2000.

CRIŞAN, FERENCZI 1994 = V. Crişan, Şt. Ferenczi, *Aşezarea dacică de la Mereşti (judeţul Harghita). Cercetările arheologice din anii 1986-1993 – The Dacian settlement from Mereşti (Harghita district). The archaeological researches between 1986-1993*, ActaMusNap 31/I, 1994, 377-432.

CRIŞAN *et alii* 2009 = V. Crişan, P. Pupeză, Sz. Nagy, B. Gergely, T. Tecar, *Gheorghieni, com. Feleacu, jud. Cluj. Punct: Valea Mare*, CronCercArh Campania 2008, Târgovişte, 2009, Nr. 150, 303-305.

CSENGERI 2011 = P. Csengeri, *Középső neolitikus arcos edények Garadnáról (Hernád-völgy) – Middle Neolithic vessels with human face representation from Garadna (Hernád valley)*, ÉvkMiskolc L, 2011, 67-104.

DAŇHEL 2009 = M. Daňhel, *Věteřovský keramický depot z Pravčic – A Věteřov Pottery Hoard from Pravčice*, Archeologické centrum Olomouc. Příspěková organizace, Ročenka 2008, Olomouc, 2009, 125-138.

DANI 1997a = J. Dani, *Neue Beiträge zu den Bestattungen der Nyírség-Kultur*, ÉvkNyíregyháza XXXVII-XXXVIII, '95-'96 (1997), 51-71.

DANI 1997b = J. Dani, *A Nyírség kultura a Felső-Tiszavidéken* (teză de licenţă; ms.), 1997.

DANI 1998 = J. Dani, *Die Urnengräber der Makó-Kultur aus Komitat Hajdú-Bihar (Ost-Ungarn)*, în Ciugudean, Gogâltan (ed.) 1998, 55-66.

DANI 1999 = J. Dani, *A korabronzkori Nyírség-kultúra települései Polgár határában – Siedlungen der frühbronzezeitlichen Nyírség-Kultur in der Umgebung von Polgár*, ÉvkDebrecen 1997-1998 (1999), 49-128.

DANI 2001a = J. Dani, *A Kárpát-medence ÉK-részének kulturális és kronológiai kérdései a kora bronzkor időszakában – Cultural and chronological questions concerning the N-E Part of the Carpathian Basin in the Early Bronze Age*, în J. Dani, Zs. Hajdú, Gy. E. Nagy, L. Szelmeczi (ed.), *ΜΩΜΟΣ I. „Fiatal Őskoros Kutatók" I. Összejövetelének konferenciakötete, Debrecen, 1997. November 10-13.*, Debrecen, 2001, 129-161.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

DANI 2001b = J. Dani, *Kora bronzkori sírok Tiszakeszi-Szódadombrol (Pap-tanya)*, ŐsrLevelek 3, 2001, 32-34.

DANI 2003 = J. Dani, *A felsőtiszavidék korabronzkora a tell-kultúrákat megelőző időszakban* (manuscris), 2003.

DANI 2004 = J. Dani, *A Nyírség-kultúra temetkezései Hajdúnánás-Fekete-halom lelőhelyről – Burials of the Nyírség culture from Hajdúnánás-Fekete-halom*, ŐsrLevelek 6, 2004, 27-36.

DANI 2005a = J. Dani, *A felsőtiszavidék korabronzkora a tell-kulturákat megelőző időszakban. Tézisek*, Budapest-Debrecen, 2005.

DANI 2005b = J. Dani, *The Pocsaj area in the Bronze Age,* în E. Gál, I. Juhász, P. Sümegi (ed.), *Environmental Archaeology in North-Eastern Hungary*, VAH XIX, Budapest, 2005, 301-318.

DANI 2011 = J. Dani, *Research of Pit-Grave culture kurgans in Hungary in the last three decades*, în A. Pető, A. Barczi (ed.), *Kurgan Studies. An environmental and archaeological multiproxi study of burial mounds in the Eurasian steppe zone*, BAR IS 2238, Paper 3, 25-69.

DANI, HORVÁTH 2012 = J. Dani, T. Horváth, *Őskori kurgánok a Magyar Alföldön*, Budapest, 2012.

DANI, KISJUHÁSZ 2013 = J. Dani, V. Kisjuhász, *Bestattungen der Makó-Kultur in Berettyóújfalu, Nagy-Bócs-dűlő*, în Anders *et alii* (ed.), 2013, 671-692.

DANI, TÓTH 2014 = J. Dani, K. Tóth, *Reflections on the Early Bronze Age contact systems on the Great Hungarian Plain in connection with the Panyola burial*, în R. Gindele (ed.), *Arheologie în context regional şi european. Studii în onoarea lui Németi János la aniversarea a 75 de ani*, StComSatu Mare XXX/I, 2014, 39-66.

DARÓCZI 2015 = T.-T. Daróczi, *Death and Memory. A study of the funerary landscapes of the Eastern Carpathian Basin from the Neolithic to the Bronze Age*, UPA 273, 2015.

DARÓCZI-SZABÓ 2011 = M. Daróczi-Szabó, *Életre kelt kutyák. Mit lehet megtudni a kutyacsont leletekből ?* http://www.historia.hu/userfiles/files/2011-03/Daroczi-Szabo.pdf

DARÓCZI-SZABÓ, TEREI 2011 = M. Daróczi-Szabó, Gy. Terei, *Szájjal lefele forditott edények és tartalmuk az Árpád-kori Kána faluból – Pots buried upside down and their contens in the Árpád Era village of Kána*, BudRég XLIV, 2011, 198-226.

DAVID 2002 = W. David, *Studien zu Ornamentik und Datierung der bronzezeitlichen Depotfundgruppe Hajdúsámson-Apa-Ighiel-Zajta*, I-II, BiblMuseiApulensis XVIII, Alba Iulia, 2002.

DEITERS 2008 = St. Deiters, *Ein frühbronzezeitliches Gehöft bei Bocholt*, în D. Bérenger, Ch. Grünewald (ed.), *Westfalen in der Bronzezeit*, Münster, 2008, 78.

DELATTRE, PEAKE 2012 = V. Dellatre, R. Peake, *The role of the individual in the Bronze Age funerary sphere: an archaeo-anthropological reading of data from the Seine valley (Seine-et-Marne, France)*, în Bérenger *et alii* (ed.) 2012, 295-316.

DIACONESCU 2012 = M. Diaconescu, *Aspecte ale unor practici magico-religioase în aşezarea cucuteniană de la Vorniceni, Pod Băneasa, jud. Botoşani – Aspects of magic-religious practices of the Cucuteni Settlement Vorniceni village (Botoşani)*, ActaMoldSept XI, 2012, 14-25.

DIETRICH 2010 = O. Dietrich, *Tönerne Distanzplatten – ein Beitrag zur Tracht der Wietenbergkultur*, SCIVA 61, 2010, 161-170.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

DIETRICH 2011 = O. Dietrich, *Kinderspielzeug oder Kultobjekte ? Überlegungen zu antropomorphen Figurinen der Wietenberg- und Tei-Kultur*, în Berecki, Németh, Rezi (ed.) 2011, 87-106.

DINNYÉS *et alii* 1986 = I. Dinnyés, K. Kővári, Zs. Lovág, S. Tettamanti, J. Topál, I. Torma, *Pest megye régészeti topográfiája. A budai és a szentendrei járás (XIII/1)*, *Magyarország régészeti topográfiája 7*, Budapest, 1986.

DOBEŠ, KOSTKA, LIKOVSKÝ 2011 = M. Dobeš, M. Kostka, J. Likovský, *Pohřebiště mladšího stupně kultury nálevkovitých pohárů v Praze-Bubenči a Dejvicích – Das Gräberfeld der jüngeren Stufe der Trichterbecherkultur in Prag-Bubeneč und Dejvice*, Archeologie ve středních Čechách 15, Praha, 2011, 139-162.

DOHNAL 1997 = V. Dohnal, *Zur Interpretation einiger mittelbronzezeitlichen Hortfunde in Mähren*, în Blajer (red.) 1997, 165-171.

DUFFY 2008 = P. R. Duffy, *A Körös-vidék bronzkori tell-társadalmai*, în *Körös-menti évezredek. Régészeti, ökológiai és településtörténeti kutatások a Körös-vidéken*, Gyulai Katalógusok 13, Gyula, 2008, 107-148.

DUFFY 2010 = P. R. Duffy, *Complexity and Autonomy in Bronze Age Europe: Assesing Cultural Developments in Eastern Hungary*, paulrduffy.com/resources/duffy_2010_Dissertation.pdf.

DUFFY 2014 = P. R. Duffy, *Complexity and Autonomy in Bronze Age Europe. Assesing Cultural Developments in Eastern Hungary*, Archaeolingua, Budapest, 2014.

DUMITRESCU 1957 = H. Dumitrescu, *Dècouvertes concernant un rite funèraire magique dans l'aire de la civilisation de la cèramique peinte du type Cucuteni-Tripolje*, Dacia N.S. I, 1957, 97-116.

DURMAN 1983 = A. Durman, *Metalurgija vučedolskog kulturnog kompleksa – Metallurgy of the Vučedol Culture Complex*, OpArch 8, 1983, 1-87.

DUŠEK 1960 = M. Dušek, *Patince – das Gräberfeld der Nordpannonischen Kultur*, în B. Chropovský, M. Dušek, B. Polla, *Gräberfelder aus der älteren Bronzezeit in der Slowakei*, ASF 3, Bratislava, 1960, 139-296.

EBNER 2002 = K. Ebner, *Ein Gräberfeld der Urnenfelderzeit in Ostthüringen – Vorbericht*, Alt-Thüringen 35, 2002, 59-69.

ECSEDY 1983 = I. Ecsedy, Ásatások Zók-Várhegyen (1977-1982) (Előzetes jelentés) – Excavations at Zók-Várhegy (1977-1982), ÉvkPécs 27 (1982), 1983, 59-105.

EIBNER 1969 = C. Eibner, *Ein mittelbronzezeitlicher Gefäßverwahrfund von Schrattenberg p. B. Mistelbach, NÖ. Zur Interpretation der sogenannten Töpfereiwarenlager*, ArchA 46, 1969, 19-52.

EIBNER 1986 = C. Eibner, *Die Frau mit der Spindel. Zum Aussagewert einer archäologischen Quelle*, în E. Jerem (red.), *Hallstatt Kolloquium Veszprém*, MittArchInst Beih 3, 1986, 39-48.

ELSCHEK 2013 = K. Elschek, *Ausgewählte römische Fibeltypen vom slowakischem Marchgebiet im Limesvorland von Carnantum und ein neues germanisches Fürstengrab der „Lübsow-Gruppe" von Zohor*, în G. Grabherr, B. Kainrath, T. Schierl (ed.), *Verwandte in der Fremde. Fibeln und Bestandteile der Bekleidung als Mittel zur Rekonstruktion von interregionalem Austausch und zur Abgrenzung von Gruppen vom Ausgreifen Roms während des 1. Punischen Krieges bis zum Ende des Weströmischen Reiches. Akten des Internationalen Kolloquiums Innsbruck 27. bis 29. April 2011*, IKARUS 8, 2013, 178-199.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

ENDRŐDI 2013 = A. Endrődi, *Recent Data on the Settlement History and Contact System of the Bell Beaker-Csepel Group*, în Anders *et alii* (ed.) 2013, 693-705.

ERNÉE, MÜLLER, RASSMANN 2009 = M. Ernée, J. Müller, K. Rassmann, *Ausgrabung des frühbronzezeitlichen Gräberfelds der Aunjetitzer Kultur von Prag-Miškovice. Vorläufige Auswertung und erste Ergebnisse der naturwissenschaftlichen Untersuchungen: ^{14}C-Daten und Metallanalysen*, Germania 87, 2009, 355-410.

EVSEEV 1998 = I. Evseev, *Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească*, Timișoara, 1998.

FALKENSTEIN 2011 = F. Falkenstein, *Zu Struktur und Deutung älterurnenfelderzeitlicher Hortfunde im nordalpinen Raum*, în U. L. Dietz, A. Jockenhövel (ed.), *Bronzen im Spannungsfeld zwischen praktischer Nutzung und symbolischer Bedeutung. Beiträge zum internationalen Kolloquium am 9. und 10. Oktober 2008 in Münster*, PBF XX, 13, 2011, 71-105.

FANSA, BURMEISTER (ed.) 2004 = M. Fansa, S. Burmeister (ed.), *Rad und Wagen. Der Ursprung einer Innovation. Wagen im Vorderen Orient und Europa*, Beiheft der Archäologische Mitteilungen aus Nordwestdeutschland 40, Mainz am Rhein, 2004.

FAZECAȘ 2010 = G. Fazecaș, *Așezarea aparținând epocii bronzului de la Salonta „Testhalom". Sondajul arheologic din anul 1958 – Bronze Age Settlement from Salonta „Testhalom". Archaeological Excavation from 1958*, în H. Pop, I. Bejinariu, S. Băcueț-Crișan, D. Băcueț-Crișan (ed.), *Identități culturale locale și regionale în context european. Studii de arheologie și antropologie istorică. Local and regional cultural identities in european context. Archaeology and historical anthropology. In memoriam Alexandri V. Matei*, Cluj-Napoca, 2010, 111-121.

FÂNTÂNEANU *et alii* 2013 = C. Fântâneanu, G. Bălan, S. Popa, D. Tentiș, *The Bronze Age necropolis at Sebeș-Între Răstoace. Preliminary Considerations*, în V. Sîrbu, R. Ștefănescu (ed.), *The Thracians and their Neighbors in the Bronze and Iron Ages. Proceedings of the 12th International Congres of Thracology. Târgoviște 10th-14th september 2013. Volume II „Necropolises, Cult places, Religion, Mythology"*, Brașov, 2013, 173-191.

FISCHL 2001 = K. P. Fischl, *A Perjámos-kultúra és a Dél-Alföld koszideri korszaka* (teză Phd), Budapest, 2001.

FISCHL 2006 = K. P. Fischl, *Ároktő-Dongóhalom bronzkori Tell-telep – Bronzezeitliche Tell-Siedlung in Ároktő-Dongóhalom*, BAZmRégEml 4, Miskolc, 2006.

FISCHL, PUSZTAI 2009 = K. P. Fischl, T. Pusztai, *Előzetes jelentés Hernádbűd-Várdomb bronzkori településének kutatásáról – Vorbericht der Erforschung der bronzezeitlichen Siedlung Hernádbűd-Várdomb*, CommArchHung 2009, 21-33.

FISCHL, KISS, KULCSÁR 1999 = K. P. Fischl, V. Kiss, G. Kulcsár, *Kora és középső bronzkori település Baks-Homokbánya (Csongrád megye) lelőhelyen – Früh- und mittelbronzezeitliche Siedlungen auf den Fundort Baks-Homokbánya (Komitat Csongrád)*, StArch 5, 1999, 77-190.

FLORESCU 1966 = R. Fl. (R. Florescu), *Cronica săpăturilor arheologice ale muzeelor 1964 (partea a II-a)*, RevMuz III, 1966, 185-188.

FLORESCU 1979 = M. Florescu, *Contribuții la cunoașterea concepțiilor despre lume și viață a comunităților tribale monteorene – Contributions à la connaissance des concéptions sur la vie et de l'univers des communautés de Monteoru*, Carpica XI, 1979, 57-134.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

FLORESCU, FLORESCU 1990 = M. Florescu, A. Florescu, *Unele observaţii cu privire la geneza culturii Noua în zonele de curbură ale Carpaţiilor Răsăriteni – Quelques observations concernant la genèse de la culture Noua dans les zones situées à la courbure des Carpates Orientales*, ArhMoldovei XIII, 1990, 49-102.

FRÎNCULEASA 2011 = A. Frînculeasa, *Descoperiri funerare din epoca bronzului la Budureasca-Vadu Săpat, jud. Prahova*, Materiale S.N. VII, 2011, 51-71.

FRÎNCULEASA 2014 = A. Frînculeasa, *Cimitirul din epoca bronzului de la Câmpina (jud. Prahova)*, Muzeul Judeţean de Istorie şi Arheologie Prahova Seria Arheologie VII, Târgovişte 2014.

FRÎNCULEASA, PREDA, GARVĂN 2015 = A. Frînculeasa, B. Preda, D. Garvăn, *Ploieşti, jud. Prahova. Punct: Tumul Gara de Vest*, CronCercArh Campania 2014, Bucureşti, 2015, Nr. 132, 217-218, 553.

FRÎNCULEASA, PREDA, HEYD 2015 = A. Frînculeasa, B. Preda, V. Heyd, *Pit-Graves, Yamnaya and Kurgans along the Lower Danube: Disentangling IVth and IIIrd Millenium BC. Burial Customs, Equipment and Chronology*, PZ 90, 2015, 45-113.

FRÎNCULEASA *et alii* 2013 = A. Frînculeasa, B. Preda, O. Negrea, A.-D. Soficaru, *Bronze Age Tumulary Graves Recently Investigated in Northern Walachia*, Dacia N.S. LVII, 2013, 23-63.

FRÎNCULEASA *et alii* 2014a = A. Frînculeasa, R. Andreescu, B. Preda, O. Negrea, T. Nica, *Locuinţele din aşezarea eneolitică de la Mălăieşti de Jos (jud. Prahova) – The dwellings from the Eneolithic settlement at Mălăieştii de Jos (Prahova County)* în D. Măndescu (ed.) *Influenţe, contacte şi schimbări culturale între civilizaţiile spaţiului carpato-dunărean din preistorie până în antichitate. Lucrările colocviului desfăşurat la Cumpăna, 2-4 octombrie 2013*, Piteşti, 2014, 19-50.

FRÎNCULEASA *et alii* 2014b = A. Frînculeasa, B. Preda, T. Nica, A.-D. Soficaru, *Un nou tumul preistoric la Ariceştii Rahtivani*, StPreist 11, 2014, 189-227.

FRÎNCULEASA *et alii* 2015 = A. Frînculeasa, A. Soficaru, A. Măgureanu, B. Preda, B. Ciupercă, D. Garvăn, A. Anton, C. Constantin, *Un complex funerar descoperit la Târgşoru Vechi (jud. Prahova) – A prehistoric burial from Târgşoru Vechi (Prahova County)*, BulMuzTeleorman Arheologie 7, 2015, 133-156.

FRUNTELATĂ, MUŞA (coord.) 2015 = I. R. Fruntelată, Cr. Muşa (coord.), *Starchiojd. Moştenire culturală (Partea a doua). Sărbători, obiceiuri, repertoriu folcloric, tradiţii locale reprezentative*, Ploieşti, 2015.

FÜLÖP, VÁCZI 2014 = K. Fülöp, G. Váczy, *Preliminary report on the excavation of the new Late Bronze Age cemetery from Jobbágyi*, DissArch Ser 3, 2, 2014, 413-421.

FURMÁNEK 1970 = V. Furmánek, *Lužické žárové pohřebište v Beluš – Das Lausitzer Brandgräberfeld in Beluša*, SlovArch XVIII, 1970, 433-450.

FURMÁNEK 1994 = V. Furmánek, *Grankonstruktionen der Kyjatice-Kultur*, în H. Ciugudean, N. Boroffka (ed.), *The Early Hallstatt Period (1200-700 B.C.) in South-Eastern Europe*, BiblMusApulensis I, 1994, 63-67.

FURMÁNEK 2006 = V. Furmánek, *Konštrukcie hrobov Pilinskej a Kyjatickej kultúry – Die Grabkonstruktionen derPilinyer und Kyjatice-Kultur*, ŠtZ AUSAV 39, 2006, 19-25.

FURMÁNEK, MITÁŠ 2010 = V. Furmánek, V. Mitáš, *Nové pohrebisko kyjaticej kultúry v Cinobani – New Burial ground of the Kyjatice Culture in Cinobaňa (Slovakia)*, în J. Gancarski (red.), *Transkarpackie kontakty kulturowe w epoce kamienia, brązu i wczesnej epoce żelaza*, Krosno, 2010, 393-412.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

FURMÁNEK, OŽĎÁNI 2000 = V. Furmánek, O. Ožďáni, *Urnenfelderzeitliche Kultstelle aus Jabloňovce in der Slowakei*, în B. Gediga, D. Piotrowska (ed.), *Kultura symboliczna kręgu pól popielnicowich epoki brązu i wczesnej epoki żelaza w Europie środkovej*, Warszawa, Wrocław, Biskupin, 2000, 279-292.

FURMÁNEK, VELIAČIK, VLADÁR 1991 = V. Furmánek, L. Veliačik, J. Vladár, *Slovensko v dobe bronzovej*, Bratislava, 1991.

FURMÁNEK, VELIAČIK, VLADÁR 1999 = V. Furmánek, L. Veliačik, J. Vladár, *Die Bronzezeit im slowakischen Raum*, PAS 15, Rahdem/Westf., 1999.

GAIU, MARINESCU 2004 = C. Gaiu, Gh. Marinescu, *Stupini, com. Sânmihaiu de Câmpie, jud. Bistrița-Năsăud*, CronCercArh Campania 2003, Bucureşti, 2004, Nr. 181, 317-319.

GALLINA, MOLNÁR, SOMOGYI 2007 = Zs. Gallina, I. Molnár, K. Somogyi, *Ordacsehi-Cseréföld*, în K. Belényesi, Sz. Honti, V. Kiss (ed.), *Gördülő idő. Régészeti feltárások az M7-es autópálya Somogy megyei szakaszán Zamárdi és Ordacsehi között*, 2007, 197-206.

GANCARSKI 1994 = J. Gancarski, *Pogranicze kultury trzcinieckiej i Otomani-Fűzesabony – grupa jasielska – Das Grenzgebiet der Trziniec- und Otomani-Fűzesabony-Kultur – die Jaslo-Grupe*, în *Problemy kultury trzcinieckiej*, Rzeszów, 1994, 75-104

GAŠAJ 1994 = D. Gašaj, *Keramický depot zo staršej doby bronzovej v Nižnej Myšli*, HistCarp 23-24/1992-1993 (1994), 81-86.

GAVRONIĆ 2011 = M. Gavronić, *Die Spätbronze- und Früheisenzeit in Bosnien*, UPA 195, 2011.

GAVRONIĆ 2013 = M. Gavronić, *Spätbronze- und früheisenzeitliche Brandbestattungen südlich der Save. Naturräume und Tradition*, în Lochner, Ruppenstein (ed.) 2013, 143-158.

GÁTI 2009 = Cs. Gáti, *Középső bronzkori tárológödör Pécsudvardról – Miitelbronzezeitliche Speichergrube aus Pécsudvar*, ŐsrLevelek 11, 2009 (2010), 50-61.

GEISLER, STUCHLÍKOVÁ 1986 = M. Geisler, J. Stuchlíková, *Věteřovske sídliště v Mušově (okr. Břeclav) – Die Věteřover Siedlung in Mušov (Bez. Břeclav)*, AR XXXVIII, 1986, 121–138.

GINDELE 2008 = R. Gindele, *Descoperiri arheologice din epoca romană şi prima perioadă a epocii migrațiilor din zona Sanislău-Ciumeşti-Berea – Archaeological finds from the Roman period and the Early migration period in the area of Sanislău-Ciumeşti-Berea*, StComSatu MareXXV/I, 2008, 125-143.

GLESER, FRITSCH 2016 = R. Gleser, Th. Fritsch, *Wein-Getreide-Rituale. Ausgrabungen in der spätkeltisch-frührömischen Nekropole Bierfeld „Vor dem Erker", Saarland*, în M. Koch (ed.), *Archäologentage Otzenhausen 2. Archäologie in der Großregion. Beiträge der internationalen Symposiums zur Archäologie in der Großregion in der Europäischen Akademie Otzenhausen vom 19.-22. Februar 2015*, Nonnweiler, 2016, 85-108.

GLESER, THOMAS 2012 = R. Gleser, M. Thomas, *Merdžumekja-Südosthang. Späte Kupferzeit und früheste Bronzezeit: Ergebnisse siedlungsarchäologischer Forschungen*, Bonn, 2012.

GOGÂLTAN 1996 = F. Gogâltan, *Die Bronzezeit in Siebenbürgen. Ein historischer Ausblick nach dem Zweiten Weltkrieg*, în S. Mitu, F. Gogâltan (ed.), *Interethnische- und Zivilisationsbeziehungen im siebenbürgischen Raum*, Studii de Istorie a Transilvaniei 3, Cluj, 1996, 13-24.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

GOGÂLTAN 1999 = F. Gogâltan, *A bronzkori lelőhely értékelése*, în T. Petercsák, J. J. Szabó (ed.), *Kompolt-Kistér. Újkőkori, bronzkori, szarmata és avar lelőhely. Leletmentő ásatás az M3-as autópálya nyomvonalán*, Eger, 1999, 171-177.

GOGÂLTAN 2000 = F. Gogâltan, *Aria sudică de răspândire a culturii Otomani – The Southern Border of the Otomani Culture*, ActaMusPor XXIII/I, 2000, 121-152.

GOGÂLTAN 2014a = F. Gogâltan, *Drinking with the gots ? The problem of Bronze Age pot deposits in Transylvania*, StUnivBabeş-Bolyai, Historia 59, 2014, 35-82.

GOGÂLTAN 2014b = F. Gogâltan, *Săcueni „Cetatea Boului = Cetatea Taurului = Ökörvár = Ökördomb = Bikavár"*, în Gogâltan, Cordoş, Ignat (ed.) 2014, 200-206.

GOGÂLTAN 2014c = F. Gogâltan, *Şimian „Locul grădinilor = kerthelyek", Bihor County*, în Gogâltan, Cordoş, Ignat (ed.) 2014, 261-262.

GOGÂLTAN 2014d = F. Gogâltan, *Tarcea „Dealul de mijloc = Közép hegy = Közép domb", Bihor County*, în Gogâltan, Cordoş, Ignat (ed.) 2014, 263-264.

GOGÂLTAN 2014e = F. Gogâltan, *Tarcea „Dealul mare = Nagy domb", Bihor County*, în Gogâltan, Cordoş, Ignat (ed.) 2014, 265-266.

GOGÂLTAN, APAI 2005 = F. Gogâltan, E. Apai, *Contribuţii privind bronzul timpuriu în Transilvania I. Noi materiale aparţinând grupului Şoimuş – Contributions concerning the Early Bronze Age in Transylvania I. New discoveries belonging to Şoimuş group*, în Popa, Rustoiu (ed) 2005, 21-49.

GOGÂLTAN, FLOREA 1994 = F. Gogâltan, G. Florea, *Săpături arheologice la Gligoreşti (jud. Cluj) – 1990 – Archaeological reserches at Gligoreşti (Cluj – 1990)*, Apulum XXXI, 1994, 9-38.

GOGÂLTAN, ISAC 1995 = F. Gogâltan, A. Isac, *Die spätbronzezeitliche Siedlung von Căşeiu (I)*, EphNapocensis V, 1995, 5-26.

GOGÂLTAN, MOLNÁR KOVÁCS 2009 = F. Gogâltan, Zs. Molnár Kovács, *Locuirea Coţofeni – The Coţofeni Settlement*, în S. Mustaţă, F. Gogâltan, S. Cociş, A. Ursuţiu (ed.), *Cercetări arheologice preventive la Floreşti-Polus Center, jud. Cluj (2007). Rescue excavations at Floreşti-Polus Center, Cluj county (2007)*, PAT 1, Cluj-Napoca, 2009, 27-202.

GOGÂLTAN, ALDEA, URSUŢIU 2004 = F. Gogâltan, I. A. Aldea, A. Ursuţiu, *Raport preliminar asupra investigaţiilor arheologice de la Gligoreşti-„Holoame", com. Luna, jud. Cluj (1994-1996) – Preliminary report concerning the archaeological excavations from Gligoreşti-"Holoame", Cluj District (1994-1996)*, Apulum XLI, 2004, 61-101.

GOGÂLTAN, NÉMETH, APAI 2011 = F. Gogâltan, R. E. Németh, E. Apai, *Eine rituelle Grube bei Vlaha, Gemeinde Săvădisla (Kreis Cluj). „und mischet des Weines, Daß wir Poseidaon und allen unsterblichen Göttern Opfern"*, în Berecki, Németh, Rezi (ed.) 2011, 163-183.

GOGÂLTAN, CORDOŞ, IGNAT (ed.) **2014** = F. Gogâltan, Cr. Cordoş, A. Ignat (ed.), *Bronze Age tell, tell-like and mound-like settlements on the eastern frontier of the Carpathian Basin. History of research*, Cluj-Napoca, 2014.

GÓRSKI 2007 = J. Górski, *Chronologia kultury trzcinieckiej na lessach Niecki Nidziańskiej*, Biblioteka Muzeum Archeologicznego w Krakowie III, Kraków, 2007.

GREDIG, RAGETH 2000 = A. Gredig, J. Rageth, *Ein spätbronzezeitliches Brandgrab von Fläsch, Luzisteig-Answisen GR*, Archäologie der Schweiz 23, 2000, 154-160.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

GROH 2015 = D. Groh, *Előzetes jelentés a viségrádi-lepencei késő bronzkori temető feltárásáról – Preliminary report on the excavation of the Late Bronze Age cemetery at Visegrád-Lepence*, ŐsrLevelek 14, 2012 (2015), 119-125.

GROMA 2013 = K. Groma, *A tatabányai alsó-vasútállomási kora vaskori temető – The early iron age cemetery of Tatabánya-Alsó-Vasútállomás*, ÉvkTatabánya III, 2013, 21-52.

GRÖMER 2004 = K. Grömer, *Aussagemöglichkeiten zur Tätigkeit des Spinnens aufgrund archäologischer Funde und Experimente*, ArchA 88, 2004, 161-182.

GRÖMER 2010 = K. Grömer, *Prähistorische Textilkunst in Mitteleuropa. Geschichte des Handwerkes und der Kleidung vor den Römern*, VPA 4, 2010.

GROSU, VORNIC 2009 = V. Grosu, Vl. Vornic, *Necropola de tip Sântana-Černjachov de la Brăviceni (r. Orhei, Republica Moldova). Date preliminare – Necropolis of Sântana- Černjachov from Brăviceni (Orhei district, Republic of Moldova). Preliminary data*, ActaMusTut IV, 2009, 20-29.

GUGGISBERG, COLOMBI, SPICHTIG 2014 = M. A. Guggisberg, C. Colombi, N. Spichtig, *Basler Ausgrabungen in Francavilla Marittima (Kalabrien). Bericht über die Kampagne 2013*, Antike Kunst 57, 2014, 78-91.

HAHNEL 1988 = B. Hahnel, *Waidendorf-Buhuberg. Siedlung der Věteřovkultur*, Forschungen in Stillfried 8, 1988, 7-271.

HAJDÚ, NAGY 1999 = Zs. Hajdú, E. Gy. Nagy, *Rövid jelentés az M3-as autópálya Hajdú-Bihar megyei szakaszán azonositott régészeti lelőhelyeken 1993-1998 között végzett munkálatairól-Kurzer Bericht über die auf den an der Strecke der Autobahn M3 im Komitat Hajdú-Bihar idetifizierten archäologischen Fundorten ausgeführten Arbeiten zwischen 1993-1998*, ÉvkDebrecen 1997-1998 (1999), 143-154.

HAMPL, WINDL 1985 = F. Hampl, H. Windl, *Das Museum für Urgeschichte des Landes Niederösterreich mit urgeschichtlichem Freilichtmuseum in Asparn an der Zaya*, Wien, 1985.

HASENHÜNDL 2003 = G. Hasenhündl, *KG Frauendorf, MG Sitzendorf an der Schmida, VB Hollabrunn*, FÖ 42, 2003, 657.

HÄUSLER 2003 = A. Häusler, *Nomaden, Indogermanen, Invasion. Zur Entstehung eines Mythos*, Orientwissenschaftliche Hefte 5, Mitteilungen des SFB „Differenz und Integration" 3, Halle, 2003.

HAVASSY (ed.) 1997 = P. Havassy (ed.), *Látták Trója kapuit. Bronzkori leletek a Közép-Tisza vidékéről - Sie sahen die Tore von Ilion. Funde aus der Bronzezeit vom mittleren Theissgebiet* (Ausstellungskatalog), Gyula, 1997.

HELLEBRANDT 1989 = M. B. Hellebrandt, *Der keltische Kantharos von Csobaj und sein historischer Hintergrund*, ActaArchHung XLI, 1989, 33-51.

HELLEBRANDT, PATAY 1977 = M. B. Hellebrandt, P. Patay, *Újabb rézkori temetők Dél-Borsodban – Neuere Friedhöfe aus der Kupferzeit in Süd-Borsod*, ÉvkMiskolc XVI, 1977, 43-76.

HELLMUTH 2014 = A. Hellmuth, *Butter, Wein oder Honig ? Betrachtungen zu einer besonderen Gefäßbodenform aus der Gradina von Monkodonja bei Rovinj in Istrien*, în S. Tecco Hvala (ed.), *Studia praehistorica in honorem Janez Dular*, OpInstArchSlov 30, Ljubljana, 2014, 65-79.

HELLSTRÖM 2004 = K. Hellström, *Das mehrperiodige Gräberfeld von Altlommatzsch bei Meißen*, VeröffLandesmusVorgeschDresden 45, Dresden, 2004.

HODDINOTT 1981 = R. F. Hoddinott, *The Thracians*, Ancient Peoples and Places 98, 1981.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

HOREDT 1967 = K. Horedt, *Problemele ceramicii din perioada bronzului evoluat în Transilvania – Probleme der jüngerbronzezeitlichen Keramik in Transsilvanien*, StComSibiu 13, 1967, 137-156.

HOREDT 1968 = K. Horedt, *Die Kupferzeit in Transsilvanien*, Apulum VII, 1968, 103-116.

HOREDT, SERAPHIN 1971 = K. Horedt, C. Seraphin, *Die prähistorische Ansiedlung auf dem Wietenberg bei Sighişoara-Schässburg*, Antiquitas, Reihe 3, 10, 1971.

HOREDT, RUSU, ORDENTLICH 1962 = K. Horedt, M. Rusu, I. Ordentlich, *Săpăturile de la Otomani (r. Marghita) – Les fouilles d'Otomani*, Materiale VIII, 1962, 317-324.

HORST 1977 = F. Horst, *Bronzezeitliche Speiseopfer in Gefässen*, în B. Gediga, H. Cehak-Hołubowicz, L. Leciejewicz (red.), *Geneza kultury łużickiej na terenie Nadodrza: materiały konferencyjne*, Wrocław, 1977, 109-148.

HORVÁTH 1974 = L. Horváth, *Őskori hordó alakú edény Szigligetről – A prehistoric barrel-shaped vessel from Szigliget*, ArchÉrt 101, 1974, 55-63.

HORVÁTH 1979 = L. Horváth, *A magyarszerdahelyi kelta és római temető*, Zalai Gyüjtemény 14, Zalaegerszeg, 1979.

HORVÁTH 2004 = T. Horváth, *Emberi vázakat tartalmazó objektumok Balatonőszöd-temetői dűlő badeni településéről*, SMK 16, 2004, 71-109.

HORVÁTH 2013a = T. Horváth, *Budakalász M0/12 kora bronzkori lelőhely kőanyaga – Stone Implements of the Bell Beaker Cemetery from Budakalász, M0/12 Site*, AM X/2, 2013, 141-176.

HORVÁTH 2013b = T. Horváth, *The chronological role of chipped stone implements in the Early and Middle Bronze Ages*, în M. Vicze, I. Poroszlai, P. Sümegi (ed.), *Koszider: Hoard, Phase, Period ? Round table conference on the Koszider problem*, Százhalombatta, 2013, 101-151.

HORVÁTH 2014 = T. Horváth, *Emberi ábrázolás a Változások korában, 4000 és 2000 BC között – Human depictions in the Age of ransformation, between 4000 and 2000 BC*, KözlKaposvár 3, 2014, 113-144.

HORVÁTH 2015a = T. Horváth, *Die Anfänge des kontinentalen Transportwesens und seine Auswirkungen auf die Bolerázer und Badener Kulturen*, Archeopress, Oxford, 2015.

HORVÁTH 2015b = T. Horváth, *Minden másképp van ? Tíz év és tíz érv a késő rézkori badeni kultúra kora bronzkorban való továbbélése mellett – Ten arguments for the surviving Baden-complex in the Early Bronze Age*, în Z. Csabai, E. Szabó, L. Vilmos, A. Vitán-Wéber (ed.), *Európé égisze alatt. Ünnepi tanulmányok Fekete Mária hatvanötödik születésnapjára kollégáitól, barátaitól és tanitványaitól*, Ókor-Történet-Írás 4, Pécs-Budapest, 2015, 99-166.

HORVÁTHOVÁ 2003 = E. Horváthová, *Sídlisko zo staršej bronzovej v Malých Raškovciach – Siedlung aus der älteren Bronzezeit in Malé Raškovce*, VýchPrav 6, 2003, 63-76.

HRISTOVA 2011 = R. Hristova, *Characteristic Features of the Bronze Age Pottery from a Site Near the Village of Vratitsa, Municipality of Kameno*, Archaeology of Anatolia & Eurasia 2011/1-2, 104-137.

HRŠAK 2011 = T. Hršak, *Đakovo*, în M. Dizdar, D. Ložnjak Dizdar, S. Mihelić, *Early Urnfield Culture in Northern Croatia – New Challenges*, Zagreb, 2011.

HÜBNER 1990 = W. Hübner, *Essenbach-Unterwatenbach (Lkr. Landshut)*, Bayerische Vorgeschichtblätter, Beiheft 3, 1990, 35-36.

HÜGLIN f.a. = S. Hüglin, *Geküfert – Eimer aus Eibe mit Bronzebeschlägen*, Archäologische Bodenforschung Basel-Stadt, https://www.academia.edu/3757616/.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

HÜTTEL 1978 = H.-G. Hüttel, *Zur Entdatierung der Otomani- und Wietenberg-Kultur*, Germania 56, 1978, 424-433.

IERCOŞAN 1987 = N. Iercoşan, *Noi descoperiri arheologice în zona Carei – Neue archäologische Entdeckungen aus Carei*, 139-158.

IERCOŞAN 1991 = N. Iercoşan, *Aşezarea din perioada de tranziţie la epoca bronzului de la Sanislău (jud. Satu Mare) – L'établissement de la période de transition à l'âge du bronze de Sanislău (dép. de Satu Mare)*, ActaMusPor XIV-XV, 1990-1991, 43-60.

IGNAT 1976 = M. Ignat, *Découvertes du Hallstatt thrace dans le département de Suceava*, Thraco-Dacica, Bucureşti, 1976, 99-108.

IGNAT 1978 = M. Ignat, *Necropola tumulară hallstattiană de la Volovăţ-Dealul Burlei - La nécropole tumulaire hallstattienne de Volovăţ–Dealul Burlei*, Suceava 5, 1978, 107-127.

IGNATOV, GOSPODINOV 2013 = V. Ignatov, K. Gospodinov, *Eine reiche Bestattung eines thrakischen Aristokraten aus dem 1. Jh.n.Chr. bei Karanovo, Kreis Nova Zagora, Südbulgarien*, ArchBulg XVII, 1, 2013, 27-48.

ILON 1999 = G. Ilon, *A bronzkori halomsíros kultúra temetkezései Nagydém-Középrépáspusztán és a hegykői edénydepot. A késő magyarádi és a korai halomsíros kultúra az Észak- és Nyugat-Dunántúlon – Die Bestattungen der bronzezeitlichen Hügelgräberkultur in Nagydém-Középrépáspuszta und das Gefässdepot von Hegykő*, Savaria 24/3, 1998-1999, 239-276.

ISTVÁNOVITS, KURUCZ 1990 = E. Istvánovits, K. Kurucz, *Régészeti ásatások és leletek Szabolcs-Szatmár megyében 1987/88 ban*, ÉvkNyíregyháza XXVII-XXIX (1984-1986), 1990, 13-82.

ISTVÁNOVITS, KURUCZ 1992 = E. Istvánovits, K. Kurucz, *Mátészalka és környekének története az őskortól a népvándorlásig*, în Z. Ujváry (ed.), *Mátészalka története*, Debrecen, 1992.

ISTVÁNOVITS, KURUCZ, LŐRINCZY 1988 = E. Istvánovits, K. Kurucz, G. Lőrinczy, *A Tisza-Szamos közének története az Árpád-kor végéig*, Szamosközi Tanulmányok, Fehérgyarmat, 1988, 23-62.

JANKOVICH 1991 = D. B. Jankovich, *Ásatások az Árpád-kori Fenék falu területén 1976-1978 – Ausgrabungen auf dem Gebiet des árpádzeitlichen Dorfes Fenék 1976-1978*, ZM 3, 1991, 185-210.

JANKOVITS, VÁCZI 2013 = K. Jankovits, G. Váczi, *Spätbronzezeitliches Gräberfeld von Sárbogárd-Tringer-tanya (Komitat Fejér) in Ost-Transdanubien*, ActaArchHung LXIV, 2013, 33-74.

KACSÓ 1972a = C. Kacsó, *Ghidul expoziţiei de arheologie*, Baia Mare, 1972.

KACSÓ 1972b = C. Kacsó, *Contribuţii la problema începuturilor epocii bronzului în nord-vestul României-Beiträge zur frühen Bronzezeit in Nordwestrumänien*, SCIV 23, 1972, 31-44.

KACSÓ 1980 = C. Kacsó, *Descoperiri din epoca bronzului în Depresiunea Sălajului – Entdeckungen der Bronzezeit in der Sălaj-Niederung*, ActaMusPor IV, 1980, 37-46.

KACSÓ 1990 = C. Kacsó, *Contribuţii la cunoaşterea Bronzului târziu în nordul Transilvaniei. Cercetările de la Libotin – Beiträge zur Kenntnis der Spätbronzezeit im Norden Transsilvaniens. Die Ausgrabungen in Libotin*, Thraco-Dacica XI, 1990, 79-98.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

KACSÓ 1993 = C. Kacsó, *Considerații cu privire la mormintele de incinerație în urnă cu capac de la Ciumești*, Comunicare la *Sesiunea de Comunicări științifice „Istorie și civilizație în nord-vestul României"*, Zalău, 18-19 noiembrie 1993.

KACSÓ 1995 = C. Kacsó, *Statuetă antropomorfă - Antropomorphic statuette*, în C. Stoica, M. Rotea, N. Boroffka (ed.), *Comori ale epocii bronzului din România. Treasures of the Bronze Age in Romania*, București 1995, 245, 252.

KACSÓ 1997 = C. Kacsó, *Contribuții la cunoașterea Bronzului timpuriu din nord-vestul Transilvaniei. Descoperirile Makó de la Ciumești, Berea și Foieni - Beiträge zur Kenntnis der Frühbronzezeit im Nordwesten Transsilvaniens. Die Makó-Funde von Ciumești, Berea und Foieni*, ActaMusNap 34. I, 1997, 425-434.

KACSÓ 1999 = C. Kacsó, *Die Endphase der Otomani-Kultur und die darauffolgende kulturelle Entwicklung im Nordwesten Rumäniens*, în J. Gancarski (red.), *Kultura Otomani-Füzesabony – rozwój, chronologia, gospodarska. Materiały z konferencji archeologicznej Dukla, 27-28. 11. 1997*, Krosno, 1999, 85-112.

KACSÓ 2003 = C. Kacsó, *Noi descoperiri Suciu de Sus și Lăpuș în nordul Transilvaniei - Neue Suciu de Sus- und Lăpuș-Funde im Norden Siebenbürgens*, Marmatia 7/1, 2003, 105-181.

KACSÓ 2004a = C. Kacsó, *Mărturii arheologice*, Colecții Muzeale I, Baia Mare, 2004.

KACSÓ 2004b = C. Kacsó, *Zu den Problemen der Suciu de Sus-Kultur in Siebenbürgen*, în J. Bátora, V. Furmánek, L. Veliačik (ed.), *Einflüsse und Kontakte alteuropäischer Kulturen. Festschrift für Jozef Vladár zum 70. Geburtstag*, ASM Comm VI, 2004, 327-340.

KACSÓ 2007 = C. Kacsó, *Hallstattzeitliche Funde in der Maramuresch*, VýchPrav 8, 2007, 161-188.

KACSÓ 2008 = C. Kacsó, *Contribuții la cunoașterea Bronzului târziu din nord-vestul României. Cercetările de la Culciu Mare – Beiträge zur Kenntnis der Spätbronzezeit im Nordwesten Transsilvaniens. Die Ausgrabungen von Culciu Mare*, ActaMusPor XXX, 2008, 53-66.

KACSÓ 2009 = C. Kacsó, *Frühbronzezeitliche Gräberfelder von Ciumești. Zusammenfassung*, în Berecki, Németh, Rezi (ed.) 2009, 33-38.

KACSÓ 2011 = C. Kacsó, *Repertoriul arheologic al județului Maramureș*, I-II, BiblMarmatia 3, 2011.

KACSÓ 2013a = C. Kacsó, *Contribuții la cunoașterea ceramicii epocii bronzului de la Oarța de Sus-Ghiile Botii (I) – Beiträge zur Kenntnis der bronzezeitlichen Keramik von Oarța de Sus-Ghiile Botii (I)*, Terra Sebus 5, 2013, 111-139.

KACSÓ 2013b = C. Kacsó, *Descoperiri de metale din Bronzul timpuriu și mijlociu din Maramureș*, în *Peregrinări arheologice între estul și vestul Europei. Studii în onoarea lui Tiberius Bader la aniversarea de 75 de ani*, StComSatu Mare XXIX/I, 2013, 145-166.

KACSÓ 2014 = C. Kacsó, *Vase-askos ale culturii Otomani în nord-vestul României – Askoi der Otomani-Kultur im Nordwesten Transsilvaniens*, RevBistriței XXVIII, 2014, 9-25.

KADA 1909 = E. Kada, *Bronzkori urnatemető Vatyán (Pest M.)*, ArchÉrt XXIX, 1909, 124-130.

KADROW 1997 = S. Kadrow, *Warum haben wir so wenige Metallobjekte in Kleinpolen ? Ein Versuch der Antwort aus der frühbronzezeitlichen Perspektive*, Blajer (red.) 1997, 55-63.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

KALICZ 1958 = N. Kalicz, *Későbronzkori urnatemető Igrici község határában – Spätbronzezeitliches Urnengräberfeld bei Igrici*, ÉvkMiskolc II, 1958, 45-72.

KALICZ 1967 = N. Kalicz, *A korabronzkori nyírségi csoport telepe Nyírpazony határában - Eine Siedlung der frühbronzezeitlichen Nyírség-Gruppe bei Nyírpazony*, ArchÉrt 94, 1967, 3-19.

KALICZ 1968 = N. Kalicz, *Die Frühbronzezeit in Nordost-Ungarn. Abriss der Geschichte des 19.-16. Jahrhunderts v.u.Z.*, ArchHung S.N. XLV, 1968.

KALICZ 1970 = N. Kalicz, *Bronzkori telep Rétközberencs határában - Bronze age settlement in the outskirts of Rétközberencs*, ArchÉrt 97, 1970, 23-31.

KALICZ 1981 = N. Kalicz, *Neue Aspekte über die Chronologie der Nyírség-Gruppe*, SlovArch XXIX, 1981, 67-74.

KALICZ 1984a = N. Kalicz, *Die Nyírség-Kultur*, în Tasić (ed.) 1984, 109-123.

KALICZ 1984b = N. Kalicz, *Die Makó-Kultur*, în Tasić (ed.) 1984, 93-107.

KALICZ 1998 = N. Kalicz, *A kora bronzkori Makó-kultúra két települése Heves megyében - Zwei Siedlungen der frühbronzezeitlichen Makó-Kultur im Komitat Heves*, Agria XXXIV, 1998, 5-32.

KALICZ 1999 = N. Kalicz, *A késő rézkori Báden kultúra temetője Mezőcsát-Hörcsögösön és Tiszavasvári-Gyépároson – Das Gräberfeld der spätkupferzeitlichen Badener Kultur in Mezőcsát-Hörcsögös und Tiszvasvári-Gyépáros*, ÉvkMiskolc XXXVII, 1999, 57-101.

KALICZ 2002 = N. Kalicz, *Eigenartige anthropomorphe Plastik der kupferzeitlichen Badener Kultur im Karpatenbecken*, BudRég XXXVI, 2002, 11-53.

KALICZ-SCHREIBER 1997 = R. Kalicz-Schreiber, *Kora bronzkori temetkezések a Csepel-sziget keleti partján – Frühbronzezeitliche Bestattungen am östlichen Ufer des Csepel-Insel bei Budapest*, BudRég XXXI, 1997, 177-197.

KALICZ-SCHREIBER 2010 = R. Kalicz-Schreiber, *Ein Gräberfeld der Spätbronzezeit von Budapest-Békásmegyer*, Budapest, 2010.

KALICZ-SCHREIBER, KALICZ 2002 = R. Kalicz-Schreiber, N. Kalicz, *Die Steinverwendung bei den Bestattungen des spätbronzeitlichen Gräberfeldes von Budapest-Békásmegyer*, în *Studies of the Ancient World. In Honour of Mária Novotná*, Anodos 2, 2002, 143-154.

KALMAR 1987 = Z. Kalmar, *Contribuții la cunoașterea ritului funerar hallstattian – Beiträge zur Kenntnis der hallstattzeitlichen Grabsitten*, SCIVA 38, 1987, 166-174.

KAMINSKÁ 2007 = L. Kaminská, *Praveké osídlenie pieskovej duny Veľka Moľva v Čičaroviach – Vorgeschichtliche Ansiedlung der Sanddüne Veľka Moľva in Čičarovce*, SlovArch LV, 2007, 203-260.

KAMINSKÁ 2010 = L. Kaminská, *Čičarovce- Veľka Moľva. Výskum polykultúrneho sídliska*, ASM Catalogi XII, Nitra, 2010.

KAMINSKÁ, CHEBEN 1983 = L. Kaminská, I. Cheben, *Výsledky prieskumov na Východoslovenskej nížine - Ergebnisse von Begehungen der ostslowakischen Tiefebene*, AVANS 1982 (1983), 128-130, 322.

KAPURAN 2014 = A. Kapuran, *Settlements and Necropolis from the Middle/Late Bronze Age in the Serbian part of the Iron Gate (Djerdap) hinterland*, în D. Ložnjak Dizdar, M. Dizdar (ed.), *The Beginning of the Late Bronze Age between the Eastern Alps and the Danube. Proceedings of the International Conference in Osijek, October 20-22. 2011*, Serta Instituti Archaelogici 1, Zagreb, 2014, 286-293.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

KAUS 1975 = K. Kaus, *Das Kriegergrab von Siegendorf*, Festschrift „Siegendorf im Burgenland", Siegendorf, 1975, 42-51.

KAUS 1984 = M. Kaus, *Ein jungneolitisches Gefäßdepot von Donnerskirchen-Kreutberg*, WAB 69, 1984, 7-23.

KEILING 1981 = H. Keiling, *Ein spätlatènezeitlicher Gefäßdepotfund von Kremmin, Kr. Ludwigslust*, ArchFunde 26, 1981, 126-130.

KEMENCZEI 1984 = T. Kemenczei, *Die Spätbronzezeit Nordostungarns*, ArchHung S.N. LI, Budapest, 1984.

KIENLIN, FISCHL, MARTA 2013 = T. L. Kienlin, K. P. Fischl, L. Marta, *Exploring Divergent Trajectories in Bronze Age Landscapes: Tell Settlement in the Hungarian Borsod Plain and the Romanian Ier Valley*, în *Paper given at EAA session „Landscapes of Complexity in Bronze Age Central Europe", Pilsen, 2013*, ms. (https://www.academia.edu/5669859; accesat în 16 octombrie 2016).

KILIAN-DIRLMEIER 1995 = I. Kilian-Dirlmeier, *Reiche Gräber der Mittelhelladischen Zeit*, în R. Laffineur, W.-D. Niemeier (ed.), *POLITEIA. Society and State in the Aegean Bronze Age. Proceedings of the 5th International Aegean Conference/5e Rencontre égéenne international. University of Heidelberg. Archäologisches Institut, 10-13 April 1994*, Aegaeum 12, 1995, 49-53.

KIRÁLY, KOÓS, TARBAY 2014 = Á. Király, J. Koós, J. G. Tarbay, *Representations of Jewellery and Clothing on Late Bronze Age anthropomorphic clay Figurines from north-eastern Hungary*, în N. Boroffka, G. T. Rustoiu, R. Ota (ed.), *Carpathian Hearthlands. Studies on the prehistory and history of Transylvania in European contexts, dedicated to Horia Ciugudean on his 60th birthday*, Apulum LI, 2014, 307-340.

KISS 2003 = V. Kiss, *A mészbetétes kerámia kultúrájának temetkezései*, în Zs. Visy (red.), *Magyar régészet az ezredfordulón*, Budapest, 2003, 150-151.

KOBAL 2008 = J. Kobal, *Мірзановецька культура у верхів'ях р. Тису ?*, în M. Mogielnicka-Urban (red.), *Opera ex aere. Studia z epoki brązu i wczesnej epoki żelaza dedykowane profesorowi Janowi Dąbrowskiemu*, Warszawa, 2008, 39-42.

KOLEV, GARNER 2010 = J. I. Kolev, J. Garner, *Der Bergbau und Verhüttungszentrum der Bronzezeit in Michailo-Ovsânka an der mittleren Wolga. Die ersten Forschungsergebnisse und Problemstellungen*, Der Anschnitt 62, 2010, 2-19.

KOÓS 1998 = J. Koós, *Grabungen auf neueren Fundstellen der Makó-Kultur in Nordostungarn*, în Ciugudean, Gogâltan (ed.) 1998, 7-30.

KOÓS 2003 = J. Koós, *Késő bronzkori edénylelet Északkelet-Magyarországról – Ein spätbronzezeitliches Gefäßdepot von Nordostungarn*, StArch IX, 2003, 121-128.

KOÓS 2009 = J. Koós, *Kora bronzkori kút feltárása Oszlár határában (Makó-kultúra) – Die Freilegung eines frühbronzezeitlichen Brunnens in der Gemarkung von Oszlár (Makó-Kultur)*, Tisicum XIX, 2009, 175-185.

KOÓS 2013 = J. Koós, *Spätbronzezeitliche Grube mit besonderer Bestimmung aus Oszlár-Nyárfaszög*, în Anders *et alii* (ed.) 2013, 771-792.

KOSCHIK 1986 = H. Koschick, *Ein Keramikdepot der Hallstattzeit von Hartmannshof, Gde. Pommelsbrunn, Lkr. Nürnberger Land, Mittelfranken*, în *Aus Frankens Frühzeit. Festgabe für Peter Endrich*, Mainfränkische Studien 37, 1986, 71-85.

KOVÁCS 1982 = T. Kovács, *Die terminologischen und chronologischen Probleme der frühen und mittleren Bronzezeit in Ostungarn*, în Aspes (red) 1982, 153-164.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

Kővári, Patay 2005 = K. Kővári, R. Patay, *A settlement of the Makó culture at Üllő. New Evidence for Early Bronze Age Metalworking*, CommArchHung 2005, 83-137.

Kovárník 2002 = J. Kovárník, *Keramické Votum z Božic, brázděný vpich a jina zjištění aneb Ján Lichardus má pravdu – Votum von Božice, Furchenstichkeramik und andere Feststellungen oder Ján Lichardus hat Recht*, SbornikBrno M7, 2002, 33-54.

Krajíc 2007 = R. Krajíc, *Bechyně – Táborská ulice. Archeologický výzkum v roce 2006*, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 20, 2007, 133–165.

Krause *et alii* 2010 = R. Krause, A. Stobbe, D. Euler, K. Fuhrmann, *Zur Genese und Entwicklung des Frühkeltischen Fürstensitzes auf dem Ipf bei Bopfingen (Ostalbkreis, Baden-Württemberg) und seines Umlandes im Nördlinger Ries*, în D. Krauße (ed.), *Publikation des Abschlusskolloquiums des DFG-Schwerpunktprogramms 1171 in Stuttgart, 12-15. Oktober 2009*, Stuttgart, 2010, 169-207.

Krauss, Ciobotaru 2013 = R. Krauß, D. Ciobotaru, *Daten zum Ende des Badener Keramikstils und dem Beginn der Frühbronzezeit im rumänischen Banat. Mit Beitragen zur absoluten Datierung und zu den bronzezeitlichen Tierknochen von Bernhard Weniger und Georgeta el Susi*, PZ 88, 2013, 38-113.

Kreen-Leeb 1999 = A. Kreen-Leeb, *Ein Keramikdepotfund der Lesthaprodersdorf-Gruppe aus Enzersdorf an der Fischa*, AÖ Sonderausgabe 9/10, 1998/1999, 46-68.

Kubinyi 1861 = F. Kubinyi, *A Gombai várhegy és az ott felfedezett régiségek*, ArchKözl II, 1861, 104-113.

Kühtreiber 1994 = K. Kühtreiber, *Ein urnenfelderzeitliches Gefäßdepot aus Drösing a.d. March, VB Gänserndorf, Niederösterreich*, ArchA 78, 1994, 99-113.

Kulcsár 1997 = G. Kulcsár, *Adatok a Dél-Alföld kora bronzkori történetehéz*, în Havassy (ed.) 1997, 15-56.

Kulcsár 2002 = G. Kulcsár, *Die Makó-Kosihy-Čaka Kultur im Spiegel einiger Bestattungen*, Antaeus 25, 2002, 441-475.

Kulcsár 2009 = G. Kulcsár, *The Beginnings of the Bronze Age in the Carpathian Basin*, VAH XXIII, 2009.

Kulcsár 2013 = G. Kulcsár, *Glimpses of the Third Millenium BC in the Carpathian Basin*, în Anders *et alii* (ed.) 2013, 643-659.

Lakatos-Balla 2014 = A. Lakatos-Balla, *A Biharmegyei és Nagyváradi Régészeti és Történelmi Egylet régészeti és műemlékvédelmi tárgyú levelezése (1872-1929)*, în A. Emődi (red.), *Miscellanea Historica Varadensia IV. Tunulmányok Nagyvárad-Újváros megalapitásának 300. évfordulója alkalmából*, Nagyvárad, 2014, 207-314.

Lakó 1983 = E. Lakó, *Repertoriul topografic al epocii bronzului şi al Hallstattului timpuriu în judeţul Sălaj – The topographical catalogue of the Bronze Age and Early Iron Age in Sălaj District*, ActaMusPor VII, 1983, 69-100.

Landolt, Van Es 2009 = M. Landolt, M. van Es, *Le dépôt de céramiques de début du Bronze final d'Entzheim <In der Klamm>(Alsace, Bas-Rhein)*, în S. Bonnardin, C. Hamon, M. Lauwers, B. Quilliec (ed.), *Réalités archéologiques et historiques des „Dépôts" de la préhistoire à nos jours. XXIXe recontres internationals d'archéologie et d'histoire d'Antibes*, Antibes, 2009, 213-220.

Lascu 2012 = I. Lascu, *A pit with depositions of cups from the first period of the Iron Age from Alba Iulia*, în L. Marta (ed.), *The Gáva Culture in the Tisa Plain and Transylvania. Die Gáva-Kultur in der Theißebene und Siebenbürgen. Symposium Satu Mare 17-18 June/Juni 2011*, StComSatu Mare XXVIII/I, 2012, 135-148.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

László 1994 = A. László, *Începuturile epocii fierului la est de Carpați*, BiblThrac VI, București, 1994.

László 2011 = A. László, *Alapitástól a pusztulásig. Épitési ritusok nyomai az Erősd-kultúra málnásfürdői településén – From foundation to destruction. Traces of building rituals at the Malnaș Băii settlement of the Copper Age Ariușd-Cucuteni culture*, ŐsrLevelek 13, 2011, 113-127.

Lauermann 1998 = E. Lauermann, *20 Jahre Spurensuche 1978 – 1998. 20 Jahre ÖGUF Sektion Stockerau – im Dienste der Bodendenkmalpflege*, Stockerau, 1998.

Lauermann 2003 = E. Lauermann, *Studien zur Aunjetitz-Kultur im nördlichen Niederösterreich*, UPA 99, 2003.

Lauermann 2007 = E. Lauermann, *Ein bemerkenswertes frühbronzezeitliches Fundensemble aus Herzogbirbaum, Niederösterreich*, Archeologické výzkumy v jižnich Čechách 20, České Budějovice, 2007, 117-132.

Lauermann, Hahnel 1999 = E. Lauermann, B. Hahnel, *Die mittelbronzezeitlichen Gefäßdepots von Großmugl in Niederösterreich*, AÖ Sonderausgabe 9/10, 1998/1999, 88-102.

Lečbych 2004 = M. Lečbych, *Keramický Depot z Polešovic – Keramikdepot aus Polešovice, Bez. Uherské Hradiště*, Pravěk NŘ 14, 2004, 207/218.

Lichardus 1976 = J. Lichardus, *Das Keramikdepot von Božice und seine chronologische Stellung innerhalb des frühen Äneolithikum in Mitteleuropa*, JschrMitteldtVorgesch 60, 1976, 161-174.

Lichardus, Vladár 1996 = J. Lichardus, J. Vladár, *Karpatenbecken – Sintašta – Mykene. Ein Beitrag zur Definition der Bronzezeit als historischer Epoche*, SlovArch XLIV, 1996, 25-93.

Lichardus, Vladár 1997 = J. Lichardus, J. Vladár, *Frühe und mittlere Bronzezeit in der Südwestslowakei. Forschungsbeitrag von Anton Točik (Rückblick und Ausblick)*, SlovArch XLV, 1997, 221-352.

Lindinger 1999 = V. Lindinger, *Mittelbronzezeitliche Gefäßdeponierung von Zwerndorf an der March, NÖ*, AÖ Sonderausgabe 9/10, 1998/1999, 78-87.

Liușnea 2007 = M.-D. Liușnea, *Considerații privind câteva aspecte ale bronzului timpuriu în regiunea sud-estului Europei – Considerations regarding same aspects of the Early Bronze Age in the region of the South-Eastern Europe*, în *Arheologia spiritualității preistorice în ținuturile Carpato-ponto-danubiene. Die Archäologie der prähistorischen Spiritualität in dem Karpathen-Pontus-Donau-Raum. Symposium 27-29 martie 2007 27-29 März 2007*, Constanța, 2007, 127-159.

Lochner 2012 = M. Lochner, *Thunau am Kamp – eine befestigte Höhensiedlung der Urnenfelderkultur und der aussergewöhnliche Fund eines Tonfässchens*, în W. Blajer (red.), *Peregrinationes archaelogicae in Asia et Europa Joanni Chochorowski dedicatae*, Kraków, 2012, 193-203.

Lochner 2013 = M. Lochner, *Bestattungssitten auf Gräberfeldern des mitteldonauländischen Urnenfelderkultur*, în Lochner, Ruppenstein (ed.) 2013, 11-31.

Lochner 2015 = M. Lochner, *Eine Mehrfachbestattung mit Keramiktrommel aus dem älterurnenfelderzeitlichen Brandgräberfeld von Inzersdorf ob der Traisen, Niederösterreich*, în I. Szathmári (ed.), *An der Grenze der Bronze- und Eisenzeit. Festschrift für Tibor Kemenczei zum 75. Geburtstag*, 339-351.

Lochner, Ruppenstein (ed.) 2013 = M. Lochner, F. Ruppenstein (ed.), *Brandbestattungen von der mittleren Donau bis zur Ägäis zwischen 1300 und 750 v.Chr*, Mitteilungen der

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

Prähistorischen Kommission 77 – Veröffentlichungen der Mykenischen Kommission 32, Viena, 2013.

MACHNIK 1987 = J. Machnik, *Kultury z przełomu eneolitu i epoki brązu w strefie karpackiej*, PKA 26, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, Łódź, 1987.

MACREA 1959 = M. Macrea, *Şantierul arheologic Caşolţ-Boiţa – Le chantier archéologique de Caşolţ-Boiţa*, Materiale VI, 1959, 407-443.

MACREA, RUSU, MITROFAN 1962 = M. Macrea, M. Rusu, I. Mitrofan, *Şantierul arheologic Porolissum – Le chantier archéologique de Porolissum*, Materiale VIII, 1962, 485-504.

MAKKAY 1963 = J. Makkay, *Adatok a péceli (badeni) kultúra vallásos elképzeléseihez – Data to the religious beliefs of the Pécel (Baden) culture*, ArchÉrt 90, 1963, 3-16.

MAKKAY 2001 = J. Makkay, *Néhány régészeti kapcsolat a mükenei világ és a Kárpát medence között - Archaeological contacts between the Mycenean world and the Carpathian Basin*, ÉvkNyíregyháza XLIII, 2001, 75-94.

MAKKAY 2005 = J. Makkay, *Ein Gründungsopfer der Tiszapolgár-Kultur von Vésztő-Mágor*, în V. Spinei, C.-M. Lazarovici, D. Monah (ed.), *Scripta praehistorica. Miscellanea in honorem nonagenarii magistri Mircea Petrescu-Dîmboviţa oblata*, Iaşi, 2005, 201-215.

MARAN 2004a = J. Maran, *Die Badener Kultur und ihre Räderfahrzeuge*, în Fansa, Burmeister (ed.) 2004, 265-282.

MARAN 2004b = J. Maran, *Kulturkontakte und Wege der Ausbreitung der Wagentechnologie im 4. Jahrtausend v. Chr.*, în Fansa, Burmeister (ed.) 2004, 429-442.

MARC 2012 = A. Marc, *Consideraţii cu privire la „capetele de băţ" din cultura Wietenberg – Considerations regarding the „stick-heads" from the Wietenberg culture*, Sargetia N.S. III (XXXIX), 2012, 91-100.

MAREŞ 2014 = I. Mareş, *Adâncata, com. Adâncata, jud. Suceava. Punct: Dealul Lipovanului*, CronCercArh Campania 2013, Oradea, 2014, 211-212.

MARINESCU 1985 = G. Marinescu, *Descoperiri de la sfîrşitul epocii bronzului (cultura Noua) în nord-estul Transilvaniei*, Apulum XXII, 1985, 23-29.

MARKOVÁ 2001 = K. Marková, *Die Plastik der älteren Bronzezeit in der Slowakei*, în B. Gediga, A. Mierzwiński, W. Piotrowski (red.), *Sztuka epoki brązu i wczesnej epoki żelaza w Europie środkovej*, Wrocław-Biskupin, 2001, 353-364.

MAROSI-SOÓS 1977 = Á. Marosi-Soós, *A budai várpalota újabb ásatásának bronzkori leletanyagáról - Les trouvailles de l'âge du bronze dans les nouvelles fouilles du quartier du château de Buda*, BudRég XXIV, 1977, 167-172, fig. 213-220.

MARTA 2007 = D. Marta, *Evoluţia comunităţilor din epoca bronzului pe teritoriul oraşului Oradea*, în L. Borcea, Gh. Gorun (coord.), *Istoria oraşului Oradea*, ediţia a II-a revăzută şi adăugită, Oradea, 2007, 34-42.

MARTA 2009 = L. Marta, *The Late Bronze Age Settlements of Petea-Csengersima*, Satu Mare, 2009.

MARTA 2014a = L. Marta, *Andrid „Dealul Taurilor = Bikadomb", Satu Mare County*, în Gogâltan, Cordoş, Ignat (ed.) 2014, 27-30.

MARTA 2014b = L. Marta, *Căpleni „Pământurile regeşti = Király földek = Cetate = Vár = Drumul Căminului, Satu Mare County*, în Gogâltan, Cordoş, Ignat (ed.) 2014, 61-64.

MARTA 2014c = L. Marta, *Dindeşti „Cetate = Várdomb", Satu Mare County*, în Gogâltan, Cordoş, Ignat (ed.) 2014, 92-94.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

MARTA 2014d = L. Marta, *Medieşu Aurit „Ciuncaş" Satu Mare County*, în Gogâltan, Cordoş, Ignat (ed.) 2014, 118-122.

MARTA 2014e = L. Marta, *Pişcolt „Ógát", Satu Mare County*, în Gogâltan, Cordoş, Ignat (ed.) 2014, 186-188.

MARTA, ŞTEFAN 2011 = L. Marta, D. Ştefan, *Geophysical survey in the Bronze Age settlement from Medieşu Aurit „Ciuncaş", Satu Mare County*, în D. Măgureanu, D. Măndescu, S. Matei (ed.), *Archaeology: making of and practice. Studies in honor of Mircea Babeş at his 70th anniversary*, Piteşti, 2011, 363-371.

MARTA *et alii* 2004 = L. Marta, R. Gindele, C. Astalos, Z. Kadas, *Medieşu Aurit, jud. Satu Mare, Punct: Conductă de gaz*, CronCercArh Campania 2003, Bucureşti, 2004, Nr. 120, 191-195.

MARTA *et alii* 2010 = L. Marta, T. L. Kienlin, E. Rung, P. Schramm, *Recent Archaeological Research on the Bronze Age Fortified Settlements of the Ier Valley, North-Western Romania*, în B. Horejs, T. L. Kienlin (ed.), *Siedlung und Handwerk. Studien zu sozialen Kontexten in der Bronzezeit. Beiträge zu den Sitzungen der Arbeitsgemeinschaft Bronzezeit 2007 und 2008*, UPA 194, 2010, 121-138.

MARTHARI 2009 = M. Marthari, *Middle Cycladic and Early Late Cycladic cemeteries and their Minoan elements: the case of the cemetery at Skarkos on Ios*, în C. F. Macdonald, E. Hallager, W.-D. Niemeier (ed.), *The Minoans in the central, eastern and northern Aegean – new evidence. Acts of a Minoan Seminar 22-23 January 2005 in collaboration with the Danish Institute at Athens and the German Archaeological Institute at Athens*, MonDanInstAthens 8, Athens, 2009, 41-58.

MÁTHÉ 1984 = M. Sz. Máthé, *Preliminary report on the 1977-1982 excavations at the neolithic and bronze age settlement of Berettyóújfalu-Herpály*, ActaArhHung XXXVI, 1984, 137-159.

MÁTHÉ 1988 = M. Sz. Máthé, *Bronze Age Tells in the Berettyó valley*, în T. Kovács, I. Stanczik (ed.), *Bronze Age tell settlements of the Great Hungarian plain I*, IPH I, Budapest, 1988, 27-122.

MÁTHÉ 1999 = M. Sz. Máthé, *Sarló a sírban (Adatok a legkorábbi bronzkori sarló megjelenéséhez)*, în Z. Ujváry (ed.), *Ünnepi kötet Szabó László tiszteletére*, Debrecen, 1999, 77-83.

MÁTHÉ 2000 = M. Sz. Máthé, *Angaben zu den frühesten Sicheln im Theissgebiet*, ActaArchHung LI, 1999/2000 (2000), 183-188.

MÁTHÉ *et alii* 1997 = M. Sz. Máthé, M. Csányi, J. Tárnoki, J. Dani, Zs. Hajdú, P. Raczky, *Polgár-Kengyel-köz*, în P. Raczky, T. Kovács, A. Anders (ed.), *Utak a múltba. Az M3-as autópálya régészeti leletmentései-Paths into the Past. Rescue Excavations on the M3 Motorway*, Budapest, 1997, 59-61.

MAZĂRE 2012 = P. Mazăre, *Definirea şi clasificarea artefactelor preistorice destinate torsului: fusaiolele – Defining and Classifing Prehistoric Textile Tools Used for Spinning: Spindle-Whorls*, Terra Sebus 4, 2012, 103-131.

MAZĂRE 2013 = P. Mazăre, *Interpretări funcţionale ale „greutăţilor" din lut ars – Functional interpretations of fired clay „weights"*, AnUnivApulensis Historica 17/II, 2013, 27-67, 269-271.

MĂRGĂRIT *et alii* 2011 = M. Mărgărit, M. Constantinescu, V. Dumitraşcu, A. Bălăşescu, *Obiecte din materii dure animale din aşezarea de epoca bronzului de la Năieni-Zănoaga Cetate 2 (jud. Buzău)*, Peuce S.N. IX, 2011, 15-54.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

MĂRUIA, BOLCU, HORAK 2013 = L. Măruia, L. Bolcu, F.-P. Horak, *Situl arheologic de la Unip-„Dealul Cetățuica", com. Sacoşu Turcesc, jud. Timiş. Un istoric al cercetărilor*, în A. Stavilă, D. Micle, A. Cîntar, C. Floca, S. Fonțiu (ed.), *Interdisciplinaritate în Arheologie şi Istorie. In memoriam Liviu Măruia. Timişoara, 7 decembrie 2013*, Arheovest I., Szeged, 2013, 295-308.

METZNER-NEBELSICK 2002 = C. Metzner-Nebelsick, *Der „Thrako-Kimmerische" Formenkreis aus der Sicht der Urnenfelder- und Hallstattzeit im südöstlichen Pannonien*, VF 23, Rahden/Westf., 2002.

MIRET i MESTRE 2011 = J. Miret i Mestre, *Els Dipòsits de ceràmica a Europa durant la prehistòria*, 2011 (*www.researchgate.net/file.PostFileLoader.html?id*).

MIRET i MESTRE 2014 = J. Miret i Mestre, *Fosses, sitges i altres coses. Catàleg d'estructures prehistòriques d'Europa*, 2014 (https://www.academia.edu/7172876).

MIROŠŠAYOVÁ 1997 = E. Miroššajová, *Ižkovce II-Predná hora II*, în *Archeológia na trase plynovodu (1993-1995)*, Bratislava, 1997, 13-17.

MIROŠŠAYOVÁ 2015 = E. Miroššajová, *Pohrebiska v Ždani v kontexte vývoja severného Potisia v dobe halštatskej*, ASM Studia XXIV, Nitra, 2015.

MITÁŠ, FURMÁNEK 2015 = Vl. Mitáš, V. Furmánek, *Pohrebisko kultúrneho komplexu juhovýchodných popolnichových poli v Cinobani (výykum v rokoch 2007-2012) – Burial Ground of the Cultural Complex of the Southeastern Urnfield in Cinobaňa (Research Excavation in the Years 2007-2012)*, în O. Ožďány (ed.), *Popolnicové polia a doba halštatská. Zborník referátov a XII. medzinárodnej konferencie „Doba popolnicových poli a doba halštatská" Hriňová-Poľana 14.-18. máj 2012*, ASM Comm XVII, Nitra, 2015, 159-189.

MITREA 1967 = B. Mitrea, *Unele probleme în legătură cu necropola prefeudală de la Izvoru (r. Giurgiu) – Quelques problèmes au sujet de la nécropole preféodale de Izvoru (District de Giurgiu)*, SCIV 18, 1967, 443-461.

MOLNÁR 2005 = Zs. Molnár, *Habitatul culturii Otomani din Câmpia Careiului şi valea Eriului – The Habitat of the Otomani Culture in the Carei Plain and Eriu Valley*, StComSatu Mare XXII/I, 2005, 33-60.

MOLNÁR 2011 = Zs. Molnár, *Die Bronzemetallurgie in den Otomani-Gemeinschaften von der Carei-Ebene und dem Eriul-Tal*, ActaArchHung LXII, 2011, 269-330.

MOLNÁR 2014 = Zs. Molnár, *Contribuții la cunoaşterea culturii Otomani din nord-vestul Transilvaniei. Ceramică şi metal*, PAT 10, Cluj-Napoca, 2014.

MOLNÁR, GHEMIŞ 2003 = Zs. Molnár, C. Ghemiş, *O descoperire aparținând perioadei bronzului timpuriu din peştera Izbucu Topliței (jud. Bihor). Considerații privind grupul Roşia – A discovery from the Early Bronze Age in the Izbucu Topliței cave (Bihor county). Considerations on the Roşia group*, EphNapocensis XIII, 2003, 41-92.

MOLNÁR, GHEMIŞ 2007 = Zs. Molnár, C. Ghemiş, *Kora bronzkori leletek a Fekete- és Sebes-Körös-videki barlangokból. Adatok a Roşia csoport kérdésköréhez – Early Bronze Age discoveries from the Izbucu Topliței Cave-Bihor County*, DolgozatokKolozsvár, Új sorozat II (XII), 2007, 67-96.

MOLNÁR, IMECS 2006 = Zs. Molnár, Z. Imecs, *Adatok a Nagykárolyi-síkság és az Ér-vidék településhálozatának kutatásához – Data to the research of the Otomani Cultures habitat in the Carei Plain and the Eriu Valley*, DolgozatokKolozsvár, Új sorozat I (XI), 2006, 29-66.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

MOLNÁR, NAGY 2013 = Zs. Molnár, J.-G. Nagy, *Habitat Models and Social Systems in Middle Bronze Age central north-western Transylvania. State of research*, ActaArchCarp XLVIII, 2013, 5-86.

MOLNÁR, NÉMETI 2014 = Zs. Molnár, J. Németi, *Carei „Bobald = Bobáld", Satu Mare County*, în Gogâltan, Cordoş, Ignat (ed.), 43-60.

MORINTZ 1960 = S. Morintz, *Săpăturile de la Chilia (r. Vedea, reg. Piteşti) – Les fouilles de Chilia*, Materiale VII, 1960, 441-448.

MORINTZ 1978 = S. Morintz, *Contribuţii arheologice la istoria tracilor timpurii I*, BiblArh XXXIV, Bucureşti, 1978.

MÖRTZ 2009 = T. Mörtz, *Das erste aunjetitzer Metalgefäß in der Fremde ? Überlegungen zu Ursprung und Funktion der Schmuckschatulle von Skeldal, Dänemark*, în L. Dietrich, O. Dietrich, B. Heeb, A. Szentmiklosi (ed.), *Aes aeterna. Omagiu domnului Tudor Soroceanu, cu ocazia împlinirii a 65 de ani*, AnB S.N. XVII, 2009, 221-237.

MOTZOI-CHICIDEANU 2011 = I. Motzoi-Chicideanu, *Obiceiuri funerare în epoca bronzului la Dunărea Mijlocie şi Inferioară*, Bucureşti, 2011.

MOTZOI-CHICIDEANU, CHICIDEANU-ŞANDOR 2010 = I. Motzoi-Chicideanu, M. Chicideanu-Şandor, *Cimitirul din epoca bronzului de la Cârlomăneşti-La Arman. Campaniile 2003-2007*, Materiale S.N. 6, 2010, 21-70.

MOZSOLICS 1952 = A. Mozsolics, *Die Ausgrabungen in Tószeg im Jahre 1948*, ActaArchHung II, 1952, 35-69.

MOZSOLICS, HEGEDŰS 1963 = A. Mozsolics, Z. Hegedűs, *Két nagykállói depotlelet és a telekoldali bronzlelet vizsgálata – Zwei Depotfunde von Nagykálló (Kom. Szabolcs-Szatmár) und die spektrographische Untersuchung einiger Bronzen von Telekoldal*, ArchÉrt 90, 1963, 252/262.

MÜLLER 1999 = J. Müller, *„Otomani" in Siebenbürgen ? Fragen zur mittleren Bronzezeit im Westen Rumäniens*, în N. Boroffka, T. Soroceanu (ed.), *Transsilvanica. Archäologische Untersuchungen zur älteren Geschichte des südöstlichen Mitteleuropa. Gedenkschrift für Kurt Horedt*, Internationale Archäologie, Studia Honoraria 7, Rahden/Westf., 1999, 71-89.

MUSCĂ 1980 = T. I. Muscă, *Contribuţii la studiul ritualurilor funerare pre- şi protoistorice - Contributions à l'étude des rituels funéraires pré- et protohistoriques*, Anuarul Muzeului judeţean Vaslui 2, 1980, 45-50.

NADLER 1991 = M. Nadler, *Eine Opfergrube der späten Urnenfelderzeit aus Hohentründigen*, ArchBayern 1990, 1991, 55-57.

NADLER 2011 = M. Nadler, *Kult am Bergsporn – Weitere Keramikdeponierungen innerhalb der Wallanlage von Hohentründigen*, ArchBayern 2010, 2011, 59-61.

NAGY 2012 = M. L. Nagy, *Neue Beiträge zu spätbronzezeitlichen Gefäßdeponierungen im Oberen Theißgebiet*, în L. Marta (ed.), *The Gáva Culture in the Tisa Plain and Transylvania. Die Gáva-Kultur in der Theißebene und Siebenbürgen. Symposium Satu Mare 17-18 June/Juni 2011*, StComSatu Mare XXVIII/I, 2012, 255-269.

NÁNÁSI 2003 = Z. Nánási, *Dr. Andrássy Ernő az Érmellék utolsó polihisztora*, Partiumi Füzetek 24, Nagyvárad, 2003.

NEBELSICK 2001 = L. D. Nebelsick, *Das prähistorische Gräberfeld von Niederkaina bei Bautzen. Band 5*, VeröffLandesmusVorgeschDresden 31, Dresden, 2001.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

NÉMETI 1969 = I. Németi, *Descoperiri funerare din epoca bronzului în jurul Careiului - Grabfunde der Bronzezeit aus der Umgebung der Stadt Carei (Kreis Satu Mare)*, StComSatu Mare 1969, 57-71.

NÉMETI 1979 = I. Németi, *Morminte de la începutul epocii bronzului descoperite la Pişcolt (jud. Satu Mare) - Die in Pişcolt (Kreis Satu Mare) entdeckten Gräber aus der Frühbronzezeit*, SCIVA 30, 1979, 527-536.

NÉMETI 1982 = I. Németi, *Das spätbronzezeitliche Gräberfeld von Sanislău*, Dacia N.S. XXVI, 1982, 115-144.

NÉMETI 1987 = I. Németi, *Descoperiri arheologice de pe teritoriul localităţii Moftinu Mic (jud. Satu Mare) – Archäologische Entdeckungen auf dem Gebiet des Dorfes Moftinu Mic (Kreis Satu Mare)*, StComSatu Mare VII-VIII, 1986-1987, 101-137.

NÉMETI 1996 = I. Németi, *Câteva consideraţii privind descoperirile funerare din epoca bronzului din nord-vestul României - Some Comments in Bronze Age Burials from the North-West of Romania*, StComSatu Mare XIII, 1996, 27-55.

NÉMETI 1997 = J. Németi, *Câteva consideraţii asupra colecţiei „Kovács" - Some appreciations about the Kovács collections*, StCom Satu Mare XIV, 1997, 63–74.

NÉMETI 1999 = J. Németi, *Repertoriul arheologic al zonei Careiului*, BiblThrac XXVIII, Bucureşti, 1999.

NÉMETI 2000a = J. Németi, *Thraker und Kelten*, în *Thraker und Kelten beidseits der Karpaten. Keltenmuseum Hochdorf/Enz, Sonderausstellung vom 14. September 2000-29. April 2001*, Eberdingen, 2000/2001, 59-69.

NÉMETI 2000b = J. Németi, *Căuaş-i/Érkávás, Szatmár megye, Románia/ idoltöredék – Idolfragment from Căuaş/Érkávás/, Szatmár county, Romania*, ŐsrLevelek 2, 2000, 58-60.

NÉMETI 2004 = J. Németi, *Mormântul de incineraţie în urnă descoperit la Carei-Bobald şi problematica acestei perioade din nord-vestul Transilvaniei – An Early Bronze Age cremation burial discovered at Carei-Bobald and the problems of this period in Northwestern Romania*, StComSatu Mare XVII-XXI/I, 2000-2004, 31-37.

NÉMETI 2008 = J. Németi, *Descoperiri arheologice din epoca bronzului târziu şi epoca fierului mijlociu din hotarele localităţilor Foieni-Berea-Ciumeşti (judeţul Satu Mare) – Archaeological finds of the Late Bronze Age and Middle Iron Age from the boundary of the villages Foieni-Berea-Ciumeşti (Satu Mare County)*, StComSatu Mare XXV/I, 2008, 71-112.

NÉMETI 2009a = J. Németi, *Kora bronzkori vajkészítő edény (köpülő)*, comunicare la III. Erdélyi Magyar Régészeti Konferencia, Sepsiszentgyörgy, 2009, november 6-8.

NÉMETI 2009b = J. Németi, *The Hajdúbagos/Pişcolt-Cehăluţ Group*, în Berecki, Németh, Rezi (ed.) 2009, 203-221.

NÉMETI 2011 = J. Németi, *Bronzkori vajkészitő edény – Bronze Age butter churns*, ÉvkNyíregyháza LIII, 2011, 69-81.

NÉMETI 2012 = J. Németi, *Hozzászólás az Északnyugat-Románia későbronzkor végi problémáihoz*, în Zs. Székely (red.), *Emlékkönyv Székely Zoltán születésének 100. évfordulójara*, Sepsiszentgyörgy, 2012, 129-143.

NÉMETI 2013a = J. Németi, *Az Érmellék ősrégészeti, császár- és árpádkori kutatásának története dr. Roska Márton és dr. Andrássy Ernő barátságának tükrében – Archaeological investigations of the Érmellék in the mirror of the friendship of dr. Roska Márton and dr. Andrássy Ernő and their collective activity*, DolgozatokKolozsvár, Új sorozat VI-VII (XVI-XVII), 2011-2012 (2013), 7-25.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

NÉMETI 2013b = J. Németi, *Cuptoarele de ars ceramică de tip La Tène de la Carei-Ferma avicolă (Spitz)*, în *Perigrinări arheologice între estul şi vestul Europei. Studii în onoarea lui Tiberius Bader la aniversarea de 75 de ani*, StComSatu Mare XXIX/I, 2013, 329-342.

NÉMETI, DANI 2001 = J. Németi, J. Dani, *Néhány kora bronzkori sír az Érmellékről (Románia) és a Nyírségből (Magyarország). Adalékok ÉK-Magyarország és ÉNy-Románia kora bronzkorához - Some Early Bronze Age graves from the Érmellék (Romania) and Nyírség (Hungary). Some data on the Early Bronze Age of Northeast Hungary and Northwest Romania*, ÉvkNyíregyháza XLIII, 2001, 95-126.

NÉMETI, MOLNÁR 2001 = J. Németi, Zs. Molnár, *Data about the beginning of the Tell Settlements from the N–V Part of Romania*, în C. Cosma, D. Tamba, A. Rustoiu (ed.), *Studia Archaeologica et Historica Nicolao Gudea Dicata*, BiblMusPorolissensis IV, Zalău, 2001, 67–93.

NÉMETI, MOLNÁR 2002 = J. Németi, Zs. Molnár, *A Tell telepek elterjedése a Nagykárolyi-síkságon és az Ér völgyében*, Sapientia Könyvek 14, Kolozsvár, 2002.

NÉMETI, MOLNÁR 2003 = J. Németi, Zs. Molnár, *Contribuţii la cunoaşterea aşezărilor de tip tell din nord-vestul României. Ceramica aparţinând epocii bronzului de la Dindeşti - The contributions to the knowledge of the Tell type Settlements from North-West Part of Romania. The Bronze Age pottery from Dindeşti*, în: L. Cornea, C. Ghemiş, G. Moisa (red.), *In memoriam Nicolae Chidioşan*, Oradea, 2003, 21-46.

NÉMETI, MOLNÁR 2007 = J. Németi, Zs. Molnár, *A Tell-telepek fejlődése és vége a nagykárolyi-síkságon és az Ér völgyében*, Sapientia Könyvek 48, Kolozsvár, 2007.

NÉMETI, MOLNÁR 2012 = J. Németi, Zs. Molnár, *Bronzkori hatalmi központok Északnyugat-Erdélyben: a Nagykároly-Bobáld-Tell – Bronzezeitliche Machtzentren in Nordwest-Siebenbürgen: der Tell von Carei-Bobáld*, Monográfiák a Szegedi Tudományegyetem Régészeti Tanszékéről 1, Szeged, 2012.

NÉMETI, MOLNÁR 2014 = J. Németi, Zs. Molnár, *Tiream „Holmul cânepii = Kendereshalom", Satu Mare County*, în Gogâltan, Cordoş, Ignat (ed.), 268-271.

NÉMETI, ROMAN 1995 = I. Németi, P. Roman, *Epoca bronzului timpuriu din nord-vestul României (grupul cultural Sanislău) - Die Frühbronzezeit Nord-West Rumäniens. Die Sanislău-Gruppe*, StComSatu Mare XI-XII, 1994-1995, 25-32.

NEUGEBAUER 1977 = J. W. Neugebauer, *Böheimkirchen. Monographie des namengebendes Fundortes der Böheimkirchnergruppe der Věteřovkultur*, ArchA 61/62, 1977, 31–207.

NEVIZÁNSKY 1985 = G. Nevizánsky, *Grabfunde und Überbauerscheinungen der Träger der Badener Kultur im zentralen Gebiet des Karpatenbeckens*, SlovArch XXXIII, 1985, 249-272.

NEVIZÁNSKY 2001 = G. Nevizánsky, *Príspevok k mladšiemu stupňu kultúry Makó(Kosihy)-Čaka na juhozápadnom Slovensku – Beitrag zur jüngeren Stufe der Makó(Kosihy)-Čaka-Kultur in der Südwestslowakei*, SlovArch XLIX, 2001, 19-38.

NICA 2001 = M. Nica, *Zur Cernavoda III-Kultur in Oltenien*, în P. Roman, S. Diamandi (ed.), *Symposium Cernavoda III-Boleráz. Ein vorgeschichtliches Phänomen zwischen dem Oberrhein und der Unteren Donau. Mangalia/Neptun (18.-24. Oktober 1999)*, StDan Series Symposia II, 2001, 279-298.

NICULICĂ *et alii* 2004 = B. Niculică, I. Mareş, D. Boghian, S. Ignătescu, *Consideraţii preliminare asupra practicii funerare din necropola de tip Komariv-Bilyj Potik-Costişa de la Adâncata-„Imaş" (jud. Suceava) – Considérations préliminaires sur les pratiques*

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

funéraires de la nécropole du type Komariv-Bilyj Potik-Costişa de Adâncata-Imaş (jud. Suceava), Codrul Cosminului 10, 2004, 131-143.

NIKLASSON-SÖNNERBY 1987 = K. Niklasson-Sönnerby, *Late Cypriote III shaft graves: burial customs of the last phase of the Bronze Age*, în R. Laffineur (ed.), *Thanatos. Les coutumes funéraires en Egée à l'âge du Bronze. Actes du colloque de Liège, 21/23 avril 1986*, Aegaeum 1, 1987, 219-225.

NOVOTNÁ 1980 = M. Novotná, *Die Nadeln in der Slowakei*, PBF XIII, 6, München, 1980.

NOVOTNÁ, SOJÁK 2013 = M. Novotná, M. Soják, *Veľka Lomnica-Burchbrich. Urzeitliches Dorf unter den Hohen Tatra*, ASM Studia XVI, Nitra, 2013.

NOVOTNÝ, KOVALČIK 1977 = B. Novotný, R. M. Kovalčik, *Katalóg archeologickýh pamiatok Spiša 2*, Gánovce, Poprad, 1977.

OLEXA 2002 = L. Olexa, *Cmentarzyska i ceremoniał pogrzebowy. Burial Grounds an funeral ceremonies*, în J. Gancarski (ed.), *Między Mykenami a Bałtykiem. Kultura Otomani-Füzesabony. Between Mycenae and the Baltic Sea. The Otomani-Füzesabony Culture*, Krosno, Warszawa, 2002, 53-88.

OLEXA 2003 = L. Olexa, *Nižná Myšľa. Osada a pohrebisko z doby bronzovej*, APS 7, Košice, 2003.

ONDRAČEK, STUCHLÍKOVÁ 1988 = J. Ondraček, J. Stuchlíková, *Sídlište v Budkovicíich a jeho postavení v rámci věteřoské skupiny - Die Siedlung in Budkovice und ihre Stellung im Rahmen der Věteřover Gruppe*, PamArch LXXIX, 1988, 5–37.

OPRINESCU 1987 = A. Oprinescu, *Mormîntul unui luptător get de la Cuptoare-„Sfogea" (com. Cornea, jud. Caraş Severin) – Das getische Kämpfergrab von Cuptoare-„Sfogea" (Gemeinde Cornea, Jud. Caraş Severin)*, Thraco-Dacica VIII, 1987, 127-129.

ORAVECZ, MRÁV 2009 = H. Oravecz, Zs. Mráv, *Jelentés az Érd, Simonpuszta lelőhelyen végzett 2007. és 2008. évi leletmentésről – Report on the rescue excavations at Érd, Simonpuszta site in 2007 and 2008*, Régészeti kutatások Magyarországon 2008 – Archaeological Investigations in Hungary 2008, Budapest, 2009, 43-59.

ORDENTLICH 1965 = I. Ordentlich, *Un depozit de vase de tip Otomani de la Valea lui Mihai - Ein Verwahrfund von Gefässen vom Typ Otomani aus Valea lui Mihai, Region Crişana*, StComSibiu 12. 1965, 181-197.

ORDENTLICH 1970a = I. Ordentlich, *Die innere Periodeneinteilung der Otomanikultur in Rumänien*, în J. Filip (red.), *Actes du VIIIe Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques Prague, 21-27 août 1966*, Prague, 1970, 619-621.

ORDENTLICH 1970b = I. Ordentlich, *Die chronologische Gliederung der Otomani-Kultur auf dem rumänischen Gebiet und ihre wichtigsten Merkmale*, Dacia N.S. XIV, 1970, 83-97.

ORDENTLICH 1971 = I. Ordentlich, *Aria de răspîndire a culturii Otomani de pe teritoriul României – Die Verbreitung der Otomanikultur in Rumänien*, Marmatia II, 1971, 19-35.

ORDENTLICH 1972 = I. Ordentlich, *Contribuţia săpăturilor arheologice de pe „Dealul Vida" (com. Sălacea, judeţul Bihor) la cunoaşterea culturii Otomani - Die Beiträge der archäologischen Ausgrabungen am Dealul Vida (Gemeinde Sălacea, Kreis Bihor) zur Kenntnis der Otomani-Kultur*, StComSatu Mare1972, 63-84.

ORDENTLICH 1974 = I. Ordentlich, *Aspecte privind cultura Otomani – Aspects concerning the Culture Otomani*, Crisia 1974, 135-151.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

ORDENTLICH, KACSÓ 1970 = I. Ordentlich, C. Kacsó, *Cimitirul din epoca bronzului de la Ciumeşti - La nécropole de l'âge du bronze de Ciumeşti*, SCIV 21, 1970, 49-63.

ORDENTLICH, GĂVAN, GHEMIŞ 2014 = I. Ordentlich, A. Găvan, C. Ghemiş, *Sălacea „Dealul Vida – Vida hegy", Bihor County*, în Gogâltan, Cordoş, Ignat (ed.) 2014, 207-230.

ORDENTLICH, LIE, GHEMIŞ 2014 = I. Ordentlich, M. Lie, C. Ghemiş, *Otomani „Cetăţuie – Várhegy" Bihor County*, în Gogâltan, Cordoş, Ignat (ed.) 2014, 139-147.

O'SHEA 1996 = J. M. O'Shea, *Villagers of the Maros. A Portrait of an Early Bronze Age Society*, New York-London, 1996.

PALÁTOVÁ, SALAŠ 1999 = H. Palátová, M. Salaš, *Bronze- und urnenfelderzeitliche Gefäßdepotfunde in Mähren*, AÖ Sonderausgabe 9/10, 1998/1999, 103-114.

PALÁTOVÁ, SALAŠ 2001 = H. Palátová, M. Salaš, *Keramické depoty doby bronzové na Moravé – Bronzezeitliche Gefässdepotfunde in Mähren*, în *50 Jahre archäologischer Forschungen der Masaryk-Universität im Gebiet von Znaim*, Brno, 2001, 279-294.

PALÁTOVÁ, SALAŠ 2002 = H. Palátová, M. Salaš, *Depoty keramických nádob doby bronzové na Moravé a v sousedních zemích – Bronzezeitliche Gefässdepotfunde in Mähren und benachbarten Gebieten*, Pravěk Supplementum 9, Brno, 2002.

PASTOR 1962 = J. Pastor, *Pohrebisko zo staršej doby v Košťanoch - Gräberfeld der älteren Bronzezeit in Koštany*, ŠtZ AUSAV 9, 1962, 63-80.

PATAY, PATAY 1965 = P. Patay, A. Patay, *A nagyrévi kultúra leletei Diósdon - Funde der Nagyrév-Kultur in Diósd*, ArchÉrt 92, 1965, 163-167.

PATTON 2014 = G. Patton, *„itt hajdan barátok kolostora lévén..." A koromszói szerzetesek titkai Máza határában*, Arch – Altum Castrum Online, 2014, 1-15.

PAVÚK, ŠIŠKA 1971 = J. Pavúk, S. Šiška, *Neolitické a eneolitické osidlenie Slovenska - Neolitische und äneolitische Besiedlung der Slowakei*, SlovArch 19, 1971, 319-364.

PĂUNESCU 1964 = A. Păunescu, *Cu privire la perioada de sfîrşit a epipaleoliticului în nord-vestul şi în nord-estul României şi unele persistenţe ale lui în neoliticul vechi - À propos de la période finale et quelques persistances de l'épipaléolitique dans le néolitique ancien au nord-ouest et nord-ést de la Roumanie*, SCIV 15, 1964, 321-336.

PĂUNESCU 1970 = A. Păunescu, *Evoluţia uneltelor şi armelor de piatră cioplită descoperite pe teritoriul României*, BiblArh XV, Bucureşti, 1970.

PERTLWIESER 1975 = M. Pertlwieser, *Die „Berglitz" von Gusen. Ein neolitisch-frühbronzezeitlicher Opferplatz an der Oberösterreichischen Donau*, ÉvkSzeged 1974-75/1, 299-310.

PETROSINO, PUTZ 2003 = N. Petrosino, U. Putz, *Mittel- bis spätbronzezeitliche Gefäßdepots aus Minoritenhof*, ArchBayern 2002, 2003, 38-40.

PLOUIN 2012 = S. Plouin, *Formen und Funktionen hallstattzeitlicher Siedlungen in Elsaß*, în A. Bräunig, W. Löhlein, S. Plouin (red.), *Die frühe Eisenzeit zwischen Schwarzwald und Vogesen. Le Premier âge du Fer entre le Forêt-Noire et les Vosges*, Archäologische Informationen aus Baden-Württemberg 66, Freiburg, 2012, 182-215.

POLÁČEK 1966 = J. Poláček, *Dívčí Kámen. Hradiště z doby bronzové*, České Budějovice, 1966.

POP 2013 = H. Pop, *Din secretele fructierei dacice*, în A. Stavilă, D. Micle, A. Cîntar, C. Floca, S. Fonţiu (ed.), *Interdisciplinaritate în Arheologie şi Istorie. In memoriam Liviu Măruia. Timişoara, 7 decembrie 2013*, Arheovest I., Szeged, 2013, 295-341.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

POPA 1998 = C. I. Popa, *Noi descoperiri aparţinând Bronzului timpuriu în bazinul mijlociu al Mureşului şi câteva consideraţii privind etapa finală a acestei perioade în Transilvania - New discoveries belonging to the Early Bronze Age in the Middle Mureş Bassin and some considerations regarding the Final Stage of this Period in Transylvania*, Apulum XXXV, 1998, 47-85.

POPA 2004 = C. I. Popa, *Reprezentări speciale pe ceramica de tip Coţofeni. Aspecte ale cultului urano-solar în preistorie – Special Imagery on the Coţofeni-Type Ceramics*, Apulum XLI, 2004, 113-145.

POPA 2005 = C. I. Popa, *Modificări culturale la finalul Bronzului timpuriu şi la începutul Bronzului mijlociu în Transilvania – Cultural changes at the end of the Early Bronze Age and the beginning of the Middle Bronze Age in Transylvania*, în Popa, Rustoiu (ed.) 2005, 51-183.

POPA 2009 = C. I. Popa, *I. Cultura Coţofeni. Cu privire specială asupra Transilvaniei. II. Repertoriul descoperirilor culturii Coţofeni* (teză de doctorat), Alba Iulia, 2012.

POPA 2011 = C. I. Popa, *Valea Cugirului din preistorie până în zorii epocii moderne. Monumenta Archaeologica et Historica*, Cluj-Napoca, 2011.

POPA 2012 = C. I. Popa, *Contribuţii la preistoria Văii Sebeşului (I). Locuiri Coţofeni din zona deluroasă*, BiblMusSabesiensis III, Alba Iulia, 2012.

POPA, CIUTĂ 2016 = C. I. Popa, M. M. Ciută, *Plastica antropomorfă Coţofeni de la Şeuşa-Gorgan (jud. Alba)*, în D. Micle, A. Stavilă, C. Oprean, S. Forţiu (ed.), *Interdisciplinaritate în Arheologie şi Istorie. In honorem Adrian Bejan. Timişoara, 26 noiembrie 2016*, Arheovest IV_1, Szeged, 2016, 163-182.

POPA, FAZECAŞ 2012 = C. I. Popa, G. T. Fazecaş, *Contribuţii la cunoaşterea etapei finale a culturii Coţofeni în Crişana. Aşezarea de la Tăşad (Jud. Bihor) – Contributions to the Research of Coţofeni Culture in Crişana. The Tăşad Settlement (Bihor County)*, Apulum L, 2012, 47-85.

POPA, RUSTOIU (ed.) 2005 = C. I. Popa, G. T Rustoiu. (ed.), *Omagiu profesorului Ioan Andriţoiu cu prilejul împlinirii a 65 de ani. Studii şi Cercetări Arheologice*, Alba Iulia, 2005.

POPA, RUSTOIU, POPOVICI 2004 = C. I. Popa, G. T. Rustoiu, P. Popovici, *Două noi piese de plastică preistorică – Two new prehistoric slay statuettes*, Patrimonium Apulense IV, 2004, 36-48.

POPESCU 1965a = D. Popescu, *Săpăturile arheologice din Republica Socialistă România în anul 1964*, SCIV 16, 1965, 587-604.

POPESCU 1965b = D. Popescu, *Les fouilles archéologiques de 1964 en Roumanie*, Dacia N.S. IX, 1965, 469-488.

POPESCU 1965c = D. Popescu, *Asupra începuturilor epocii bronzului în România (Partea a II-a) - À propos du début de l'âge du bronze en Roumanie (IIe partie)*, SCIV 16, 1965, 323-340.

POPESCU 1965d = D. Popescu, *Despre începuturile epocii bronzului în România (partea a III-a) - À propos du début de l'âge du bronze en Roumanie (IIIe partie)*, SCIV 16, 1965, 775-789.

POROSZLAI 2000 = I. Poroszlai, *Excavation campaigns at the Bronze Age tell site at Százhalombatta-Földvár I. 1989-1991; II. 1991-1993*, în I. Poroszlai, M. Vicze (ed.), *Százhalombatta Archaeological Expedition. Annual Report 1 – Field Season 1998*, Százhalombatta, 2000, 13-73.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

POROSZLAI, VICZE (red.) 2004 = I. Poroszlai, M. Vicze (red.), *Százhalombatta története a bronzkortól napjainkig. A százhalombattai „Matrica" Múzeum állandó kiállításának katalógusa*, Százhalombatta, 2004.

POSLUSCHNY 2002 = A. Posluschny, *Die hallstattzeitliche Besiedlung im Maindreck. GIS-gestützte Fundstellenanalysen (Oxford 2002)*, http://archiv.ub.uni-marburg.de/diss/z2002/0092.

PREDA 2015 = B. Preda, *Considerations regarding Barrow Burials and Metal Depositions during the Early Bronze Age in the Carpathian-Danube Area*, Hiberboreea Journal 2, 2, 2015, 5-51.

PRISECARU 2009 = D. Prisecaru, *Meşteşuguri casnice în epoca bronzului pe teritoriul României. Prelucrarea materiilor textile – Household crafts during the Bronze Age on Romanian territory. The processing of textile matter*, Corviniana XIII, 2009, 119-157.

PROX 1941 = A. Prox, *Die Schneckenbergkultur*, Kronstadt, 1941.

PUTZ 2009 = U. Putz, *Ein frühbronzezeitliches Keramikdepot bei Sünching, Lkr. Regensburg*, în L. Husty, M. M. Rind, K. Schmotz (ed.), *Zwischen Münchshöfen und Windberg. Gedenkschrift für Karl Böhm*, Internationale Archäologie Studia Honoraria 29, Rahdem/Westf., 2009, 209-216.

RADU 1973 = O. Radu, *Cu privire la necropola de la Cruceni (jud. Timiş) - À propos de la nécropole de Cruceni (dép. Timiş)*, SCIV 24, 1973, 503-520.

RASSMANN 2011 = K. Rassmann, *Metallverbrauch in der frühen Bronzezeit Mitteleuropas. Produktion, Zirkulation und Konsumption frühbronzezeitlicher Metallobjekte als Untersuchungsgegenstände einer archäologischen Wirtschaftsgeschichte*, în S. Hansen, J. Müller (ed.), *Sozialarchäologische Perspektiven: Geselschaftlicher Wandel 5000-1500 v. Chr. zwischen Atlantik und Kaukasus. Internationale Tagung Kiel 2007*, Archäologie in Eurasien 24, Mainz, 2011, 341-363.

RAST-EICHER 2008 = A. Rast-Eicher, *Textilien, Wolle, Schafe der Eisenzeit in der Schweiz*, Antiqua 44, 2008.

REBAY 2005 = K. C. Rebay, *Hallstattzeitliche Grabfunde aus Donnerskirchen*, BurgenlHeimBl 67, 2005, 165-210.

RENÉNYI, TÓTH 2004 = L. Reményi, A. Tóth, *Őskori telepek, római kori árokrendszer, avar sírok Biatorbágy-Hosszúrétek lelőhelyen – Prehistoric settlements, a ditch system from the Roman period, Avar graves at the site of Biatorbágy-Hosszúrétek*, Aquincum 10, 2004, 160-167.

REMÉNYI *et alii* 2006 = L. Reményi, A. Endrődi, B. Maráz, Zs. M. Virág, *Régészeti kutatások az M0 körgyűrű keleti szektorának nyomvonalán (Budapest XVII. ker. Major-hegy déli részén, M0 BP 05/2 lh.) – Archaeological investigations in the eastern sector of the M0 highway ring (Budapest XVII, southern part of Major hill, M0 BP site no. 05/2)*, Aquincum 12, 2006, 166-180.

REUSS 2016 = S. Reuß, *Urnenfelderzeit – Die Gräber*, în C. Metzner-Nebelsick (ed.), *Einblicke in die Vorgeschichte. Grünwalds. Ergebnisse eines archäologischen Pilotprojektes*, München, 2016, 51-55.

ŘÍHOVSKÝ 1968 = J. Říhovský, *Das Urnengräberfeld in Oblekovice*, FAP 12, Pragae, 1968.

RIŞCUŢA 2013 = N. C. Rişcuţa, *Manifestări ale bronzului timpuriu în Depresiunea Bradului – Manifestations of the Early Bronze Age in Brad Depression*, Sargetia S.N. IV (XL), 2013, 57-71.

RIŞCUŢA, COSAC, PAVEL 2012 = N. C. Rişcuţa, M. Cosac, R. Pavel, *Cercetările arheologice din Peştera Prohodişte (com. Vaţa de Jos, jud. Hunedoara) şi câteva consideraţii*

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

privind etapa finală a culturii Coţofeni – Archaeological Researches in Prihodişte Cave (com. Vaţa de Jos, Hunedoara County) and some considerations on the final stage of Coţofeni Culture, Sargetia S.N. III (XXXIX), 2012, 59-89.

ROMAN 1975 = P. Roman, *Zum Problem des Beginns der Frühbronzezeit in Rumänien*, ActaArchCarp 15, 1975, 145-158.

ROMAN 1980a = P. I. Roman, *Ethno-kulturelle Bewegungen aus der frühen Periode der „thrazischen" Bronzezeit*, în R. Vulpe (ed.), *Actes du IIe Congrès International de Thracologie*, I, Bucureşti, 1980, 63-68.

ROMAN 1980b = P. I. Roman, *Substratul cultural al Bronzului tracic - Substrat culturel du Bronze thrace*, Acta Hargitensia 1980, 13-21.

ROMAN 1981 = P. Roman, *Zur rumänischen Frühbronzezeit*, în N. Kalicz, R. Kalicz-Schreiber (ed.), *Die Frühbronzezeit im Karpatenbecken und in den Nachbargebieten, Internationales Symposium 1977, Budapest-Velem*, MittArchInst Beih. 2, 1981, 157-169, 307-313.

ROMAN 1983 = P. Roman, *Der Übergang vom Äneolithikum zur Bronzezeit auf dem Gebiet Rumäniens*, Godišnjak XXI, 1983, 115-134.

ROMAN 1984 = P. I. Roman, *Probleme în legătură cu perioada timpurie a epocii bronzului şi începuturile culturii Otomani - Problèmes en liaison avec la période ancienne de l'âge du bronze et les débuts de la civilisation d'Otomani*, SCIVA 35, 1984, 266-274.

ROMAN, NÉMETI 1978 = P. I. Roman, I. Németi, *Cultura Baden în România*, BiblArh XXXI, Bucureşti, 1978.

ROMAN, NÉMETI 1986 = P. Roman, I. Németi, *Descoperiri din perioada timpurie (pre-Otomani) a epocii bronzului în nord-vestul României - Découvertes de la période ancienne (pré-Otomani) de l'âge du bronze dans le nord-ouest de la Roumanie*, SCIVA 37, 1986, 198-232.

ROMAN, NÉMETI 1989 = P. Roman, I. Németi, *Die frühbronzezeitlichen Kulturgruppen der Vor-Otomani Periode in Nordwest Rumänien*, Praehistorica XIV-XV. Internationales Symposium, Univerzita Karlova, Praha, 1989, 243-248.

ROMAN, NÉMETI 1990a = P. Roman, I. Németi, *Epoca bronzului în nord-vestul României*, SympThrac 8, Satu Mare-Carei, 1990, 34-41.

ROMAN, NÉMETI 1990b = P. Roman, I. Németi, *Date preliminare asupra cercetărilor arheologice de la Carei „Bobald" – Einleitende Angaben der archäologischen Forschungen von Carei-„Bobald"*, Thraco-Dacica XI, 1990, 39-47.

ROMAN, DODD-OPRIŢESCU, JÁNOS 1992 = P. I. Roman, A. Dodd-Opriţescu, P. János, *Beiträge zur Problematik der schnurverzierten Keramik Südosteuropas*, Monographien III, Mainz am Rhein, 1992.

ROMAN, JÁNOS, HORVATH 1973 = P. Roman, János P., Horvath Cs., *Cultura Jigodin. O cultură cu ceramică şnurată în estul Transilvaniei – Die Jigodin Gruppe. Siedlungen mit schnurverzierter Keramik im Osten Siebenbürgens*, SCIV 24, 1973, 559-574.

ROMSAUER 2003 = P. Romsauer, *Πύραννοι (Pyraunoi). Prenosné piecky a podstavce z doby bronzovej a doby železnej*, Nitra, 2003.

ROSKA 1925 = M. Roska, *Rapport préliminaire sur les fouilles archéologiques de l'anné 1925*, Dacia II, 1925, 400-416.

ROSKA 1929 = M. Roska, *Cercetări la Cetăţuia dela Otomani*, ACMIT 1926-1928, 1929, 192-205.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

ROSKA 1931 = M. Roska, *Ásatások az ottományi Várhegyen és Földvárban – Grabungen am Várhegy und Földvár von Ottomány*, DolgozatokSzeged VI, 1-2, 1930-1931, 163-177.

ROSKA 1932 = M. Roska, *Staţiunea preistorică dela Valea lui Mihai*, AISC 1928-1932 (1932), 73-80.

ROSKA 1938 = M. Roska, *Bihar-vármegye multja a legrégibb időktől a honfoglalásig*, extras din volumul *A Magyar Városok és Vármegyék Monografiája XXV. „Bihar-Vármegye"*, 1938, 1-15.

ROSKA 1942 = M. Roska, *Erdély régészeti repertóriuma I. Őskor*, Kolozsvár, 1942.

ROTEA, FENEŞAN 1994 = M. Rotea, O. Feneşan, *Sondaj arheologic la Palatca – „Poderei" – Sondage archéologiques à Pălatca – „Poderei"*, ActaMusNap 31/I, 1994, 351-354.

ROTEA, WITTENBERGER 1999 = M. Rotea, M. Wittenberger, *The ritual complex of the Wietenberg culture (Transylvania)*, ActaMusNap 36/I, 1999, 7-27.

ROTEA *et alii* 2011 = M. Rotea, M. Wittenberger, M. Tecar, T. Tecar, *Bronze Age metallurgy in Transylvania: craft, art and ritual/magic*, ActaMusNap 45-46/I, 2008-2009 (2011), 7-38.

RUSTOIU 1995 = G. Rustoiu, *Tipologia „capetelor de băţ" aparţinând culturilor Bronzului mijlociu din România*, BCŞS 1, 1995, 61-72.

RUSU 1991 = A. A. Rusu, *Vechea biserică de la Nălaţi (jud. Hunedoara) – L'ancienne église de Nălaţi (dép. Hunedoara)*, EphNapocensis I, 1991, 127-145.

RUSU 1962 = M. Rusu, *Săpătura de salvare de la Luduş – Les fouilles de sauvegarde de Luduş*, Materiale VIII, 1962, 349-352.

RUSU 1966 = M. Rusu, *Ciumeşti*, în J. Filip (ed.), *Enzyklopädisches Handbuch zur Ur- und Frühgeschichte Europas 1 [a-k]*, Prag, 1966, 236.

RUSU 1969 = M. Rusu, *Otomani*, în J. Filip (ed.), *Enzyklopädisches Handbuch zur Ur- und Frühgeschichte Europas 2 [l-y]*, Prag, 1969, 986-987.

RUSU 1971 = M. Rusu, *Das keltische Fürstengrab von Ciumeşti in Rumänien*, 50. BerRGK 1969 (1971), 267-296.

RUTTKAY 1985 = E. Ruttkay, *Epilengyel-Siedlungsfunde und Brandgrab aus Siegendorf*, WAB 71, 1985, 13-25.

ŘÍHOVSKÝ 1979 = J. Říhovský, *Die Nadeln in Mähren und im Ostalpengebiet (von der mittleren Bronzezeit bis zur älteren Eisenzeit)*, PBF XIII, 5, München, 1979.

SACHSSE 2008 = C. Sachße, *Baden Cultural Identities ? Late Copper Age Funerals Reviewed*, în M. Furholt, M. Szmyt, A. Zastawny (ed.), *The Baden Complex and the Outside World. Proceedings of the 12th Annual Meeting of the EAA in Cracow 19-24th September 2006*, SAO 4, Bonn, 2008, 49-68.

SACHSSE 2009 = C. Sachße, *Begraben, geopfert oder entsorgt ? Sonderbestattungen während der Kupferzeit im westlichen Karpatenbecken*, în K. Schmotz (ed.), *Vorträge des 27. Niederbayerischen Archäologentages*, Rahdem/Westf., 2009, 145-177.

SACHSSE 2013 = C. Sachße, *Sonderbestattungen in der Badener Kultur*, în N. Müller-Scheeßel (ed.), *„Irreguläre" Bestattungen in der Urgeschichte: Norm, Ritual, Strafe...?. Akten der Internationalen Tagung in Frankfurt a.M. vom 3. bis 5. Februar 2012*, Kolloquien zur Vor- und Frühgeschichte 19, Bonn, 2013, 169-184.

SÁGI 1967 = K. Sági, *Árpád-kori varázslás régészeti emlékei – Monuments archéologiques de la sorcellerie de l'époque arpadienne*, VMMK 6, 1967, 55-88.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

SALAŠ 2000 = M. Salaš, *Neobvika forma starounětického depozita na Cezavách u Blučiny (okr. Brno-venkov) - Ungewöhnliche Form einer frühaunjetitzer Deponierung aus Cezavy bei Blučina (Bez. Brno-venkov)*, Pravěk NŘ 9, 1999 (2000), 269-287.

SAVA 2002 = E. Sava, *Die Bestattungen der Noua-Kultur. Ein Beitrag zur Erforschung spätbronzezeitlicher Bestattungsriten zwischen Dnestr und Westkarpaten*, PAS 19, Kiel, 2002.

SAVA 2014 = V. Sava, *Un vas de tip butoi descoperit în aşezarea aparţinând epocii bronzului de la Şagu „Sit A1_1" – A Barrel-Shaped Vessel Discovered in the Bronze Age Settlement Şagu „Site A1_1"*, Terra Sebus 6, 2014, 127-146.

SAVA 2015 = V. Sava, *Neolithic and Eneolithic in the Lower Mureş Basin*, Cluj-Napoca, 2015.

SAVA *et alii* 2011 = V. Sava, G. P. Hurezan, F. Mărginean, L. Andreica, *Şagu A1_1 o aşezare a epocii finale a bronzului la Mureşul de Jos*, Cluj-Napoca, 2011.

SAVA *et alii* 2014 = V. Sava, L. Andreica, X. Pop, F. Gogâltan, *Out of ordinary or common burial practice ? A Funerary Discovery from the Baden Settlement at Sântana „Cetatea Veche"*, Ziridava 28, 2014, 39-76.

SCHALK 1981 = E. Schalk, *Die frühbronzezeitliche Tellsiedlung bei Tószeg, Ostungarn, mit Fundmaterial aus der Sammlung Groningen (Niederlande) und Cambridge (Großbritannien)*, Dacia N.S. XXV, 1981, 63-129.

SCHALK 1992 = E. Schalk, *Das Gräberfeld von Hernádkak. Studien zum Beginn der Frühbronzezeit im nordöstlichen Karpatenbecken*, UPA 9, 1992.

SCHALK, BÁTORA 1997 = E. Schalk, J. Bátora, *Zur Problematik der Textilabdrücke auf frühbronzezeitlicher Keramik in der Südwestslowakei*, în C. Becker, M-L. Dunkelmann, C. Metzner-Nebelsick, H. Peter-Röcher, M. Roeder, B. Teržan (ed.), *Χρόνος. Beiträge zur prähistorischen Archäologie zwischen Nord- und Südosteuropa. Festschrift für Bernhard Hänsel*, Internationale Archäologie Studia honoraria 1, Espelkamp, 187-199.

SCHICKLER 1968 = H. Schicker, *Aufnahme und Ablehnung der Metallurgie bei frübronzezeitlichen Kulturen Europas*, Germania 46, 1968, 11-19.

SCHMALFUSS 2008 = G. Schmalfuß, *Das Gräberfeld Battaune, Kr. Delizsch in Sachsen. Ein jüngstbronzezeitliches Gräberfeld der Lausitzer Kultur – die Ergebnisse der Grabungen von 1974/75*, Leipziger online-Beiträge zur Ur-und Frühgeschichte 29, 2008.

SCHMIDT, SEGSCHNEIDER 2014 = J.-P. Schmidt, M. Segschneider, *Der jungbronzezeitliche Beckenhort von Norderstapel (Kr. Schleswig-Flensburg)*, ArchKorr 44, 2014, 463-482.

SCHREIBER 1963 = R. Schreiber, *Korabronzkori lakógödörBudafokon*, BudRég XX, 1963, 223-240.

SCHRÖLLER 1933 = H. Schröller, *Die Stein- und Kupferzeit Siebenbürgens*, VF 8, Berlin, 1933.

SCHUSTER 1996 = C. Schuster, *Despre cărucioarele din lut ars din Epoca bronzului de pe teritoriul României – Über die Tonwagenmodelle auf dem Gebiete Rumäniens in der Bronzezeit*, Thraco-Dacica XVII, 1996, 117-137.

SCHUSTER 1997 = C. F. Schuster, *Perioada timpurie a epocii bronzului în bazinele Argeşului şi Ialomiţei superioare*, BiblThrac XX, Bucureşti, 1997.

SCHUSTER, POPA 2000 = C. F. Schuster, T. Popa, *Mogoşeşti. Studiu monografic*, BiblMusGiurgiuvensis Seria Monografii I, Giurgiu, 2000.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

SCHUSTER, COMŞA, POPA 2001 = C. Schuster, A. Comşa, T. Popa, *The archaeology of fire in the Bronze Age of Romania*, BiblMusGiurgiuvensis Seria Monografii II, Giurgiu, 2001.

SCHUSTER, CRĂCIUNESCU, FÂNTÂNEANU 2006 = C. Schuster, G. Crăciunescu, Cr. Fântâneanu, *Zur Bronzezeit in Südrumänien. Drei Kulturen: Glina, Tei und Verbicioara*, I-II, Târgovişte, 2006.

SCHUSTER, POPA, MECA 2010 = C. Schuster, T. Popa, L. Meca, *O aşezare din Epoca Bronzului din Muntenia Centrală – Eine bronzezeitliche Siedlung in Mittelmuntenien*, Buridava VIII, 2010, 48-59.

SCHUSTER, TUŢULESCU, NEGRU 2014 = C. Schuster, I. Tuţulescu, M. Negru, *Despre „capetele de băţ" din epoca bronzului din sudul României – Erwägungen zu den „Stockknäufen" der Bronzezeit im Süden Rumäniens*, Istros XX, 2014, 79-115.

SCHUSTER *et alii* 2011 = C. Schuster, A. Morintz, R. Kogălniceanu, C. Ştefan, A. Comşa, G. El-Susi, M. Constantin, C. Constantin, G. Mureşan, *Cercetările arheologice de pe tronsonul Cernavodă-Medgidia al Autostrăzii A2. Tumulul nr. 3*, Târgovişte, 2011.

SELENT 2009 = A. Selent, *Eine seltene Aunjetitzer Pithosbestattung und weitere Bestattungen und Siedlungsreste der frühen Bronzezeit bei Quedlinburg, Ldkr. Harz, und ein vergleichbarer Fund aus Enlau, Burgenlandkreis*, JschrMitteldtVorgesch 91, 2007 (2009), 201-242.

SEYER, HORST 1972 = H. Seyer, F. Horst, *Der latènezeitliche Gefäßfund von Grimme, Kreis Zerbst*, JschrMitteldtVorgesch 56, 1972, 203-209.

SÎRBU 1985 = V. Sîrbu, *Ritualuri şi practici funerare la geto-daci în secolele II î.e.n. – I e.n. – Rituels et pratiques funéraires chez les Géto-Daces aux IIe siécle av.n.è. – Ier siécle n.è.*, Istros IV, 1985, 89-126.

SÎRBU, AILINCĂI, SIMION 2008 = V. Sîrbu, S. C. Ailincăi, G. Simion, *Jijila-Cetăţuie o aşezare fortificată a culturii Babadag în nord-vestul Dobrogei*, Brăila, 2008.

SMRŽ 1977 = V. Smrž, *Keramický sklad knovízské kultury z Droužkovic, okr. Chomutov – Ein Tonwarenlager der Knovízer Kultur in Droužkovice, Bez. Chomutov*, AR XXIX, 1977, 137-143.

SMRŽ 1981 = V. Smrž, *Dva knovízské objektu z Čachovic, okr. Chomutov – Zwei Knovízer Objekte aus Čachovice, Kr. Chomutov*, AR XXXIII, 1981, 372-382, 478.

SOKOL 1989 = Vl. Sokol, *Grob br. 7 kulture žarnih polja iz Moravča kod Sesveta (Zagreb) – Grab Nr. 7 der Urnenfelderkultur in Moravče bei Sesvete (Zagreb)*, AV 39-40, 1988-1989 (1989), 425-436.

SOPRONI 1954 = S. Soproni, *A budakalászi kocsi*, FolArch VI, 1954, 29-36, pl. VI-VIII.

SØRENSEN, REBAY 2005 = M. L. S. Sørensen, K. Ch. Rebay, *Interpreting the body. Burial practices at the Middle Bronze Age cemetery at Pitten, Austria*, ArchA 89, 2005, 153-175.

SOROCEANU 1995 = T. Soroceanu, *Die Fundumstände bronzezeitlicher Deponierungen – Ein Beitrag zur Hortdeutung beiderseits der Karpaten*, în T. Soroceanu (ed.), *Bronzefunde aus Rumänien*, PAS 10, Berlin, 1995, 15-80.

SOROCEANU 2005 = T. Soroceanu, *Zu den Fundumständen der europäischen Metallgefäße bis in das 8. Jh. v.Chr. Ein Beitrag zu deren religionsgeschichtlichen Deutung*, în T. Soroceanu (ed.), *Bronzefunde aus Rumänien II. Beiträge zur Veröffentlichung und Deutung bronze- und älterhallstattzeitlicher Metallfunde in europäischem*

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

Zusammenhang, BiblMuzBistrița Seria Historica 11, Bistrița, Cluj-Napoca, 2005, 387-428.

SOROCEANU 2012 = T. Soroceanu, *Die Kupfer- und Bronzedepots der frühen und mittleren Bronzezeit in Rumänien. Depozitele de obiecte din cupru şi bronz din România. Epoca timpurie şi mijlocie a bronzului*, Archaeologia Romanica 5, Cluj-Napoca, Bistrița, 2012.

SOROCEANU, RETEGAN 1981 = T. Soroceanu, A. Retegan, *Neue spätbronzezeitliche Funde im Norden Rumäniens*, Dacia N.S. XXV, 1981, 195-229.

SOROCEANU, BLĂJAN, CERGHI 1976 = T. Soroceanu, M. Blăjan, T. Cerghi, *Cimitirul de incinerație de la Aiton – Das Brandgräberfeld von Aiton*, File de Istorie IV, 1976, 57-82.

STANCIU 2008 = I. Stanciu, *Un exemplu din epoca medievală timpurie (sec. VIII) pentru credințele şi practicile magico-rituale (aşezarea de la Jucu de Sus, jud. Cluj) – Ein frühmittelalterliches (8. Jh.) Beispiel für magisch-rituelle Glauben und Bräuche (die Siedlung von Jucu de Sus, Kreis Cluj)*, în D. Țeicu, I. Cândea (ed.), *Românii în Europa medievală (între Orientul bizantin şi Occidentul latin). Studii în onoarea profesorului Victor Spinei*, Brăila, 2008, 121-137.

STAPEL 1999 = A. Stapel, *Bronzezeitliche Deponierungen im Siedlungsbereich: Altdorf-Römerfeld und Altheim, Landkreis Landshut*, Tübinger Schriften zur Ur- und Frühgeschichtlichen Archäologie 3, Münster, New York, München, Berlin, 1999.

STRATAN, VULPE 1977 = I. Stratan, A. Vulpe, *Der Hügel von Susani*, PZ 52, 1977, 28-60.

STRAHM 1982 = Ch. Strahm, *Metallikum und Chalkolithikum in der Schweiz*, în Aspes (red.) 1982, 309-314.

STRAHM 1990 = Ch. Strahm, *Die Einführung der Metallurgie in Mitteleuropa – Impulse für lokale Erzgewinnung*, în *Erze, Schlacke und Metalle. Früher Bergbau im Südschwarzwand*, Freiburger Universitätsblätter 109, Freiburg, 1990, 43-57.

STRAHM 2002 = Ch. Strahm, *Tradition und Wandel der sozialen Strukturen vom 3. zum 2. vorchristlichen Jahrtausend*, în J. Müller (ed.), *Vom Endneolithikum zur Frühbronzezeit: Muster sozialen Wandels ? Tagung Bamberg 14.-16. Juni 2001*, UPA 90, 2002, 175-194.

STUCHLÍK 2003 = S. Stuchlík, *Die Beziehungen Mährens zu den südöstlichen Gebieten am Anfang der Bronzezeit*, în C. Kacsó (ed.), *Bronzezeitlichen Kulturerscheinungen im karpatischen Raum. Die Beziehungen zu den benachbarten Gebieten. Ehrensymposium für Alexandru Vulpe zum 70. Geburtstag Baia Mare 10.-13. Oktober 2001*, BiblMarmatia 2, Baia Mare, 2003, 445-468.

SZABÓ 2013 = D. K. Szabó, *Árpád-kori mágikus deponáció Csanádpalota Juhász T.-tanya lelőhelyről – Ritual deponation from the Arpadian age found at Csanádpalota, Juhász T.-tanya*, în M. Varga (red.), *Fiatal Középkoros Régészek IV. Konferenciájának Tanulmánykötete. A Kaposváron 2012. november 22-24. között megrendezett Fiatal Középkoros Régészek IV. Konferenciájának tanulmányai*, A Kaposvári Rippl-Rónai Múzeum Közleményei 2, Kaposvár, 2013, 11-18.

SZABÓ 1992 = G. Szabó, *A Dunaföldvár-Kalvária tell-település kora bronzkori rétegsora - Die Schichtenreihe der Tellsiedlung von Dunaföldvár-Kalvária zu frühen Bronzezeit*, ÉvkSzekszárd 17, 1992, 35-182.

SZABÓ 1997 = G. V. Szabó, *A Perjámos-kultúra leletei Hodmezővásárhey környékén (Adalékok a kora és középső bronzkori női viselethez)*, în Havassy (ed.) 1997, 57-84.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

SZABÓ 1999 = J. J. Szabó, *Früh- und mittelbronzezeitliche Gräberfelder von Battonya*, IPH VIII, Budapest, 1999.

SZABÓ, KULCSÁR 2000 = J. J. Szabó, G. Kulcsár, *A kora bronzkori Makó-Kosihy-Čaka – kultúra temetkezései Kál-Legelő-III lelőhelyen (Heves megye)*, ŐsrLevelek 2, 2000, 31-43.

SZATHMÁRI 1999 = I. Szathmári, *Beiträge zur frühbronzezeitlichen Geschichte von Nordostungarn. Siedlungsspuren der Makó- und Nyírség-Kultur in Tiszalúc-Sarkad (Kom. Borsod-Abaúj-Zemplén)*, ÉvkNyíregyháza XLI, 1999, 59-99.

SZATHMÁRI 2009 = I. Szathmári, *Megjegyzések a bronzkori háztartások edénykészletéről – Anmerkungen zur Gefässeensembles bronzezeitlicher Haushalten*, Tisicum XIX, 2009, 295-307.

SZATHMÁRY 2001 = L. Szathmáry, *Kora bronzkori urnaleletek embertani vizsgálata – Anthropological examinations on Early Bronze Age cremated human skeletal remains*, ÉvkNyíregyháza XLIII, 2001, 127-131.

SZÉKELY 1995 = Zs. Székely, *Necropola de incinerație în urne de la Turia, jud. Covasna – Das Urnengräberfeld von Turia, Bezirk Covasna*, Cercetări arheologice în aria nord-tracică, I, Bucureşti, 1995, 127-146.

SZTÁNCSUJ 2009 = S. J. Sztáncsuj, *Contribuții la cunoașterea Bronzului timpuriu din sud-estul Transilvaniei. Așezarea culturii Schneckenberg de la Ariușd*, în Berecki, Németh, Rezi (ed.) 2009, 45-77.

ŞERBANESCU, COMŞA 2012 = D. Şerbănescu, A. Comşa, *The Yamnaja Burials from Sultana in the context of the similar finds in the territory of Romania*, în V. Sîrbu, C. Schuster, *Tumuli Graves – Status Symbol of the Dead in the Bronze and Iron Ages in Europa. Proceedings of the XVI World Congress of the International Union of Prehistoric and Protohistoric Sciences (Florianopolis, Brasil, 4-10 September 2011), Tome 2*, BAR IS 2396, 2012, 23-27.

TASIĆ 1984 = N. Tasić, *Die Vincovci-Kultur*, în Tasić (ed.) 1984, 15-28.

TASIĆ (ed.) 1984 = N. Tasić (ed.), *Kulturen der Frühbronzezeit des Karpatenbeckens und Nordbalkans*, Beograd, 1984

TĂNĂSESCU 2000 = B. Tănăsescu, *O descoperire Makó la Ostrovu Corbului – A Makó discovery from Ostrovu Corbului*, SCIVA 51, 2000, 209-220.

TECAR *et alii* 2015 = M. Tecar, Sz. Nagy, P. E. A. Pop, C. Covrig, M. Petkes, E. Lukács, *Com. Luca, jud. Cluj, Punct: Tarlaua nr. 1*, CronCercArh Campania 2014, Piteşti, 2015, nr. 125, 214.

TEŽAK-GREGL 1988 = T. Težak-Gregl, *O problemu idoloplastike u Badenskoj kulturi (U povodu najnovijeg nalaza na Vučedolu) – Zum Problem der Idoloplastik in der Badener Kultur (Anlässlich des neuesten Fundes aus Vučedol)*, OpArch 13, 1988, 11-21.

THOMAS 2008 = M. Thomas, *Studien zur Chronologie und Totenritual der Otomani-Füzesabony-Kultur*, SBA 86, Bonn, 2008.

TIHELKA 1962 = K. Tihelka, *Moravský věteřovský typ – II. Část (Material) – Der mährische Věteřov (Wieterschauer) Typus, II. Teil (Material)*, ŠtZ AUSAV 8, 1962, 7-173.

TOČIK 1964a = A. Točik, *Opevnená osada z doby bronzovej vo Veselom*, ASF V, Bratislava, 1964.

TOČIK 1964b = A. Točik, *Befestigte bronzezeitliche Ansiedlung in Veselé*, ŠtZ AUSAV 12, 1964, 187-291.

TOČIK 1964c = A. Točik, *Die Gräberfelder der karpatischen Hügelgräberkultur*, FAP 7, Prague, 1964.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

TOČIK 1978 = A. Točik, *Nitriansky Hrádok-Zámeček, Bez. Nové Zámky. Bronzezeitliche befestigte Ansiedlung der Maďarovce Kultur*, Tafeln I-CLXXXVII; Pläne 1-76, Nitra, 1978.

TOČIK 1981a = A. Točik, *Malé Kosihy. Osada zo staršej doby bronzovej*, MAS IV, Nitra, 1981.

TOČIK 1981b = A. Točik, *Nitriansky Hrádok-Zámeček, Bez. Nové Zámky. Bronzezeitliche befestigte Ansiedlung der Maďarovce Kultur*, Band I-Text, Heft 1, MAS III, Nitra, 1981.

TOČIK 1981c = A. Točik, *Nitriansky Hrádok-Zámeček, Bez. Nové Zámky. Bronzezeitliche befestigte Ansiedlung der Maďarovce Kultur*, Band I-Text, Heft 2, MAS III, Nitra, 1981.

TOMPA 1935 = F. Tompa, *Bronzkori lakótelep Hatvanban - Eine bronzezeitliche Siedlung in Hatvan*, ArchÉrt 48, 1935, 16-36.

TÓTH 2009 = G. Tóth, *Vajköpülő edény Érd, Simonpusztáról-adatok a „pácolóedények" kérdéséhez – Churn from Érd, Simonpuszta-data on the problem of „marinading vessels"*, Régészeti kutatások Magyarországon 2008 – Archaeological Investigations in Hungary 2008, 61-65.

TÓTH 2001 = K. Tóth, *Kora bronzkori településrészlet Csongrád határában – Eine frühbronzezeitliches Siedlungsdetail in der Gemarkung von Csongrád*, StudArch VII, 2001, 115-160.

TÓTH 2002 = K. Tóth, *Kora bronzkori temetkezések Szeged–Kiskundorozsma határában – Frühbronzezeitliche Bestattungen in der Gemarkung von Szeged–Kisdorozsma*, StudArch 8, 2002, 31-75.

TÓTH 2003 = K. Tóth, *A kora bronzkor kutatásának helyzete Magyarországon – Die Lage der frühbronzezeitlichen Forschung in Ungarn*, ÉvkNyíregyháza XLV, 2003, 65-111.

TREBSCHE 2003 = P. Trebsche, *Neue Anblicke in die Urgeschichte von Ansfelden: die Ausgrabungen auf der Burgwiese 1999-2002*, în J. Leskovar, Ch. Schwanzar, G. Winkler (ed.), *Worauf wir stehen. Archäologie in Oberösterreich*, Kataloge des OÖ. Landesmuseums N.F. 195, Weitra, 2003, 77-84.

TRNKA 1992 = G. Trnka, *Das urnenfelderzeitliche Gräberfeld von Gusen in Oberösterreich*, ArchA 76, 1992, 47-112.

TROGMAYER 1975 = O. Trogmayer, *Das bronzezeitliche Gräberfeld bei Tápé*, FAH, 1975.

TZIGARA-SAMURCAȘ 1924 = A. Tzigara-Samurcaș, *Arta României Mari. Contribuția provinciilor alipite II*, Convorbiri Literare 56, 1924, 215-227.

TZIGARA-SAMURCAȘ 1945 = A. Tzigara-Samurcaș, *Vechimea portului țărănesc*, Revista Fundațiilor Regale 12, nr. 2, februarie 1945, 371-377.

ȚURCANU, BEJENARU 2015 = S. Țurcanu, L. Bejenaru, *Data regarding the usage of animal traction within the Cucuteni-Tripolye Complex*, în V. Spinei, N. Ursulescu, V. Cotiugă (ed.), *Orbis Praehistoriae. Mircea Petrescu-Dîmbovița – in memoriam*, Honoraria 11, Iași, 2015, 197-242.

ULANICI 1979 = A. Ulanici, *Săpăturile arheologice efectuate la Brăneț în anul 1976 – Les fouilles archéologiques de Braneț en 1976*, CercArh III, 1979, 27-38.

URSULESCU *et alii* 2003 = N. Ursulescu, V. Merlan, A. F. Tencariu, M. Văleanu, L. Chirilă, M. Popa, D. Ionică, *Isaiia, com. Răducăneni, jud. Iași, Punct: Balta Popii*, CronCercArh Campania 2002, București, 2003, 158-159.

VALLA *et alii* 2013 = M. Valla, S. Triantaphylou, P. Halstead, V. Isaakidou, *Handling of death at the end of the Late Bronze Age: the case of Faia Petra, 13th c. BC, Eastern Macedonia, Greece*, în Lochner, Ruppenstein (ed.) 2013, 231-248.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

VASILIEV 1986 = V. Vasiliev, *Descoperiri arheologice cu semnificaţie cultică în aşezarea din prima epocă a fierului de la Teleac (jud. Alba) - Les découvertes archéologiques à signification cultique dans l'établissement fortifié du premier âge du fer de Teleac (dép. d'Alba)*, ActaMusNap XXII-XXV, 1985-1986, 79-90.

VASILIU 1995 = I. Vasiliu, *Noi informaţii privind epoca bronzului în nordul Dobrogei. Movilele funerare de la Luncaviţa punctul „Drumul Vacilor" – Nouvelles donnés de l'âge du bronze dans le nord de la Dobroudja – les buttes funéraires de Luncaviţa, au lieu dit „Drumul Vacilor"*, Peuce XI, 1995, 117-140.

VENCL, ZADÁK 2010 = S. Vencl, J. Zadák, *Keramický depot mohylové kultury středné doby bronzové z Prahy 9-Běchovic – Middle Bronze Age Tumuli culture pottery deposit in Prague 9-Běchovice*, AR 62, 2010, 211-258.

VENDE 1908 (?) = A. Vende, *Szatmár Vármegye őskora*, în S. Borovszky (ed.), *Magyarország Vármegyei és Városai. Szatmár Vármegye*, Budapest, f.a. (1908 ?), 402-411.

VICZE 2004a = M. Vicze (V. M.), *Erjesztő edény*, în Poroszlai, Vicze (red.) 2004, 48-49.

VICZE 2004b = V. M. (M. Vicze), *Tálak*, în Poroszlai, Vicze (red.) 2004, 33.

VICZE 2011 = M. Vicze, *Bronze Age Cemetery at Dunaújváros-Duna-dűlő*, Dissertationes Pannonicae, Series IV, 1, Budapest, 2011.

VIZDAL 1987 = M. Vizdal, *Výskumná činnosť Zemplínskeho múzea v Michalovciach - Grabungstätigkeit des Zempliner Museums zu Michalovce*, AVANS 1986 (1987), 109-112, 146-160.

VIZDAL 1991 = M. Vizdal, *Nález prenosnej piecky z najmladšej fázy skupiny Nyírség-Zatín v Ižkovciach, okr. Trebišov – Der Fund eines kleinen tragbaren Ofens aus der jüngeren Phase der Nyírség-Zatín-Gruppe in Ižkovce, Bez. Trebišov*, AR 43, 1991, 511-519.

VLADÁR 1966 = J. Vladár, *Zur Problematik der Kosihy-Čaka–Gruppe in der Slowakei*, SlovArch 14, 1966, 245-336.

VOKOLEK 2002 = V. Vokolek, *Gräberfeld der Urnenfelderkultur von Skalice/Ostböhmen*, FAP 26, Pragae, 2002.

VOKOLEK 2007 = V. Vokolek, *Katalog der Sammlung der Abteilung für Ur- und Frühgeschichte des Nationalmuseums III. Funde bis 1913*, FAP 33, Pragae, 2007.

VOLLMANN 2005 = D. Vollmann, *Studien zum Übergang von der Kupferzeit zur frühen Bronzezeit im östlichen Mitteleuropa*, SBA 77, 2005.

VULPE 1971 = A. Vulpe, *Cu privire la sistemul cronologic al lui B. Hänsel pentru epoca mijlocie a bronzului – Zu der mittelbronzezeitlichen Chronologie von B. Hänsel*, SCIV 22, 1971, 301-312.

VULPE 1996 = A. Vulpe, *Deponierungen, Opferstätte und Symbolgut im Karpatenbecken*, în P. Schauer (ed.), *Archäologische Forschungen zum Kultgeschehen in der jüngeren Bronzezeit und frühen Eisenzeit Alteuropas. Ergebnisse eines Kolloquiums in Regensburg 4. – 7. Oktober 1993*, RegBeiträge 2, Regensburg, 1996, 517-533.

VULPE 1997 = A. Vulpe, *Consideraţii privind începutul şi definirea perioadei timpurii a epocii bronzului în România*, în M. Ciho, V. Nistor, D. Zaharia (ed.), *Timpul istoriei I. Memorie şi patrimoniu. In honorem emeritae Ligiae Bârzu*, Bucureşti, 1997, 37-50.

WALTER 2001 = D. Walter, *Ausgrabungen auf einem Siedlungsplatz der Aunjetitzer Kultur bei Urbach, Lkr. Nordhausen*, Alt-Thüringen 34, 2001, 29-62.

WEHRY 2014 = B. Wehry, *Mittelbronzezeitliche Gefäßsätze in Gräbern der Lausitzer Kultur*, ActaPraeArch 46, 2014, 105-113.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

WOHLFAHRT 1987 = C. Wohlfahrt, *Ein Gefäßdepot der Gruppe Wölfersheim aus Kahl a. Main*, ArchBayern 1986, 1987, 57-60.

WOIDICH 2008 = M. Woidich, *Die Siedlungsphase der Makó-Kosihy-Čaka-Kultur auf dem Tell von Uioara und deren Bedeutung für die Bronzezeit im rumänischen Banat*, MittBerGesAnthEthUrgesch 29, 2008, 117-136.

WOIDICH 2009 = M. Woidich, *Uivar und der Beginn der Bronzezeit im Rumänischen Banat*, AnB XVII, 2009, 357-365.

WOLF 1980 = M. Wolf, *Szikszó, Vadász patak partja, legelő (encsi j.)*, ÉvkMiskolc XIX, 1980, 95.

WOLF 1993 = M. Wolf, *Babonás szokások Árpád-kori falvainkban – Abergläubische Bräuche in unseren Dörfern der Árpádenzeit*, ÉvkMiskolc XXX-XXXI/2, 1993, 543-562.

ZIRRA 1967 = V. Zirra, *Un cimitir celtic în nord-vestul României*, Baia Mare, f. a. (1967).

ZIRRA 1980 = V. Zirra, *Locuiri din a doua epocă a fierului în nord-vestul României (Aşezarea contemporană cimitirului Latène de la Ciumeşti şi habitatul indigen de la Berea, jud. Satu Mare) - L'habitat d'époque de la Tène dans le nord-ouest de la Roumanie (l'agglomération latènienne de Ciumeşti et le village indigène de Berea, Dép. Satu Mare)*, StComSatu Mare IV, 1980, 39-84.

ZOFFMANN 2013 = Zs. K. Zoffmann, *Bronzkori embertani leletek a Kárpát-medence keleti térségéből (Adatközlés) – Anthropological artefacts from the bronze age from the region of the Carpathian basin (Data statement)*, ÉvkDebrecen 2013, 29-39.

ZUBER 2012 = J. Zuber, *Ein Friedhof der späten Bronze- und Urnenfelderzeit in Regensburg-Burgweinting*, în Bérenger *et alii* (ed.) 2012, 407-416.

ZUBER 2014 = J. Zuber, *Eine bronzezeitliche Keramikdeponierung aus Obertraubling, Lkr. Regensburg*, în L. Husty, W. Irlinger, J. Pechtl (ed.), *„und es hat doch was gebracht !" Festschrift für Karl Schmotz zum 65. Geburtstag*, Internationale Archäologie Studia honoraria 35, Rahden/Westf., 2014, 229-238.

ZUBER 2015 = J. Zuber, *Keramikdeponierungen der Bronze- und Urnenfelderzeit in Ostbayern*, Fines Transire 24, 2015, 163-189.

ZYLMANN 1983 = D. Zylmann, *Die Urnenfelderkultur in der Pfalz. Grab- und Depotfunde, Einzelfunde aus Metall*, Speyer, 1983.

БАЛАГУРИ 1985 = Э. А. Балагури, *Культура Ньиршег-Затин*, în Археология Украинской ССР, I, Киев, 1985, 391-395.

БАЛАГУРИ 2001 = Э. Балагури, *Население верхнего Потисья в эпоху бронзы*, Ужгород, 2001.

КОБАЛЬ 2009 = Й. Кобаль, *Закарпаття в епоху бронзи (короткий огляд культур)*, în В. В. Отрощенко (red.), *Взаэмозв'язки культур епох бронзи і раннього заліза на території Центральної та Східної Європи. Збірка наукових праць на пошану Лариси Іванівни Крушельницької*, Київ-Львів, 2009, 21-34.

ОРДЕНТЛИХ 1963 = И. Ордентлих, *Поселения в Отомани в свете последних раскопок*, Dacia N.S. VII, 1963, 115-138.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

DIE FRÜHBRONZEZEITLICHEN GRÄBERFELDER VON CIUMEŞTI

(Zusammenfassung)

Auf einer Gruppe von Sanddünen, in der Nähe von Baches Mogyoros, ungefähr 2 km südwestlich vom Zentrum der Ortschaft Ciumeşti, auf der von den Einwohner *Tökös* (*Bostănărie*) genannten Flur, hat Mircea Rusu 1962 mehrere frühbronzezeitliche Urnengräber entdeckt. Eigentlich kamen von dieser Fundstelle schon am Ende der '50. Jahren zufälligerweise Gräber vor, deren Inventare von dem Priester Gyula Kovács, leider ohne Bemerkungen zu den eventuellen Zusammenhängen der Funde, gesammelt wurden. Es scheint, dass er auch Rettungsgrabungen hier durchgeführt hat.

1964 und 1965 hat Vlad Zirra die sistematische Erforschung des Gräberfeldes fortgesetzt. Insgesamt wurden hier 28 frühbronzezeitliche Gräber freigelegt. Parallel mit dieser Erforschung, fanden Ausgrabungen, ebenfalls unter der Leitung von Vlad Zirra, auf einer anderen Fundstelle in Ciumeşti statt, und zwar auf der *Malomhát* (rum. *Moara/Grajdurile CAP*) genannten Flur, eine Sanddüne, die westlich vom Zentrum des Dorfes liegt. Hier wurden u.a. auch vier frühbronzezeitliche Gräber gefunden.

Die Funde wurden 1970 von Ivan Ordentlich und Carol Kacsó publiziert, leider mit mehrmals schlechten Zeichnungen und manchen ungenauen Angaben. Die Gräber wurden damals der ersten Phase der Otomani-Kultur zugeschrieben.

Angesichts der Bedeutung der Funde, aber auch der verschiedenen, manchmals wiedersprüchlichen in der Literatur erschienen Daten betreffs der Anzahl der entdeckten Gräber und deren kulturellen Zugehörigkeit, habe ich mich entschieden diese mit neuen Zeichnungen wieder zu veröffentlichen (Taf. I-XII, Taf. XX). Diesmal habe ich auch die in das in die Kovács-Sammlung gelangte frühbronzezeitliche Material aus verschiedenen Fundstellen, die sich auf dem Territorium der Ortschaften Berea (B.-*Zsidótag* [*Togul evreului*), -*Szentgyörgytag* [*Togul Sf. Gheorghe*], – *Nyulvár* [*Cetatea Iepurelui*], -*Berei szőlő* [*Viile Berei*], -*Kisrengátja* [*Stavila Mică*], -*Sultésztag* [*Togul lui Sultész*] und *Dolláros* [*Dollar*], -*Soskás* [*Colina cu Măcriş*], -*Kenderásztató* [*Toptila*], -*Akasztófalapos* [*Platoul Acastăului*], -*Kántortag* [*Togul Cantorului*]) und Ciumeşti (C.–*Új szőlő* [*Via Nouă*], -*Malomhát* [*Moara/Grajdurile CAP*], -*Tökös* [*Bostănărie*], -*Legelő* [*Păşune*], -*Nagylapos [Lăpuşu Mare]*, -*Legelő kút/Silógödrök* [*Fântâna Păşunii/La Silozuri*]) befinden und zurzeit in den Museen aus Baia Mare und Satu Mare aufbewahrt wird, aufgearbeitet (Taf. XIII-XIX, Taf. XXI-XXXVI). Die Mehrzahl der Keramikfunde von Ciumeşti-*Tökös* (*Bostănărie*) aus der Kovács-Sammlung stammt von den frühbronzezeitlichen Gräbern.

Es ist nötig zu präzisieren, dass, im Gegensatz zu der im Aufsatz von 1970 ausgesprochenen Ansicht, sind in Ciumeşti zwei verschiedene frühbronzezeitliche Gräberfelder vorhanden, die auf die Sanddünen *Tökös* (*Bostănărie*), bzw. *Malomhát* (*Moara/Grajdurile CAP*) errichtet wurden. Sie gehören zu demselben kulturellen Aspekt und waren wahrscheinlich gleichaltrig.

Die Brandgräberfelder von Ciumeşti bestehen ausschließlich aus Urnengräbern. Die Resten der Einäscherung, die verbrannten Knochen und die Asche, wurden nur teilweise von dem Scheiterhaufen gesammelt und in einer Urne deponiert. Die meisten Gräber hatten keine Beigaben, in anderen (Gr. 3/1962, Gr. 9/1962, Gr. 9/1964) gab es einige Gefäße oder Keramikfragmente.

Eine bedeutende Anzahl von Urnen (Gr. 1/1962, Gr. 5/1962, Gr. 7/1962, Gr. 9/1962, Gr. 13/1962 – wahrscheinlich, Gr. 14/1962, Gr. 15/1962, Gr. 10/1964, Gr. 11/1964) wurde mit der Mündung nach unten deponiert. Solche Deponierungen in den Gräbern sind territorial und zeitlich weit verbreitet. Dieser Brauch wird auch in anderen vor- und frühgeschichtlichen Befunden und

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

Funden: Opferplätzen, Kultgruben, Tongefäßdepots, Bronzedepots häufig festgestellt. Manche Gefäße von Ciumeşti-*Tökös* (*Bostănărie*) (Gr.. 3/1962, Gr. 11/1964) wurden in schräger Position entdeckt. Es ist möglich, dass die Gefäße auf dieser Weise niedergelegt wurden; es scheint trotzdem wahrscheinlicher, dass sie in diese Position wegen des späteren Rutschens gelangten.

Heutzutage kann mit Gewissheit behaupten, dass die Gräberfelder von Ciumeşti nicht zur Otomani-Kultur gehören, sondern zu einem früheren Aspekt, u. zw. der Sanislău-Kultur, die in die dritte Phase der Frühbronzezeit datiert wird. Die kulturellenen Erscheinungen der ersten zwei Phasen dieser Periode sind die Makó-, bzw. Nyírség-Kultur. Die chronologische Stellung der erwähnten Kulturen, bzw. ihre spezifische Merkmale wurden von Petre I. Roman, János Németi, János Dani u.a. detailliert erläutert.

In einem beschränkten Gebiet zwischen den Flüssen Crasna und Barcău, auf dem heutigen Territorium Rumäniens, wurden zahlreiche frühbronzezeitliche Fundstellen identifiziert.

Zur **Makó-Kultur** gehören die Siedlungen von Berea-*Soskás* (*Colina cu Măcriş*), Berea-*Akasztófalapos* (*Platoul Acastăului*), Berea-*Zsidótag* (*Togul Evreului*), Berea-*Berei szőlő* (*Viile Berei*), Ciumeşti-*Tökös* (*Bostănărie*), Ciumeşti-*Ó-szölő* (*Via Veche*), eventuell auch Ciumeşti-*Malomhát* (*Moara/Grajdurile CAP*), das Gräberfeld von Pişcolt-*Homokos domb* (*Nisipărie*), die Einzelgräber von Foieni-*Legelő* (*Păşune*) und Valea lui Mihai-„*Im Garten des Hauses Nr. 942*", zur **Nyírség-Kultur** die Siedlungen von Berea-*Pupos hegy* (*Colina Cocoşată*), Berea–*Sultésztag* (*Togul lui Sultész*), Berea–*Akasztófalapos* (*Platoul Acastăului*), Berea–*Berei szőlő* (*Viile Berei*), Berea-*Nyulvár* (*Cetatea Iepurelui*), Berea–*Kántortag/Kántor dülő* (*Togul Cantorului*), Berea-*Szentgyörgytag* (*Togul Sf. Gheorghe*), Berea-*Zsidótag* (*Togul Evreului*), Ciumeşti-*Malomhát* (*Moara/Grajdurile CAP*), Ciumeşti–*Legelő kút/Silógödrök* (*Fântâna Păşunii/La Silozuri*), Ciumeşti–*Nagylapos* (*Lăpuşu Mare*), Moftinu Mic-*Messzelátó csárda (Hanul)* und Sanislău-*Cartierul Ţiganilor*, wahrscheinlich auch Berea-*Cigány rét* (*Rîtul Ţiganului*) und Ciumeşti-*Tökös* (*Bostănărie*), das Einzelgrab von Andrid (oder Dindeşti), zur **Sanislău-Kultur** die Siedlungen von Andrid-*Bikadomb* (*Dealul Taurului*), Andrid-*Curtea Grajdurilor, ehem. CAP-Farm*, Berea–*Soskás* (*Colina cu Măcriş*), Berea–*Akasztófalapos* (*Platoul Acastăului*), Berea-*Berei szőlő* (*Viile Berei*), Berea-*Nyulvár* (*Cetatea Iepurelui*), Berea-*Kántortag/Kántor dülő* (*Togul Cantorului*), Berea-*Szentgyörgytag* (*Togul Sf. Gheorghe*), Berea–*Zsidótag* (*Togul Evreului*), Berea-*Kenderásztató* (*Toptila*), Berveni-*Vársziget* (*Cetatea*), Berveni-*Ág-erdő major* (*Ferma Ág-erdő*), Carei-*Bobáld I* (*Bobald I-Livada*), Carei-*Bobáld I 1b* (*Bobald I 1b-Livada*), Carei-*Bobáld VII* (*Bobald VII*), Carei-*Bobáld VIII* (*Bobald VIII*), Carei-*Szík legelő* (*Păşunea Sic*), Carei-„*Rechts von der Straße 1F, auf der unteren Terrasse des Baches Mérges*", Carei-*Vogelfarm (Spitz)*, Căpleni-„*Kanalufer und Reformierter Friedhof*", Căpleni-*Király földek* (*Pământul Regesc*), Ciumeşti–*Legelő kút/Silógödrök* (*Fântâna Păşunii/La Silozuri*), Ciumeşti–*Nagylapos* (*Lăpuşu Mare*), Ciumeşti-*Lângă Pădure*, Dindeşti-*Várdomb* (*Cetate*), Foieni-*Curtea Grajdurilor CAP*, Foieni-*Meszelátó* (*Punct trigonometric*), Ghenci-„ *Rechts von der Straße 1F, vor dem Eintritt ins Dorf*", Ghenci-„*Neben dem Eisenbahn Carei-Tăşnad, linke Seite*", Moftinu Mic-*Messzelátó csárda (Hanul)*, Otomani-*Várhegy* (*Cetăţuie*), Pişcolt-*Homokos domb* (*Nisipărie*), Portiţa-*Horgos* (*Vatra Satului*), Resighea-*Livada*, Sanislău-*Homokos domb* (*Nisipărie*), Sanislău-„*Auf der linken Seite der Straße Sanislău-Horea, in der Nähe des Ortodoxen Friedhofs und des Akazienwaldes*", Sanislău-*Homoksor*, Săcueni-*Ökörvár* (*Cetatea Boului*), Sălacea-*Vidahegy* (*Dealul Vida*), Tiream-*Kenderes halom* (*Movila Cânepii*), Tiream-*Teremi patak völgye* (*Tireambach-Tal*), Urziceni-*Régi homokbánya* (*Nisipăria Veche*), Urziceni-*Papirgyár pataka* (*Papierfabrikbach*), Urziceni-„*A kálmándi düllő út mentén*" („*Neben der Straße in der Richtung Cămin*"), eventuell auch Berea-–*Libuc hegy* (*Colina Libuc*), Berea-*Sultésztag* (*Togul lui Sultész*) und *Dolláros* (*Dollar*), Carei-*Bobáld II* (*Bobald II*), Pişcolt-*Ógát* (*Zónat*), Şimian-*Kerthelyek* (*Locul Grădinilor*), Tarcea-*Középhegy* (*Dealul de Mijloc*)

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

und *Nagy-domb* (*Dealul Mare*), die Gräberfelder von Berea–*Csányi sűrűje* (*Mirištea lui Csányi*), Ciumeşti-*Malomhát* (*Moara/Grajdurile CAP*), Ciumeşti-*Tökös* (*Bostănărie*) und Sanislău-*Homokos domb* (*Nisipărie*), die Einzelgräber aus der Siedlungen von Carei-*Bobáld I* (*Bobald I-Livada*) und Sălacea-*Vidahegy* (*Dealul Vida*). Die Hockergräber, meist ohne Inventar, von Andrid-*Curtea Grajdurilor, efem. CAP-Farm*, Pişcolt-*Homokos domb* (*Nisipărie*) und Sanislău-*Homokos domb* (*Nisipărie*) werden mit Wahrscheinlichkeit ebenfalls der Sanislău-Kultur zugeschrieben (eventuell ihrer letzten Etappe).

Die kulturelle Zugehörikeit des Einzelgrabes von Foieni-*Curtea Grajdurilor CAP* wurde noch nicht bestimmt festgestellt: Nyírség- oder Sanislău-Kultur. Die kulturelle Einordnung der (Körper ?) gräber von Sanislău-„*Fosta Fermă de vaci CAP*" ist problematisch. Nach János Dani (2004, 34), sie gehören zur Roşia-Gruppe, ebenso wie einige Funde von Pişcolt-*Homokos domb* (*Nisipărie*). Die Anwesenheit dieser Gruppe nördlich von dem Fluss Barcău ist aber nicht zweifellos bewiesen.

Es ist zu bemerken, dass mehrere Fundstellen bzw. Funde wurden als frühbronzezeitlich publiziert, ohne Präzisierungen hinsichtlich ihrer kulturellen Eingliederung.

Auf Grund der Betrachtungen von Petre I. Roman, János Németi und Zsolt Molnár, habe ich unten den Sanislău-Siedlungen auch die unteren Schichte von Otomani-*Várhegy* (*Cetățuie*), Sălacea-*Vidahegy* (*Dealul Vida*) und Săcueni-*Ökörvár* (*Cetatea Boului*) aufgezählt. Es ist trotzdem zu bemerken, dass die Befunde und Funde aus diesen Schichten noch nicht *in extenso* publiziert wurden, deswegen bleibt noch das Problem ihrer kulturellen Zugehörigkeit unter Fragezeichen.

Das Territorium zwischen den Flüssen Barcău und Crasna wurde mit unterschiedlicher Intensität im Laufe der ganzen Kupfer- und Bronzezeit bewohnt. Unter den Lebensräumen der beiden Epochen konnte keine ausgesprochene Zäsur hervorgehoben werden, aber auch keine Verlängerung der Existenz der kupferzeitlichen Bevölkerung, d. h. Coțofeni- und Baden-Kultur auf einer bestimmten Etappe der Bronzezeit. Es ist ebenfalls bewiesen, dass die lokalen Elemente der dritten Phase der Frühbronzezeit das Substrat dargestellt haben, auf dem die neue mittelbronzezeitliche Otomani-Kultur entstanden hat.

Eine andere Entwicklung in der Bronzezeit kannten die Gebiete nördlich, nordöstlich und östlich von Crasna. In der Sathmar-Ebene, in den Oaş-, Maramuresch-, Baia Mare und Lăpuş-Senken sowie in der Zone des Codru-Massivs fehlen vollständig die frühbronzeitlichen Siedlungen und Gräberfelder. Nur in der Maramuresch-Senke wurden sehr wenige kupferne und bronzene Stücke gefunden, die in diese Periode eingereiht werden. Es scheint sehr wahrscheinlich, dass diese Gebiete in der Zeitspanne zwischen der Kupferzeit und der Mittelbronzezeit nicht oder äußerst sporadisch bewohnt wurden. Es ist interessant festzustellen, dass die erwähnten Gebiete genau diejenigen sind, die in der Mittelbronzezeit zum Areal der Suciu de Sus-Kultur gehörten. Im Gegensatz dazu kamen in Sălaj-Region frühbronzezeitliche Befunde und Funde vor, die zumindest teilweise ähnlich jenen von der Umgebung der Stadt Carei und vom Eriu-Tal sind.

Es gibt im Nordwesten Transsilvaniens eine relativ große Anzahl von frühbronzezeitlichen Fundstellen din noch nicht oder nur partiell erforscht wurden. Um ein besseres Bild über die kennzeichenden Merkmale dieser Periode zu erhalten, sollten noch neue Ausgrabungen durchzuführen. Es ist ebenfalls wichtig die Veröffentlichung der Funde, die in verschiedenen Museumssammlungen aufbewahrt werden. Der vorliegende Band ist ein Schritt in dieser Richtung.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

ABBILDUNGSVERZEICHNIS

Abb. 1. Die topografische Lage der Ortschaften Ciumeşti und Berea.

Abb. 2. Ciumeşti und Berea. Satellitenaufnahme.

Abb. 3. Die Ortschaften Ciumeşti und Berea mit den wichtigsten Fundstellen (nach ZIRRA 1967).

Abb. 4. Schematische Karte der Ortschaften Ciumeşti und Berea mit der Lage der Fundstellen, gezeichnet 1961 von Alexandru Păunescu und Elena Kovács (nach NÉMETI 1997).

Abb. 5. Plan der Ausgrabungen von Ciumeşti-*Tökös* (*Bostănărie*) (nach ZIRRA 1980).

Abb. 6. Plan der Ausgrabungen von Ciumeşti-*Malomhát* (*Moara/Grajdurile CAP*) (nach ZIRRA 1967).

Abb. 7. Die Typologie der Keramik aus den frühbronzezeitlichen Gräberfeldern von Ciumeşti.

Abb. 8. Karte der Ortschaften im Nordwesten Transsilvaniens mit den frühbronzezeitlichen Fundstellen.

Taf. I. Ciumeşti-*Tökös* (*Bostănărie*). 1. Gr. 1/1962. 2. Gr. 2/1962. 3-4. Gr. 3/1962.

Taf. II. Ciumeşti-*Tökös* (*Bostănărie*). 1. Gr. 4/1962. 2. Gr. 5/1962. 3. Gr. 6/1962.

Taf. III. Ciumeşti-*Tökös* (*Bostănărie*). 1. Gr. 6/1962. 2. Gr. 7/1962. 3-4. Gr. 9/1962.

Taf. IV. Ciumeşti-*Tökös* (*Bostănărie*). 1. Gr. 10/1962. 2. Gr. 11/1962. 3-4. Gr. 12/1962.

Taf. V. Ciumeşti-*Tökös* (*Bostănărie*). 1. Gr. 12/1962. 2. Gr. 13/1962. 3. Gr. 14/1962.

Taf. VI. Ciumeşti-*Tökös* (*Bostănărie*). 1-2. Gr. 15/1962. 3. Gr. 16/1962.

Taf. VII. Ciumeşti-*Tökös* (*Bostănărie*). 1. Gr. 1/1964. 2. Gr. 2/1964. 3-5. Gr. 3/1964.

Taf. VIII. Ciumeşti-*Tökös* (*Bostănărie*). 1-12. Gr. 3/1964. 13. Gr. 5/1964.

Taf. IX. Ciumeşti-*Tökös* (*Bostănărie*). 1-5. Gr. 5/1964. 6. Gr. 7/1964.

Taf. X. Ciumeşti-*Tökös* (*Bostănărie*). 1-4. Gr. 8/1964. 5. Gr. 9/1964.

Taf. XI. Ciumeşti-*Tökös* (*Bostănărie*). 1. Gr. 9/1964. 2. Gr. 10/1964.

Taf. XII. Ciumeşti-*Tökös* (*Bostănărie*). 1. Gr. 11/1964. 2. Gr. 10/1965. 3. Gr. 11/1965.

Taf. XIII. Ciumeşti-*Tökös* (*Bostănărie*). Kovács-Sammlung.

Taf. XIV. Ciumeşti-*Tökös* (*Bostănărie*). Kovács-Sammlung.

Taf. XV. Ciumeşti-*Tökös* (*Bostănărie*). Kovács-Sammlung.

Taf. XVI. Ciumeşti-*Tökös* (*Bostănărie*). Kovács-Sammlung.

Taf. XVII. Ciumeşti-*Tökös* (*Bostănărie*). Kovács-Sammlung.

Taf. XVIII. Ciumeşti-*Tökös* (*Bostănărie*). Kovács-Sammlung.

Taf. XIX. Ciumeşti-*Tökös* (*Bostănărie*). Kovács-Sammlung.

Taf. XX. Ciumeşti-*Malomhát* (*Moara/Grajdurile CAP*). 1. Gr. 26. 2. Gr. 27.

Taf. XXI. Berea-*Zsidótag* (*Togul Evreului*). Kovács-Sammlung.

Taf. XXII. Berea-*Szentgyörgytag* (*Togul Sf. Gheorghe*). Kovács-Sammlung.

Taf. XXIII. Berea-*Szentgyörgytag* (*Togul Sf. Gheorghe*). Kovács-Sammlung.

Taf. XXIV. Berea-*Szentgyörgytag* (*Togul Sf. Gheorghe*). Kovács-Sammlung.

Taf. XXV. Berea-*Szentgyörgytag* (*Togul Sf. Gheorghe*)/*Zsidótag* (*Togul Evreului*). Kovács-Sammlung.

Taf. XXVI. Berea-*Nyulvár* (*Cetatea Iepurelui*). Kovács-Sammlung.

Taf. XXVII. Berea-*Nyulvár* (*Cetatea Iepurelui*). Kovács-Sammlung.

Taf. XXVIII. Berea–*Berei szőlő* (*Viile Berei*). Kovács-Sammlung.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

Taf. XXIX. 1-6. Berea–*Kisrengátja* (*Stavila Mică*). 7-11. Berea–*Sultésztag* (*Togul lui Sultész*) und *Dolláros* (*Dollar*). 12-16. Berea–*Kántortag/Kántor dülő* (*Togul Cantorului*). Kovács-Sammlung.

Taf. XXX. 1. Berea-*Soskás* (*Colina cu Măcriş*). 2. Berea-*Kenderásztató* (*Toptila*). 3-15. Berea–*Akasztófalapos* (*Platoul Acastăului*). Kovács-Sammlung.

Taf. XXXI. 1-11. Berea–*Akasztófalapos* (*Platoul Acastăului*). 12-15. Ciumeşti–*Új szőlő* (*Via Nouă*). Kovács-Sammlung.

Taf. XXXII. Ciumeşti–*Nagylapos* (*Lăpuşu Mare*). Kovács-Sammlung.

Taf. XXXIII. Ciumeşti–*Nagylapos* (*Lăpuşu Mare*). Kovács-Sammlung.

Taf. XXXIV. 1-6. Ciumeşti–*Legelő kút/Silógödrök* (*Fântâna Păşunii/La Silozuri*). 7-11. Ciumeşti-*Malomhát* (*Moara/Grajdurile CAP*). 12-13. Ciumeşti-*Tökös* (*Bostănărie*). 14-28. Ciumeşti/Berea (?). Kovács-Sammlung.

Taf. XXXV. 1. Ciumeşti-*Malomhát* (*Moara/Grajdurile CAP*). Grabung 1964. 2-5. Ciumeşti–*Legelő kút/Silógödrök* (*Fântâna Păşunii/La Silozuri*). Kovács-Sammlung.

Taf. XXXVI. 1-4. Berea–*Berei szőlő* (*Viile Berei*). 5-8. Berea–*Sultésztag* (*Togul lui Sultész*) und *Dolláros* (*Dollar*). 9-11. Berea–*Kántortag/Kántor dülő* (*Togul Cantorului*). 12-14. Berea-*Kenderásztató* (*Toptila*). 15-18. Ciumeşti–*Legelő* (*Păşune*). Kovács-Sammlung.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

PLANŞE

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

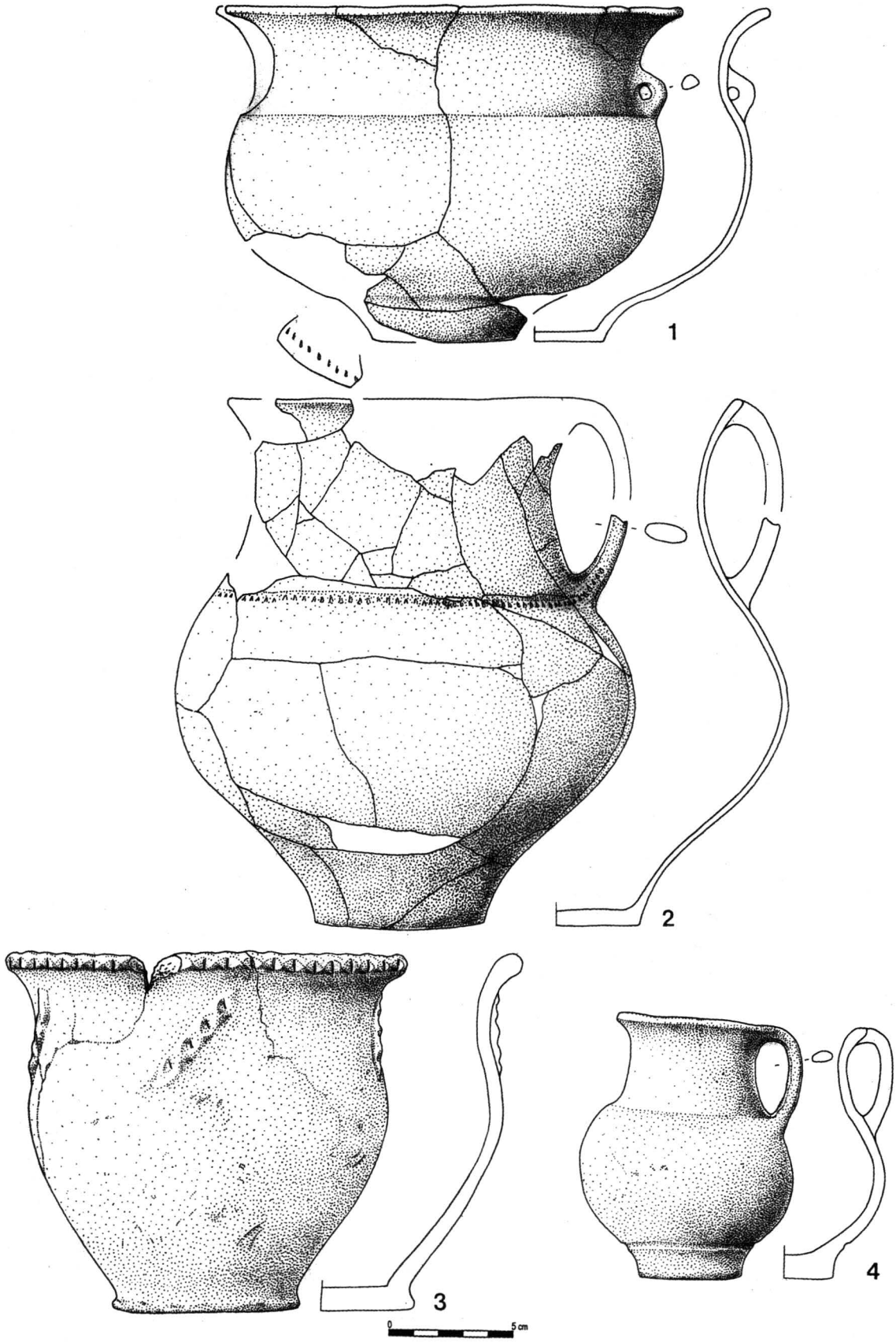

Pl. I. Ciumeşti-*Tökös* (*Bostănărie*). 1. M. 1/1962. 2. M. 2/1962. 3-4. M. 3/1962.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

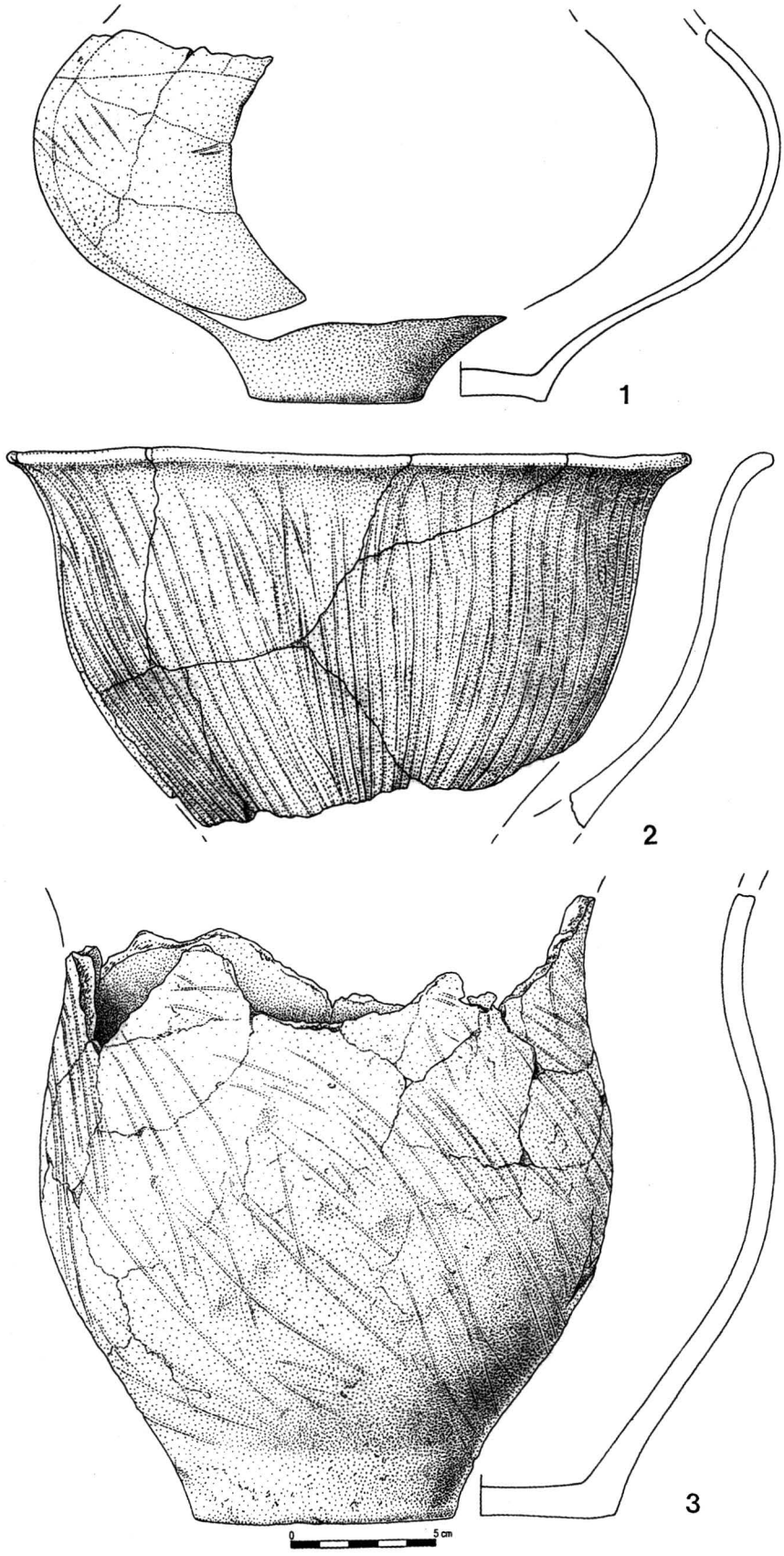

Pl. II. Ciumeşti-*Tökös* (*Bostănărie*). 1. M. 4/1962. 2. M. 5/1962. 3. M. 6/1962.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

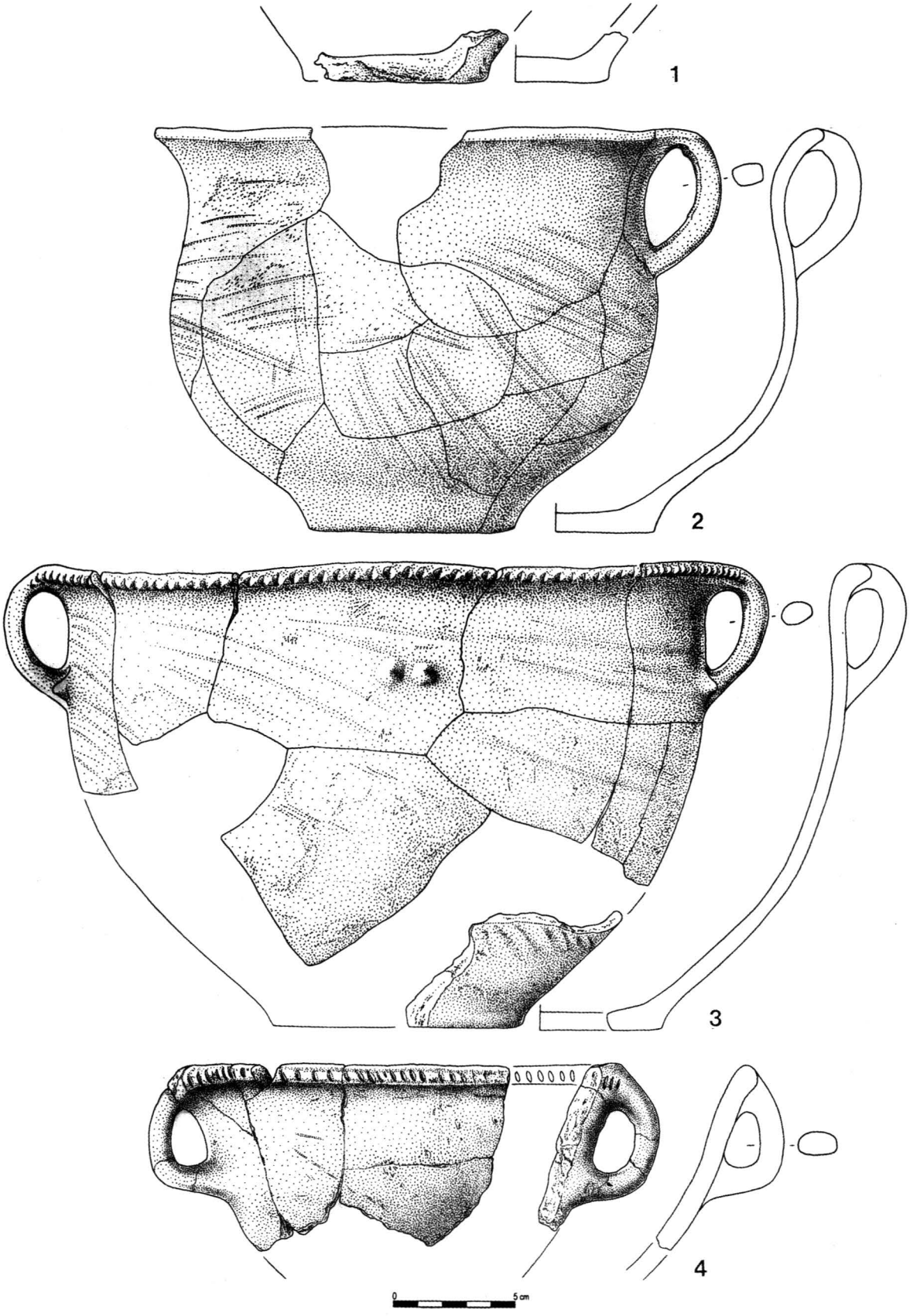

Pl. III. Ciumeşti-*Tökös* (*Bostănărie*). 1. M. 6/1962. 2. M. 7/1962. 3-4. M. 9/1962.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

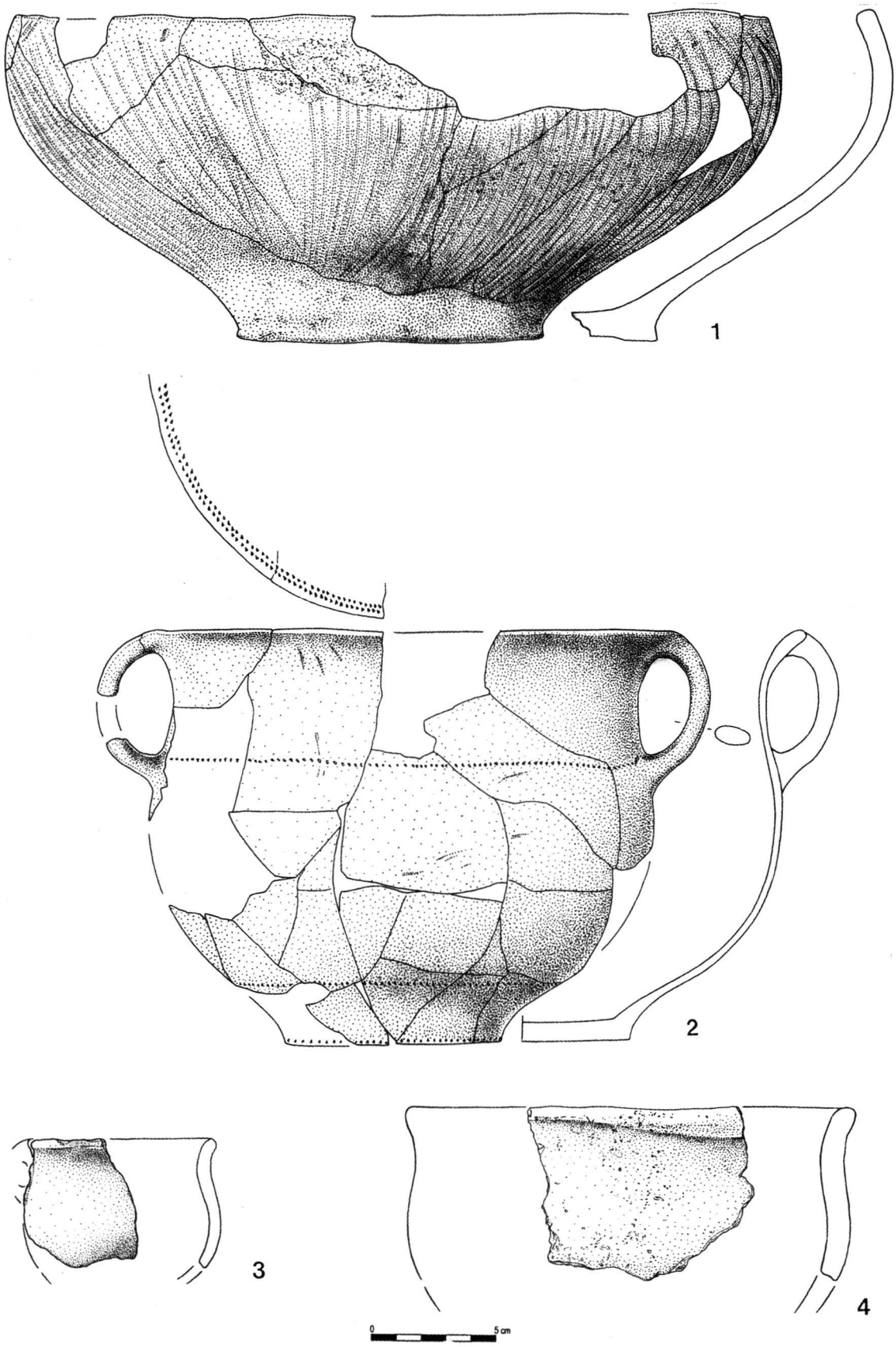

Pl. IV. Ciumeşti-*Tökös* (*Bostănărie*). 1. M. 10/1962. 2. M. 11/1962. 3-4. M. 12/1962.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

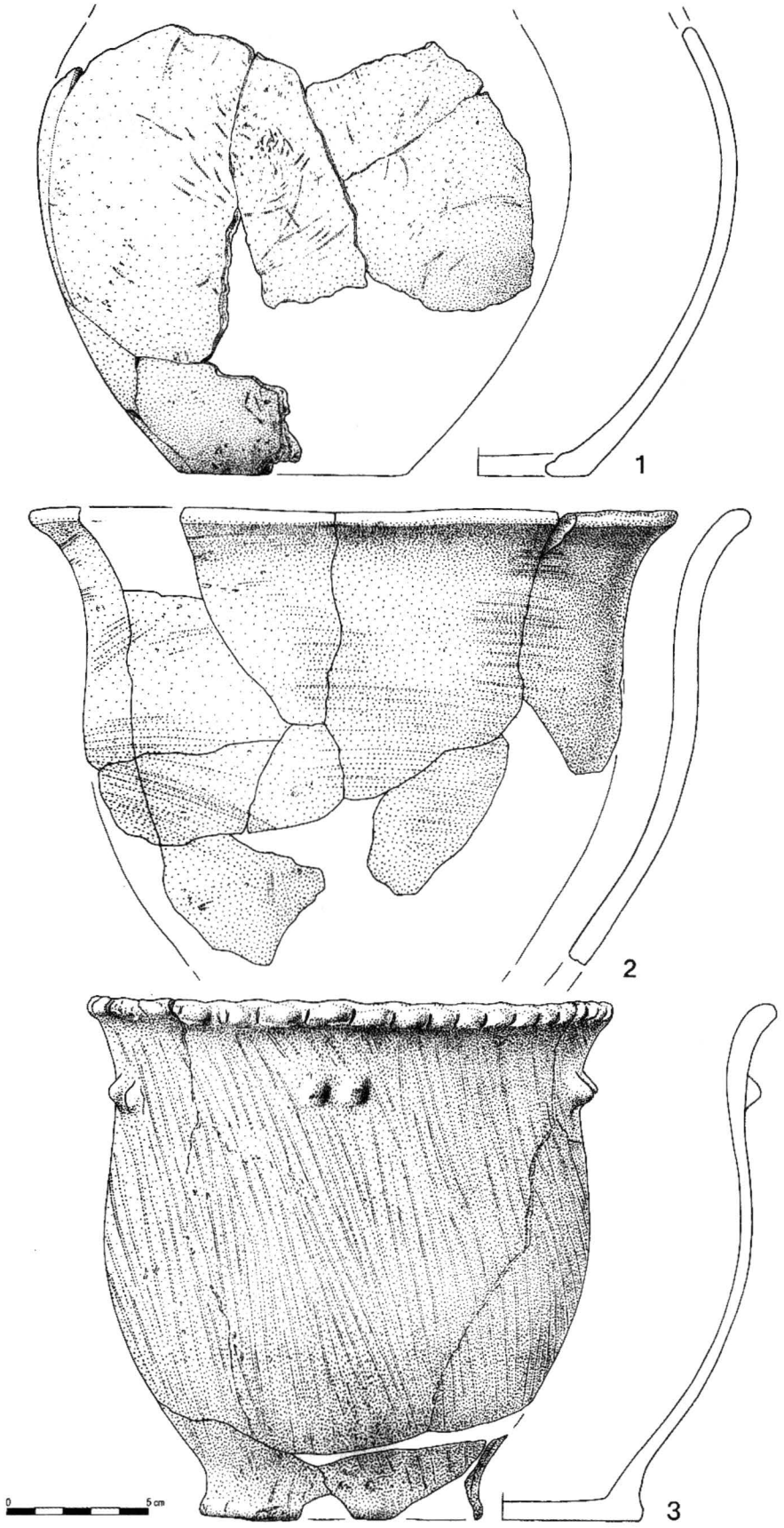

Pl. V. Ciumeşti-*Tökös* (*Bostănărie*). 1. M. 12/1962. 2. M. 13/1962. 3. M. 14/1962.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

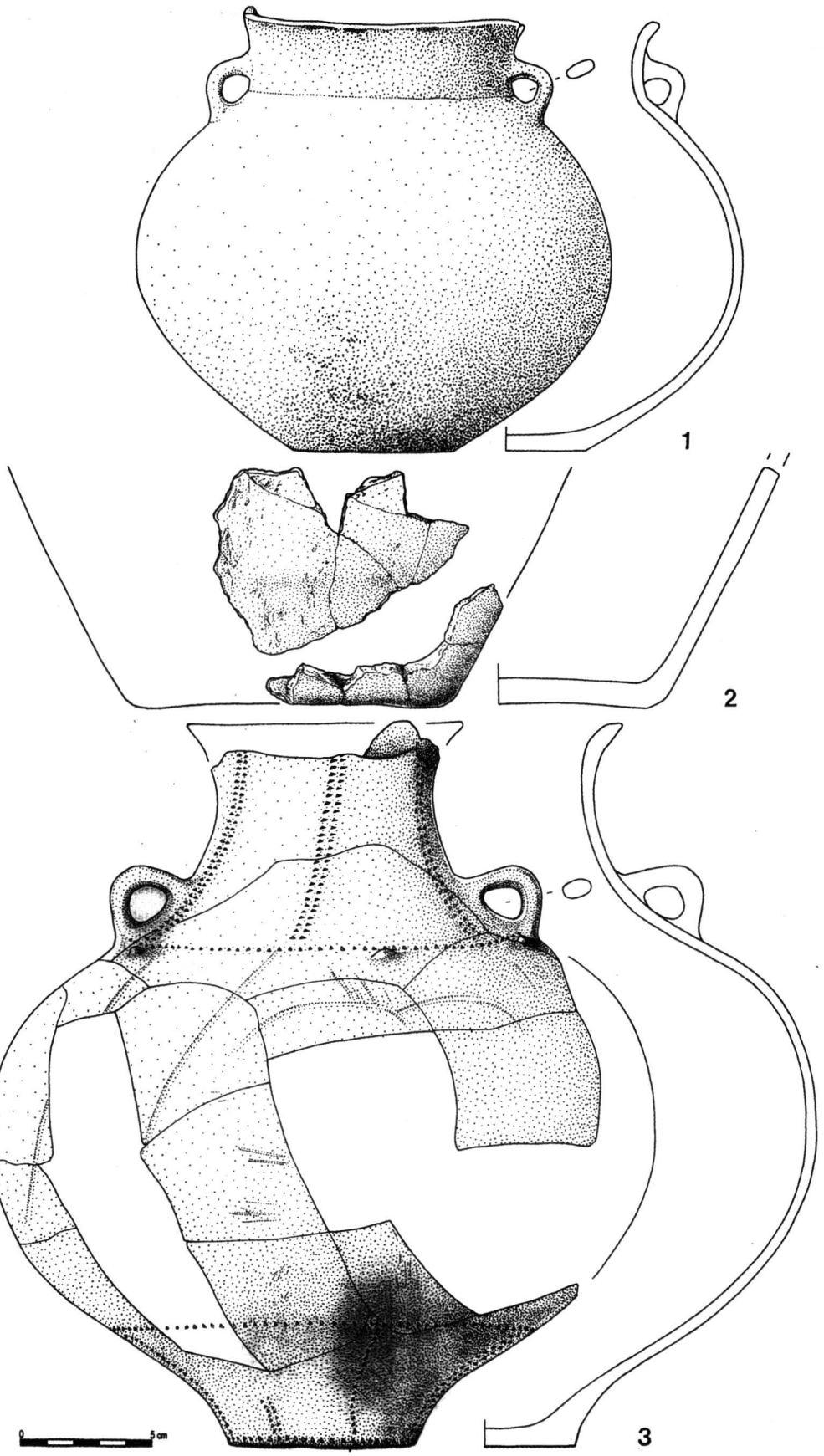

Pl. VI. Ciumeşti-*Tökös* (*Bostănărie*). 1-2. M. 15/1962. 3. M. 16/1962.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

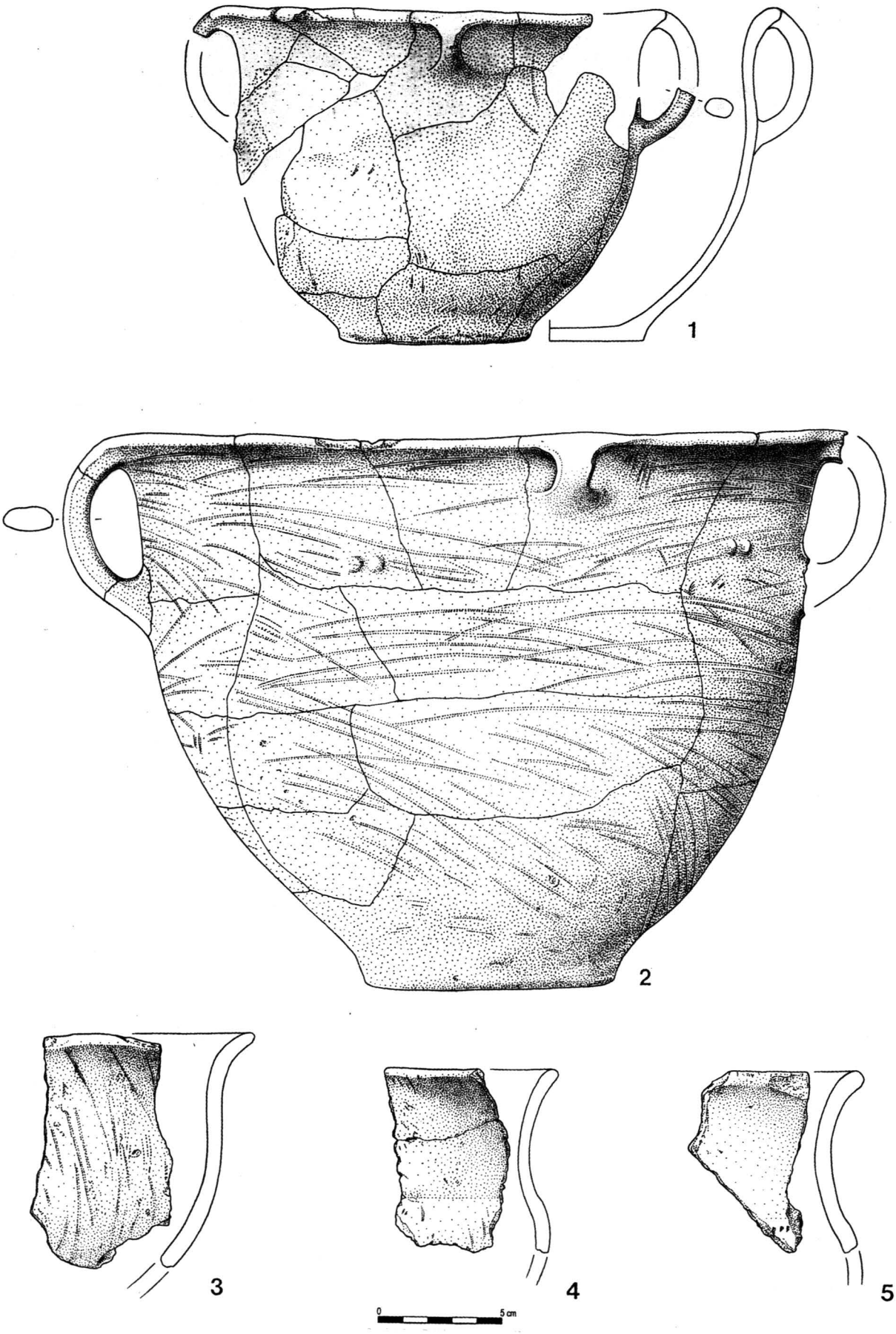

Pl. VII. Ciumeşti-*Tökös* (*Bostănărie*). 1. M. 1/1964. 2. M. 2/1964. 3-5. M. 3/1964.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

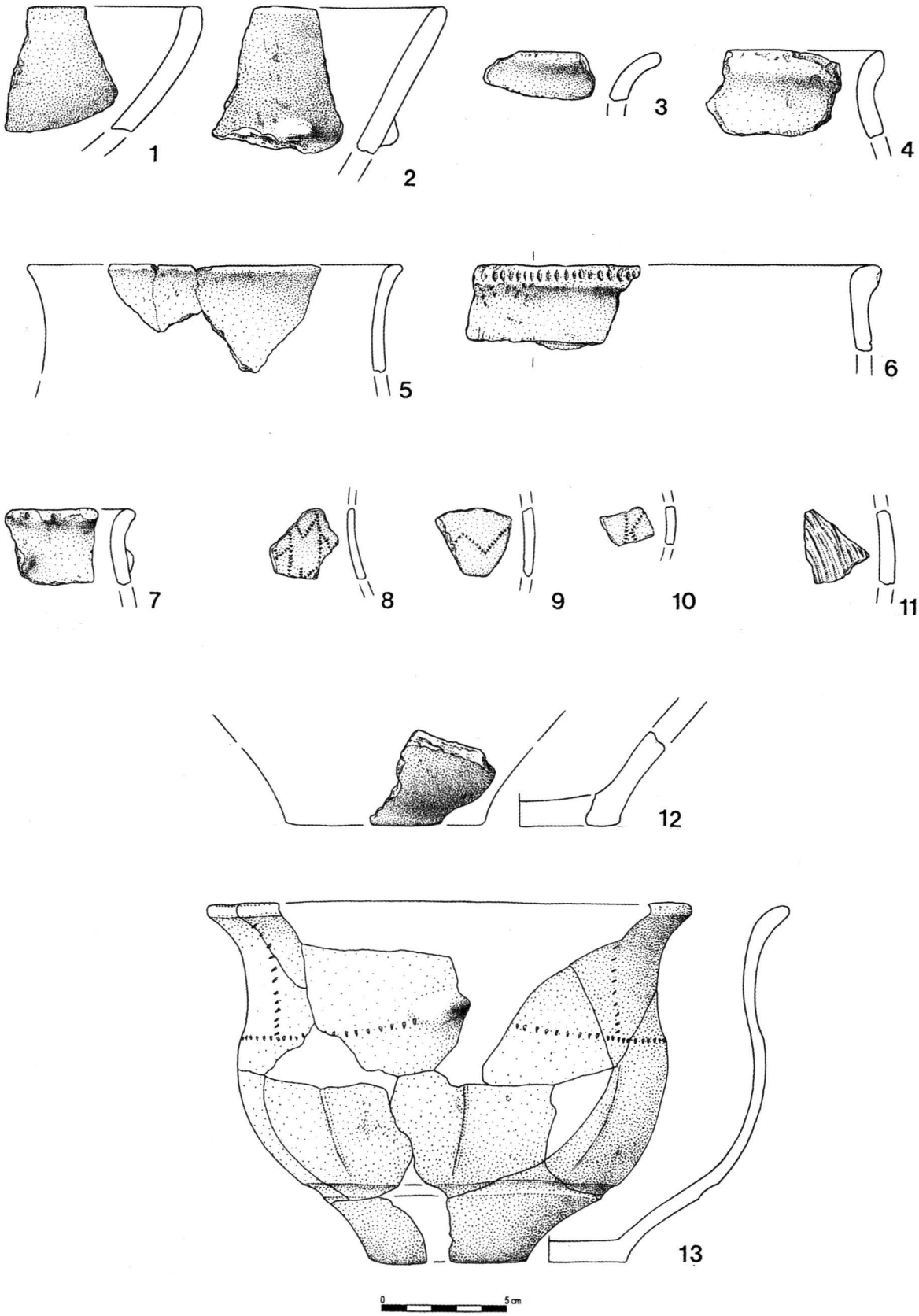

Pl. VIII. Ciumeşti-*Tökös* (*Bostănărie*). 1-12. M. 3/1964. 13. M. 5/1964.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

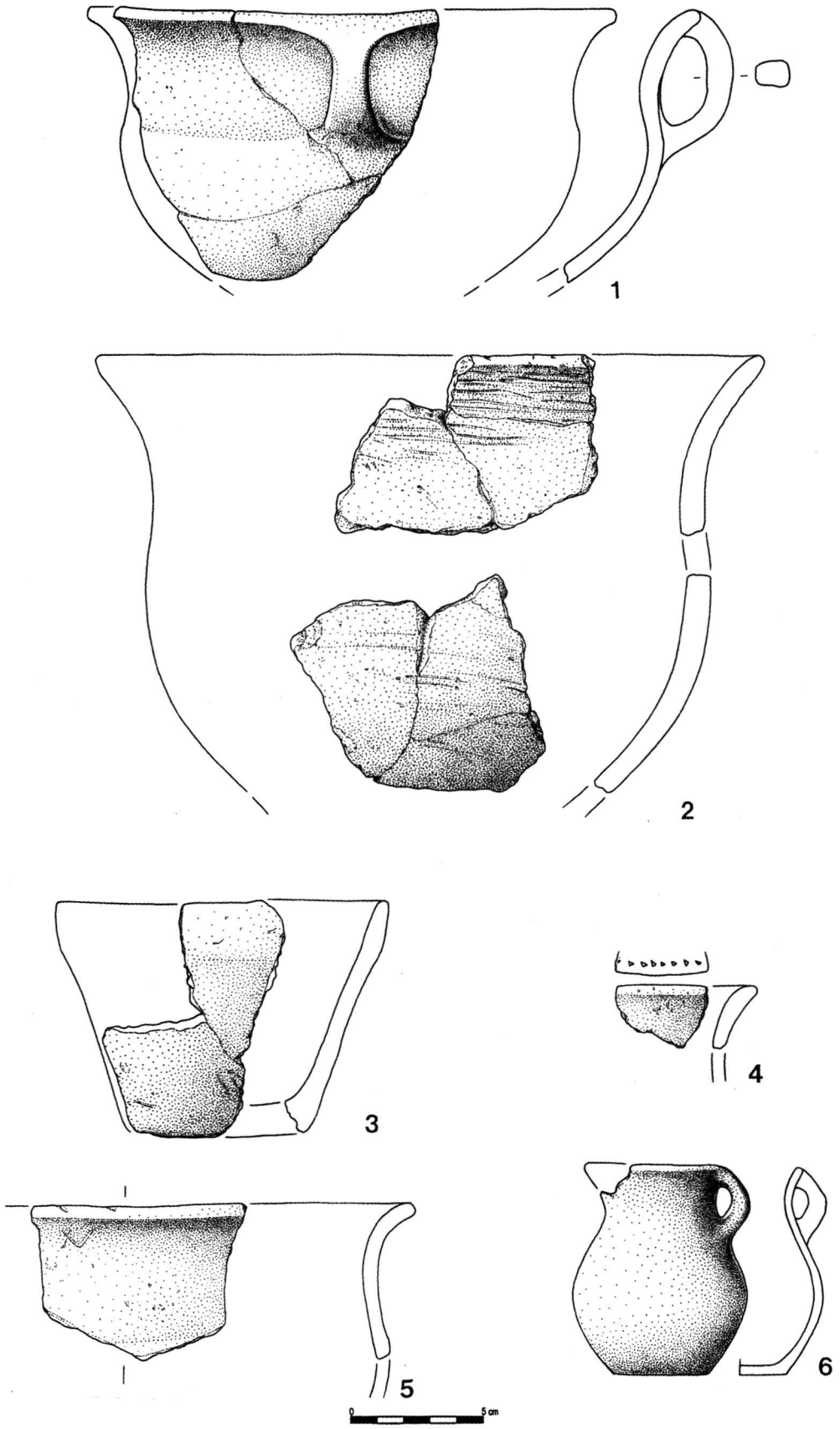

Pl. IX. Ciumeşti-*Tökös* (*Bostănărie*). 1-5. M. 5/1964. 6. M. 7/1964.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

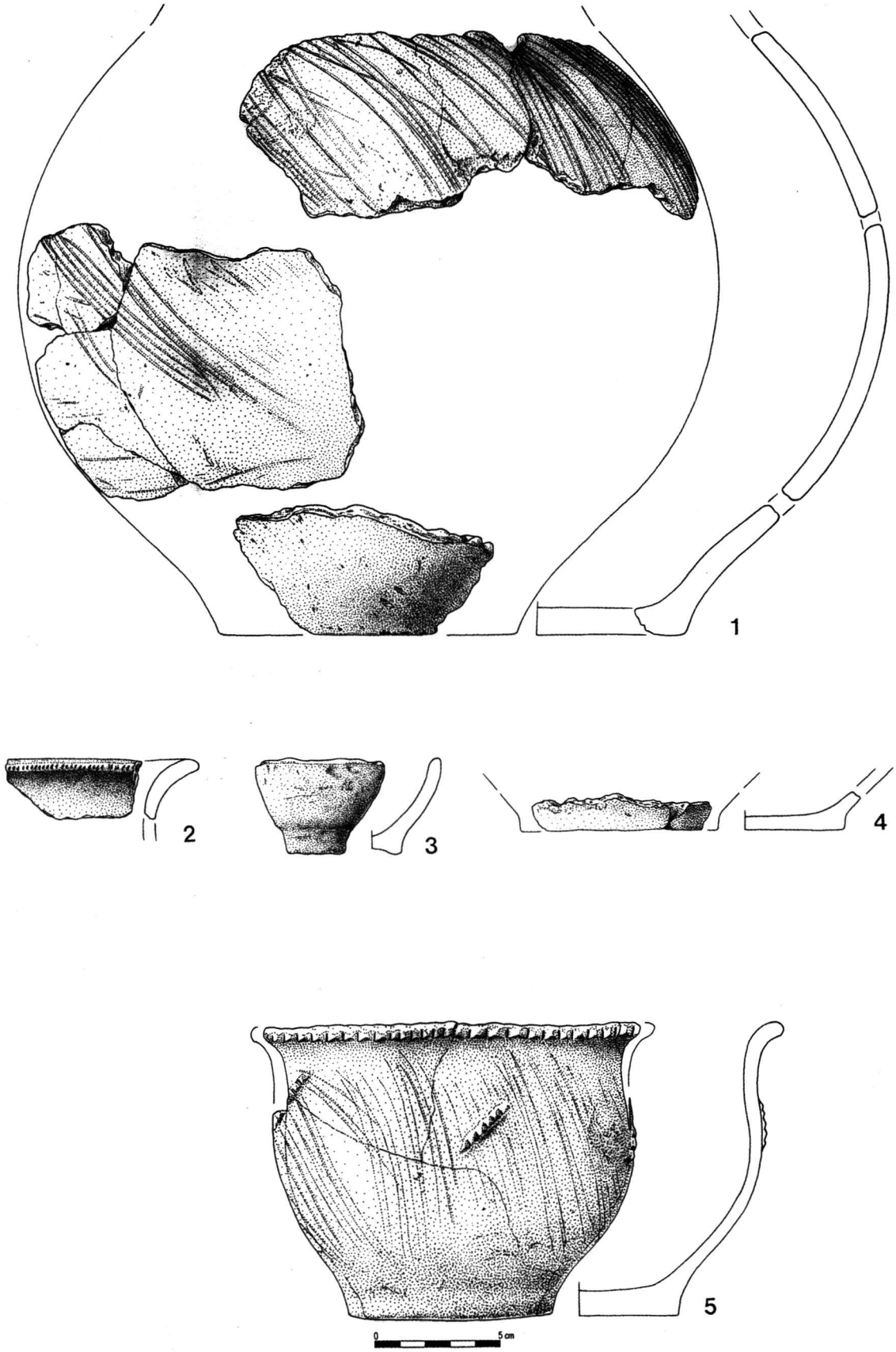

Pl. X. Ciumeşti-*Tökös* (*Bostănărie*). 1-4. M. 8/1964. 5. M. 9/1964.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

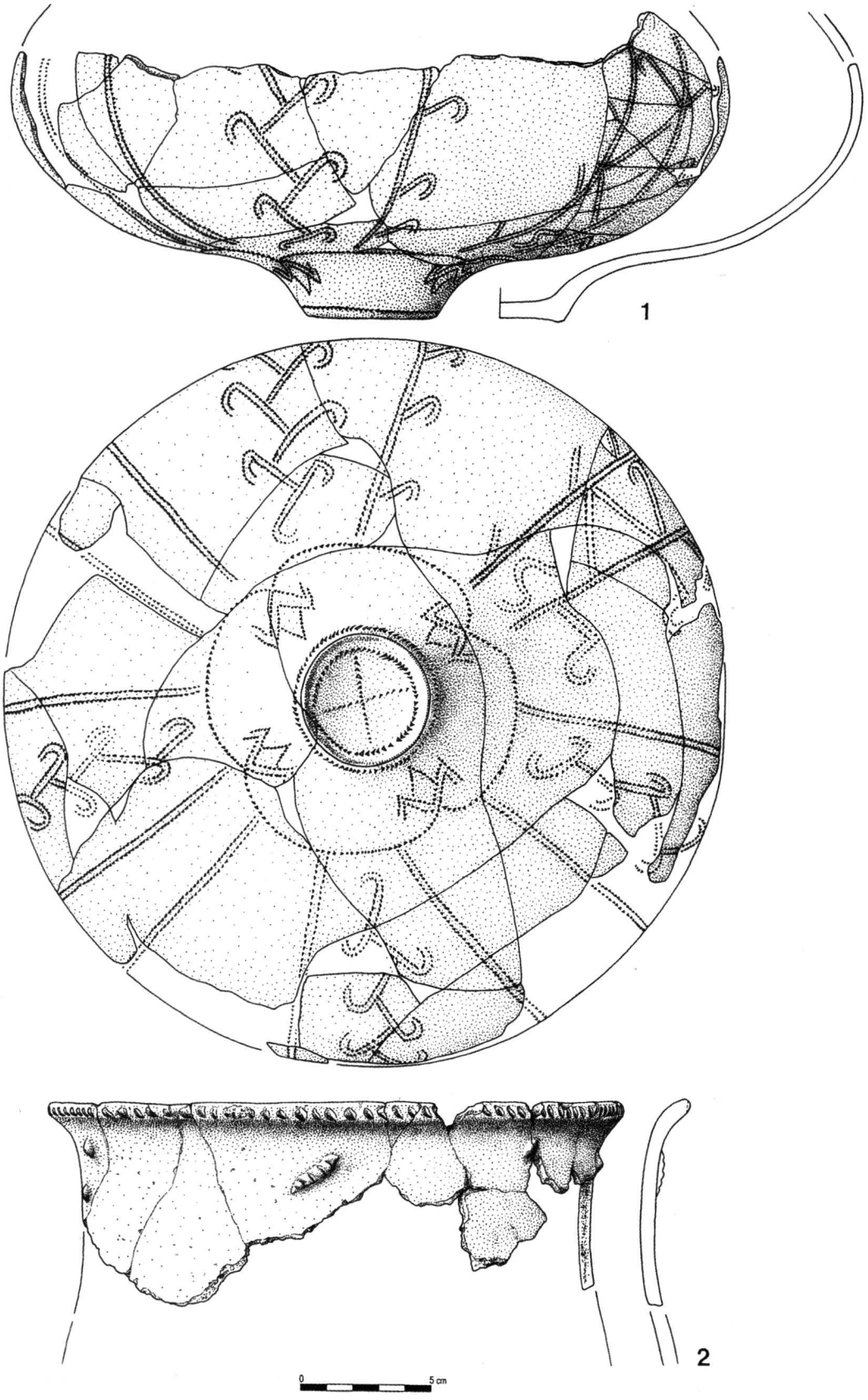

Pl. XI. Ciumeşti-*Tökös* (*Bostănărie*). 1. M. 9/1964. 2. M. 10/1964.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

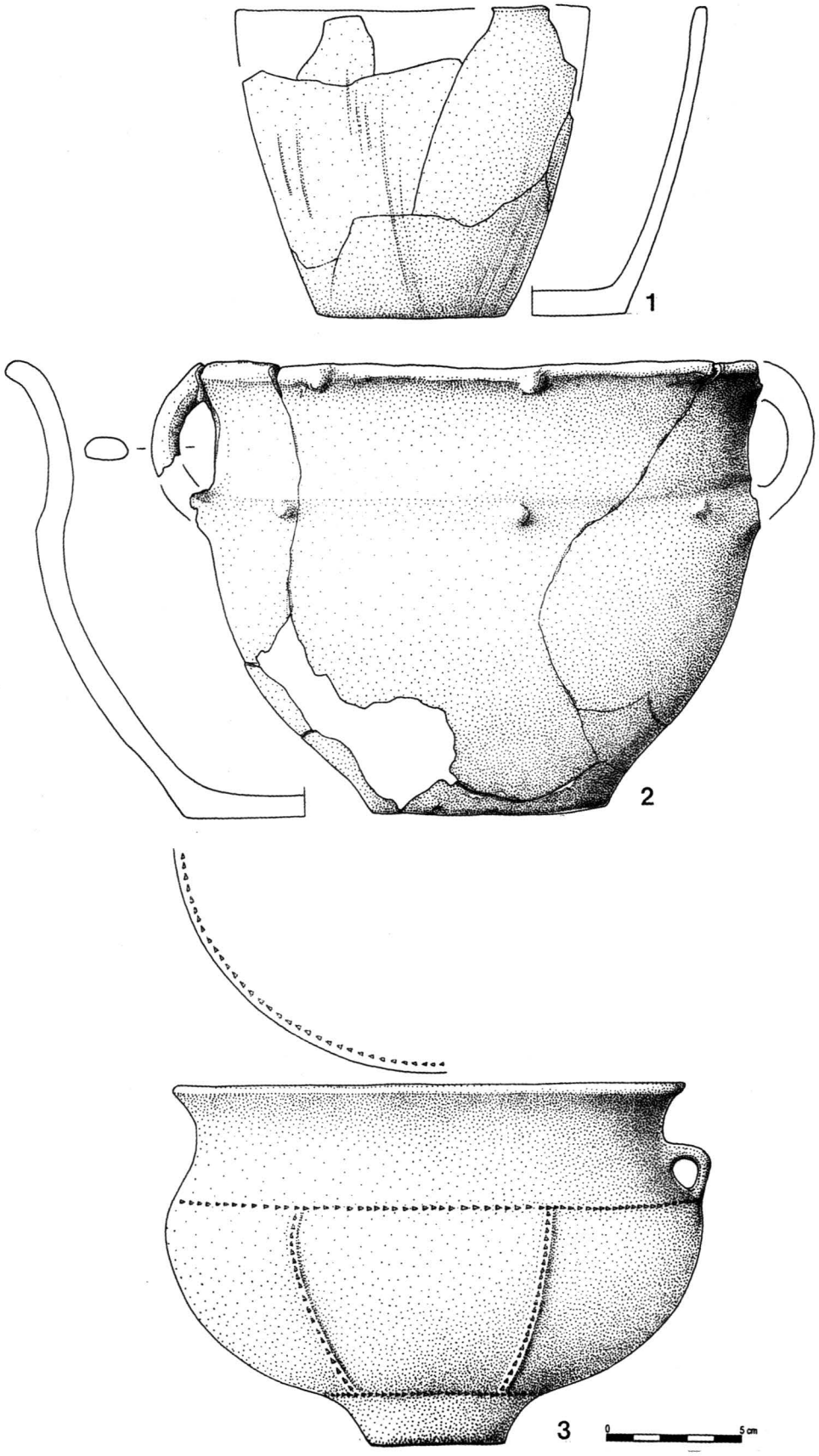

Pl. XII. Ciumeşti-*Tökös* (*Bostănărie*). 1. M. 11/1964. 2. M. 10/1965. 3. M. 11/1965.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

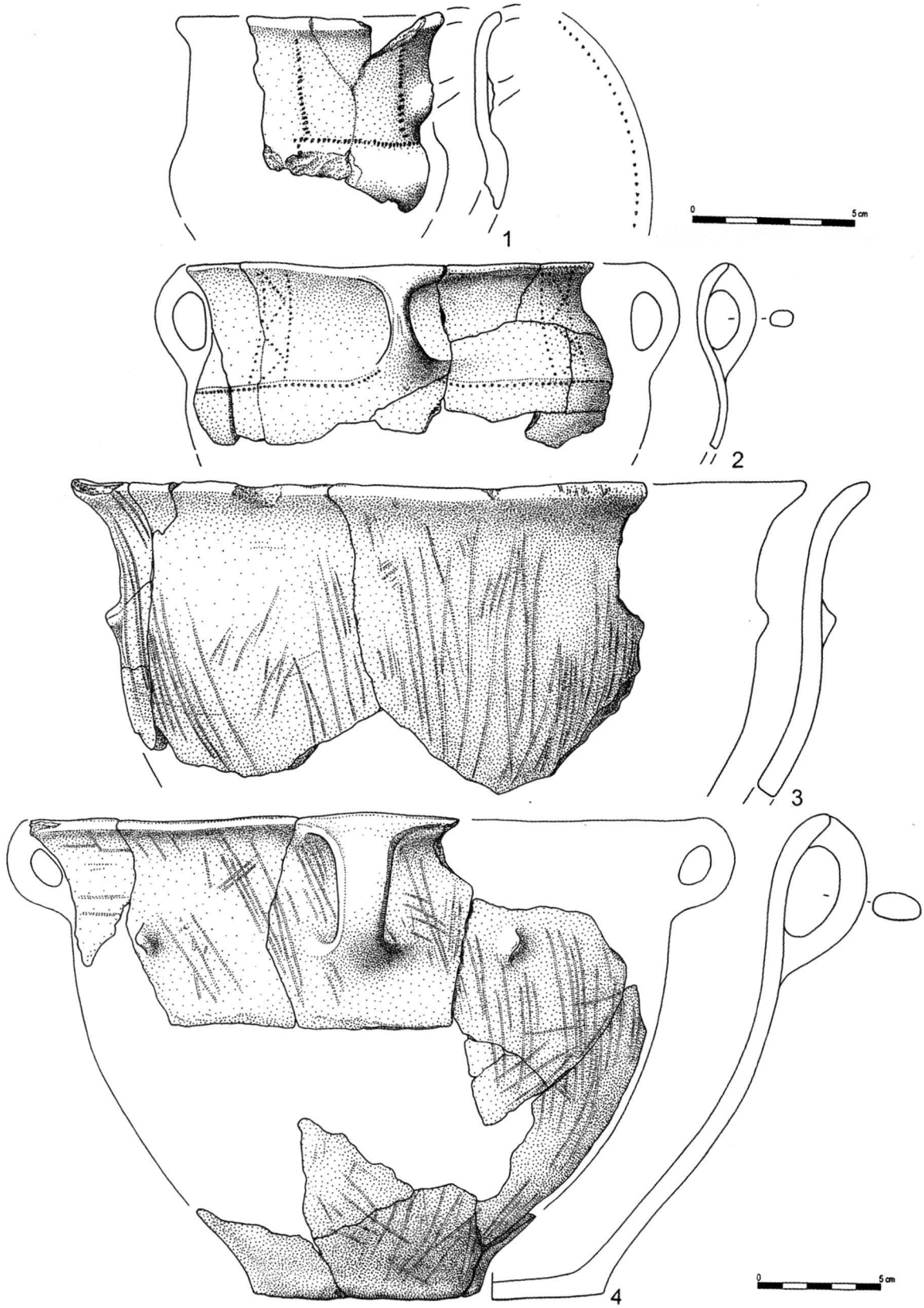

Pl. XIII. Ciumeşti-*Tökös* (*Bostănărie*). Colecția Kovács.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

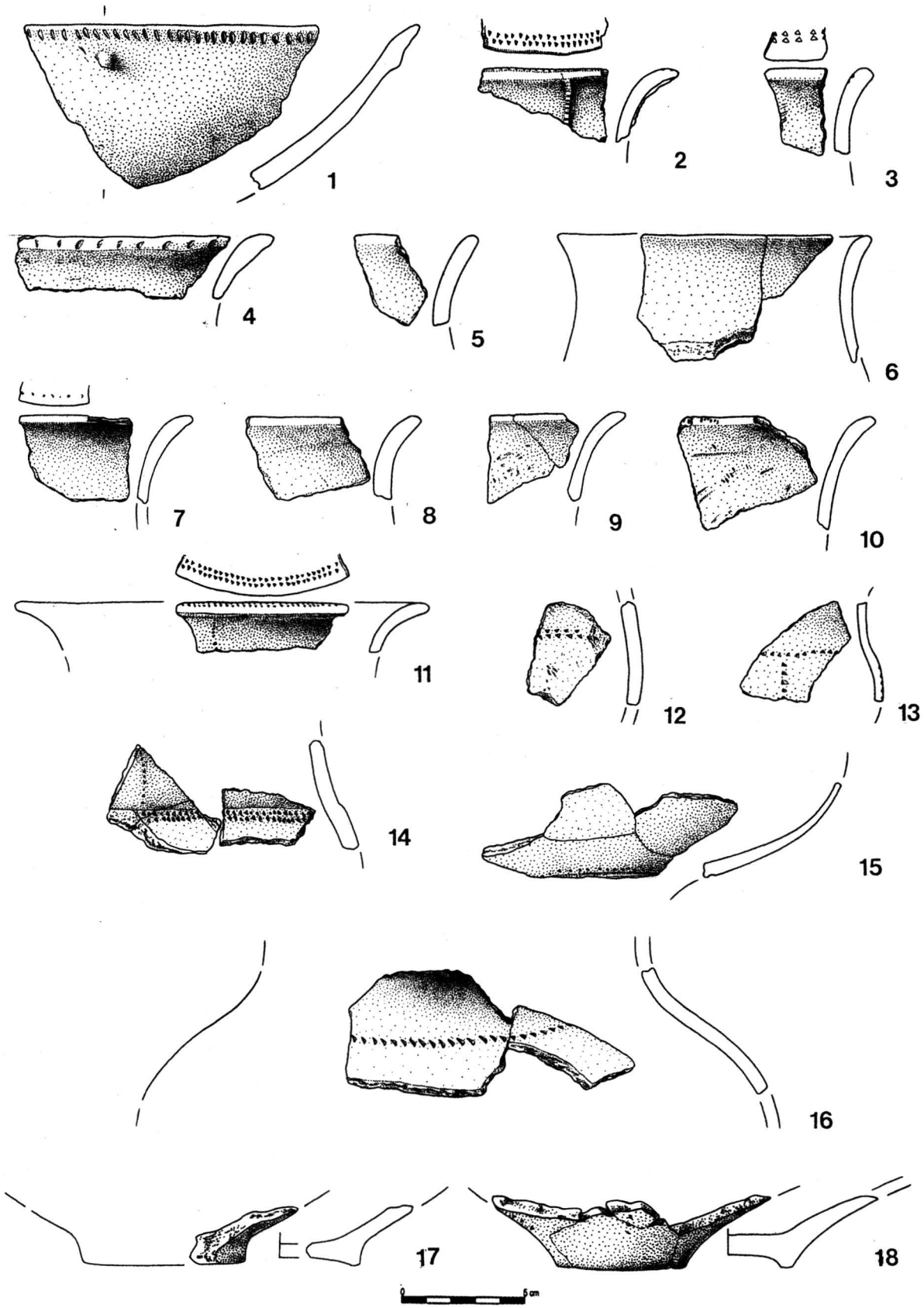

Pl. XIV. Ciumeşti-*Tökös* (*Bostănărie*). Colecția Kovács.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

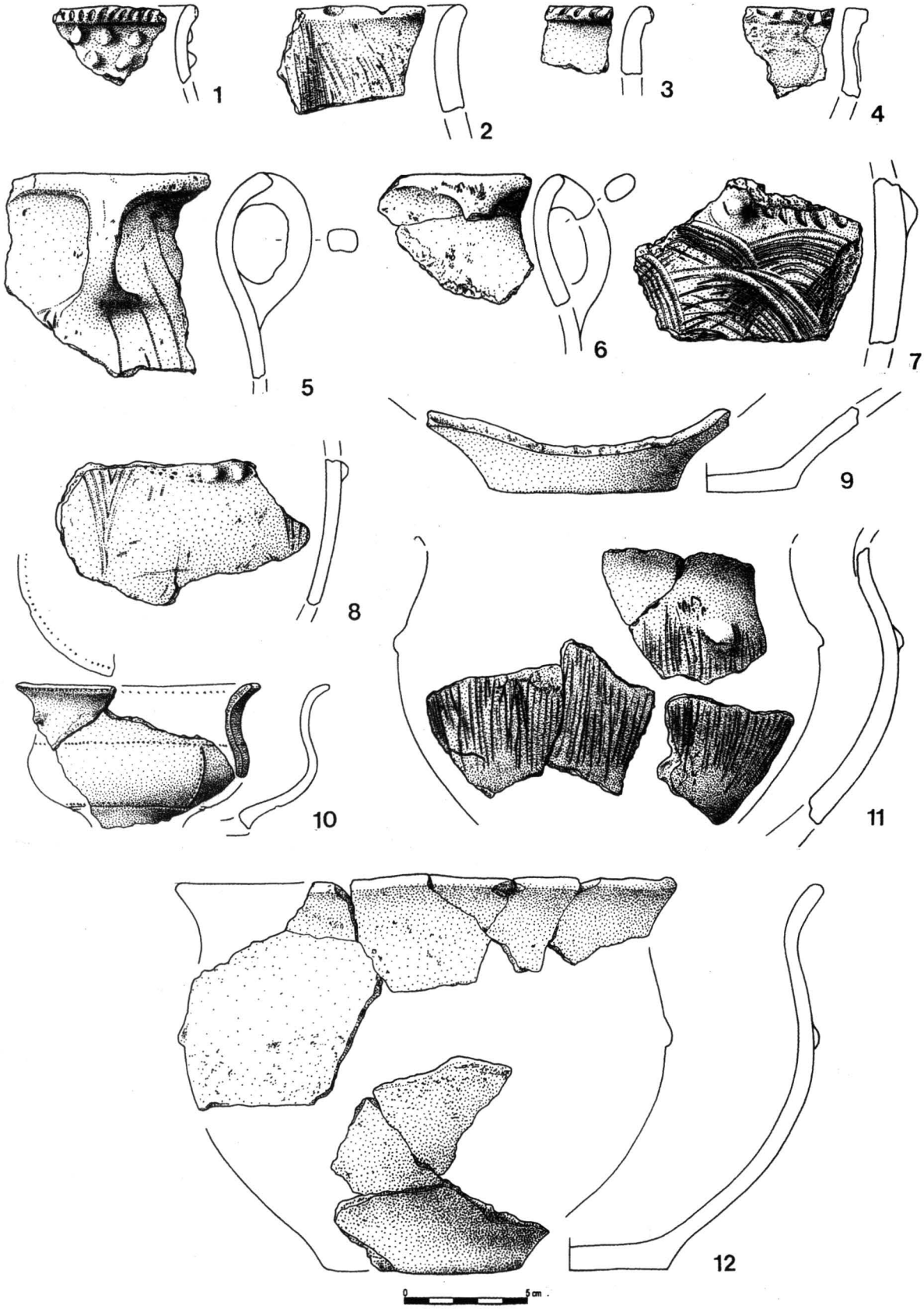

Pl. XV. Ciumeşti-*Tökös* (*Bostănărie*). Colecția Kovács.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

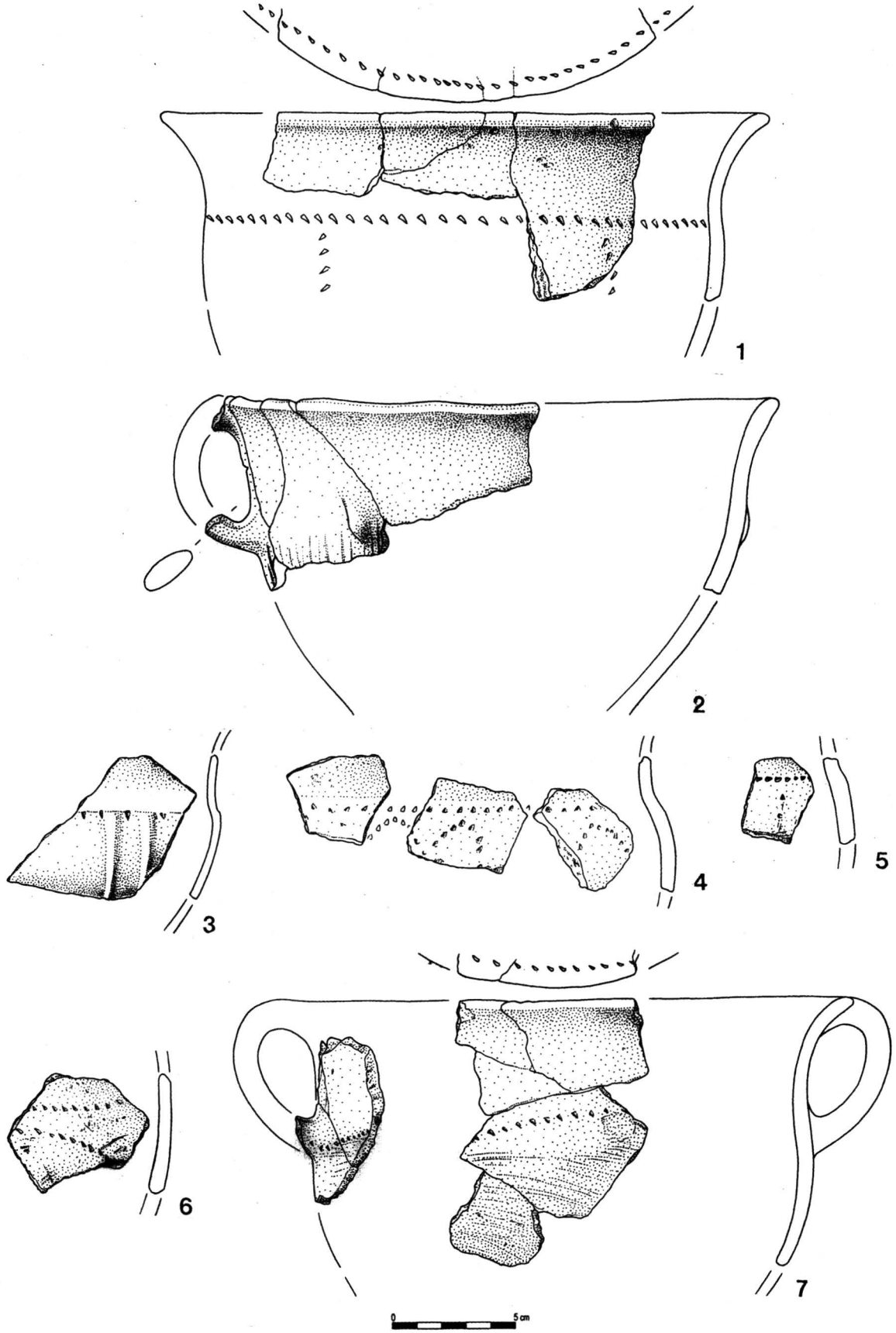

Pl. XVI. Ciumeşti-*Tökös* (*Bostănărie*). Colecția Kovács.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

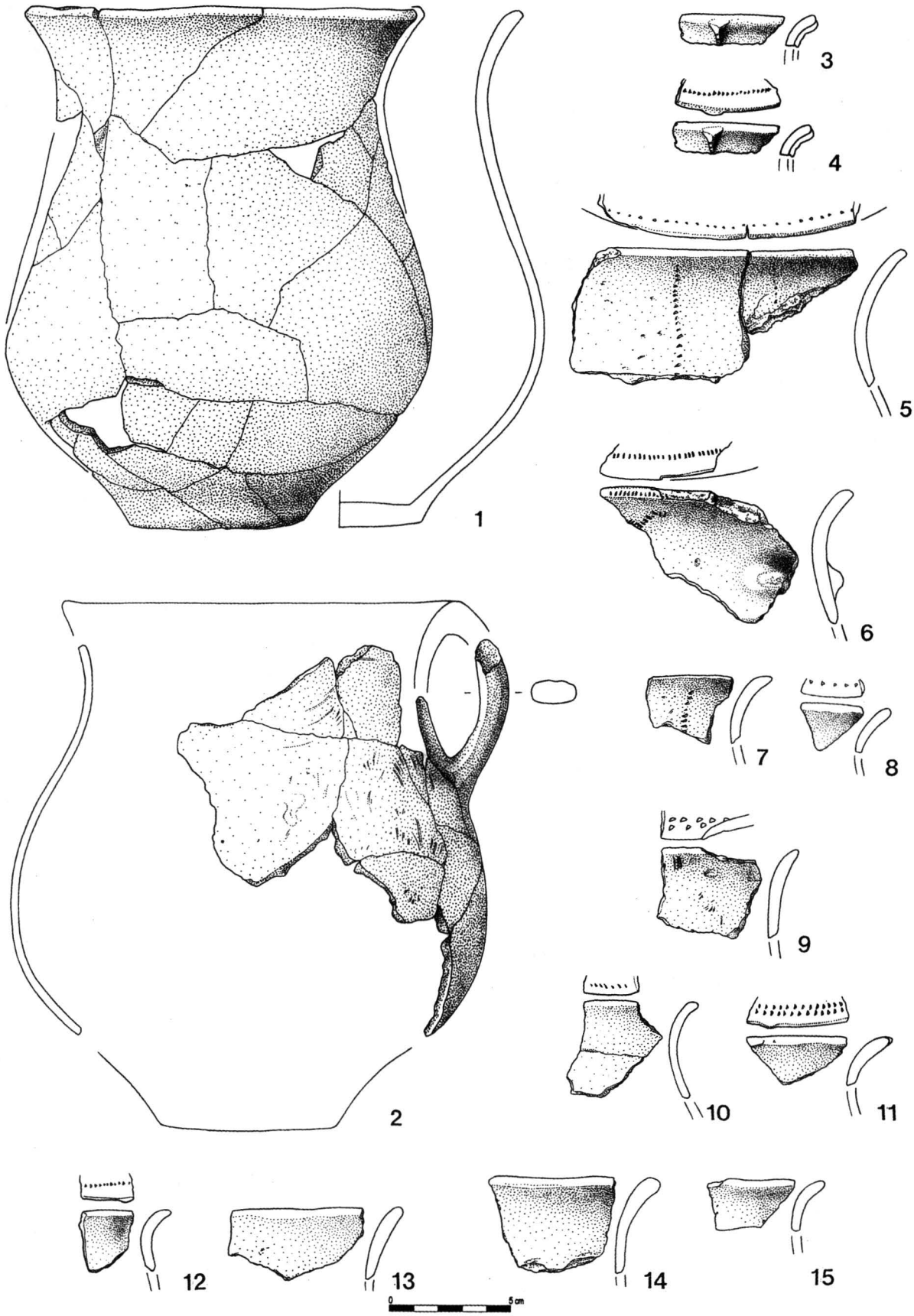

Pl. XVII. Ciumeşti-*Tökös* (*Bostănărie*). Colecția Kovács.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

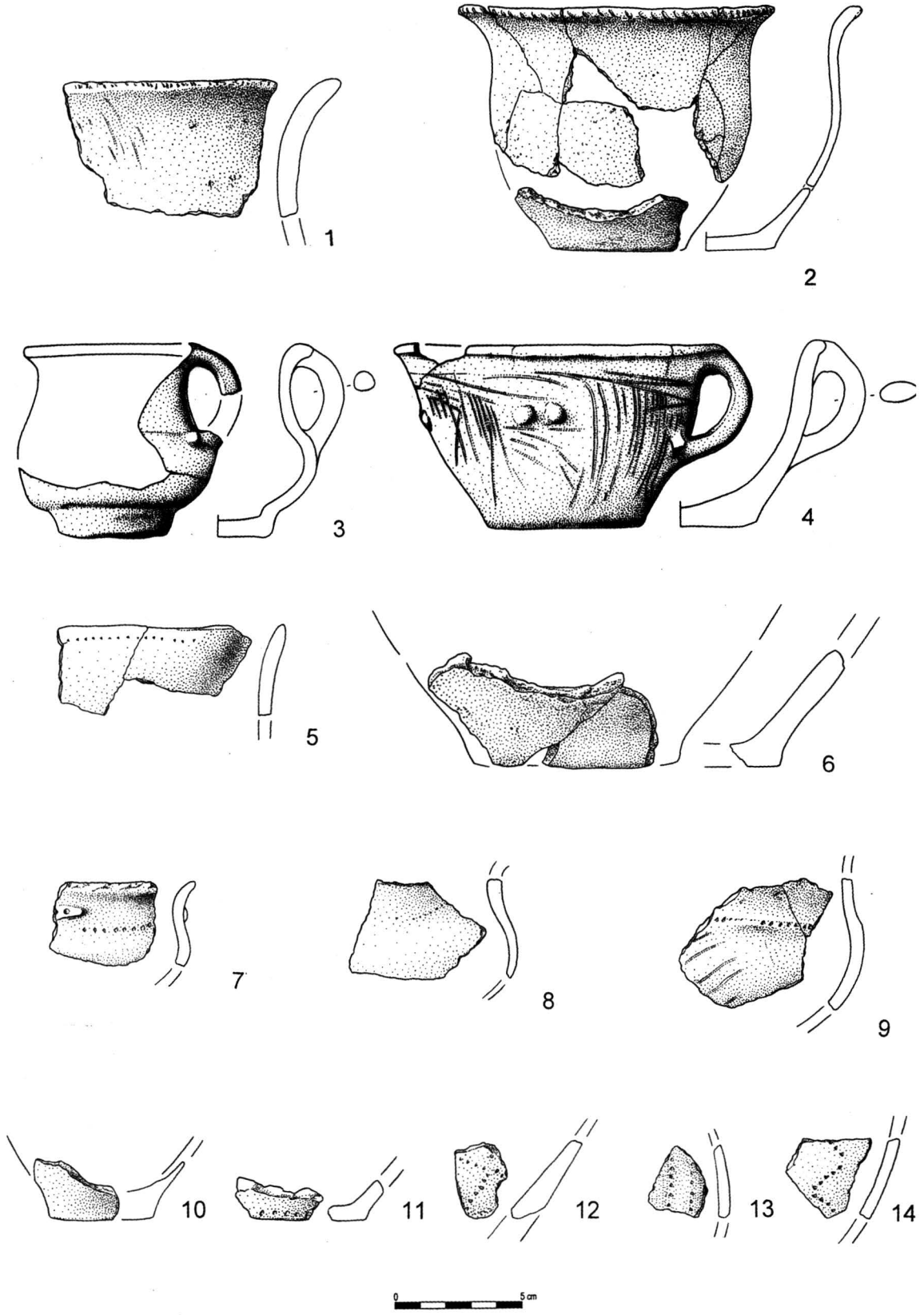

Pl. XVIII. Ciumeşti-*Tökös* (*Bostănărie*). Colecţia Kovács.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

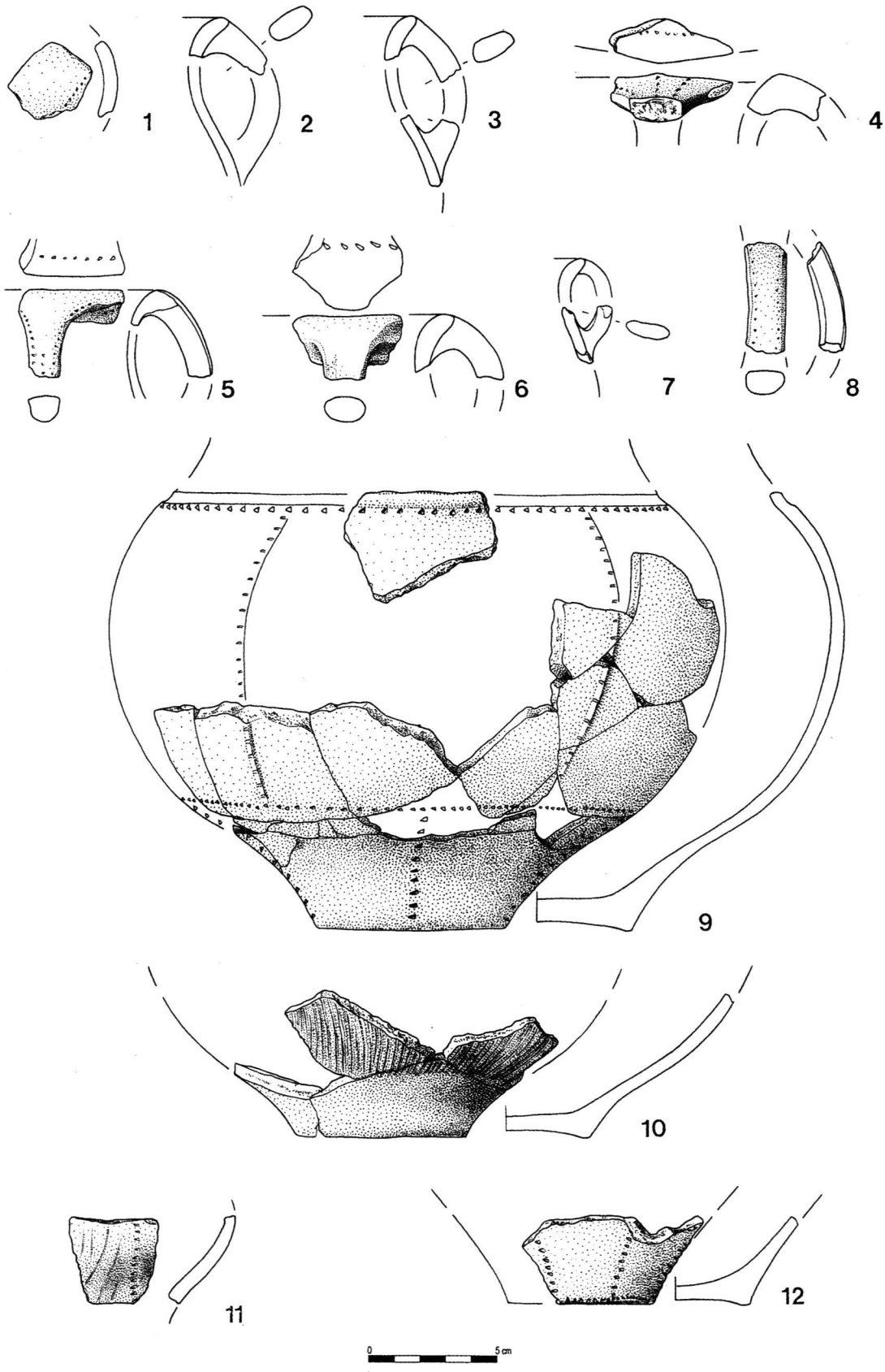

Pl. XIX. Ciumeşti-*Tökös* (*Bostănărie*). Colecția Kovács.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

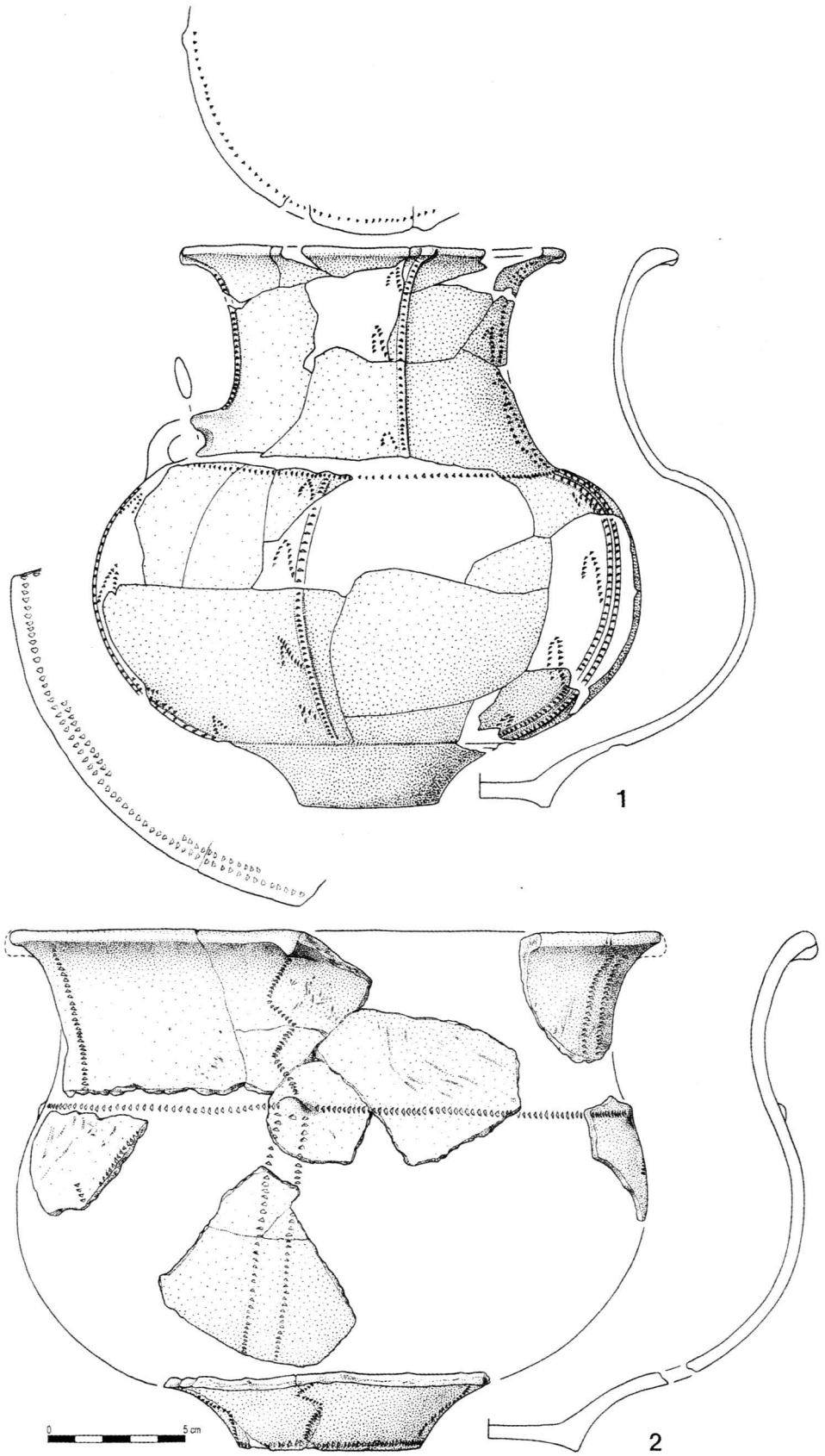

Pl. XX. Ciumeşti-*Malomhát* (*Moara/Grajdurile CAP*). 1. M. 26. 2. M. 27.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

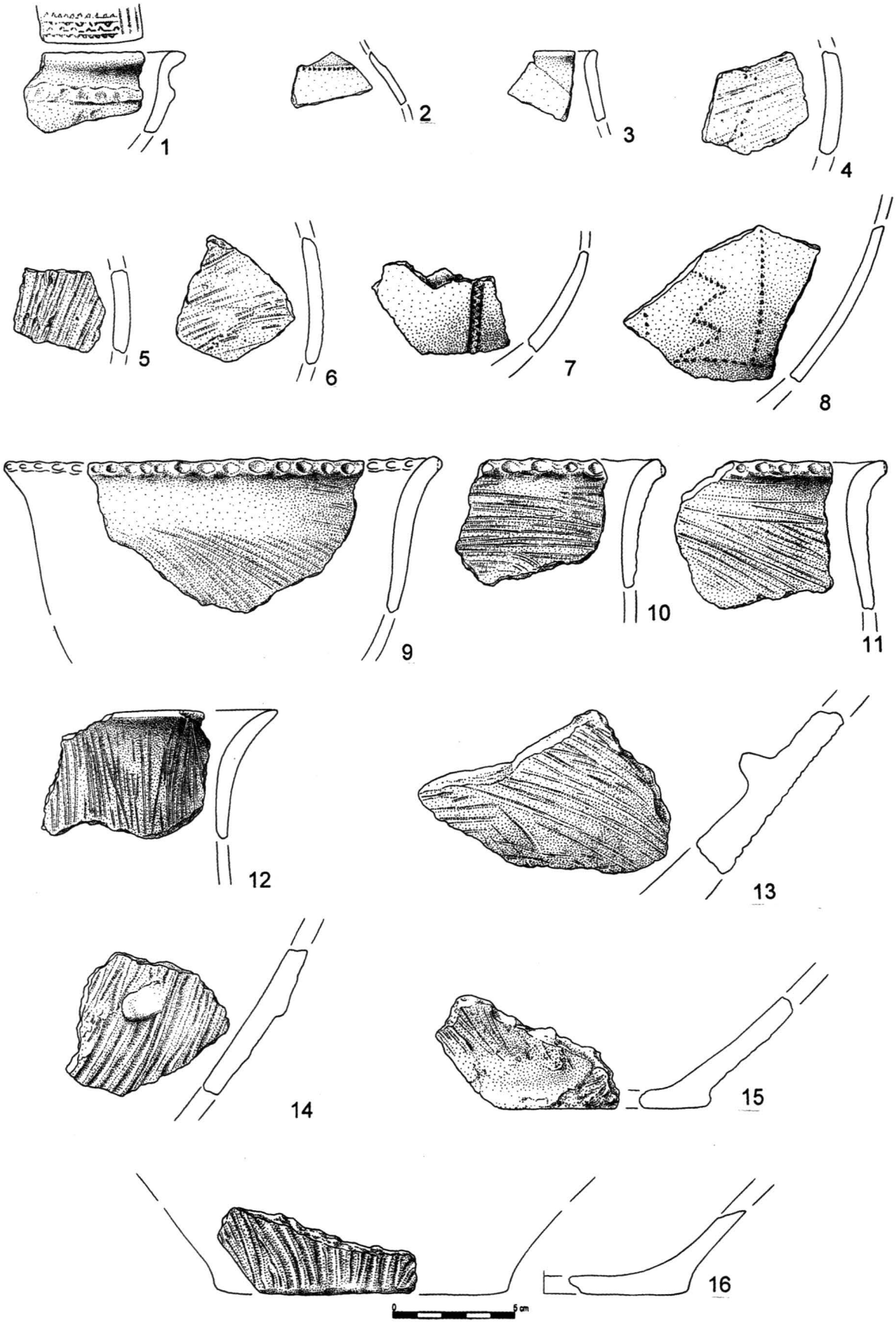

Pl. XXI. Berea-*Zsidótag* (*Togul Evreului*). Colecția Kovács.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

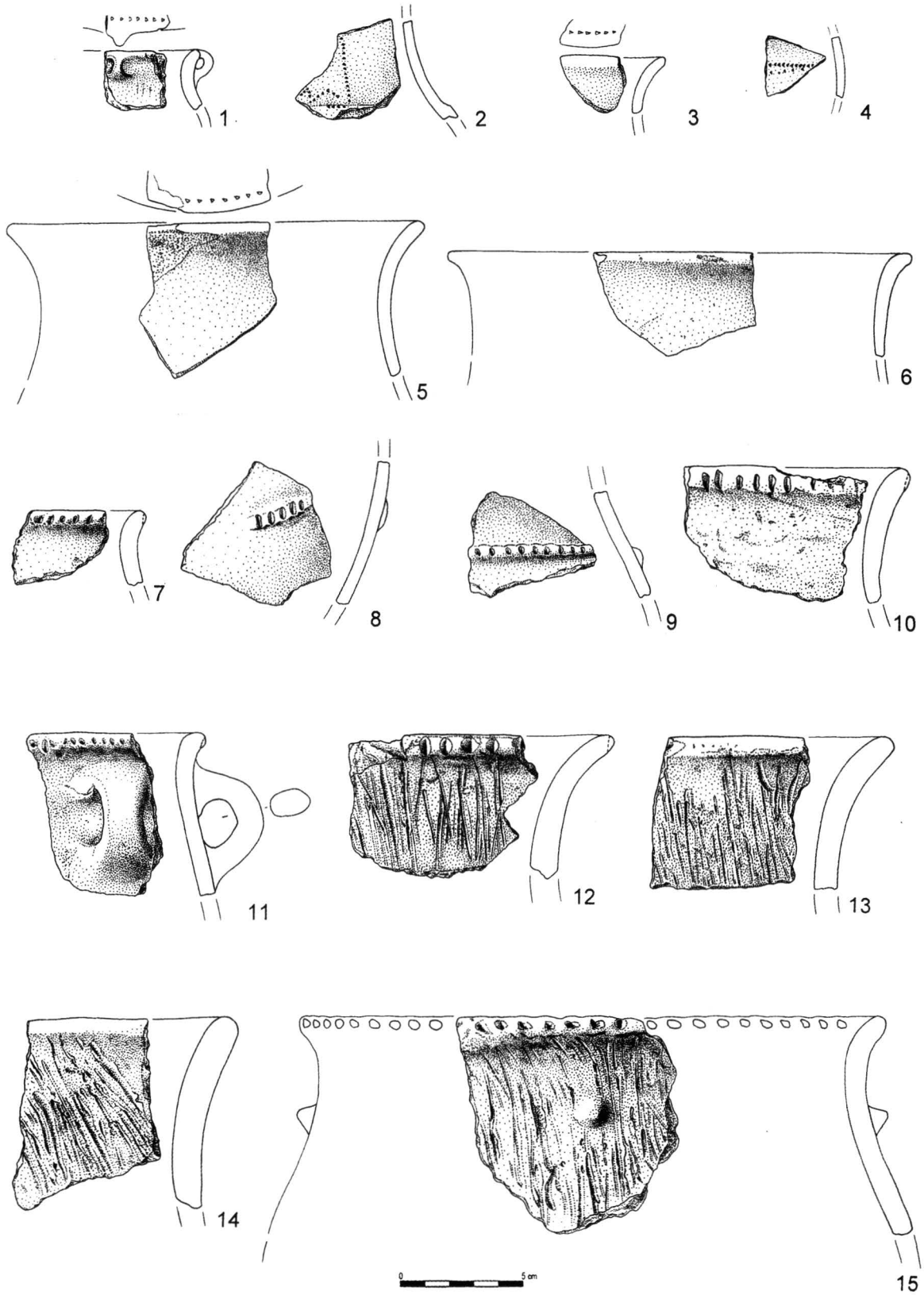

Pl. XXII. Berea-*Szentgyörgytag* (*Togul Sf. Gheorghe*). Colecția Kovács.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

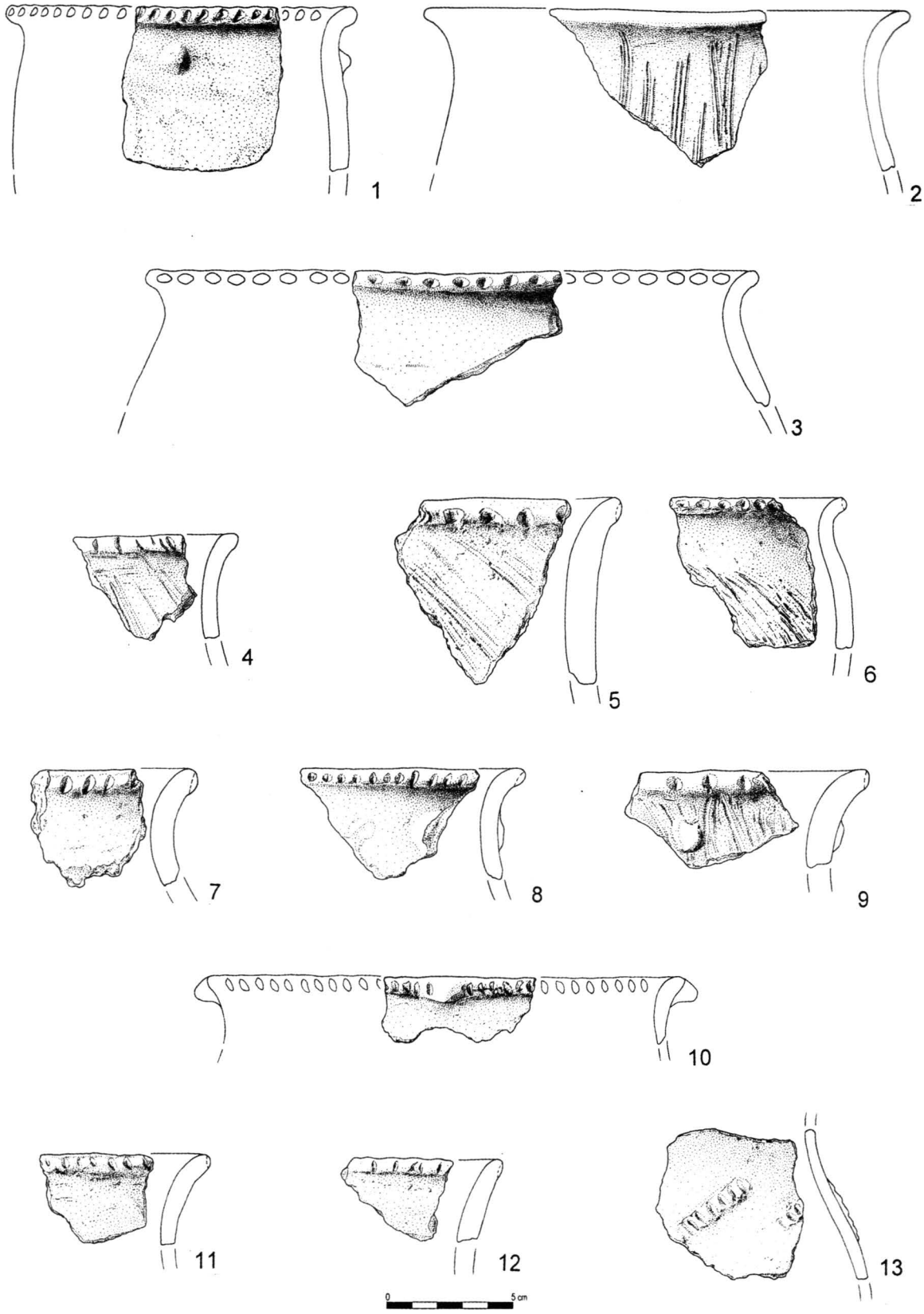

Pl. XXIII. Berea-*Szentgyörgytag* (*Togul Sf. Gheorghe*). Colecția Kovács.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

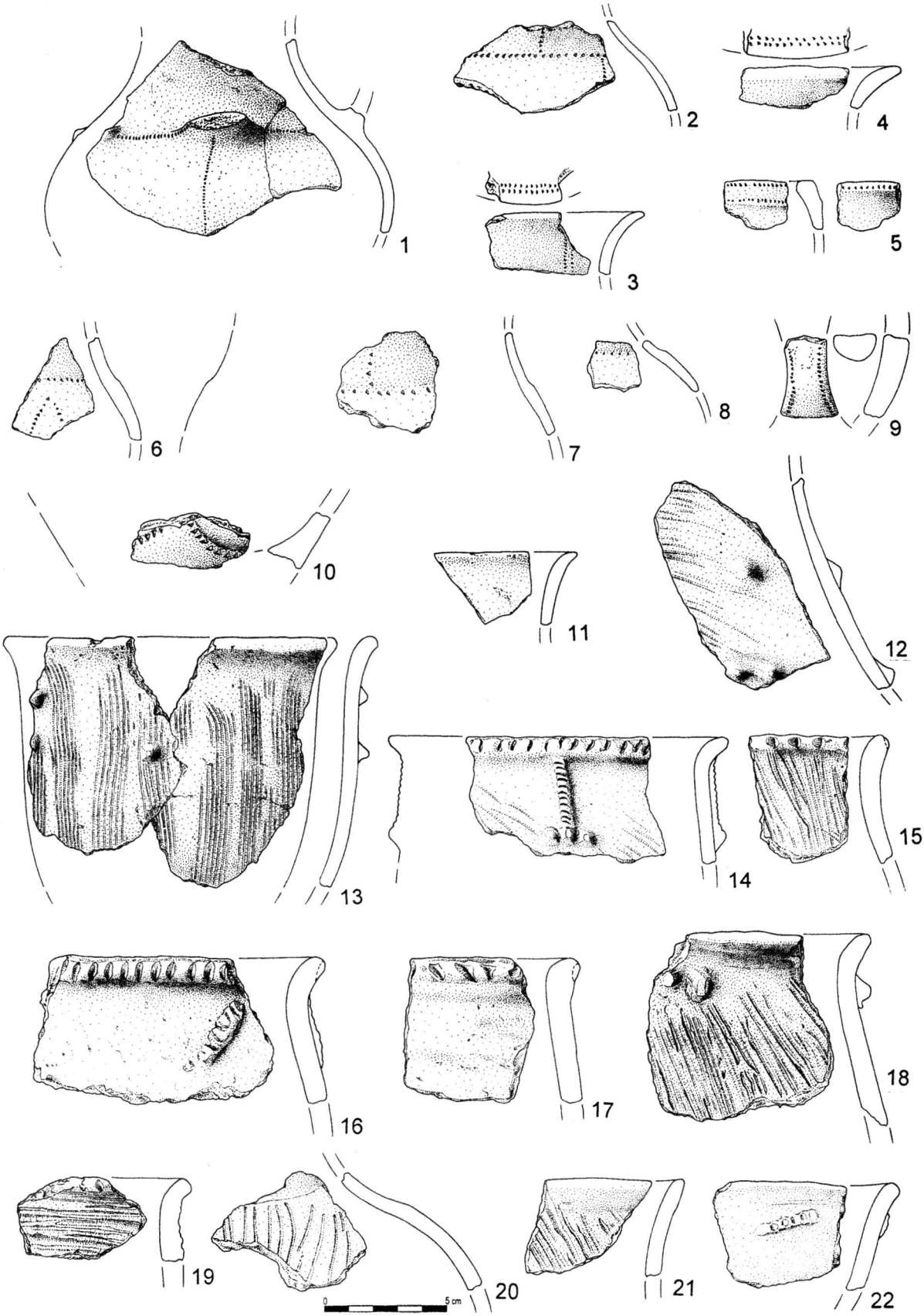

Pl. XXIV. Berea-*Szentgyörgytag* (*Togul Sf. Gheorghe*). Colecția Kovács.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

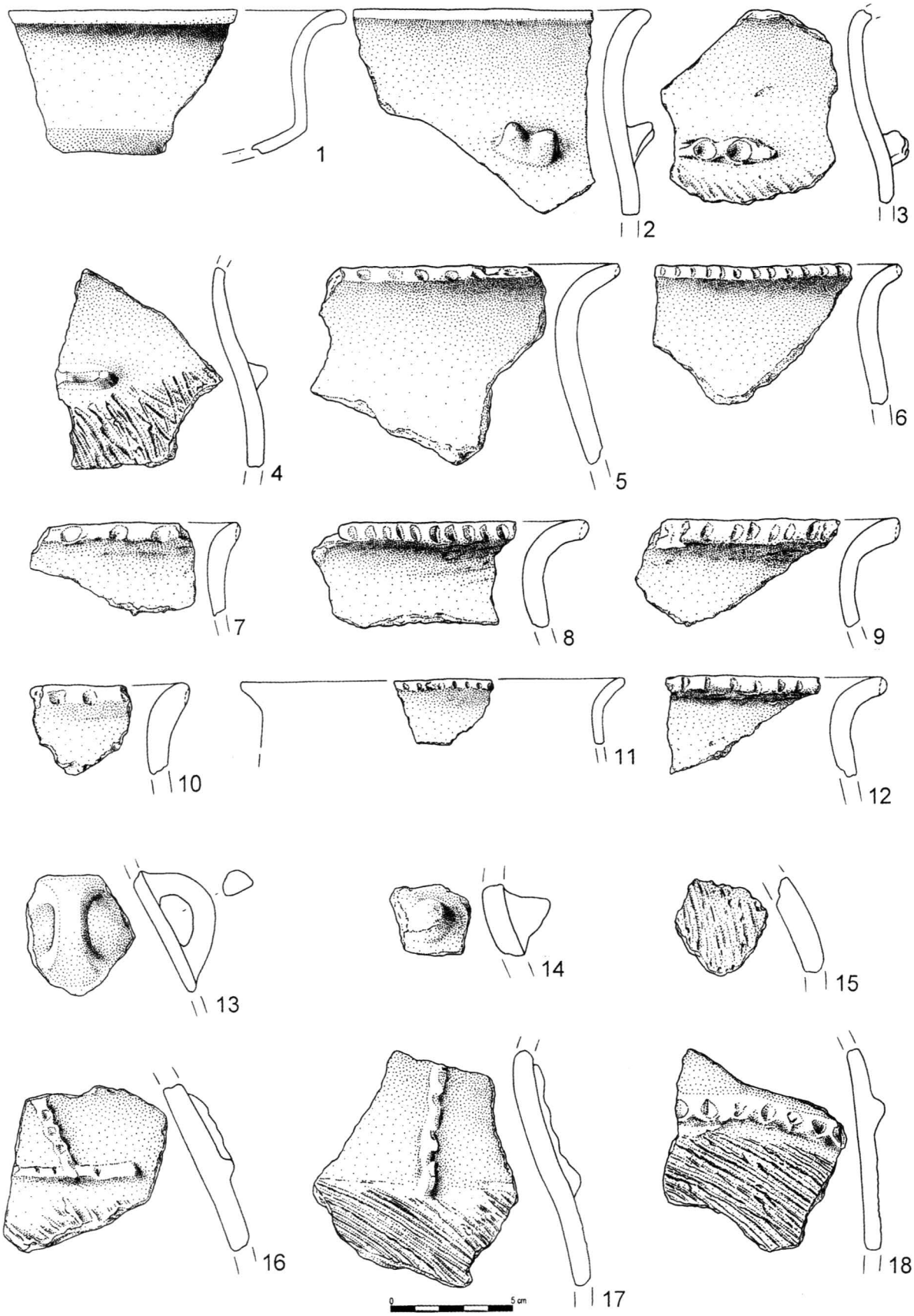

Pl. XXV. Berea-*Szentgyörgytag* (*Togul Sf. Gheorghe*)/*Zsidótag* (*Togul Evreului*). Colecția Kovács.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

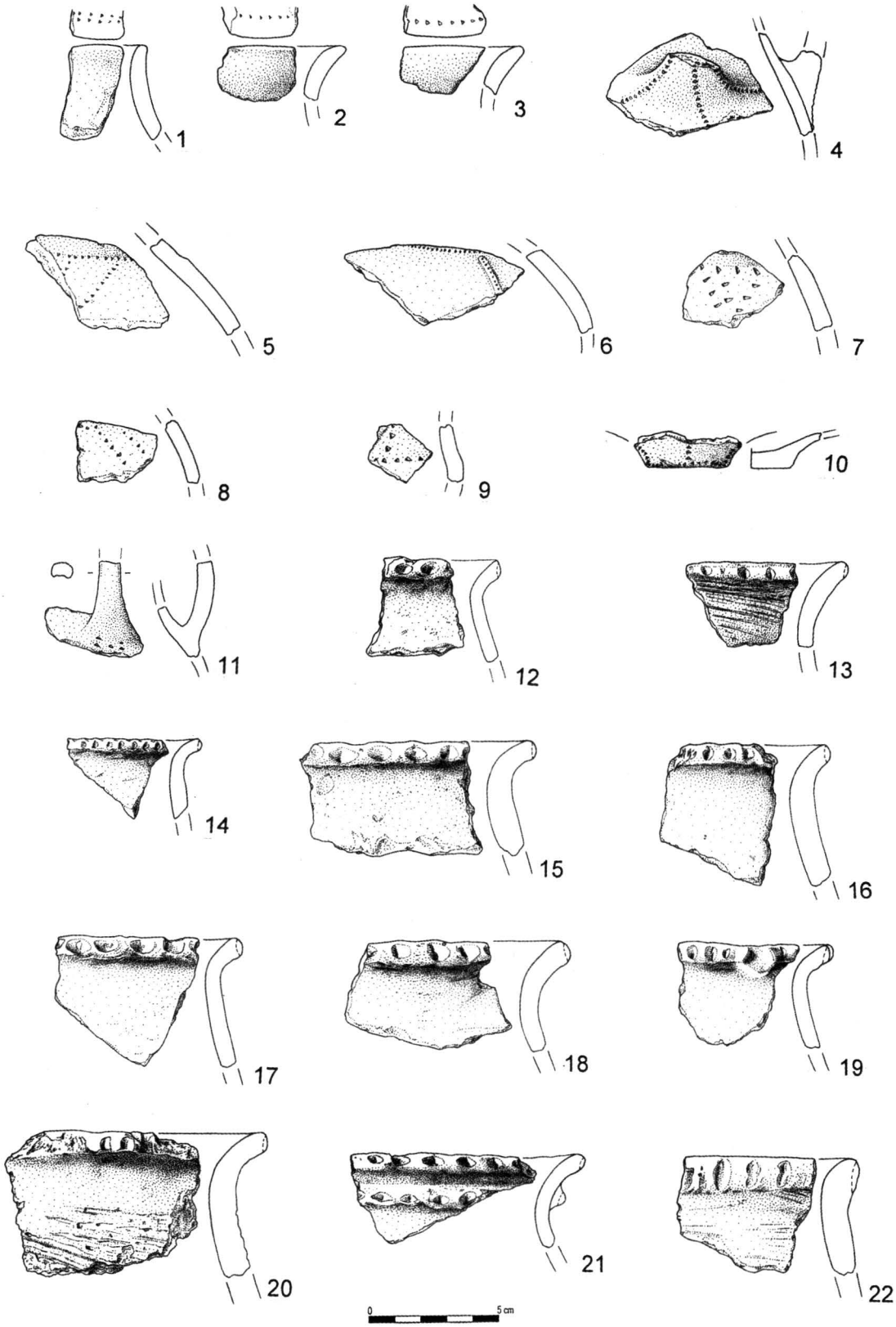

Pl. XXVI. Berea-*Nyulvár* (*Cetatea Iepurelui*). Colecția Kovács.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

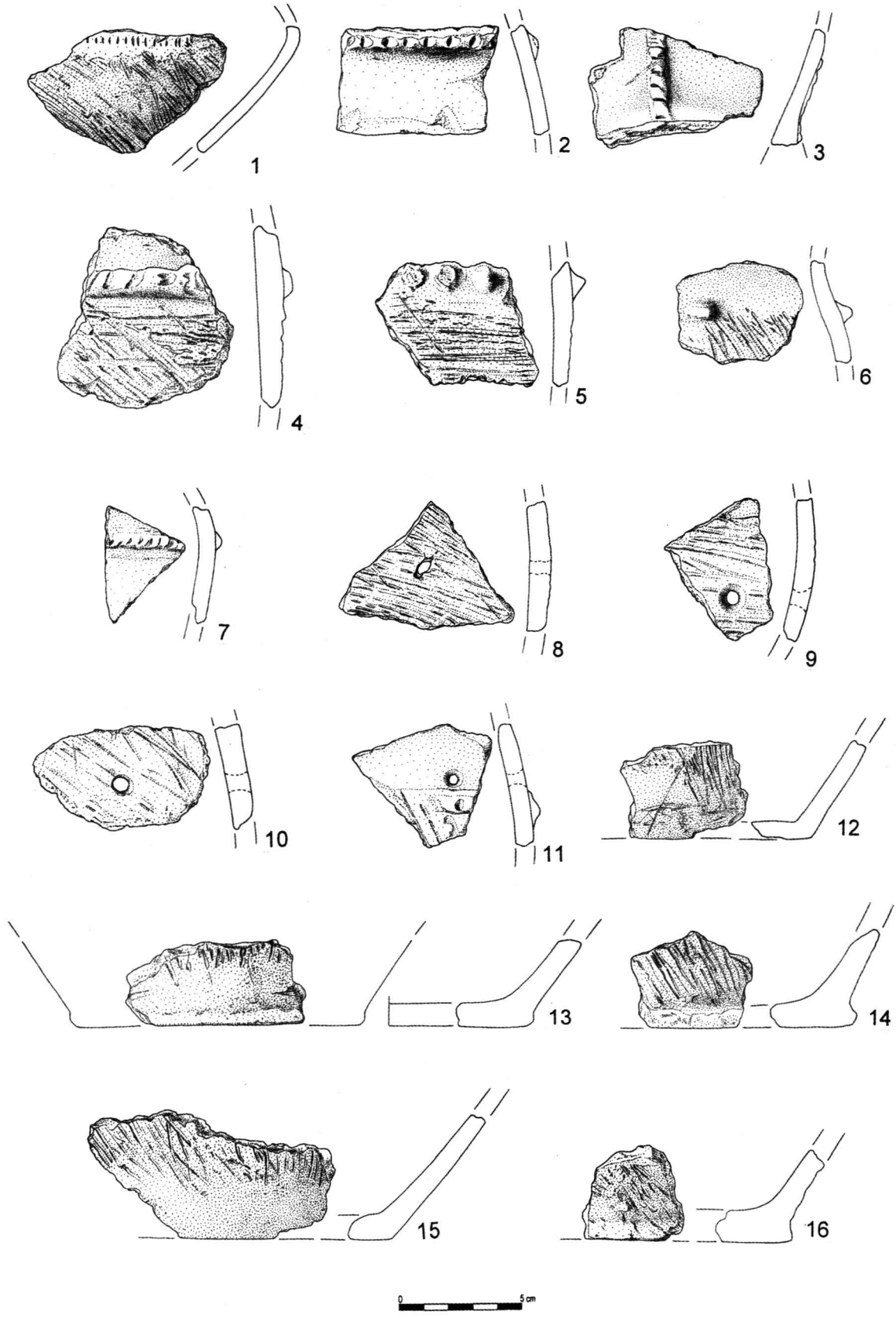

Pl. XXVII. Berea-*Nyulvár* (*Cetatea Iepurelui*). Colecția Kovács.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

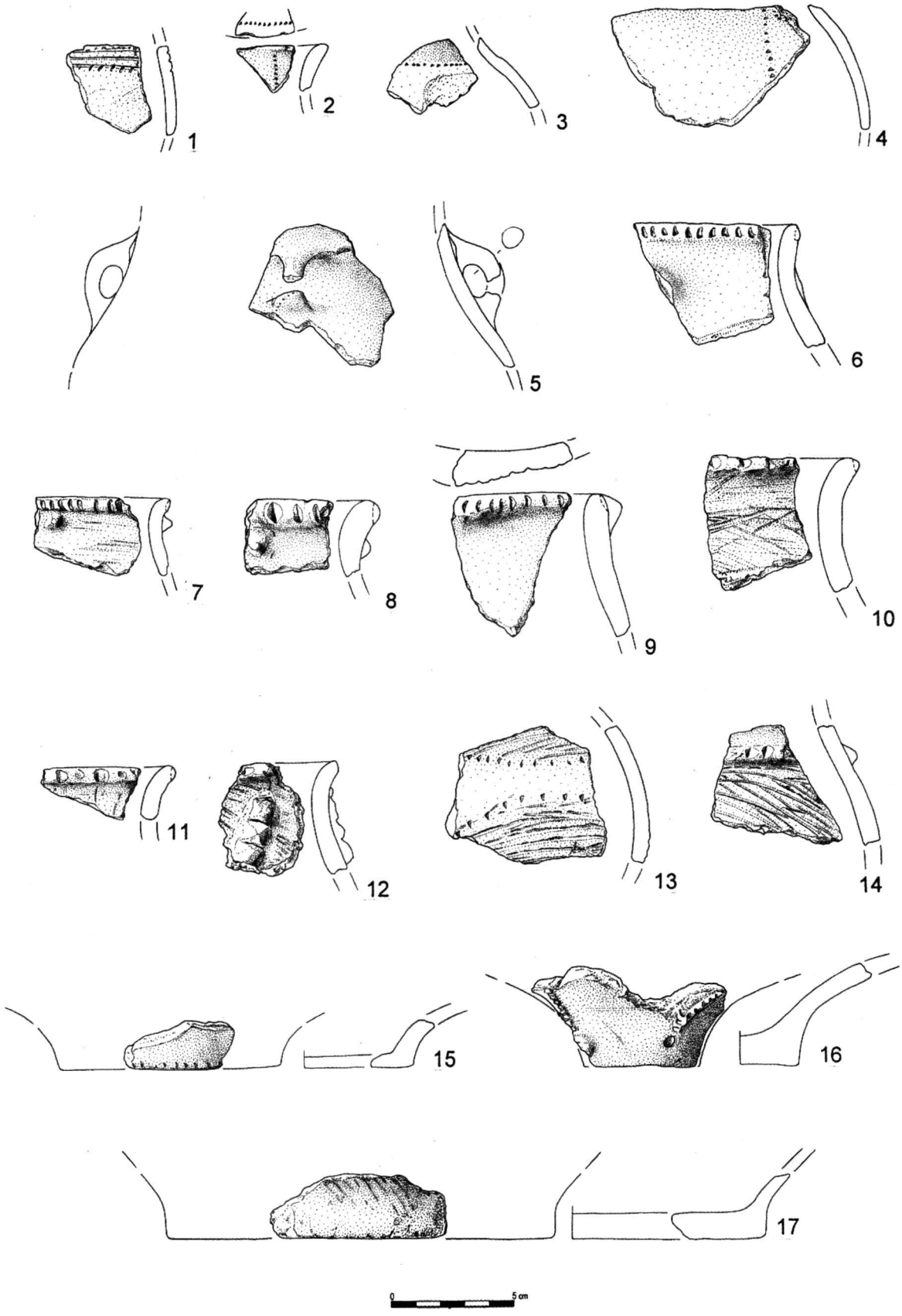

Pl. XXVIII. Berea–*Berei szőlő* (*Viile Berei*). Colecția Kovács.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

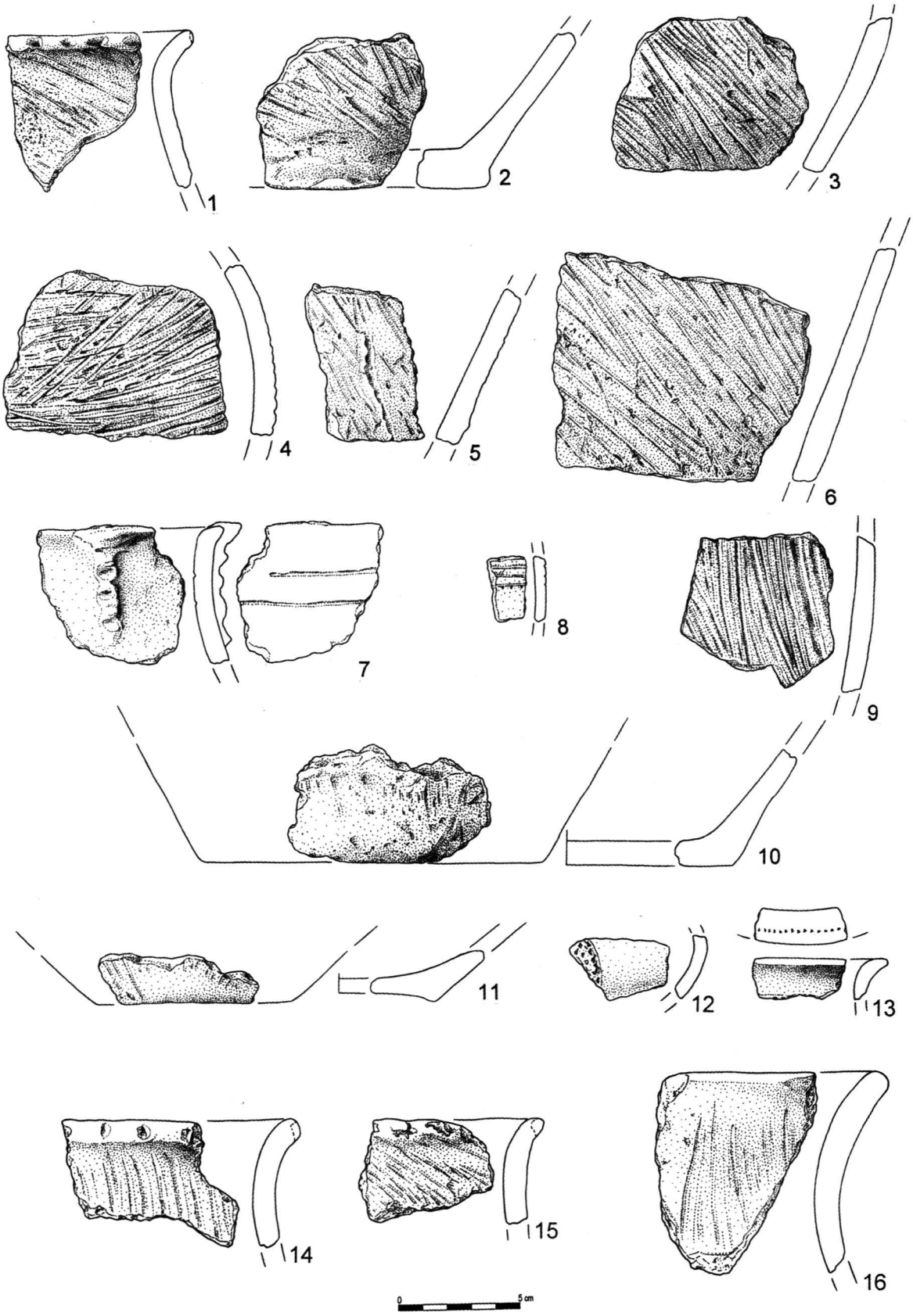

Pl. XXIX. 1-6. Berea–*Kisrengátja* (*Stavila Mică*). 7-11. Berea–*Sultésztag* (*Togul lui Sultész*) şi *Dolláros* (*Dollar*). 12-16. Berea–*Kántortag/Kántor dülő* (*Togul Cantorului*). Colecția Kovács.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

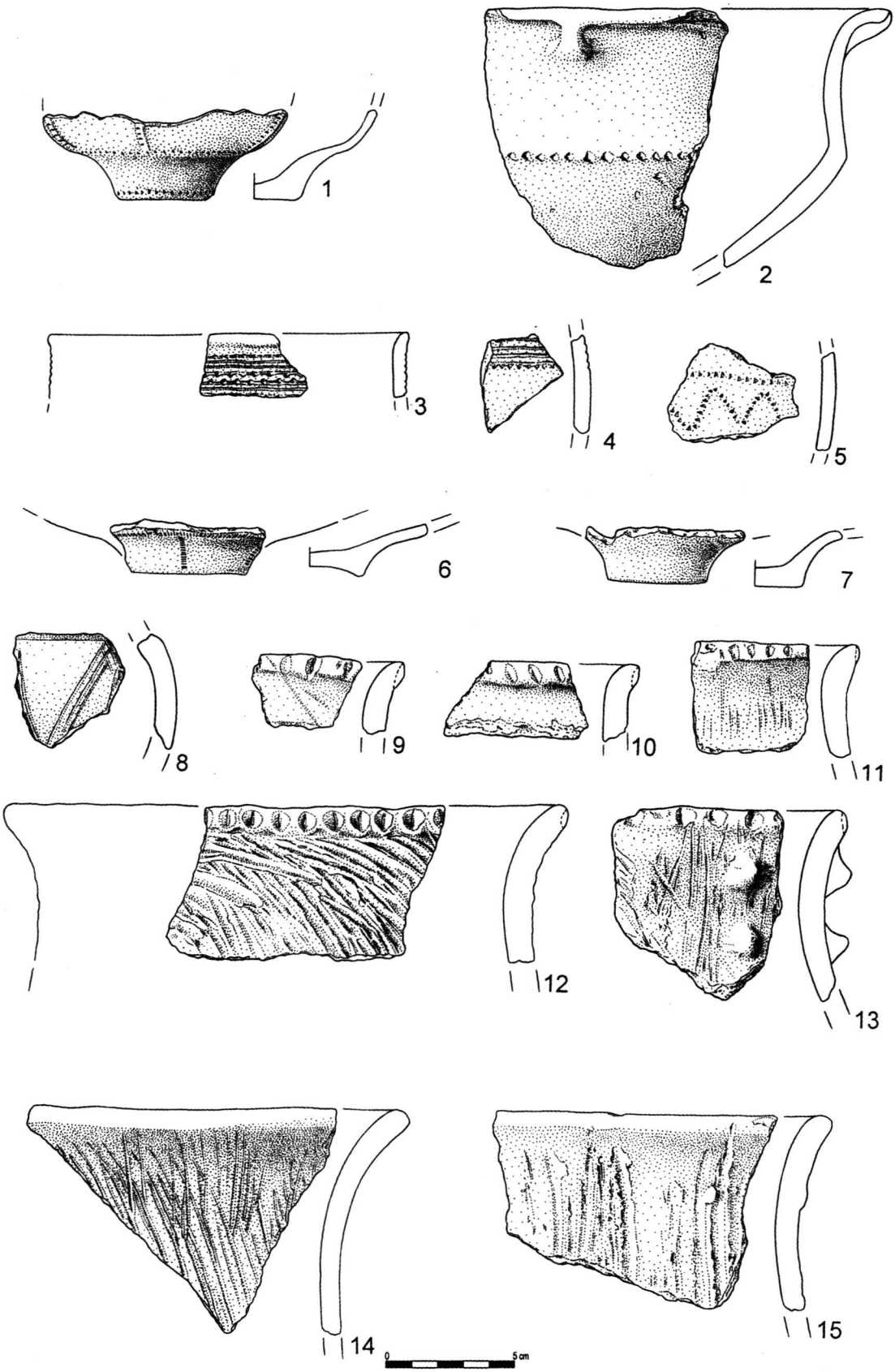

Pl. XXX. 1. Berea-*Soskás* (*Colina cu Măcriş*). 2. Berea-*Kenderásztató* (*Toptila*). 3-15. Berea–*Akasztófalapos* (*Platoul Acastăului*). Colecția Kovács.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

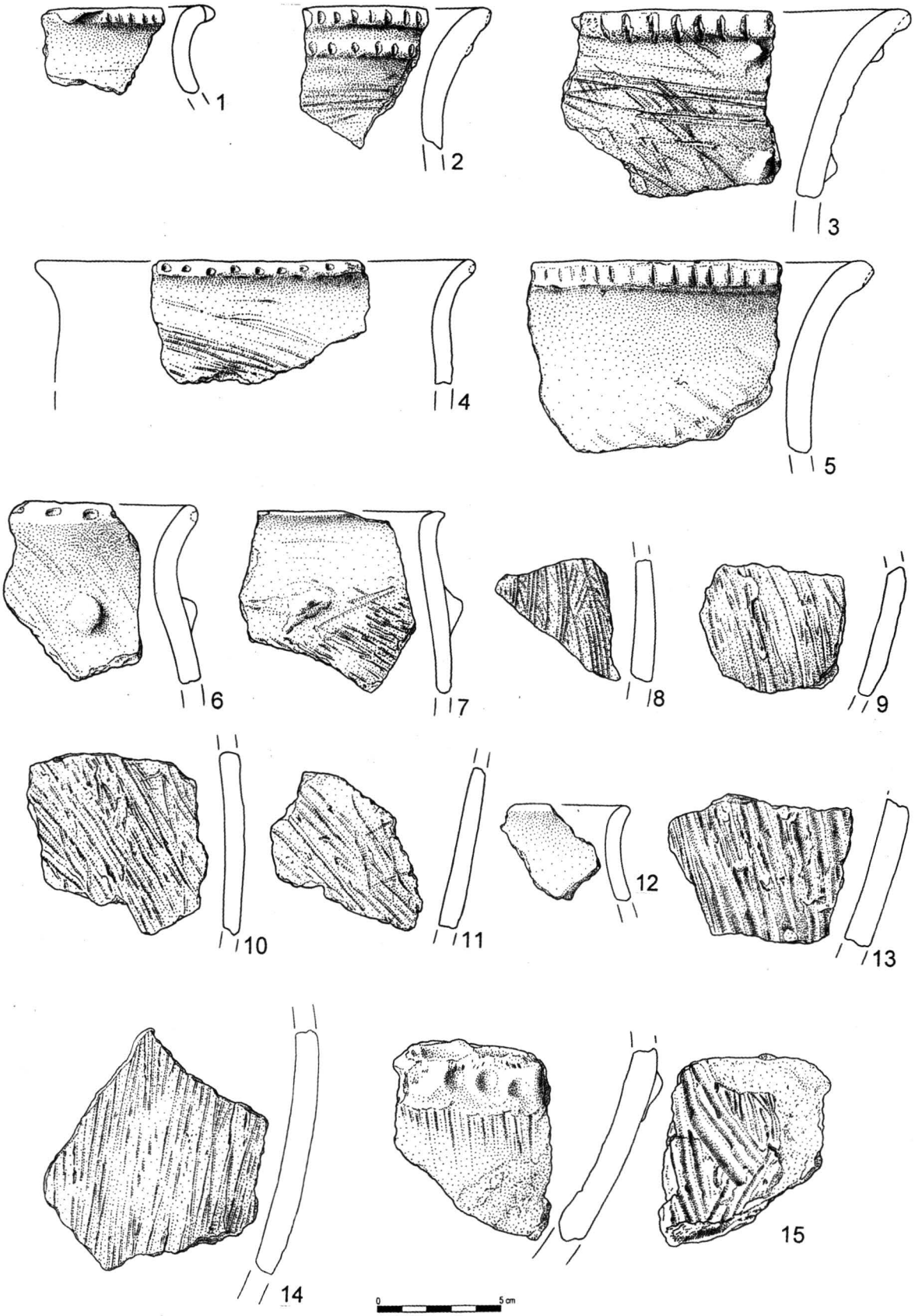

Pl. XXXI. 1-11. Berea–*Akasztófalapos* (*Platoul Acastăului*). 12-15. Ciumeşti–*Új szőlő* (*Via Nouă*). Colecţia Kovács.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

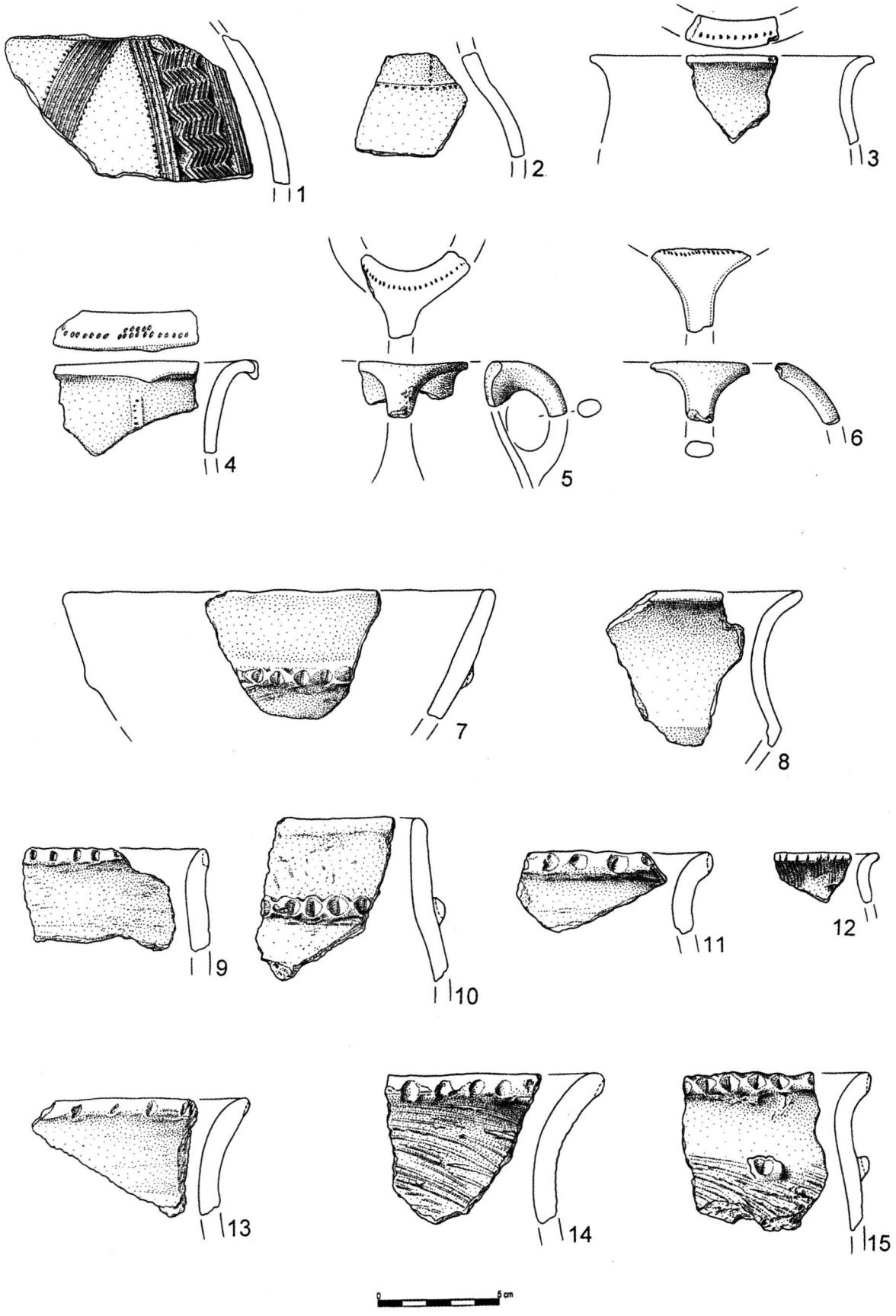

Pl. XXXII. Ciumeşti–*Nagylapos* (*Lăpuşu Mare*). Colecția Kovács.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

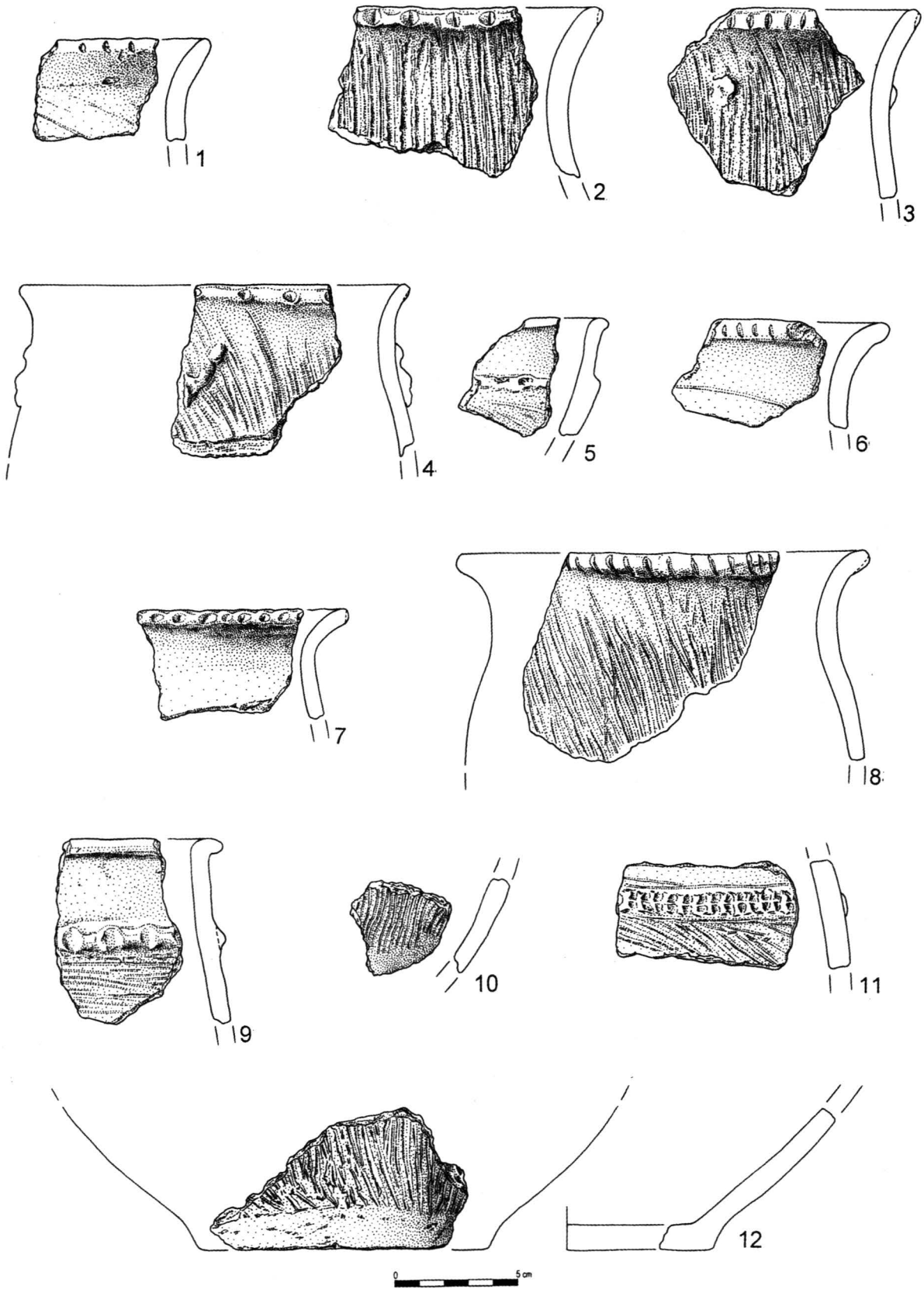

Pl. XXXIII. Ciumeşti–*Nagylapos* (*Lăpuşu Mare*). Colecţia Kovács.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

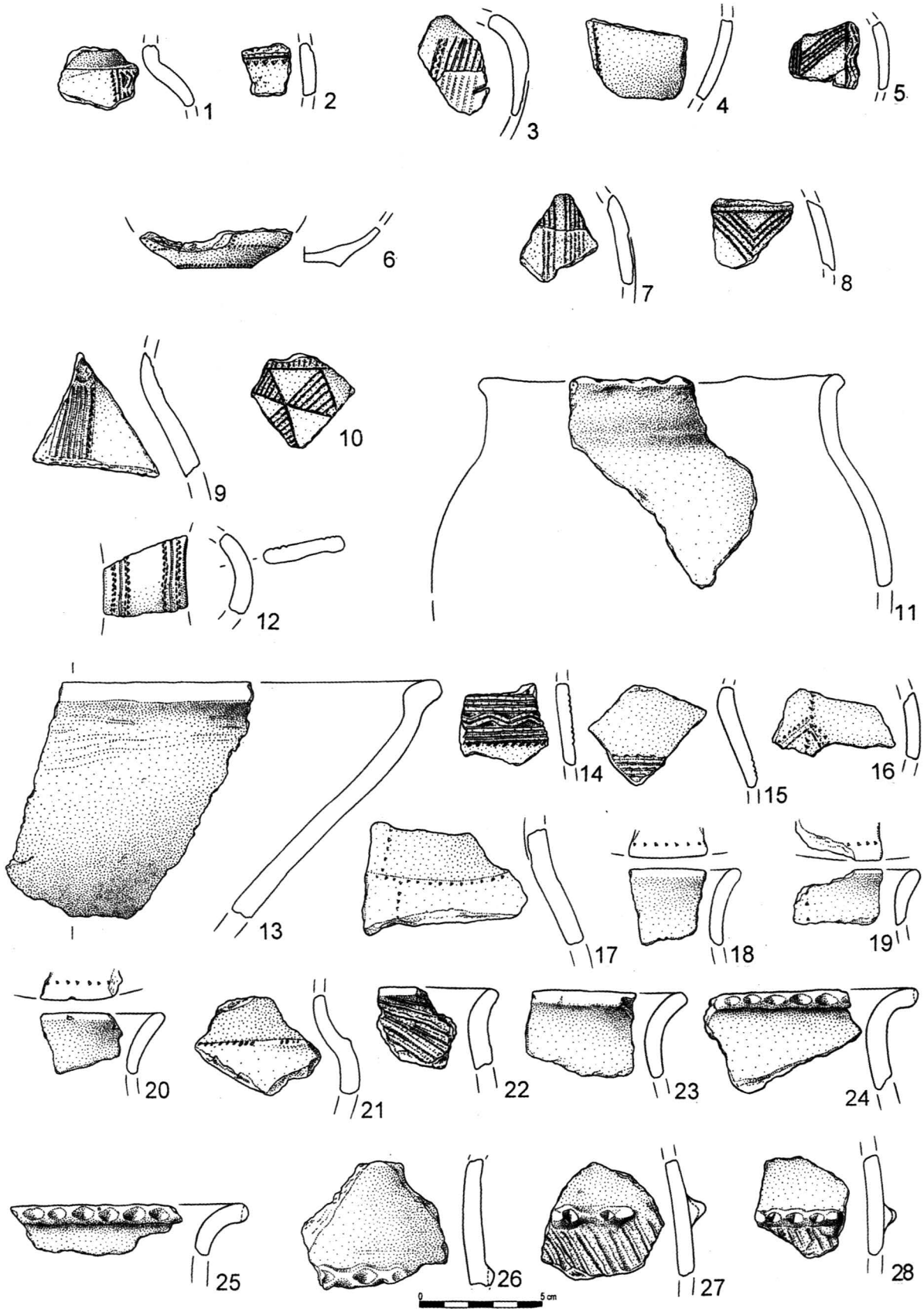

Pl. XXXIV. 1-6. Ciumeşti–*Legelő kút/Silógödrök* (*Fântâna Păşunii/La Silozuri*). 7-11. Ciumeşti-*Malomhát* (*Moara/Grajdurile CAP*). 12-13. Ciumeşti-*Tökös* (*Bostănărie*). 14-28. Ciumeşti/Berea (?). Colecția Kovács.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

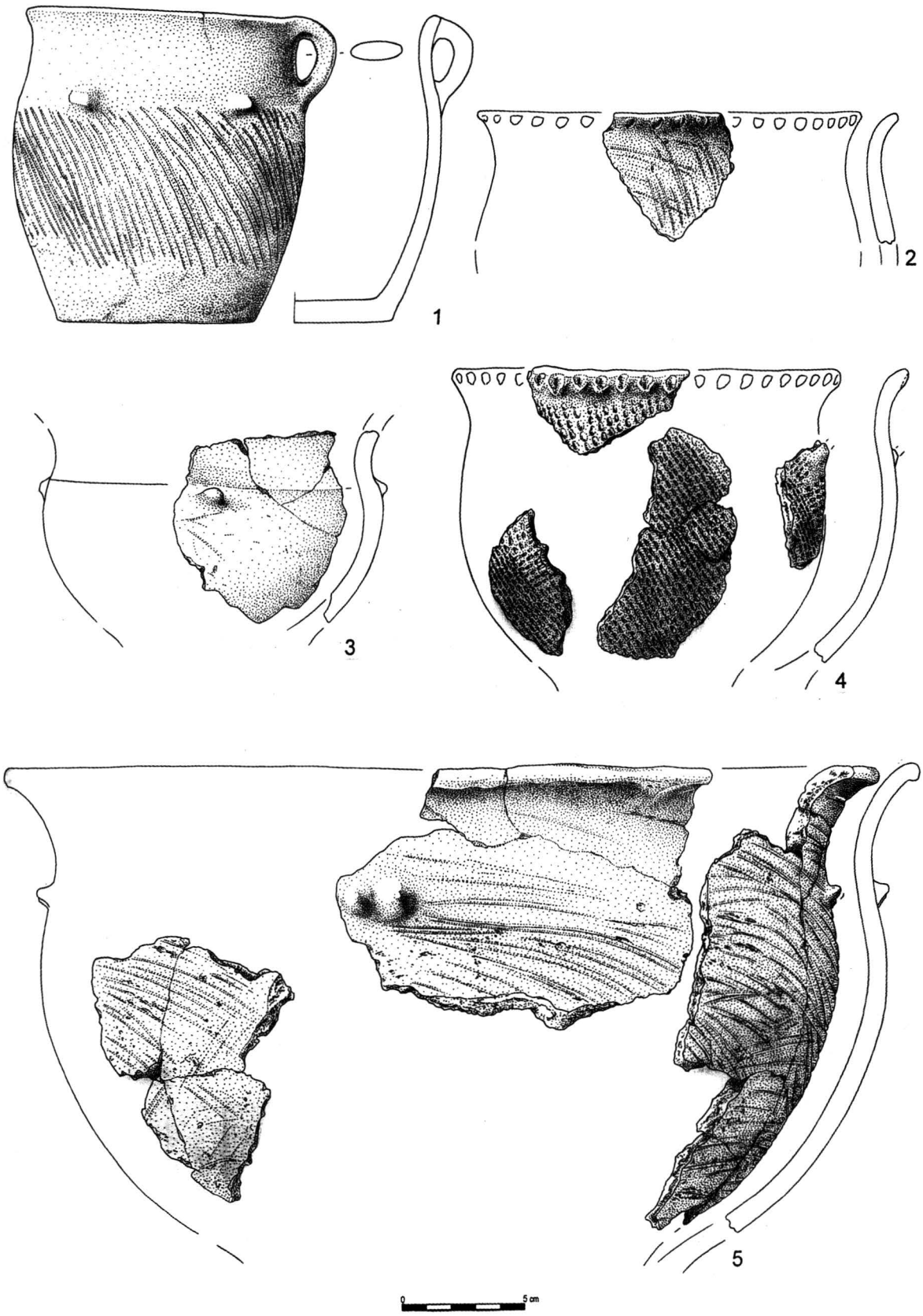

Pl. XXXV. 1. Ciumeşti-*Malomhát* (*Moara/Grajdurile CAP*). Săpături 1964. 2-5. Ciumeşti–*Legelő kút/Silógödrök* (*Fântâna Păşunii/La Silozuri*). Colecția Kovács.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

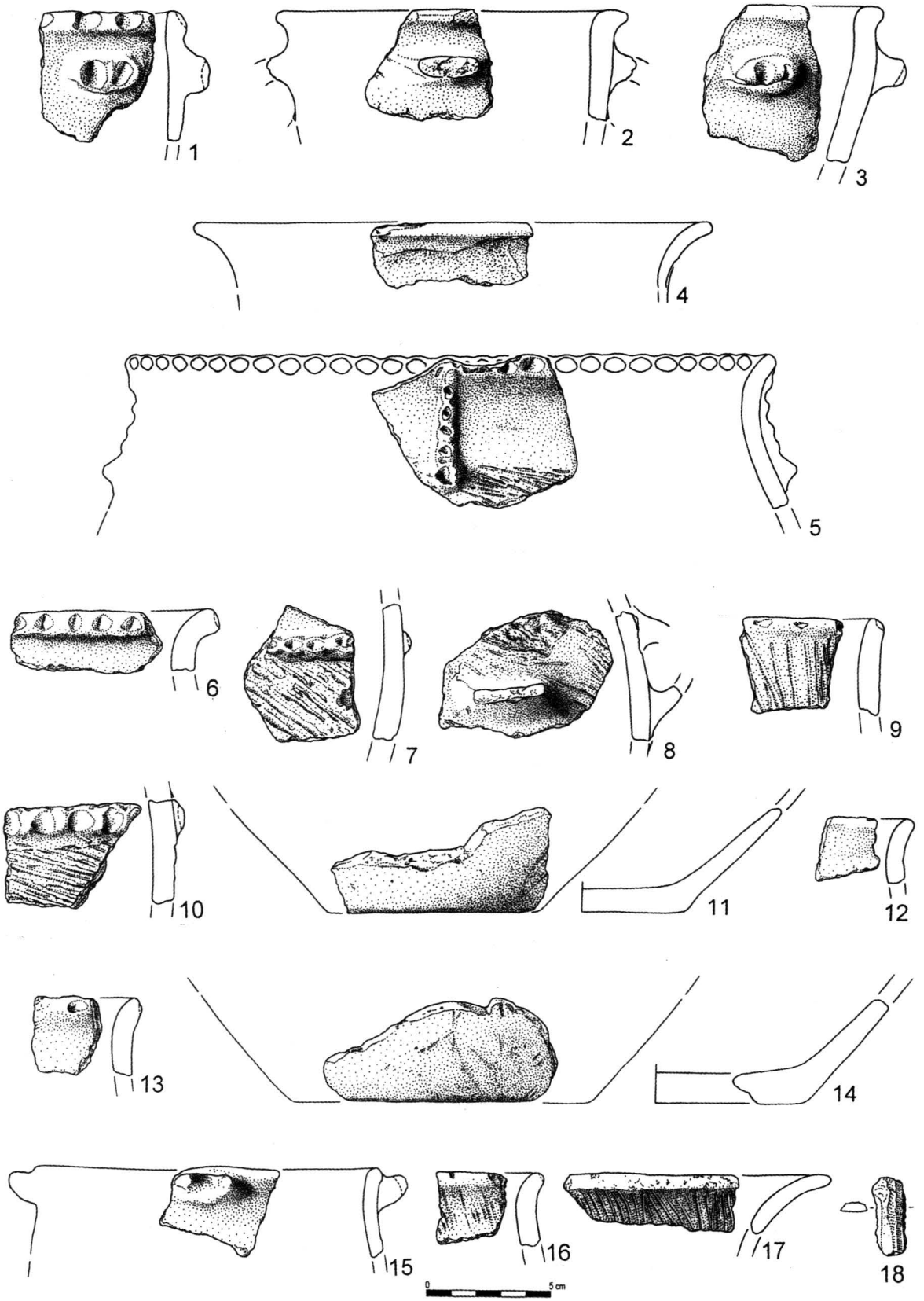

Pl. XXXVI. 1-4. Berea–*Berei szőlő* (*Viile Berei*). 5-8. Berea–*Sultésztag* (*Togul lui Sultész*) şi *Dolláros* (*Dollar*). 9-11. Berea–*Kántortag/Kántor dülő* (*Togul Cantorului*). 12-14. Berea-*Kenderásztató* (*Toptila*). 15-18. Ciumeşti–*Legelő* (*Păşune*). Colecția Kovács.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

ANEXĂ

ANTHROPOLOGICAL DATA REGARDING THE OSTEOLOGICAL MATERIAL FROM THE CREMATION BURIALS (BRONZE AGE) DISCOVERED AT CIUMEŞTI-„BOSTĂNĂRIE" („TÖKÖS") (SATU MARE COUNTY)

DATE ANTROPOLOGICE REFERITOARE LA MORMINTELE DE INCINERAŢIE DIN EPOCA BRONZULUI DESCOPERITE LA CIUMEŞTI, PCT. „BOSTĂNĂRIE" („TÖKÖS") (JUD. SATU MARE)

Alexandra Comşa

Rezumat: Din cimitirul descoperit la Ciumeşti-*Bostănărie* (*Tökös*) au fost studiate două morminte de incineraţie (mormintele nr. 3/1962 şi nr. 10/1962). Ambele conţineau resturi incinerate provenind de la indivizi de sex feminin. În mormântul nr. 3/1962 era o femeie de vârstă *juvenis*, sau cel mult *adultus*. Împreună cu aceasta se afla un corp vertebral din regiunea cervicală provenind de la un *infans I* (probabil din prima jumătate a acestei categorii de vârstă – 0-3,5 ani).

Scheletele au fost arse intens, la o tempratură de circa 850^{0}C, estimată folosind metoda lui B. Herrmann. Dat fiind că osul de copil a fost găsit cu cele ale femeii din Mormântul nr. 3/1962, putem presupune ca acesta a fost colectat de pe rug din întâmplare, ceea ce înseamnă că mai multe persoane decedate au fost incinerate acolo, sau, a fost ars în acelaşi timp cu femeia, datorită gradului lor similar de ardere. În ultimul caz, este posibil ca, dat fiind că oasele copilului erau mai fragile şi mai mici, ele au căzut către baza rugului, astfel încât corpul vertebral a fost singurul care a rămas cu oasele femeii.

Cea de a doua femeie, din urna descoperită în mormântul nr. 10/1962, era de vârstă *maturus*. Împreună cu resturile sale cinerare erau două fragmente ceramice, unul dintre ele fiind decorat cu caneluri. Este posibil ca ele să fi ajuns acolo întâmplător. Presupunem că oasele au fost transportate de la rug într-o pungă de piele, sau material textil, până la locul unde urna era pregătită pentru a fi înmormântată.

Rigurozitatea cu care au fost adunate fragmentele osoase mici, în special în cazul femeii din Mormântul nr. 10/1962, evidenţiază grija acordată de cei vii celor decedaţi.

Cuvinte cheie: *morminte, analiză antropologică, oase, incineraţie, Ciumeşti.*

From the up mentioned cemetery, we have been offered for anthropological study the cremains in two cremation burials in urns.

Material and method

The material is represented by the cremains discovered in the urns from the Burial no. 3/1962 and 10/1962 from the site of Ciumeşti-*Bostănărie* (*Tökös*) (Satu Mare County).

The anthropological study had been carried out according to the usual methodology (Brothwell 1981, p.14; Ubelaker, 1979 and 2008, 1-5; Symes et alii, 2012; Mc. Kinley, 2004; Mc.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

Kinley and Roberts, 1993; Herrmann 1977, 101-103, Herrmann 1988, 578-585, Herrmann *et alii* 1990, 256-275; Groβkopf 2004), with its specific criteria, that we will mention further:

- the deposition place (in an urn, in a mixture with animal bones, in a mixture with non cremated human bones etc.);
- dimensions of the bony fragments, their color and texture (slightly burnt, strongly burnt, calcined), their warping and fragmentation degree etc.;
- the general weight of the bones;
- any argument that could indicate the further crush of the bones after cremation;
- the shrinkage of the bones after cremation;
- sorting of the bones based upon the portions that are usually unique, or double, for each skeleton (like, for instance, the mental protuberance of the mandible, the mastoids etc.). When such formations are in larger number than usual, they show the existence of two or several individuals.

The final condition of the cremains is influenced by some factors, like:

- Intensity of the fire;
- Duration of exposure to the fire;
- The bones condition, which could be covered in flesh, or dry (Ubelaker 2008, 1-5).

The temperature of cremation determines some physico-chemical transformation of the bone substance. Besides the microscopical ones, there are also macroscopic ones, that consist in the changes of their forms, degree of fragmentation and shrinkage (Groβkopf 2004, p. 13).

When we consider the temperature of cremation, we rely upon the method established by B. Herrmann, who had considered that the color of the bones changes according with the temperature of their burning, as it follows (Herrmann 1988, p. 578-585):

- Around the temperature of 100^0 C – the bones are yellowish;
- Around the temperature of 300^0 C – the bones are brown;
- Around the temperature of 400^0 C – the bones are black;
- Around the temperature of 550^0 C – the bones are grey-bluish;
- Around the temperature of 850^0 C – the bones are white.

Characteristics

According to the information of the archaeologist who carried out the excavation, the cremains in both burials had been discovered in urns.

As we could notice during a simple morphoscopic observation, the individuals that we study here are characterized by and an advanced fragmentation of the bones, especially in the case of the individual in Burial no. 10/1962. They have a similar degree of burning if we consider the entire individuals. In the case of the skeleton in Burial no. 3/1962 we could find no relevant differences among the various parts of the skeleton. The situation is not the same for the skeleton in Burial no. 10/1962, as we will see further.

Of course, we cannot establish the duration of the fire because we refer to a time when we lack the written sources. The bones were not mixed with animal remains. Also, we have no hints regarding a possible crushing of the bones subsequent to the cremation process.

Anthropological description

Burial no. 3/1962 (Inv. No. 475)

The deceased had undergone an intense cremation, at a temperature reaching about 850^0C, its bones having a white color (Fig. 1). Their general weight is of 187 g, a fact that suggests that we have no complete representation of this skeleton. On some portions of the long bones, transversal lines of fracture could be seen, especially on the humerus (Fig. 2) and tibia. This suggests that the

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

bones were covered in flesh at the moment of their burning. On the radius diaphysis, there are regions with such lines, but also parts of bone that are completely detached from the rest, following the cracks determined by the mentioned lines (Fig. 3).

From the skull, fragments from its main compounds could be recovered: frontal (4), parietals (11), temporals (1), occipital (11), as well a part of the left malar bone (Fig. 4) including the frontozygomatic suture. Amongst the cranial bones, some larger dimensions could be seen in a fragment of occipital (Fig. 5) from the nuchal region, with dimensions of 37,00x28,22 mm and a thickness of about 5,99 mm. On the other cranial parts, there are portions of sutures which are opened and have a clearly defined outline.

There were also segments coming from the humerus (11), ulna (8), femur (3), tibia (5), as well as 6 fragments of ribs. The largest portion comes from a radius and measures 40,57x13,51 mm. The unidentified bones are in a number of 148.

Sex and age diagnosis

Considering the stressed gracility of the bones, we consider that the individual had the female sex. As the spongy matter has a compact appearance, we consider that the individual was probbly a *juvenis* or, an incipient *adultus*.

Other depositions

Together with the bones of this individual had been found also a vertebral body from the cervical region of an *infans I* (0-7 years). Due to its small dimensions (Fig. 6) we consider that this was a little child, therefore from the first half of this age category (0-3,5 years).

Burial no. 10/1962 (Inv. No. 483)

The skeleton found in the urn from this burial was in a very fragmentary condition, being strongly cremated, at a temperature of about 850^0C, as the bones had usually a whitish color (Fig. 7). The general weight of the bones is of 258 g, a fact which means that the respective individual was not fully represented.

From the skull could be identified 5 small fragments coming from the frontal bone, 10 from the parietals and 18 from the occipital. The bones have a gracile appearance, very evident in the case of the occipital. The sutures had started their fusion, especially the coronal one.

From the long bones could be recovered small portions coming from the humerus (13), radius (11), ulna (17), femur (7), and tibia (1), the latter with the region of the tibial plateau. The dimensions of this fragment are 41,73x25,74 mm, being the largest amongst the identified ones. Other bones that could be identified were the ribs (14 small segments), phalanges (7) and 1 metacarpal bone. The smallest is one portion coming from a rib, that measures 11,39x7,54 mm There are also 2 splinters that seem to come from the fibula. On the long bones, especially on the femur (Fig. 8) and humerus, there were transversal and longitudinal lines of fracture, indicating that, at the moment of cremation, the bones were covered in flesh. We have also observed a fragment of humerus with warping (Fig. 9).

A number of 487 bone fragments remained unidentified, some of them with very small dimensions, having a diameter of about 1 mm. Amongst the non identified bones, we have found 13 small fragments, which have a black color (Fig. 10). We assume that they come from the extremities, that usually can fall aside the pyre and are less cremated. They burnt at a temperature of about 400^0C. Also, for the tibial fragment of the same skeleton, we could notice the brownish color of its proximal end, which also means that, under the influence of the fire, the respective bone had

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

changed its position after being detached from the joint, so that its proximal end was not burnt with the same intensity like its diaphysis (at about 300^0 C degrees).

Sex and age diagnosis

Given the gracility of the bones, we could estimate that the analyzed individual had belonged to the female sex. Also, as we found a tibial fragment with attached proximal epiphysis and we noticed that the spongy matter was rather rarefied (Fig. 11), we consider that the individual was a mature one.

Other depositions

Together with the human bones, there were two small ceramic fragments, one of them simple, of grey color, without decoration and the other with grooves and brick-like color. These might have got there by hazard.

Conclusions

As we could observe, the two studied burials, in Burial no. 3/1962 and no. 10/1962, had contained incomplete skeletons, a fact that was also pointed out by their general weight. We could consider them as being symbolical burials. Both skeletons had belonged to the female sex. The first of them, a *juvenis* or an incipient adult, had a less emphasized degree of fragmentation, compared with the other one. Together with the bones of the mentioned skeleton from Burial no. 3/1962, it was also found a cervical vertebral body of a little child (*infans I*). As we found just a single bone, of rather small dimensions, we consider that it is possible to have been taken by hazard, at the time when the cremains of the woman had been gathered from the pyre. Its presence could thus show us that the pyre was not used individually, but collectively, as several (or many) deceased persons had been burned upon it. On the other side, it is also possible an intentionate deposition of that bone, especially in the case of a kinship relation between those two individuals. But, if this bone would have been placed alone, it would have been already calcined, or even charred. As the child bone and those of the woman have a similar degree of burning, we have to consider that the entire corpse of the *infans I* had been cremated with the one of the woman and consequently, their cremains should have been put also together, in the same urn. Besides, if the entire body of the child had been cremated, we should have found several bones of its skeleton But, as we have just this single bone, we could consider that it was a neglijence act in the collection of the bones from the pyre. This fact is hard to be accepted, as we can see that very small bone fragments from the woman skeleton had been gathered. The only interpretation that we have is that the child had been cremated with the woman but, having more fragile bones, it happened that they fell towards the base of the pyre and they were not collected. The only bone that remained together with those of the woman was the vertebral body.

For the woman in Burial no. 10/1962, things are more simple. The advanced degree of fragmentation for its bones, the rigurosity in their collecting from the pyre, suggest a special care offered to the deceased by the living community.

The presence of the fracture lines upon the long bones coming from both women, is a fact that shows that they were covered in flesh at the time of their cremation. (Ubelaker 2008, 3). Due to the similar degree of burning for both women skeletons, we could also consider that they were cremated with the same wood essence.

Acknowledgements

I am grateful to Cătălin Nicolae for taking the photos and processing them for being published.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

BIBLIOGRAPHY

Ferembach et alii 1980, Ferembach D., Schwidetzky I, Stloukal M., *Recommendations for Age und Sex Diagnoses of Skeleton*, Journal of Human Evolution 9, 1980, 517-549.

Groβkopf 2004, Groβkopf, B., *Leichenbrand. Biologisches und kulturhistorisches Quellenmaterial zur Rekonstruktion vor- und frügeschichtlicher Populationen und ihrer Funeralpraktiken, Dissertation zur Erlagung des akademischen Grades Doctor Philosophiae*, Leipzig, 2004.

Herrmann 1977, Herrmann B., *On histological investigations of Cremated Human Remains*, Journal of Human Evolution 6, 1977, 101-103.

Herrmann 1988, Herrmann B., *Behandlung von Leichenbrand*, in Kussmann R. (ed.) *Anthropologie. Handbuch der Vergleichenden Biologie des Menchen*, Stuttgart/New York, 1988, 578-585.

Herrmann et alii 1990, Herrmann B., Grupe G., Hummel S., Pieperbrick H., Schutkovski, M., *Prähistorische Anthropologie. Leitfaden der Feld- und Labormethoden*, Berlin, Heidelberg, 1990, 256-275.

Ifrim and Maroş 1983, Ifrim M., Maroş T., *Membrul inferior*, in C. Cerbulescu, M. Ifrim, T. Maroş, Gh. Niculescu, *Atlas de anatomie umană*, vol. I, Bucureşti, 1983, 116-172.

Ifrim et alii, 1983, Ifrim M., Maroş T., Niculescu Gh., *Trunchiul*, in C. Cerbulescu, M. Ifrim, T. Maroş, Gh. Niculescu, *Atlas de anatomie umană*, vol. I, Bucureşti, 1983, 47-73.

McKinley 2004, McKinley J. I., *Compiling a skeletal inventory: cremated human bone, in Guidelines to the standards for recording human remains* (M. Brickley, J. I. McKinley, eds.), Southampton, BABAO, Whiteknigts, Institute of Field Archaeologists, Technical Paper, 2004, 7, 9-13.

McKinley and Roberts 1993, McKinley J. I., Roberts Ch., *Excavation and post-excavation treatment of cremated and exhumed human remains*, Whiteknights, Institute of Field Archaeologists, Technical Paper, 13, 1993.

Maroş and Ifrim, 1983, Maroş T., Ifrim, M., *Extremitatea cefalică*, in C. Cerbulescu, M. Ifrim, T. Maroş, Gh. Niculescu, *Atlas de anatomie umană*, vol. I, Bucureşti, 1983, 9-46.

Maroş et alii, 1983, Maroş T., Ifrim M., Niculescu Gh., *Membrul superior,* in C. Cerbulescu, M. Ifrim, T. Maroş, Gh. Niculescu, *Atlas de anatomie umană*, vol. I, Bucureşti, 1983, 74-115.

Schaefer 1961, Schaefer U., *Grenzen und Möglichkeiten der anthropologischen Untersuchung von Leichenbränden*, in G. Bersu (ed.), *Bericht über den V. Internationalen Kongress für Vor- und Frühgeschichte Hamburg vom 24. bis 30. August 1958*, Berlin, 1961, 717-723.

Schumacher and Schmidt 1976, Schumacher G. H., Schmidt H., *Anatomie und Biochemie der Zähne*, Stuttgart, New York, 1976, 392-469.

Symes et alii, 2012, Symes S. S., Dirkmaat D. K., Ousley S., Chapman E., Cabo L., *Recovery and Interpretation of Burned Human Remains*, Washington, Final Technical Report, National Institute of Justice, 2012.

Ubelaker 1979, Ubelaker D. H., *Human Skeletal Remains: Excavation, Analysis and Interpretation*, Washington D. C., Taraxacum, 1979.

Ubelaker 2008, D. H. Ubelaker, *The forensic evaluation of burned skeletal remains: A synthesis*. Forensic Sci. Int. 2008, 1-5. DOI:19.1016/j.for.sciint.2008.09.019

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

Lista figurilor

Fig. 1 – Oasele din urna descoperită în Mormântul nr. 3/1962.

Fig. 2 – Fragment de humerus de la scheletul din Mormântul nr. 3/1962, cu linii transversale de fractură.

Fig. 3 – Fragment de radius al scheletului din Mormântul nr. 3/1962, cu porțiuni deja rupte, urmând liniile transversale de fractură.

Fig. 4 – Osul malar stâng de la scheletul din Mormântul nr. 3/1962, în stare fragmentară.

Fig. 5 – Fragmentul de occipital al scheletului din Mormântul nr. 3/1962.

Fig. 6 – Corp de vertebră cervicală al scheletului de copil din Mormântul nr. 3/1962.

Fig. 7 – Oasele din urna descoperită în Mormântul nr. 10/1962.

Fig. 8 – Fragment de femur de la scheletul din Mormântul nr. 10/1962, cu linii de fractură longitudinale și transversale.

Fig. 9 – Fragment de humerus al scheletului din Mormântul nr. 10/1962, cu deformare.

Fig. 10 – Fragmente osoase de culoare neagră ale scheletului din Mormântul nr. 10/1962.

Fig. 11 – Fragment de tibie al scheletului din Mormântul nr. 10/1962, cu epifiza proximală atașată și substanță spongioasă rarefiată.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

Fig. 1 - The bones from the urn in Burial no. 3/1962.

Fig. 2 - Humerus fragment of the skeleton in Burial no. 3/1962, with transversal lines of fracture.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

Fig. 3 - Radius fragment of the skeleton in Burial no. 3/1962, with already broken parts following the transversal lines of fracture.

Fig. 4 - The fragmentary left malar bone from the skeleton in Burial no. 3/1962.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

Fig. 5 - The occipital fragment of the skeleton in Burial no. 3/1962.

Fig. 6- Cervical vertebral body of the child skeleton in Burial no. 3/1962.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

Fig. 7 - The bones from the urn in Burial no. 10/1962.

Fig. 8 - Femur fragment of the skeleton from Burial no. 10/1962, with longitudinal and transversal fracture lines.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

Fig. 9 - Humerus fragment of the skeleton in Burial no. 10/1962, with warping.

Fig. 10 - Black fragments of bones from the skeleton in Burial no. 10/1962.

Fig. 11 - Tibial fragment from the skeleton in Burial no. 10/1962 with its attached proximal epiphysis and rarefied spongy matter.

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

CUPRINS

Introducere 5
Cimitirul de la Ciumeşti–*Tökös (Bostănărie)* 13
Cimitirul de la Ciumeşti–*Malomhát* (*Moara/Grajdurile CAP*) 24
Analiza descoperirilor 27
Alte descoperiri din Bronzul timpuriu în colecția Kovács 38
Elemente deosebite ale ceramicii Bronzului timpuriu din nord-vestul Transilvaniei 58
Istoricul cercetării Bronzului timpuriu din nord-vestul Transilvaniei şi din regiunile învecinate 63
Descoperirile din Bronzul timpuriu în nord-vestul Transilvaniei 75
Die frühbronzezeitlichen Gräberfelder von Ciumeşti (Zusammenfassung) 143
Abbildungsverzeichnis 146
PLANŞE 149
ANEXĂ
Alexandra Comşa - Anthropological data regarding the osteological material from the cremation burials (Bronze Age) discovered at Ciumeşti-„Bostănărie" („Tökös") (Satu Mare county). Date antropologice referitoare la mormintele de incinerație din epoca bronzului descoperite la Ciumeşti, pct. „Bostănărie" („Tökös") (jud. Satu Mare) (Rezumat) 187

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

Tipar:
EUROTIP
Baia Mare, str. Dacia nr. 4
tel/fax: 0262 211 118
eurotipbm@yahoo.com
www.eurotip.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

https://biblioteca-digitala.ro / https://complexulmuzealbn.ro/

ISBN 978-606-617-255-4